ISSN: 2418-4209 (printed), 2418-4217 (online)

EUROPEAN REFORMS BULLETIN 2019 No 2

ISSN: 2418-4209 (printed), 2418-4217 (online)

European Reforms Bulletin

2019

scientific peer-reviewed journal No. 2

Founded and edited by Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité).

Tel.: +352661261668

e-mail: bulletin@email.lu

http://cers.eu.pn/bulletin.html

Editorial board: Yeskov S. (D.Sc., Assoc. Prof., Luxembourg, editor-in-chief), Zaiets O. (PhD, Assoc. Prof., Luxembourg, deputy editor), Dymarskii Ia. (D.Sc., Prof., Russian Federation), Kaluzhniy R. (D.Sc., Prof., Ukraine), Karchevskiy N. (D.Sc., Prof., Ukraine), Korystin O. (D.Sc., Prof., Ukraine), Kretova A. (PhD, Russian Federation), Nedodaieva N. (D.Sc., Prof., Israel), Rozovskiy B. (D.Sc., Prof., Ukraine), Zablodska I. (D.Sc., Prof., Ukraine).

European Reforms Bulletin is an international, multilingual (English, Ukrainian, Russian), scholarly, peer-reviewed journal, which aims to publish the highest quality research material, both practical and theoretical, and appeal to a wide audience. It is an official bulletin of the Centre for European Reforms Studies and is published 4 times a year (quarterly). It includes articles related to legal and economic issues of reforms in European Union and Europe-oriented countries, including efficiency and experience of these reforms, comparative studies on all disciplines of law, cross-disciplinary legal and economic studies, and also educational issues. It welcomes manuscripts from all over the world, in particular from countries which made European choice recently. It accepts articles from professional academics, researchers, experts, practitioners and PhD students.

Responsibility for the accuracy of bibliographic citations, quotations, data, facts, private names, enterprises, organizations, institutions and government bodies titles, geographical locations etc. lies entirely with authors. All the articles are published in author's edition. Authors must accept full responsibility for the factual accuracy of the data presented and should obtain any authorization necessary for publication. The editorial board and the Centre for European Reforms Studies do not always share the views and thoughts expressed in the articles.

The editorial board reserves the right to refuse any material for publication and advises that authors should retain copies of submitted manuscripts and correspondence as material cannot be returned. Final decision about acceptance or rejection rests with the editor-in-chief and editorial board. By submitting an article for publication author declares that the submitted work is original and not being considered elsewhere for publication and has not been published before.

Recommended for publication by the Centre for European Reforms Studies (protocol of the general meeting No. 07 03.07.2019)

© European Reforms Bulletin, 2019
© Authors of articles, 2019

Table of contents

Avramenko O.V. Electronic document as a source of evidence in administrative judiciary 2

Berlach A.V. Normative and law support the administrative and legal regulation of the newly-introduced electricity market in Ukraine 7

Kostyakov I.A. Certain aspects of administrative and legal regulation in the provision of security services in foreign countries 12

Kravchenko K.V. To the question of the legal status of courts of appeal instance in the administrative legal procedure of Ukraine 17

Krivda R.G., Zaiets O.M. Features of detecting and seizing traces of biological origin during the investigation of criminal offenses 22

Nefedova A.V. Subjects of administrative offenses on motor transport 31

Sarnatskiy M.A. Principles for administrative and legal regulation of bankruptcy state policy in Ukraine 36

Sidorenko A.O. Legal regulation of blood donorship by the Cabinet of Ministers of Ukraine: topical issues and perspectives 41

Simchuk V.P. Customs security: concepts and place in Ukhaine's national security system 46

Sobko G.M. Social security threats to crime 50

Veselova L.U. Administrative and legal protection in field of cyber security 54

Babanina V. Definition and types of the subjects of realization of the criminal legislation 59

Sirko R. Concerning the Release of the Parties from Liability in the Field of Transport by Rail 65

Hayder S. Classification of Civil Servants in Ukraine and Iraq 70

Melnychenko A.M. Administrative and Legal Foundations of Combating Organized Crime in Ukraine 75

Teteryatnyk H.K. Emergencies: Theoretical-Methodological and Legal Approaches to Definition and Classification 79

Martynenok D.O. Circumstances to be Established at the Intial Stage of the Investigation of Criminal Activity of Paramilitary Groups 83

Fedorenko I.L. Offender's Personality as Element of Forensic Characteristics of Bribery Provocation 88

Kushnir D.M. Classification and Content of the Objectives and Functions of Administrative Authorities of the Centers for Providing Administrative Services 93

Vasylenko V.M. Public Control over the Activities of the National Police: Concept and Features 98

Tsekhan D.M. Structural and Functional Support of Operational-Search Countering to Crime in Prison 104

Zhovtan P.V. Organization and conduct of silent investigative (investigative) actions in investigation of the facts of acceptance of the proposal, promises or receipts 109

Ismailov K.Yu. Theoretical-Legal Approaches to the Problems of Information-Analytical Activities of the National Police at the Modern State of Cooperation 116

Golovin D.V. Peculiarities and Procedure of Using Electronic Documents in the Process of Proving Crimes in the Field of Drug Trafficking 123

Goncharenko S.Yu. Genesis of Legal Regulation in the Field of Virtual Assets in Ukraine 132

ELECTRONIC DOCUMENT AS A SOURCE OF EVIDENCE IN ADMINISTRATIVE JUDICIARY

Oleksandr Avramenko,
Recipient of the Research Institute of public law, Kyiv, Ukraine
e-mail: aav2005@ukr.net

Abstract: the article examines the peculiarities of the electronic document as a kind of electronic evidence in administrative legal proceedings, in particular: the concept of electronic evidence in administrative legal proceedings. The article deals with the content and types of electronic evidence, as well as the requirements that apply to the electronic document as a source of evidence in administrative legal proceedings. The comparative characteristic is given and the correlation between concepts such as "electronic document" and "written document" is determined. The requirements, which refer to the electronic document as a source of evidence in the administrative legal process, are found out. The place of electronic evidence in the system of procedural evidences is determined.

Keywords: evidence in administrative legal proceedings, electronic evidence, electronic document, written document.

Актуальність. Президент України своїм Указом від 20 травня 2015 року затвердив стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки. Ця стратегія проголосила утвердження такого правопорядку, який базується на високому рівні правової культури громадян, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки [1].

Захист прав, свобод та законних інтересів людини в судах адміністративної юрисдикції виступає свого роду механізмом запобігання свавілля з боку органів державної влади. Саме тому формування демократичного адміністративного судочинства є показником розвитку держави.

Щороку адміністративні суди розглядають десятки тисяч справ, що у свою чергу означає, що в процесі розгляду справ суди опрацьовують мільйони документів. Документ може бути визнаний доказом лише за умови його повної відповідності вимогам, встановленим законом, зокрема, щодо змісту, форми, процедури отримання та інших.

Постановка проблеми. Невпинний розвиток та широке застосування інформаційних технологій є сучасною глобальною тенденцією науково-технічної революції останніх років. Такий розвиток, безумовно, тягне за собою наслідком спрощення та удосконалення системи документообігу і зародження на основі цього розвитку нового джерела доказів – електронного документа. Він своїми ознаками кардинально відрізняється від звичайного письмового документа.

До недавнього часу у Кодексі адміністративного судочинства України (далі КАС України) були відсутні будь-які норми, які регулювали б статус електронного документа як джерела доказів в адміністративному судочинстві. Відповідно до чинного національного законодавства електронний документ визнається джерелом доказування у судовому процесі. Проте, особливості електронних документів потребують більш детального закріплення на законодавчому рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Джерельною базою для опрацювання цієї теми стали публікації науковців як: А.Балашова, Н.Блажівської, О.Боннера, К.Брановіцкого, Р.Бурганова, О.Вєршиніна, С.Ворожбіта, М.Горєлова, Е.Деркача, О.Євсєєва, А. Каламайка, Д.Луспеника, М.Мітрофанова, А.Ницевича, О.Присяжнюка, Т.Рудої, М.Селівнова, Р.Тертишнікова, С.Фурси, Ж.Хацука, та інших вчених.

Метою даної наукової статті - є аналіз та розкриття сутності електронних документів як джерела доказів в адміністративному судочинстві та дослідження адміністративно-процесуальних правовідносин, що виникають у зв'язку з використанням електронних документів як джерела доказів в адміністративному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Електронний доказ у системі доказів в адміністративному судочинстві. Інститут доказування займає одне із найважливіших місць в науці адміністративно-процесуального права, тому що саме використовуючи докази сторони можуть претендувати на прийняття законного та обґрунтованого судового рішення. Беручи до уваги те, що адміністративне судочинство є ефективним захистом прав громадян у сфері державного управління, то закономірним є те, що найпоширенішим видом доказів є документ.

Впродовж останніх років в Україні активно розвиваються електронні документи, які є різновидом звичайних, проте своїми специфічними ознаками відрізняються від простих документів. Електронні

документи у свою чергу є одним із видів електронних доказів, які лише нещодавно отримали своє законодавче закріплення у КАС України.

Електронні докази включають у себе електронні документи, але не обмежуються ними. Електронні докази як родове поняття включають у себе їх окремі різновиди, серед яких варто виокремити файл, електронний документ та інформаційне повідомлення.

Найбільш широким поняттям виступає поняття «файл» як одиничний елемент створення, зберігання та передачі інформації в електронному середовищі. Файл може містити аудіо- та відеоінформацію, графічні зображення, текст, тобто виступати найширшим за змістом джерелом – функціональним еквівалентом поняття «речовий доказ» в електронній сфері. [2]

У свою чергу, «електронний документ» – інформація, отримана і збережена як доказ для підтвердження правових обов'язків або ділової діяльності, яка зафіксована на матеріальному носії та містить реквізити, що дозволяють її ідентифікувати. У силу цього електронний документ може виступити еквівалентом документа як письмового доказу.

Інформаційне повідомлення є електронним еквівалентом групи інших письмових доказів. Цей різновид не володіє необхідними реквізитами для того, щоб отримати статус документа, однак залишається джерелом, в якому інформацію зафіксовано за допомогою знаків, доступних для сприйняття.

На основі наведених вище різновидів електронних засобів доказування, А. Ю. Каламайко сформулював поняття електронних доказів. Електронні докази – це передбачені законом процесуальні форми залучення текстової, звукової та візуальної інформації, яка створена та збережена за допомогою технічних та програмних засобів [2, с. 107-113].

У науці адміністративного процесу існують різні точки зору щодо місця електронних засобів доказування в системі доказової діяльності. Так, відповідно до однієї із думок електронні докази охоплюються вже відомими процесуальному законодавству засобами доказування і їх необхідно відносити або до речових, або до письмових доказів.

Такий погляд можна зустріти і щодо місця електронних документів і в інших процесуальних галузях, зокрема у цивільному процесуальному праві. До речових доказів відносить електронні документи і ЦПУ Німеччини [3, с. 54–56]. У свою чергу, ЦК Франції та законодавство Італії розглядають електронні документи як письмові засоби доказування.

Однак, як справедливо зазначає А.Каламайко, дана позиція не повністю враховує потенціал та особливості електронних засобів доказування. Зокрема, електронний документ сприймається лише як текст, проте не враховуються можливості фіксування інформації за допомогою звукових, графічних, відеофайлів тощо [2]. Крім того, процедура дослідження таких засобів доказування потребує використання технічних засобів.

Представники іншого підходу обґрунтовують необхідність виокремлення електронних засобів доказування серед інших засобів доказування. Вони зазначають, що сучасні процесуальні засоби зберігання інформації (відео, фотографії) володіють суттєвою специфікою, яка повинна бути відображена у процесуальному законодавстві, а тому потрібно відносити їх до окремих засобів доказування [4, с. 141 – 157; 5, с. 37 – 42].

Відповідно до КАС України видами доказів є показання свідків, письмові докази, речові докази, висновок експерта та електронні докази, що у свою чергу означає, що електронний доказ набув самостійного значення та стоїть в одному ряду із традиційними засобами доказування в адміністративному процесі [6].

Таким чином, можемо зробити висновок, що інститут доказування займає одне із найважливіших місць в науці адміністративно-процесуального права, тому що саме використовуючи докази сторони можуть претендувати на прийняття законного та обґрунтованого судового рішення.

Характеристика правової природи та поняття електронних доказів є неможливою без зазначення їхніх видів і проведення певної класифікації. У законодавстві чіткої відповіді на цю проблему немає. Хоча в теорії можна знайти численні класифікації електронних доказів, проте наукові думки вчених-процесуалістів також не мають єдності, що відображає спірність цього правового явища.

Деякі теоретики та практики вважають, що до електронних доказів належать лише електронні документи [7; 8]. Така позиція може бути обґрунтована законодавчим підходом. Інформація в мережі Інтернет, яку не вдається зафіксувати, зберегти та долучити до матеріалів справи, взагалі не підлягає правовій регламентації в Україні, а отже бути доказом просто не може.

Таким чином, керуючись методом виключення, не залишається більше нічого, що можна було б віднести до електронних доказів, окрім документів, які мають електронну форму. Окремі науковці відмічають, що не всі електронні докази можуть бути кваліфіковані як документи, оскільки існують також електронні речові докази. Наприклад, результати контролю, записи телефонних та інших переговорів, результати контролю телеграфних та інших повідомлень, зняття інформації з технічних каналів зв'язку

утворюють речові докази. З огляду на використання цифрової техніки при їх отриманні зазначені вище результати будуть електронними речовими доказами [9, с. 150].

Із прийняттям змін до КАС України законодавець закріпив визначення поняття електронних доказів та його види. Так, відповідно до ст. 99 КАС України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [6].

На основі даного визначення доцільно зробити висновок про види електронних доказів, ними є:

- електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо);
- веб-сайти (сторінки);
- текстові, мультимедійні та голосові повідомлення;
- метадані, бази даних та інші дані в електронній формі.

Також за місцем збереження даних електронні документи поділяються на такі, що зберігаються на:

- портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо);
- серверах;
- системах резервного копіювання;
- інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Законодавчо закріпленими ознаками електронного документа є:

- електронний документ повинен містити в собі інформацію, що є вираженою в електронній (цифровій) формі;
- ця інформація повинна містити дані про обставини, що мають значення для справи;
- така інформація повинна бути збереженою на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет), що дає можливість доступу до такої інформації в будь-який момент.

На основі вищевикладеного, можемо зробити висновок, що відповідно до ст. 99 КАС України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Поняття електронного документа міститься як в національному законодавстві, так і в міжнародному праві, так і в науковій доктрині.

Так, відповідно до ст. 5 Закону «Про електронні документи та електронний документообіг», електронний документ визначений як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [10].

Що стосується визначення поняття «електронний документ», то воно міститься у міжнародному документі Комісії ООН з права міжнародної торгівлі. Відповідно до цього нормативно-правового акту електронний документ визначений як інформація, утворена, надіслана, отримана або збережена електронними, оптичними чи подібними засобами, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграми чи телекопіювання [11].

Як бачимо, у першому випадку електронний документ законодавцем визначається як вид родового поняття «документ», а у міжнародному праві це поняття визначається через категорію «інформація».

З точки зору адміністративного процесу електронні документи повинні володіти всіма ознаками доказів, тобто містити інформацію про обставини справи, бути зібраними у встановленому законом порядку, достатніми та належними. Водночас проблемним питанням, що має практичне значення, є необхідність розмежування електронного документа як джерела доказової інформації та визнання його доказом у адміністративній справі та електронної копії документа, яка відповідно не може визнаватися доказом у справі.

Наявність необхідних реквізитів є однією з основних ознак електронного документа. Законодавець одним із обов'язкових реквізитів електронного документа називає наявність електронного підпису. Поряд зі звичайним електронним підписом виділяється електронний цифровий підпис як один із видів

електронного підпису. Основною відмінністю електронного цифрового підпису є його більша надійність, яка досягається за рахунок більш складної системи його нанесення та захисту.

Електронний цифровий підпис використовується для ідентифікації електронного документа. Електронний цифровий підпис – вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа.

Отже, що електронний документ є різновидом простого документу, а основною ознакою, що вирізняє електронний документ від письмового є наявність у нього обов'язкових специфічних реквізитів, що притаманні лише електронному документу, також у електронному документі інформація зафіксована у вигляді електронних даних.

Висновки. Інститут доказування займає одне із найважливіших місць в науці адміністративно-процесуального права, тому що саме використовуючи докази сторони можуть претендувати на прийняття законного та обґрунтованого судового рішення.

Електронні докази включають у себе електронні документи, але не обмежуються ними. Із прийняттям змін до КАС України електронний доказ набув самостійного значення та стоїть в одному ряду із традиційними засобами доказування в адміністративному процесі.

Прийняття змін до КАС України стало важливим етапом у процесі законодавчого врегулювання питання електронних доказів в адміністративному судочинстві.

Відповідно до КАС України видами доказів є показання свідків, письмові докази, речові докази, висновок експерта та електронні докази, що у свою чергу означає, що електронний доказ набув самостійного значення та стоїть в одному ряду із традиційними засобами доказування в адміністративному процесі.

До прийняття змін до КАС України на практиці існувала проблема, пов'язана із використанням електронних документів як джерел доказів в адміністративному судочинстві. Однак у новій редакції КАС України вміщені норми про порядок подання та зберігання електронних доказів, що на нашу думку позитивно вплине на динаміку росту випадків використання електронних документів як джерел доказів в адміністративному судочинстві.

References:

1. *Pro Stratehiyu reformuvannya sudoustroyu, sudochynstva ta sumizhnykh pravovykh instytutiv na 2015-2020 roky, Ukaz Prezydenta Ukrayiny 20 travnya 2015 roku № 276.2015* [On the Strategy for Reforming the Judiciary, Judiciary and Related Legal Institutions for 2015-2020, Presidential Decree of May 20, 2015 No. 276.2015]. URL: http:.zakon3.rada.gov.ua.laws.show.276.2015. (In Ukrainian)

2. Kalamayko A. YU.(2015) *Mistse elektronnykh zasobiv dokazuvannya ta okremi pytannya yikh vykorystannya v tsyvil'nomu protsesi* [The place of electronic means of proof and some issues of their use in the civil process]. *Pravo ta innovatsiyne suspil'stvo* [Law and Innovation Society]. 2015. № 1. Pp. 107-113. URL: http:.nbuv.gov.ua.UJRN.pric_2015_1_17. (In Ukrainian)

3. Shelepina Ye. A. (2013) *Grazhdansko-pravovyye aspekty elektronnogo dokumentooborota : monografiya* [Civil aspects of electronic document management: monograph]. Yurlitinform, 2013.184 p. (In Russian)

4. Fursa S. YA., Tsyura T. V. (2005) *Dokazy i dokazuvannya u tsyvil'nomu protsesi* [Evidence and evidence in the civil process]. K.: Kind. Fursa S. E.: CST, 2005. 256 p. (In Ukrainian)

5. Bogatova Ye. B. (2011) *Filosofskoye osmysleniye fenomena «dokument»* [Philosophical understanding of the phenomenon of "document"]. *Istoricheskiye, filosofskiye, politicheskiye i yuridicheskiye nauki, kul'turologiya i iskusstvovedeniye. Voprosy teorii i praktiki* [Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art history. Questions of theory and practice]. 2011. № 7 (13). Part II. Pp. 32–36. (In Russian)

6. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny* [Code of Administrative Procedure of Ukraine]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15. (In Ukrainian)

7. Bulhakova I. V. (2011) *Elektronni dokazy v hospodars'komu protsesi: ponyattya ta poryadok zastosuvannya* [Electronic Evidence in the Economic Process: Concept and Procedure]. *Visnyk hospodar. sudochynstva: Vydannya Vyshchoho Hospodars'koho sudu Ukrayiny* [Herald is the master. Judiciary: Publication of the Supreme Economic Court of Ukraine]. 2011.1. №1. Pp. 85-90. (In Ukrainian)

8. Prysyazhnyuk O. O., Evseev A.P. (2011) *Elektronni dokazy u hospodars'komu protsesi: problemy formalizatsiyi* [Electronic Evidence in the Economic Process: Formalization Problems]. *Problemy zakonnosti* [Problems of legality]. 2011. № 117. Pp. 13-23. (In Ukrainian)

9. Pastukhov P. S. (2015*) Elektronnoye veshchestvennoye dokazatel'stvo v ugolovnom sudoproizvodstve* [Electronic evidence in criminal proceedings]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta* [Bulletin of Tomsk State University]. 2015. №396. Pp. 149-153. URL: http:.journals.tsu.ru.uploads.import.1281.files.396_149.pdf. (In Russian)

10. *Pro elektronni dokumenty ta elektronnyy dokumentoobih : Zakon Ukrayiny vid 22.05.2003 № 851–IV* [On electronic documents and electronic document flow: Law of Ukraine of May 22, 2003 No. 851 – IV]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2003. № 36. St. 275. (In Ukrainian)

11. *Pravyla Komisiyi OON z prava mizhnarodnoyi torhivli : Mizhnarodnyy dokument vid 1982 roku* [Rules of the United Nations Commission on International Trade Law: 1982 International Document]. URL: http :.wap.nau.ua.doc.?uid=1014.1065.0 (In Ukrainian)

Электоронный документ как источник доказательств в административном судопроизводстве

Авраменко Александр Владимирович, e-mail: aav2005@ukr.net,
Соискатель Научно-исследвательского института публичного права, г. Киев, Украина

Аннотация: в статье исследованы особенности электронного документа как вида электронного доказательства в административном судопроизводстве, в частности: понятие электронных доказательств в административном судопроизводстве. В статье рассматривается содержание и виды электронных доказательств, а также требования, предъявляемые к электронному документу в качестве источника доказательств в административном судопроизводстве. Предоставлена сравнительная характеристика и определено соотношение таких понятий как «электронный документ» и «письменный документ».

Ключевые слова: доказательства в административном судопроизводстве, электронные доказательства, электронный документ, письменный документ.

NORMATIVE AND LAW SUPPORT THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF THE NEWLY-INTRODUCED ELECTRICITY MARKET IN UKRAINE

Berlach A.V.,
Post-graduate student of the Department of Administrative, Financial and Information Law,
Kyiv National University of Trade and Economic, Ukraine
e-mail: avero@ukr.net

Abstract: the norms of current legislation on regulatory issues for the provision of administrative regulation onto the new electricity market are analyzed in the article. Special attention is paid to the study of issues that are associated with the shortcomings of modern regulatory support, as well as some ways of legislation improvement in this area are identified. The study of the national and international legislation content has allowed the author to identify the main fields on improvement of administrative and legal regulation of the studied sphere of public relations.

Keywords: administrative and legal regulation, activity, public administration, market, electric energy; electric power industry; electricity market.

Актуальність. Становлення України як демократичної правової держави, проведення адміністративної реформи та реформи адміністративного права обумовило розробку нових підходів до регулювання такої важливої сфери як ринок електричної енергії, завдяки якій реалізуються інтереси кожної людини в країні.

Сучасна енергетика є базовою галуззю національної економіки, яка складається з багатьох елементів, зокрема електроенергетики. Показово, що користувачами продуктів електроенергетики є все населення країни, всі суб'єкти господарської діяльності та бюджетні установи. Від надійного та сталого функціонування електроенергетики, значною мірою, залежать розвиток економіки країни і рівень її енергетичної безпеки, що в умовах зовнішньої агресії є вкрай актуальним та важливим. Крім того, варто зазначити, що на сьогодні у сфері електроенергетики функціонує близько 5 тис. підприємств й організацій, експлуатується майже 25 % основних промислових фондів, задіяних в економіці держави, зайнято майже 5 % працездатного населення.

Постановка проблеми. Починаючи з 2014 року в Україні відбувається реформування енергетичного сектора. Основна мета реформ полягає у створенні в енергетичному комплексі України принципово нового, якісного рівня розвитку, приведення його у відповідність із нормами і стандартами ЄС, лібералізація ринку електроенергії, забезпечення прозорого і конкурентного ціноутворення і належного захисту прав споживачів, яким Національна комісія надасть можливість самостійно обирати, змінювати та об'єднувати в різні періоди часу найбільш вигідні умови постачання електроенергії, при цьому ціни таких послуг мають бути контрольованими і стабільними. Успішне виконання зазначеного завдання, перш за все, залежить від наявності дієвого нормативно-правового регулювання відносин, що виникають у даній галузі.

Стан дослідження. Деякі аспекти адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії у своїх працях досліджували такі вчені як: О.Ю. Битяк, Г.І. Балюк, Ю.В. Ващенко, Ф.Ю. Зеккер, В.В. Коробкін, П.Г. Лахно, В.І. Олещенко, С.С. Селівестров, Ю.С. Шемшученко та ін. Важливість дослідження нормативно-правового забезпечення адміністративно-правового регулювання нового ринку електричної енергії в Україні обумовлено також необхідністю виявлення недоліків у змісті нормативно-правових актів та обґрунтуванні певних шляхів його удосконалення. Враховуючи викладене, можна ствердити, що наразі існує нагальна потреба у комплексному дослідженні особливостей нормативно-правового забезпечення адміністративно-правового регулювання нового ринку електричної енергії в Україні.

Виклад основного матеріалу. Наявність чітких правових регуляторів суспільних відносин у будь-якій сфері суспільного життя, зокрема на ринку електричної енергії, через призму яких визначаються правила поведінки у суспільстві та державі, є одним із важливих чинників ефективного функціонування будь-якого регульованого правом соціального явища [1, с. 218]. На думку С.С. Алексєєва, одним із таких засобів виступає саме нормативно-правовий акт [2, с. 32].

Нині, функціонування нового ринку електричної енергії регулюється великою кількістю нормативно-правових актів, які відрізняються один від одного за багатьма ознаками: суб'єктами правотворчості, юридичною силою, порядком прийняття, назвою, порядком набрання чинності та дії тощо. На підставі аналізу всіх складників правового регулювання варто зазначити, що на нашу думку головним критерієм поділу нормативно-правових актів є їх юридична сила.

Слід зазначити, що в ієрархічній структурі законодавства основну роль відіграє Конституція України і закони, що встановлюють відправні засади правового регулювання, зокрема Закони України «Про Антимонопольний комітет України»; «Про Кабінет Міністрів України»; «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»; «Про природні монополії»; «Про Раду національної безпеки і оборони України». Крім того, з метою конкретизації положень окремих Законів України, органи публічної адміністрації приймають відповідні підзаконні нормативно-правові акти у сфері електроенергетики.

Досліджуючи нормативно-правове забезпечення даної сфери слід зазначити, що основоположне значення для всього національного законодавства, в тому числі і на ринку електричної енергії, належить Конституції України, яка є правовою основою для всього законодавства, а також встановлює відправні засади діяльності публічної адміністрації. Також зауважимо, що реалізація певних напрямів діяльності публічної адміністрації у вказаній сфері (зокрема, ліцензійної, контрольної або юрисдикційної) пов'язана із застосуванням певних заходів до фізичних та юридичних осіб (наприклад, примусових), базові засади застосування яких визначені у Конституції [1, с. 219].

Так зокрема, ст. 3 Конституції України закріплює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є пріоритетним обов'язком держави [3].

Отже, дані положення затверджують сучасні пріоритети в соціальній, економічній та правовій політиці країни. Саме ці положення Конституції і обумовлюють потребу перегляду всієї системи правовідносин на ринку електричної енергії, а отже формування та впровадження нових правил на підставі соціальних пріоритетів та інтересів перш за все населення.

Крім того, Конституція України закріплює основні сфери, що регулюються виключно законами (п.5 ст. 92 закріплює: «Виключно законами України визначаються засади організації та експлуатації енергосистем»), а також базові правові засади та принципи діяльності органів публічної адміністрації, зокрема: визначає основні напрямки діяльності Кабінету Міністрів України, місцевих державних адміністрацій (ст. 116, 119), органів місцевого самоврядування у даній сфері (ст. 137, 142, 143) [3].

Таким чином, Конституція України, по-перше, здійснює первинну правову легалізацію реформування ринку електричної енергії з метою реалізації положень ст.. 3 Конституції, по-друге, визначає базові засади діяльності органів публічної адміністрації щодо адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, та по-третє, закріплює важливе положення відповідно до якого виключно законами України визначаються засади організації та експлуатації енергосистем.

Значну частину законодавства України щодо регулювання ринку електричної енергії становлять міжнародно-правові акти, учасником яких є Україна, зокрема: Директиви 2009/72/ЄС про спільні правила внутрішнього ринку електричної енергії та про скасування Директиви 2003/54/ЄС, Регламенту (ЄС) 714/2009 про умови доступу до мережі транскордонного обміну електроенергією та скасування Регламенту (ЄС) 1228/2003, Директиви 2005/89/ЄС про заходи для забезпечення безпеки інвестування до системи електропостачання та інфраструктури договори і угоди з Міжнародним енергетичним агентством (МЕА), яке є незалежною організацією, створеною в межах та на виконання енергетичної програми Організації економічної співробітництва та розвитку. Основна мета Міжнародного енергетичного агентства полягає в сприянні міжнародному співробітництву в сферах удосконалювання світової структури попиту та пропозиції енергоресурсів та енергетичних послуг (транспорту електроенергії, будівництва електростанцій) [4].

Найбільша цінність вказаних міжнародно-правових документів полягає в тому, що по-перше, вони мають «наднаціональний характер», й, таким чином, мають пріоритет перед національними законодавством, що надає можливість більш ефективного захисту; по-друге, вони передбачають врегулювання спорів за загальновизнаною у світі процедурою [5, с. 8].

Аналізуючи національне законодавство зазначимо, що нині у сфері функціонування нового ринку електричної енергії діє понад ста різноманітних нормативно-правових актів, які забезпечують регулювання значного обсягу суспільних відносин, які виникають у даній сфері. Власне законодавство у сфері електроенергетики з'явилося після набуття Україною незалежності.

Слід зазначити, що запровадженні останнім часом реформи, а зокрема реформа ринку електричної енергії, визначили вектор нормотворчої роботи парламенту, яка насамперед була спрямована на розробку та прийняття сучасного законодавства із метою розвитку ринкових відносин на новому ринку електричної енергії, забезпечення надійного та безпечного постачання електричної енергії, урахування інтересів споживачів, створення привабливого інвестиційного клімату в Україні, а також регулювання відносин, що пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії з урахуванням нових європейських стандартів. Із цією метою був прийнятий Закон України «Про ринок електричної енергії» [6], який визначив поняття «ринку електричної енергії», «виробник електричної енергії», «вразливі споживачі», «електрична енергія», «електроенергетичне підприємство» тощо.

Окрему увагу законодавець приділяє визначенню змісту нових ліцензованих видів господарської діяльності (виробництво, передача, розподіл електричної енергії, постачання електричної енергії споживачу, трейдерська діяльність, здійснення функцій оператора ринку та гарантованого покупця).

Також у ньому визначаються: державна політика, регулювання у сфері електроенергетики та безпека постачання; ліцензування господарської діяльності на ринку електричної енергії; зміст державного енергетичного нагляду в електроенергетиці; повноваження окремих органів публічної адміністрації щодо державного регулювання ринку електричної енергії. Крім вищезазначеного, в законі значну увагу приділено інвестуванню в електроенергетику.

Крім того, з метою реалізації положень Закону України «Про ринок електричної енергії» було прийняті зміни та доповнення: по-перше в антимонопольне законодавство, зокрема Закону України «Про Антимонопольний комітет України» [7]; по-друге, законодавство про природні монополії, зокрема Закон України «Про природні монополії» [8], а також у законодавство, що передбачає здійснення ліцензійної та контрольно-наглядової діяльності, зокрема Закони України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [9], Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності [10].

Також, значний обсяг нормативно-правових актів визначає правовий статусу суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України, зокрема Закон України «Про Кабінет Міністрів України» [11]; Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [9.]; Положення про Державну інспекцію енергетичного нагляду України [12]; Положення про Міністерство енергетики та захисту довкілля України [13]; Положення про Уповноваженого Президента України з міжнародних питань енергетичної безпеки [14].

Аналіз наведених нормативно-правових актів свідчить, що на сьогодні зроблені певні успішні кроки щодо: по-перше, створення дієвої системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії; по-друге, створення комплексної нормативно-правової бази. Проте, існуючі нормативно-правові акти мають певні недоліки, внаслідок чого знижують ефективність реалізації як безпосередньо реформи ринку електричної енергії так і діяльності вказаних суб'єктів, серед яких, зокрема слід відмітити нечіткість у визначені порядку реалізації окремих повноважень вказаних суб'єктів.

Так, зокрема, Закон України від 22.09.2016 № 1540 «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», який визначив правовий статус даної комісії та правові засади її діяльності, прийнято тільки у вересні 2016 року (набув чинності з 26.11.2016, за винятком окремих норм) – із запізненням порівняно із встановленим Директивою 2009/72/ЄС строком майже на два роки. Запровадження нового ринку електроенергії у повному обсязі відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» заплановано з 01.07.2019 – із запізненням порівняно з визначеним Директивою 2009/72/ЄС строком майже на п'ять років [15]. Крім того, на сьогодні виникла певна проблема щодо визначення статусу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, а саме: чи цей орган повинен бути незалежним.

Аналізуючи зарубіжний досвід із цього питання можна з певністю зазначити що так, незалежним. Водночас, перша редакція Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» закріплювала її незалежність та самостійність. Це положення було прийнято з метою реалізації міжнародних зобов'язань Україною передбачених Директиви 2009/72/ЄС. Однак, Конституційним Судом України було зазначено: «прийнявши Закон № 1540, згідно з яким Комісія є постійно діючим незалежним державним колегіальним органом, Верховна Рада України вийшла за межі своїх конституційних повноважень і таким чином порушила приписи статей 6, 19, 85, 92, 106 Основного Закону України. Таким чином, рішенням Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 5-р/2019 (справа № 1-17/2018(5133/16), були скасовані положення Закону, що закріплювали незалежність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

Важливе значення у нормативно-правовому забезпеченні функціонування нового ринку електричної енергії посідають питання щодо здійснення ліцензійної та контрольно-наглядової діяльності. забезпечення національних інтересів та національної безпеки України. Водночас, аналіз наведених вище нормативно-правових актів свідчить про певні недоліки у даній сфері:

– по-перше, різні нормативно-правові акти визначають різні сфери ліцензування господарської діяльності на ринку електричної енергії;

– по-друге, невирішене питання щодо правового положення ліцензій, що були видані до набрання чинності нового Закону України «Про ринок електричної енергії»;

– по-третє, наявність дублювання контрольно-наглядових повноважень між суб'єктами адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії.

Висновки. Підсумовуючи вище наведене слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку України, нормативно-правові забезпечення адміністративно-правового регулювання нового ринку електричної енергії, в цілому, визначають закріплюють необхідні умови для реалізації державної енергетичної політики.

Встановлено, що нормативно-правове забезпечення адміністративно-правового регулювання нового ринку електричної енергії умовно складається з двох блоків: міжнародного та національного. Встановлено, що Конституція України по-перше, здійснює первинну правову легалізацію реформування ринку електричної енергії з метою реалізації положень ст.. 3 Конституції, по-друге, визначає базові засади діяльності органів публічної адміністрації щодо адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії, та по-третє, закріплює важливе положення відповідно до якого виключно законами України визначаються засади організації та експлуатації енергосистем.

Дослідження змісту національного блоку, дозволяє виокремити такі напрями нормативно-правового регулювання вказаної сфери:

– по-перше, щодо створення та функціонування нового ринку електричної енергії (наприклад, антимонопольне законодавство, антикорупційне законодавство, законодавство у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом);

– по-друге, щодо визначення правового статусу суб'єктів адміністративно-правового регулювання ринку електричної енергії України;

– по-третє, щодо визначення процедур ліцензування господарської діяльності на ринку електричної енергії;

– по-четверте, щодо здійснення контрольно-наглядової діяльності на ринку електричної енергії.

References:

1. Pavelkiv S. R. Some aspects of regulatory and legal control of the public administration activities in the field of housing. Customs. 2012. No. 3 (81). Part 2. Vol. 1. p. p. 218-223.

2. Alekseyev S. S. General Theory of Law: 2nd ed., Revised and ext. M.: TC Velby, Prospect Publishing House, 2008. 576 p.

3. The Constitution of Ukraine, adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996. Herald of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996, № 30. Art. 141.

4. Benedyk Y. International Energy Agency within the Organizational Mechanism for Co-operation of States in the Renewable Energy Engineering. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/03/33.pdf.

5. Bondarev T. Foreign Investments in Ukraine. Legislative Regulation. *Law Newspaper*. 2004. №20 (32). P. 8.

6. On the Electricity Market: Law of Ukraine dated April 13, 2017 No. 2019-VIII. *Herald of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 14.07.2017. No. 27-28. Art. 312.

7. On the Antimonopoly Committee of Ukraine: Law of Ukraine dated 26.11.1993 No. 3659-XII. *Herald of the Verkhovna Rada of Ukraine*. December 14, 1993. No. 50. Art. 472

8. On Natural Monopolies: Law of Ukraine dated 20.04.2000 No. 1682-III *Herald of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 28.07.2000. No. 30. Art. 238.

9. On the National Commission for State Regulation in the Fields of Energy and Utilities: Law of Ukraine dated September 20, 2016 No. 1540-VIII. *Herald of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 12/16/2016 No. 51. Art. 833.

10. On the Basic Principles of State Supervision (control) in the Sphere of Economic Activity: Law of Ukraine dated 05.05.2007 № 877-V. *Herald of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2007/07/20 No. 29. Art. 389.

11. On the Cabinet of Ministers of Ukraine: Law of Ukraine dated 07.10.2010 No. 2591-VI. *Herald of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 04.03.2011. No. 9. P. 429. Art. 58.

12. Provision on the State Inspectorate of Energy Supervision of Ukraine: approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 14, 2018 No. 77 /Government Courier dated 22.02.2018. No. 37 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2018-%D0%BF.

13. Provision on the Ministry of Energy and Environment of Ukraine: approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 18, 2019 No. 847 URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-deyakih-postanov-m847180919kabinet-ministriv-ukrayini.

14. Provision on the Presidential Plenipotentiary of Ukraine for International Energy Security Aspects: Approved by the Presidential Decree dated 23.01.2008 No. 46/2008 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show /46/2008.

15. The Report on results of the audit on the National Commission for State Regulation in the Fields of Energy and Public Utilities effectiveness, as well as administration on the state regulation of activities in the field of production, transfer, distribution and supply of electricity URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/6-2_2019 Zvit_6-2_2019.pdf.

Нормативно-правовое обеспечение административно-правового регулирования нового рынка электрической энергии в Украине

Берлач Анна Викторовна, e-mail: avero@ukr.net
Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина.

Аннотация. В статье исследованы нормы действующего законодательства по вопросам нормативно-правового обеспечения административно-правового регулирования нового рынка электрической энергии. Отдельное внимание уделено исследованию вопросов, которые связаны с недостатками современного нормативно-правового обеспечения, определены некоторые пути усовершенствования законодательства в данной сфере. Исследование содержания национального и международного законодательства, позволило автору выделить основные направления усовершенствования административно-правового регулирования исследуемой сферы общественных отношений.

Ключевые слова: административно-правовое регулирование, деятельность, публичная администрация, рынок, электрическая энергия; электроэнергетика; рынок электрической энергии.

CERTAIN ASPECTS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION IN THE PROVISION OF SECURITY SERVICES IN FOREIGN COUNTRIES

Igor A. Kostyakov,
Recipient of the Research Institute of public law, Kyiv, Ukraine
e-mail: aav2005@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the study of certain aspects of administrative and legal regulation in the field of providing security services in foreign countries. The experience of countries such as the United States of America, the United Kingdom, France, Poland, Germany, Belgium, Georgia and the Republic of Belarus is reviewed. In most countries of the world, it is determined that security activities are divided into private, one of which forms is detective, and law enforcement activities carried out by specially authorized subjects. It is emphasized that the legislator of many foreign countries regulates the security activities of the private and public sectors by dividing them into separate legal acts. It is concluded that the regulatory and, accordingly, administrative and legal, private security activities in some countries are at a rather low level.

Keywords: security, security activity, administrative and legal regulation, foreign experience, detectives, non-state security organizations, private security activity, law enforcement activity.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день питання здійснення охоронної діяльності в умовах сучасного становища країни потребує належного розгляду не лише уповноваженими структурними органами публічної влади у рамках своєї діяльності, а й науковцями. Не має становити виключення й напрям адміністративно-правового регулювання у сфері надання охоронних послуг, від якого, насамперед, залежить ефективність реалізації здійснюваної охоронної діяльності. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання такої діяльності.

Стан дослідження. В першу чергу варто вказати, що проблематика адміністративно-правового регулювання здійснення охоронної діяльності завжди привертала увагу науковців. Серед них дослідженням відповідного зарубіжного досвіду займалися такі вчені-правники як В. Бойцова, В. Галунько, С. Довгий, Ю. Загуменна, М. Зубок, С. Зюбаненко, В. Курило, М. Мазепа, Р. Миронюк, Д. Припутень, О. Пунда, А. Сачаво, М. Сийплокі, О. Урговецький, С. Шаронов, І. Швед, Ю. Ярошенко та інші.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розглянути досвід адміністративно-правового регулювання у сфері надання охоронних послуг іноземними країнами з метою подальшого формування конкретних пропозицій та рекомендацій щодо підвищення ефективності даного виду регулювання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Дослідження закордонного досвіду свідчить, що в іноземних державах щоразу нові вимоги з боку суспільства до забезпечення правопорядку впливають на організацію правоохоронної діяльності. У багатьох країнах дедалі більше орієнтуються не лише на поліцейські органи, а й на широке використання для правоохоронних цілей приватних детективних служб. Світовий досвід переконує, що не всі види правоохоронних функцій у належному обсязі можуть виконувати державні органи. Послугами зазначених служб користуються не лише приватні особи, а й державні органи. Діяльність таких організацій вигідна для держави, оскільки вони не беруть з бюджету коштів, а навпаки, поповнюють його, сплачуючи податки (США, Велика Британія, Франція та ін.) [1, с. 26]. Тобто, для більшості країн притаманним є поділ охоронної діяльності на правоохоронну діяльність з боку держави та приватну охоронну діяльність суб'єктів господарювання. В свою чергу, детальніше зупинимось на окремих країнах та визначимо, яким чином вони здійснюють адміністративно-правове регулювання відповідних видів діяльності на нормативно-правовому рівні.

Зокрема, для Сполучених Штатів Америки притаманно віднесення питання діяльності недержавних служб охорони до юрисдикції штатів. Однак, в той же час необхідно підкреслити, що в десяти штатах узагалі немає правових норм, що регламентують діяльність подібних організацій. У тридцяти п'яти штатах діють закони, що безпосередньо стосуються приватних розшукових бюро і ставлять головною умовою їхньої діяльності реєстрацію й одержання ліцензій, що видають відповідні органи виконавчої влади штату або її офіційні представники. При цьому, громадянство США всіх співробітників приватного охоронного підприємства – обов`язкова вимога в шістнадцяти штатах. У двадцяти двох штатах для реєстрації приватного охоронця або детектива необхідна характеристика або рекомендаційний лист. Перешкодою для видачі ліцензії може бути або раніше перенесене психічне захворювання, зловживання алкоголем, або звільнення зі збройних сил за провини, що компрометують звання військовослужбовця [2, с. 33-34]. Тобто,

адміністративно-правове регулювання приватної охоронної діяльності, у цілому, в США не має уніфікованих легітимно визначених процедур та характеризується роздрібністю.

В той же час, свою діяльність співробітники приватних охоронних організацій у США зобов`язані здійснювати в суворій відповідності до положень Конституції США та законодавчих актів штатів. У випадку порушення законів такі особи позбавляються дозволу на проведення розшукової діяльності, а при серйозних порушеннях можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Згідно з законодавством США, як наголошують у свої наукових дослідженнях А. Сачаво та О. Пунда, приватні розшукові бюро самостійно або разом із правоохоронними органами можуть:

– збирати інформацію про злочини або погрози у відношенні уряду США й окремих штатів;

– встановлювати та одержувати біографічні й інші дані на окремих громадян, організації, підприємства тощо;

– займатися розшуком зниклих осіб;

– займатись розшуком загубленого або краденого майна;

– вести пошук свідків і збирати докази для правоохоронних і судових органів;

– здійснювати фізичну охорону фірм і приватних осіб тощо [2, с. 35; 3, с. 153].

З означеного випливає, що приватні охоронні організації або детективи (детективні агентства/бюро) у своїм діяльності можуть співпрацювати державними суб'єктами, до повноважень яких належить реалізації правоохоронної функції держави. У такому випадку можна вести мову про взаємозалежність цих двох елементів охоронної діяльності.

У Великій Британії відсутні будь-які нормативні документи, які б передбачали обов'язковість реєстрації приватних детективів. З двох тисяч детективів лише триста зареєстровані як члени Інституту професійних слідчих, що розташований в м. Блекберн. В свою чергу, уряд країни вважає за необхідне ввести аналогічну реєстрацію з обов'язковою спеціальною перевіркою детективів, оскільки попит на послуги приватних розшукових агентств постійно зростає. У зв'язку з цим на розгляд парламенту був представлений проект закону, який передбачає обов'язкове ліцензування такого виду діяльності [4, с. 236–237].

Цікавим видається той факт, що, не дивлячись на відсутність нормативної регламентації реєстрації приватних охоронних організацій або детективів, відповідні агентства виконують окремі «специфічні» завдання, які для правоохоронних органів заборонені та вважаються незаконними:

– розробка заходів безпеки за контрактами з урядовими органами;

– ведення переговорів з терористами, що захопили заручників;

– виконання завдань клієнтів щодо спостереження за їхніми близькими родичами;

– виявлення факторів подружньої зради;

– установлення фінансового становища і кредитоспроможності майбутніх партнерів по бізнесу [5, с. 76-77].

Щодо країн Європейського Союзу, то треба зазначити, що в адміністративній діяльності поліції країн даного співтовариства науковці виділяють такі тенденції.

По-перше, у державах-членах Європейського Союзу професійні охоронні структури знаходяться під пильним адміністративним державним контролем. Наприклад, у Республіці Польща, до обов'язків поліції, згідно з Законом «Про поліцію», прийнятим 6 квітня 1990 року, входить контроль муніципальної й міської охорони, а також приватних охоронних агентств [6].

По-друге, одночасно виконавча влада пропонує їм широкий спектр соціального діалогу, що виконує важливу роль у забезпеченні функціонування приватних охоронних структур. Зокрема, у ФРН зазначене офіційно оформлено у вигляді адміністративного договору між МВС ФРН і асоціаціями приватних охоронних структур «Декларація про принципи взаємодії між поліцією і приватними охоронними підприємствами», в якій зазначається, що забезпечення громадської безпеки і порядку є обов'язком держави й особливо поліції. Наприклад, для підвищення рівня громадської безпеки в місті Бремені Німецька Федеральна асоціація приватних охоронних підприємств і поліція міста Бремена уклали угоду про співробітництво. Це дозволило оперативно забезпечити надання інформації в поліцію з питань скоєння протиправних вчинків та вжиття заходів щодо них. При цьому правопорушення можуть присікатися силами охоронних структур, але, як правило, це взаємна праця охоронних підприємств та поліції [2]. Інший приклад – із землі Саксонії: з метою захисту громадян триває тісна співпраця між органами поліції й приватними охоронними компаніями. Формально зазначене оформлено своєрідним адміністративним договором у вигляді декларації про принципи, між поліцією і приватними охоронними підприємствами, які представляють приватний сектор безпеки. За допомогою цього приватний сектор безпеки скоригований поліцією на зміцнення загального правопорядку попередження та присікання правопорушень. Таким чином, у ФРН приватні охоронні підприємства роблять вагомий внесок у національну безпеку Німеччини [1, с. 29-30; 8, с. 213-214].

Ведучи мову далі про ФРН варто зазначити, що в ній приватна охоронна організація має бути зареєстрована як установа, що займається охоронною діяльністю та виконувати всі положення й постанови

нормативно-правових актів, що стосуються подібних установ. В свою чергу, для засновника не потрібна фахова освіта або відповідний досвід роботи. Необхідною умовою для утворення охоронної організації є наявність мінімального капіталу в п'ятдесят тисяч євро. Для відкриття приватної служби безпеки (під цим поняттям розуміють також заводські підрозділи охорони й спеціальні підрозділи із забезпечення фізичної безпеки клієнтів) і на укладення приватним охоронним підприємством контракту з будь-яким замовником (відомством, підприємством, фірмою), відповідно до федерального Закону про приватні підприємства, необхідно мати спеціальний дозвіл влади [5, с. 77].

До цього ж варто додати, що в отриманні такого дозволу може бути відмовлено, якщо приватна служба не забезпечує належного рівня безпеки або не має для цього достатніх професійних, фінансових, технічних та інших можливостей. Конкретні критерії «надійності безпеки» викладені у відповідних постановах і директивах федеральних земель.

Також варто зазначити, що у Німеччині недержавні правоохоронні суб'єкти поділяються на:

1) агентства, що надають приватним фірмам (банкам) та державним установам детективно-охоронні послуги з забезпечення безпеки будівель, об'єктів та осіб, що підлягають фізичному захисту та іншим видам охорони;

2) підрозділи внутрішньої охорони, що створюються самими приватними підприємствами, фірмами та окремими, в основному, великими кредитно-фінансовими організаціями [2, с.37-38].

У Франції ще з 1942 року (з відповідними змінами й доповненнями) діє Закон, що регулює здійснення діяльності приватних дослідників (організацій) від 28 вересня 1942 року № 891. Зазначений Закон визначає критерії, яким має відповідати кандидат на роботу. Зокрема, кандидат не може мати судимості у зв'язку з порушенням кримінального законодавства, серйозних адміністративних і дисциплінарних стягнень, не повинен перебувати під наглядом [9]. Власниками цих розшукових бюро можуть бути особи, які є громадянами Франції або мають громадянство країн Євросоюзу.

Нетиповою видається компетенція приватних детективів. Так, до компетенції приватних детективів у Франції належать:

– промисловий шпіонаж;

– захист підприємств від недобросовісних конкурентів;

– забезпечення безпеки у банківській діяльності;

– забезпечення безпеки клієнтів [5, с. 75].

Відповідно до Закону Франції від 23 грудня 1980 року № 50-1058 (Закон, що вносить зміни до Закону, що регулює здійснення діяльності приватних дослідників (організацій) від 28 вересня 1942 року № 891), будь-яке порушення згаданих вище положень Закону № 891 передбачає покарання у вигляді тюремного ув'язнення терміном від одного до трьох років і штрафом від шести до сорока тисяч Франків [10].

У Бельгії дозвіл на право зайняття приватною охоронною діяльністю видається Міністерством внутрішніх справ і продовжується кожні п`ять років в аналогічному порядку за визначену плату. Своєю чергою, Міністерство внутрішніх справ може відмовити у видачі дозволу, якщо претендент на утворення приватного охоронного підприємства має судимість – був засуджений на термін більш ніж на півроку. Досить цікавою видається норма, згідно якої колишні співробітники поліції, жандармерії і спецслужб можуть працювати як приватні детективи не раніше, ніж через п'ять років після звільнення зі служби. Звіти про виконану роботу, що надаються клієнтам, мають відповідати визначеним критеріям і можуть бути перевірені компетентним органом. У разі порушення встановлених норм приватний детектив позбавляється ліцензії, а також притягається до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі терміном до шести місяців. Крім того, у Бельгії заборонено будь-яку детективну діяльність, що загрожує громадському порядку або державній безпеці країни. Для контролю за діяльністю приватних охоронних підприємств і вживання адекватних заходів у разі потреби в Бельгії створений спеціальний орган [2, с. 39; 11, с. 131].

Цікавим видається досвід Грузії. Так, Законом Грузії «Про приватну охоронну діяльність» від 21.11.2008 № 536 визначено безпосереднє поняття охорони, під якою законодавець розуміє сукупність заходів, спрямованих на виявлення та усунення можливої небезпеки посягання на об'єкт, що охороняється. В свою чергу, вищевказаний Закон є профільним у досліджуваній сфері та визначає:

1) організаційні і правові підстави здійснення приватної охоронної діяльності;

2) порядок і умови ліцензування приватної охоронної діяльності, а також повідомлення, передбаченого цим Законом;

3) права і обов'язки приватної охоронної організації і охоронців;

4) договірні відносини між замовником і приватної охоронної організацією;

5) форми здійснення контролю за приватної охоронної діяльністю;

6) правила застосування зброї і спеціальних засобів; міри відповідальності.

При цьому необхідно зазначити, що дія цього Закону не поширюється:

1) на охоронну діяльність, здійснювану державними органами та/або юридичними особами публічного права, які діють в сфері їх управління;

2) на охорону речей, які перебувають у власності, володінні або користуванні фізичних або юридичних осіб, або окремих заходів, безпосередньо здійснюваних зазначеними фізичними та/або юридичними особами [12].

У Республіці Білорусь охоронна діяльність визначена Декретом Президента Республіки Білорусь «Про заходи щодо вдосконалення охоронної діяльності в Республіці Білорусь» від 23 грудня 1998 р № 24 та Указом Президента Республіки Білорусь «Про заходи щодо вдосконалення охоронної діяльності в Республіці Білорусь» від 25.10.2007 № 534.

Зокрема, у Декреті Президента Республіки Білорусь «Про заходи щодо вдосконалення охоронної діяльності в Республіці Білорусь» від 23 грудня 1998 р № 24 під охоронною діяльністю розуміється охорона від протиправних посягань фізичних осіб, об'єктів (майна) юридичних і фізичних осіб, в тому числі вантажів, що переміщуються транспортом, а також проектування, монтаж, налагодження, технічне обслуговування засобів і систем охорони [13].

Крім того, вищеназвані нормативно-правові акти також визначають перелік суб'єктів, уповноважених здійснювати охоронну діяльність. Так, Служба безпеки Президента Республіки Білорусь, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство оборони, Комітет державної безпеки, Державний комітет прикордонних військ, підлеглі їм юридичні особи мають право в межах своєї компетенції здійснювати охоронну діяльність, в тому числі без спеціальних дозволів (ліцензій) виконувати роботи (надавати послуги), складові ліцензовану діяльність із забезпечення безпеки юридичних і фізичних осіб. В той же час, державні органи, юридичні особи незалежно від форм власності, які не вказані вище, мають право здійснювати в сфері охоронної діяльності охорону своїх штатних працівників, охорону належних цим органам, юридичним особам об'єктів (майна), проектування, монтаж, налагодження, технічне обслуговування засобів і систем охорони (за винятком коштів охорони індивідуального користування) на підставі спеціальних дозволів (ліцензій) на діяльність щодо забезпечення безпеки юридичних і фізичних осіб, а також здійснювати проектування, монтаж, налагодження, технічне обслуговування засобів охорони індивідуального користування [13].

Указ Президента Республіки Білорусь «Про заходи щодо вдосконалення охоронної діяльності в Республіці Білорусь» від 25.10.2007 № 534 деталізує окремі положення Декрету від 23 грудня 1998 р № 24 та містить норму про заборону надання послуг з охорони фізичних осіб, об'єктів (майна) юридичних і фізичних осіб, громадського порядку юридичними особами, не уповноваженими на те законодавчими актами [14].

Таким чином, на основі викладеного можна зробити наступні висновки.

У більшості країн світу охоронна діяльність, як і в Україні, поділяється на приватну, однією з форм якої є детективна, та правоохоронну діяльність, яка здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами.

Законодавець багатьох іноземних країн регламентує здійснення охоронної діяльності приватного та публічного секторів шляхом їх поділу на окремі нормативно-правові акти, що є цілком логічним, адже специфіка та особливості кожного з видів охоронної діяльності досить відрізняються за формами реалізації, суб'єктами здійснення та контрольними за такою діяльність заходами. Як показує світовий досвід, нормативно-правове регулювання, а, відповідно, й адміністративно-правове, приватної охоронної діяльності в окремих країнах є на досить низькому рівні. Зокрема, на сьогоднішній день існують країни, в яких зазначена діяльність узагалі не врегульована.

В той же час, вітчизняні науковці у своїх дослідженнях левову частку уваги приділяють адміністративно-правовому регулювання саме приватної охоронної діяльності, залишаючи поза увагою публічну.

Насамкінець, необхідно також зазначити на країнах, в яких на законодавчому рівні здійснено чіткий розподіл обов'язків між державними органами, до повноважень яких належить здійснення охоронної діяльності та приватними організаціями в єдиному нормативно-правовому акті. У свою чергу, на сьогоднішній день в Україні відсутній подібний нормативно-правовий акт, що в подальшому можливо виокремити як один із напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання охоронної діяльності в контексті урахування позитивного зарубіжного досвіду.

References:

1. Myroniuk R. (2016). *Administratyvno-pravove rehuliuvannia nadannia pryvatnykh okhoronnykh posluh [Administrative and legal regulation of the provision of private security services]*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

2. Sachavo A. (2004). Administratyvno-pravovi osnovy diialnosti pryvatnykh okhoronnykh struktur ta yikh vzaiemodiia z OVS Ukrainy [Administrative and legal bases of activity of private security structures and their interaction with the police of Ukraine] *Candidate'sthesis*. [in Ukrainian].

3. Punda O. (2009). Pryvatna okhoronna ta detektyvna diialnist (perspektyvy pravovoho rehuliuvannia) [Private security and detective activities (prospects for legal regulation)]. *Lvivskyi natsionalnyi universytet – Lviv National University*, 48. 151-159. [in Ukrainian].

4. Boitsova V. (1996). *Sluzhba zashchytы prav cheloveka y hrazhdanyna. Myrovoi opыt [Human and citizen rights protection service. World experience]*. M. [in Russian].

5. Shved I. (2011). Dosvid diialnosti okhoronnykh struktur (na prykladi Ukrainy, Rosii, SShA, Kytaiu ta okremykh krain YeS) [Experience in the activities of security structures (for example, Ukraine, Russia, USA, China and individual EU countries)]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, 2, 74-82 [in Ukrainian].

6. Policji Ustawa [Police Act] (1990, April 6). URL: http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp /WDU20070430277/U/D20070277Lj.pdf [in Polish].

7. Pitschas R. (2000). Polizei und Sicherheitsgewerbe [Police and security]. Bundeskriminalamt Wiesbaden - Federal Criminal Police Office Wiesbaden [in German].

8. Yaroshenko Yu. (2014). Dosvid diialnosti pryvatnykh okhoronnykh struktur zarubizhnykh krain u sferi zabezpechennia bezpeky fizychnykh osib ta okhorony prava vlasnosti [Experience of activity of private security structures of foreign countries in the field of security of individuals and protection of property rights]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, 4, 212-220 [in Ukrainian].

9. Loi réglementant l'exercice de l'activité des agents privés de recherches [Law regulating the exercise of the activity of private research agents]. (1942, September 28). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte =LEGITEXT000006075123&dateTexte=20030318 [in French].

10. Loi modifiant la loi No. 891 du 28 septembre 1942 réglementant l'exercice de la profession de directeur et de gérant d'agences privées de recherches [Law amending Law No. 891 of September 28, 1942 regulating the exercise of the profession of director and manager of private research agencies]. (1980, December 23). Retrieved from https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000886424 [in French].

11. Ziubanenko S. (2014). Zakordonnyi dosvid kontroliu v sferi nadannia okhoronnykh posluh [Foreign experience in the field of security services]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava – Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, 12, 130-133 [in Ukrainian].

12. საქართველოს კანონი კერძო დაცვითი საქმიანობის შესახებ [Law of Georgia on Private Protective Activities] (2008, November 21). URL: https://matsne.gov.ge/ka/document/view/19414?publication=4 [in Georgian].

13. Dekret Prezydenta Respublyky Belarus O merakh po sovershenstvovanyiu okhrannoi deiatelnosty [Decree of the President of the Republic of Belarus] (1998, December 23). URL: http://pravo.by/document/?guid=3961&p0=PD9800024 [in Russian].

14. Ukaz Prezydenta Respublyky Belarus O merakh po sovershenstvovanyiu okhrannoi deiatelnosty [Decree of the President of the Republic of Belarus] (2007, October 25). URL: http://pravo.by/document/?guid=2012&oldDoc=2007-262/2007-262(005-023).pdf&oldDocPage=1 [in Russian].

Отдельные аспекты административно-правового регулирования в сфере предоставления охранных услуг в зарубежных странах

Костяков Игор Анатольевич, e-mail: aav2005@ukr.net,
Соискатель Научно-исследвательского института публичного права, г. Киев, Украина

Аннотация. Статья посвящена исследованию отдельных аспектов административно-правового регулирования в сфере предоставления охранных услуг в зарубежных странах. Рассмотрен опыт таких стран как США, Великобритания, Франция, Польша, Германия, Бельгия, Грузия и Республика Беларусь. Определено, что в большинстве стран мира охранная деятельность делится на частную, одной из форм которой является детективная и правоохранительную деятельность, осуществляемую специально уполномоченными субъектами. Отмечено, что законодатель многих зарубежных стран регламентирует осуществление охранной деятельности частного и публичного секторов путем их разделения на отдельные нормативно-правовые акты. Сделан вывод, что нормативно-правовое регулирование, а, соответственно, и административно-правовое, частной охранной деятельности в отдельных странах находится на достаточно низком уровне.

Ключевые слова: охрана, охранная деятельность, административно-правовое регулирование, зарубежный опыт, детективы, негосударственные охранные организации, частная охранная деятельность, правоохранительная деятельность.

TO THE QUESTION OF THE LEGAL STATUS OF COURTS OF APPEAL INSTANCE IN THE ADMINISTRATIVE LEGAL PROCEDURE OF UKRAINE

Kravchenko K.V.
Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Administrative and Commercial Law, Ukraine
e-mail: admin.kaf@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-9132-4550

Abstract. The article examines the legal status of courts of appeal within the administrative judicial process, analyzes the content of the concept of "legal status". Considering different concepts, the components of this category are analyzed. Attention is drawn to the general components of the content of the courts of appeal: the link of the judicial system; additional procedure for appealing court decisions of the courts of first instance; guarantee of the right to appeal against court decisions and others. The lack of unity in understanding the concept, structure and content of the category "legal status" is noted. The author's definition of "legal status of courts of appeal" is given.

Keywords: legal status, administrative and legal status, court of appeal, administrative court.

Актуальність. В період докорінних змін в системі правосуддя провідне місце в судової системі належить апеляційним судам. Ці суди виступають необхідною судовою ланкою по оскарженні рішень суддів першої інстанції. Це не просто частина судової системи, а додаткова інституція захисту прав, свобод і законних інтересів осіб у публічно-правових спорах з суб'єктами владних повноважень, та додаткова гарантія забезпечення реалізації захисту інтересів осіб, якщо це на рівні першій інстанції адміністративного судочинства зробити не вдалось. І хоча, категорія «правовий статус» широко вживана у національному праві, але поняття не закріплено на законодавчому рівні, що ускладнює розуміння її сутності. В той же час, феномен правового статусу сприяє юридичній визначеності правовідносин та соціальних процесів. Звісно, від чіткості розуміння правового статусу судів апеляційної інстанції залежить дієвість апеляційної ланки правосуддя.

Стан дослідження. Поняття «правовий статус» досить широко використовується в юридичній науці, й тому, з'ясуванню сутнісного змісту, значення правового статусу приділяється увага науковцями. До них належать, зокрема: О.І.Безпалова, Р. Будзіновські, І.М. Буткова, В.Гладких, Д.О.Горбач, М. Карпіюк, О.І.Миколенко, І.С. Окунєва, Р.В. Олійник, П.М. Рабінович, Р. Рибські, Т.М. Шовен, Н.Я. Якимчук та інші.

Окремим питанням правового статусу судів апеляційної інстанції, як суб'єкта адміністративного процесу, досліджувалося науковцями: В.Б. Авер'яновим, К.А. Бабенко, О.В.Бачуним, В.М. Бевзенко, В.В. Галунько, Ю.В. Гридасовим, І.І.Діткевичем, А.А. Іванищуком, Ю.А. Коротких, С.В.Ківаловм, Р.О. Кукурудзом, С.О. Короєдом, А.О. Неугодніковим, С.Ф. Скакун, І.С. Поляковим та іншими. Хоча, необхідно зазначити, що дане питання потребує переосмислення із урахуванням викликів сьогодення.

*Викладення основного матеріалу***.** Реформування судової системи України обумовлює розуміння правового статусу судів певної інстанції, адже це сприяє покращенню функціонування всієї системи правосуддя. Розуміння сутності категорії «правовий статус» дозволяє вивести судову систему України на якісно новий рівень за рахунок того, що: визначаються завдання кожної судової ланки під час здійснення правосуддя; виявляються негативні та позитивні моменти у законодавчому регулюванні діяльності судів, що, у свою чергу, сприяє підвищенні рівня захисту прав та охоронюваних законом інтересів осіб у сфері вирішення публічно-правових спорів; прогнозувати та направляти розвиток кожної судової ланки за рахунок уточнення та кореляції правового статусу кожної її складової.

Р.В. Олійник, наголошує, що правовий статус є «однією із центральних в теорії держави і права та усіх без винятку галузевих юридичних науках, що обумовлюється складністю та багатозначністю цього юридичного явища» [1, с. 36], з одного боку, а, з іншого боку, тим, що складова «статус» «визначає становище, положення відповідного суб'єкта у соціальній системі, що виражається, здебільшого у правах та обов'язках; а елемент «правовий» говорить нам про те, що ці права та обов'язки містяться у відповідних нормативних актах, тобто отримали закріплення у нормах права» [2, с. 32].

Правова природа феномену «правовий статус» складна та неоднозначна і,тому існують різни концептуальні підходи до розуміння цього правового явища.

В.Б. Авер'янов зазначав, що треба розрізняти правовий статус у широкому розумінні та правовий статус у вузькому розумінні (співвідношення цілого та частини) [3, с.156–162]. Так, компетенція (права і обов'язки) є головною складовою змісту правового статусу кожного органу, яка доповнюється такими важливими елементами, як: завдання, функції, характер взаємозв'язків з іншими органами (як по «вертикалі», так і по «горизонталі»), місце в ієрархічній структурі органів виконавчої влади, порядок вирішення установчих і кадрових питань тощо [3, с.247]. Ю.С. Шемшученко, Н.М. Пархоменко, теж зазначають, що правовий статус юридичних осіб визначається через їх компетенцію, тобто права і обов'язки цих осіб зафіксовані в чинному законодавстві [4, с. 44].

На думку Т.О. Коломоєць, адміністративно-правовий статус – це сукупність суб'єктивних прав і обов'язків закріплених нормами адміністративного права за певним органом. Водночас обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правового статусу є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються у рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними [5, с.64].

В той же час, А.М. Подоляка визначає, що поняття правового статусу містить у собі правосуб'єктність у єдності з іншими правами та обов'язками, тому можна зробити висновок про складові адміністративно-правового статусу: компетенція, правозастосування, юридична відповідальність [6, с.44].

Правова категорія « правовий статус » включає поняття, структуру та інше.

Група науковців (наприклад, Н.В. Лебідь, А.А. Стародубцев та інші) дотримуються концептуальної теорії «блоковості правового статусу», тобто правовий статус особи складається з певних блоків.

Так, Н.В. Лебідь зазначає, що складовими частинами правового статусу органу держави і посади є чотири елементи: цільовий блок; компетенція; організаційний блок; відповідальність. У цільовий блок включено такі категорії, як «мета», «завдання», «функції» [7, с.39–40].

Так, цільовий блок містить у собі призначення (основну мету) діяльності судів апеляційної інстанції у межах адміністративного судового процесу, їх завдання та функції.

Наприклад, суди апеляційної інстанції виконують багато завдань та функцій, що обумовлюють їх особливий правовий статус. До таких основних завдань можливо віднести:

- створення додаткового правового механізму захисту прав, свобод та інтересів для осіб від свавілля органів публічної влади;
- забезпечення дотримання балансу між публічними та приватними інтересами під час вирішення публічно-правових спорів;
- сприяння підвищення довіри до системи правосуддя за рахунок належного, неупередженого розгляду та вирішення адміністративно-публічного спору ;
- сприяння перегляду судових рішень місцевих адміністративних судів, які знаходяться у межах їхньої територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції та інші.

Структурно-організаційний блок адміністративно-правового статусу судів апеляційної інстанції включає два елементи: а) структурний; б) організаційний.

Структурний блок адміністративно-правового статусу судів апеляційної інстанції включає - структуру системи даної інстанції, схему організаційного підпорядкування та розподіл функціональних повноважень та т.п.

Наприклад, враховуючи статті 23, 292 КАСУ[8], система судів апеляційної інстанції включає такі складові як:

- Апеляційні адміністративні суди, які переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які знаходяться у межах їхньої територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції. Система апеляційних адміністративних судів визначена Указом Президента України від 29.12.2017 р. № 455/2017 « Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» [9].
- Верховний Суд (у випадках, визначених КАСУ), який переглядає в апеляційному порядку, як суд апеляційної інстанції, судові рішення апеляційного адміністративного суду.
- Велика Палата Верховного Суду (у випадках, визначених КАСУ) переглядає в апеляційному порядку, як суд апеляційної інстанції, судові рішення у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції.

Тому, не можливо однозначно казати про зміст, поняття правового статусу суду апеляційної інстанції. Необхідно робити позначення на Апеляційні адміністративні суди, або Верховний Суд (у випадках, визначених КАСУ), або Велика Палата Верховного Суду (у випадках, визначених КАСУ). Їх правовий статус як суду апеляційної інстанції звісно, буде дещо не збігатися.

Але звісно їх поєднують певні спільні ознаки, які притаманні апеляційній інстанції. Наприклад, А.Ю. Коротких визначив, що адміністративний суд є єдиним спеціальним органом судової влади, який

забезпечує контроль за діяльністю публічної адміністрації шляхом здійснення правосуддя. Законодавець наділив адміністративний суд правовим статусом, завдяки якому кожний має доступ до своєчасного та результативного захисту порушених прав та інтересів [10].

Організаційний блок адміністративно-правового статусу судів апеляційної інстанції включає багато складових, зокрема: нормативний порядок утворення і реорганізації цих органів, порядок призначення на посаду судді судів апеляційної інстанції, порядок реалізації процедур внутрішньої та зовнішньої роботи таких судів, порядок взаємодії між судами із іншими суб'єктами відповідних правовідносин та т.п.

Компетенційний блок адміністративно-правого статусу судів апеляційної інстанції теж включає дві складові:

А) повноваження, які складаються з відповідних прав та обов'язків;

Б) юрисдикцію таких судів, тобто об'єкти, предмети, сфери суспільних відносин, на які поширюються повноваження судів апеляційної інстанції.

Правовим підґрунтям юрисдикції таких судів виступає Кодекс адміністративного судочинства України, рішення Великої Палати Верховного Суду по зразковим справам, Постанови Касаційного адміністративного Суду у складі Верховного Суду та т.п.. Наприклад, адміністративні суди не розглядають позови або скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця, якщо законом передбачено інший порядок їх оскарження (ВСУ від 16 листопада 2016р. у справі № 6-931цс16); позови ДАБІ про зобов'язання знесення самочинного будівництва, повинні розглядатися в порядку адміністративного судочинства (ВС/ВП № 161/14920/16-а від 11.04.2018); позов про скасування рішення нотаріуса про державну реєстрацію права власності на нерухоме майно, слід розглядати за правилами цивільного судочинства (Велика палата ВС від 17 квітня 2018 р. у справі № 815/6956/15); спори щодо оскарження дій виконавців у частині стягнення виконавчого збору, належать до адміністративної юрисдикції (ВС/ВП № 921/16/14-г/15 від 06.06.2018) та інші[11].

А.А. Стародубцев також пропонує розглядати правовий статус за наступними блоками: а) цільовий; б) структурно-організаційний; в) функції та повноваження; г) функціональний; д) відповідальність [12, с.86]. Але дана концепція виглядає дещо обтяжливою, враховуючи, що окремо виділяється блок «функції та повноваження» і окремо блок «функціональний». Не зовсім є зрозумілим необхідність виокремлювати їх окремо. В той же час, така парадигма акцентує увагу на блоковій , складній структурі категорії «правовий статус».

Використання «блокової концепції» під час дослідження правового статусу дозволяє структурувати інформацію, проаналізувати, виявити неточності та прогалини та усунути шляхом прийняття відповідних норм. Але необхідно розуміти, що це все таки, модель певного правового стану.

Н.Я. Якимчук зазначає, що правовий статус є «правовою конструкцією, сформованою безпосередньо для моделювання правових можливостей та правових зв'язків абстрактного суб'єкта права» [13, с. 16].

Тому, аналіз наукової літератури та періодики, дозволяє стверджувати, що на сьогоднішній день серед вчених не існує однозначної точки зору з приводу того, що слід розуміти під поняттям «правовий статус».

Науковці одностайні в позиції, що поняття «правовий статус» - загальна категорія, яка поділяється на певні види: конституційно-правовий, адміністративно-правовий, цивільно-правовий, кримінально-правовий та інші статуси.

О.І. Беспалова зазначає, під адміністративно-правовим статусом … слід розуміти правове положення органу в системі державного управління у адміністративно-політичній сфері, що визначається шляхом закріплення у чинному адміністративному законодавстві мети її створення, завдань, функцій, предметів відання, повноважень, гарантій діяльності та відповідальності, що дозволяє йому бути учасником адміністративно-правових відносин[2].

Тому, місце адміністративно-правового статусу судів апеляційної інстанції України у загальній системі ієрархій правових статусів відштовхуючись від того, що: по-перше, вони є державним органом, по-друге, вони є органом правосуддя, по-третє, певна сфера - державне управління та здійснення правосуддя під час вирішення публічно-правових спорів.

Наприклад, суди апеляційної інстанції - це друга ланка судової системи, яка забезпечує здійснення правосуддя із урахуванням поставлених завдань та функцій.

М.А Бояринцева зазначає, що правовий статус передбачає існуючі потенційно права та обов'язки, діяльність же передбачає активну реалізацію наданих прав та сумлінне виконання покладених обов'язків [14].

У концентрованому вигляді правовий статус відображається у законах, положеннях, статутах та інших нормативно-правових актах про органи, підприємства, установи та організації. Від повноти юридичної фіксації повноважень даних юридичних осіб залежить ефективність їхньої діяльності [4, с. 44].

Цікавою є точка зору О.М. Собовий, яка стосується суддів, але її в повній мірі можливо розповсюдити і на суду апеляційної інстанції щодо поділу всіх елементів адміністративно-процесуального статусу судді на загальні та спеціальні [15].

Також дана позиція корелюється із позицією М.А.Бояринцевої, яка зазначає, що враховуючи універсальність поділу на загальні та спеціальні складові, під загальним статусом суду можна також розуміти й ті права та обов'язки, які стосуються всіх суддів, всіх ланок судової системи, під спеціальним ж лише ті, які стосуються конкретних ланок судової системи[14].

Але необхідно ці позиції доповнити та удосконалити, що дозволить більш повно усвідомити та закріпити правовий статус судів апеляційної інстанції .

В адміністративно-правовому статусі судів апеляційної інстанції можливо виокремити три важливі складові:

А) Загальні ознаки правового статусу апеляційного суду як частини судової системи (ці ознаки дозволяють поєднують апеляційну інстанцію із іншими частинами правосуддя). І хоча, законодавством чітко не виокремлює категорію «Загальні ознаки правового статусу суду», але аналіз норм чинного законодавства дозволяє визначити, що Конституція України та Закон України «Про судоустрій та статус суддів» створюють загальне правове підґрунтя для діяльності усіх судів, у тому числі і апеляційного. Це принципи організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

Б) Особливі ознаки правового статусу, які притаманні усім адміністративним судам усіх інстанцій, у тому числі і судам апеляційної інстанції (наприклад, розгляд справ, які підпадають під юрисдикцію адміністративних судів; при розгляді і вирішення справи використовуються норми КАСУ та т.п.);

В) Спеціальні ознаки правового статусу судів апеляційної інстанції.

Вивчення правового статусу певних судів апеляційної інстанції (апеляційних адміністративних судів; Верховного Суду, як суду апеляційної інстанції або Великої Палати Верховного Суду, як апеляційної інстанції) у площині поєднання трьох складових дозволить вивести судову систему України на якісно новий рівень.

Необхідно зазначити що категорія « правовий статус суду апеляційної інстанції» є родовим поняттям яке включає «правовий статус апеляційних адміністративних судів», «правовий статус Верховного Суду, як суду апеляційної інстанції», «правовий статус Великої Палати Верховного Суду, як суду апеляційної інстанції», «правовий статус судді апеляційного адміністративного суду», «правовий статус судді Верховного Суду, як суду апеляційної інстанції», «правовий статус судді Великої Палати Верховного Суду, як суду апеляційної інстанції».

В.В. Гладких зазначає, що феномен правового статусу сприяє юридичній визначеності правовідносин та соціальних процесів, слід констатувати й те, що на сьогоднішній день серед вчених не існує узгоджених позицій з приводу того, що слід розуміти під поняттям «правовий статус» (як це не парадоксально, але й поняття «правова визначеність» по сьогоднішній день не має універсального визначення) [16, с.32].

Категорія «правовий статус» включає поняття, структуру, які визначають її зміст. Можливо виокремити основні елементи змісту правового статусу судів апеляційної інстанції :

– правовий статус апеляційних судів, це юридично закріплене державою місце цих судів в системі адміністративних судів України, згідно з яким вони як орган державної влади і особа публічного права здійснюють свою діяльність;

– це ланка (інстанція) в системі судів, яка дозволяє реалізувати особам конституційні принципи та природне право на оскарження судових рішень судів першої інстанції;

– апеляційні суди є апеляційною інстанцією (ланкою) в системі адміністративних судів, які сприяють реалізації конституційного принципу щодо забезпечення гарантій на апеляційне оскарження судових рішень судів першої інстанції. Стаття 129 Конституції України, закріплює тезу, що забезпечення права на апеляційний перегляд справи є одним з основних засад судочинства;

– апеляційні адміністративні суди, як правило, зобов'язані переглядати судові рішення в адміністративних справах в апеляційному порядку колегією у складі трьох суддів;

– по виконанню зазначених обов'язків суди апеляційної інстанції мають право: виходити за межі доводів апеляційної скарги (наприклад, враховуючи положення ч.ч.2,4 ст. 308 КАСУ[8]), досліджувати докази (ч.3.ст.308 КАСУ[8]), прийняти за наслідками розгляду апеляційної скарги на судове рішення суду першої інстанції суд одне із судових рішень, враховуючи норми статті 315 КАСУ [8]та інші.

Отже, правовий статус судів апеляційної інстанції, це закріплене державою на рівні законодавства місце цих судів в системі адміністративних судів України, згідно з якими, вони здійснюють свою діяльність шляхом виконання прав та зобов'язань, як важлива складова національної системи правосуддя.

References:

1. Olijnyk R.V. Administratyvno-pravovyj status prokuratury Ukrajiny. Jevropejs'ki perspektyvy. 2013. № 13. P. 35-40. (In Ukrainian)

2. Bezpalova O.I., Gorbach D.O. Ponjattja ta struktura administratyvno-pravovogo statusu Nacional'noji gvardiji Ukrajiny. Forum prava. 2017. № 5. P. 31-38. (In Ukrainian)

3. Aver'yanov, V. B. (Red.). (2002). Vykonavcha vlada i administratyvne pravo [Executive power and administrative law]. Kyiv: Vydavnychyy Dim «In-Yure» (In Ukrainian)

4. Jurydychna encyklopedija : v 6 t. / [redkol.: Ju.S. Shemshuchenko ta in.]. K. : Vyd-vo «Ukrajins'ka encyklopedija imeni M.P. Bazhana», 1998. T. 5: 2003. 736 p. (In Ukrainian)

5. Kolomoyets′, T. O. (2011). Administratyvne pravo Ukrayiny. Akademichnyy kurs: pidruch. [Administrative Law of Ukraine. Academic course: underground]. Kyiv: Yurinkom Inter (In Ukrainian).

6. Podolyaka, A. M. (2004). Administratyvno-pravovyy status Derzhavnoyi avtomobil′noyi inspektsiyi MVS Ukrayiny [The administrative and legal status of the State Motor Inspection of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Kandydats′ka dysertatsiya (12.00.07). Xarkiv (In Ukrainian)

7. Lebid′, N. V. (2004). Administratyvno-pravovyy status derzhavnykh inspektsiy v Ukrayini [Administrative and legal status of state inspections in Ukraine]. Kandydats′ka dysertatsiya (12.00.07). Kharkiv (In Ukrainian)

8. Kodeks administratyvnogo sudochynstva Ukrajiny vid 6 lypnja 2005 r.Vidomosti Verhovnoji Rady Ukrajiny. № 35-37. St. 446. URL. https:www.zakon.rada.gov. ua/laws/show/2747-15 (In Ukrainian)

9. Ukaz Prezydenta Ukrajiny vid 29.12.2017 r. № 455/2017Pro likvidaciju apeljacijnyh administratyvnyh sudiv ta utvorennja apeljacijnyh administratyvnyh sudiv v apeljacijnyh okrugah» (In Ukrainian)

10. Korotkyh A. Ju. (2013) Ponjattja ta struktura pravovogo statusu administratyvnogo sudu jak sub'jektu administratyvnoji justyciji. Mytna sprava. 2013. № 5 (89). Ch. 2. Kn 2. P. 134-139.

11. Garan O. V. (2019) Administratyvne sudochynstvo : metodychni rekomendaciji do vyvchennja navchal'noji dyscypliny : dlja zdobuvachiv pershogo (bakalavrs'kogo) rivnja vyschoji osvity za special'nistju 081 «Pravo» dennoji formy navchannja. Odesa : Feniks, 2019. 134 p. (In Ukrainian)

12. Starodubtsev, A. A. (1999). Orhanizatsiyno-pravovi pytannya diyal′nosti inspektsiyi osobovoho skladu shchodo zmitsnennya zakonnosti i dystsypliny v orhanakh vnutrishnikh sprav: dys. ... kand. yuryd. nauk (12.00.07). Kharkiv (In Ukrainian)

13. Jakymchuk N.Ja. (2013) Ponjattja pravovyj status, pravove polozhennja, pravovyj modus ta pravovyj rezhym: teoretyko-pravovyj analiz. *Visnyk Nacional'noji akademiji prokuratury Ukrajiny*. 2013. № 3. P. 11-18 (In Ukrainian)

14. Bojarynceva M.A (2015) Administratyvnyj sud jak sub'jekt prava(administrative court as a legal entity) naukovyj visnyk uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu, 2015 Serija pravo. Vypusk 35. Chastyna II. Tom 2 URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.35(2)/part_2/19.pdf (In Ukrainian)

15. Sobovyj O.M. (2010). Pravovyj status suddi v administratyvno-deliktnomu provadzhenni : dys. ... kand. yuryd. nauk (12.00.07). Kyjiv.URL: http://nbuv.gov.ua. (In Ukrainian)

16. Gladkyj V. V. (2019). Znachennja ta znachymist' pravovogo statusu v jurydychnij nauci ta praktyci. – 157 p. URL: http: //openarchive.nure.ua/bitstream/document/9282/1/Hladky%20V.V.%20%282019%29.%20 Znachennja%20ta%20znachymist'%20pravovogo%20statusu%20%28ukr%29.pdf (In Ukrainian)

К вопросу о правовом статусе судов апеляционной инстанции в административном судопроизводстве Украины

Кравченко Константин Владимирович, e-mail: admin.kaf@ukr.net
Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова, кафедра административного и коммерческого права, Украина, https://orcid.org/0000-0001-9132-4550

Аннотация. В статье рассматривается правовой статус апелляционных судов в рамках административно-судебного процесса, анализируется содержание понятия «правовой статус». С учетом различных концепций, компоненты этой категории анализируются. Обращается внимание на общие составляющие содержанияправового статуса апелляционных судов: как звено судебной системы; как дополнительный порядок обжалования судебных решений судов первой инстанции; как гарантия права на обжалование судебных решений и др. Отмечено отсутствие единства в понимании понятия, структуры и содержания категории «правовой статус». Дано авторское определение «правовой статус апелляционных судов».

Ключевые слова: правовой статус, административно-правовой статус, апелляционный суд, административный суд.

FEATURES OF DETECTING AND SEIZING TRACES OF BIOLOGICAL ORIGIN DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES

Ruslan G. Krivda,
Candidate of Medical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Head of the department of forensic molecular genetic examinations of the Odesa Regional Bureau of Forensic Medical Examination, Odesa, Ukraine
e-mail: krivda_ruslan@ukr.net

Oleksandr M. Zaiets,
Candidate of Legal Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Head of the Department of Criminology, Forensic Medicine and Psychiatry, Odesa State University of Internal Affairs, Ukraine
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4426-5241
e-mail: zaec_1985@meta.ua

Abstract. Develop an integrated methodological approach to conducting a forensic examination to identify micro quantities, micro traces, contact traces of biological origin using modern molecular genetic methods. In the process of committing a crime, the offender is in direct contact with the body of the victims, their clothing, and other objects of the environment, resulting in visible and invisible (latent) traces. The complexity of the complete destruction or falsification of traces of biological origin increases the proportion of these traces in the system of physical evidence. Used for identification purposes, this evidence is most reliable and significant both in exposing reasonably suspects and in establishing non-involvement in the crimes of innocent persons. The widespread introduction and application of methods to identify and investigate visible and invisible (latent) DNA-containing traces will lead to an increase in the disclosure of grave and especially grave crimes, including the disclosure of crimes of past years. Mastering and improving this area of research is one of the highest priorities of the forensic genetic examination.

Keyword: identification, traces of crime, evidence, forensic medical examination..

Personal identification in forensic practice today goes to a new level thanks to the advent and implementation of modern molecular genetic technologies and DNA research methods, which, due to their high specificity and sensitivity, make it possible to effectively identify a person by micro-traces of biological origin, such as blood, saliva, sperm, other excretions of the human body contained in micro trace, as well as biological material of contact traces.

Today, the task of identifying a person by micro-footprints and contact tracks is one of the main problems of modern forensic science. Improving and increasing the efficiency of identification methods is of significant interest to the judicial and investigative authorities.

Over the past ten to fifteen years, both foreign scientists and Ukrainian experts have been solving this problem. The prerequisites for this were the discovery and implementation of new technologies, in particular, capillary electrophoresis systems based on the detection of fluorescently labeled amplified DNA fragments, the development of more sensitive multiplex genotyping systems for chromosomal microsatellite loci.

Since 2010, the staff of the Department of Forensic Medicine of Odessa National Medical University, forensic experts of the Department of Forensic Molecular Genetic Examinations of the Odessa Regional Bureau of Forensic Medical Examination, has been conducting research work, the purpose of which is to develop methodological approaches for a comprehensive study of microprints of biological origin on material evidence [1, P. 224-247.].

In a series of our works on this problem, to solve expert problems in the study of single cells, an algorithm was developed and proposed for a comprehensive study of micro trace of biological origin on material evidence. The essence of the complex research algorithm is to conduct the sequential stages of the forensic medical examination of material evidence using modern forensic cytological and forensic molecular genetic methods. An important conclusion follows from our results: with the current arsenal of forensic genotyping methods for chromosomal STR loci and for reliable typing, genetic material contained in at least fifty cells must be amplified [2, P. 24].

In continuation of the research work on the identification of micro-footprints, we proposed several methodological approaches for a comprehensive stepwise study of biological traces, including the use of serological, cytological and molecular genetic methods.

The ability to identify micro-traces at the level of several tens of nuclear cells will allow to solve most of the expert tasks that the investigation poses to forensic genetic experts.

Forensic investigative practice shows that in most cases the criminal makes attempts not to leave visible (noticeable) marks on objects, clothes, instruments of crime or destroys the traces of his presence. In this aspect,

our priority is an effective process of searching, seizing, preserving and researching the discovered biological material on material evidence.

In many cases, the only and main biological object of identification significance is micro-footprints and contact traces in which there are cells with nuclei (nucleated cells) containing DNA, as well as free-lying DNA, suitable for obtaining a DNA profile and, accordingly, identification.

Modern ideas about the possibilities of DNA analysis for forensic purposes for the identification of microprints and contact traces are based on scientific theoretical and practical developments in the field of forensic medicine, molecular biology and forensics.

A modern forensic molecular genetic examination is an expert study of micro quantities, micro-traces and invisible (latent) traces of biological origin. To establish the DNA profile (genetic profile) of microquantities and micro-traces, biological material in the amount of 15-20 cells is currently required.

A retrospective analysis of the data from the work of the Department of Forensic Molecular Genetic Examinations of the Odessa Regional Bureau of Forensic Medical Examination on the structure of the studied biological objects in the period from 2008 to 2018 shows that the percentage ratio of the studied biological objects for the analyzed period changes towards an increase in the study of microquantities and microgeneses blood, saliva and sperm from 10-15% to 25-30%, a similar trend is observed for invisible contact (latent) traces from 1% d about 7-10%.

Thus, the use of modern molecular genetic methods at this stage in our laboratory conditions, with the available equipment and reagents, is justified and advisable only when creating a new integrated methodological approach for conducting a forensic medical examination in order to identify microprints and contact traces. Moreover, the development of effective and new methodological approaches aimed at studying these biological traces on physical evidence requires the participation of specialists in the field of forensic medicine and forensic science.

In the process of committing a crime, the criminal directly contacts the body of the victims, their clothes, and other objects of the environment, as a result of which visible and invisible (latent) traces are formed. The complexity of the complete destruction or falsification of traces of biological origin increases the proportion of these traces in the system of material evidence. The evidence used for identification purposes is most reliable and significant both in exposing the justifiable suspects and in establishing non-involvement in the crimes of innocent people.

The forensic examination of the material evidence is sent to the things of the suspect, the victim, objects, instruments of crime.

From the point of view of a forensic medical examination, traces formed by blood, sperm, sweat, saliva, and vaginal discharge may be found on the body of a suspect, victim, clothes, and other objects. Identified traces of biological origin carry significant search and evidence after the study.

Visible traces - often formed by blood, less often sperm, saliva, vaginal secretions and other secretions. A trace is considered to be visible, which can be directly perceived by vision, even if for this it needs to be illuminated at an appropriate angle, including under various lighting conditions in the visible region of the optical spectrum. The amount of biological material for DNA analysis - the number of nucleated cells in such traces is almost always enough to conduct a fruitful examination in order to identify a person.

Interest for the investigation and significance in this regard are invisible traces.

An invisible trace is a trace that cannot be directly perceived by vision, and which must be detected using physical and chemical methods. Invisible (latent) traces are in most cases micro-traces and trace amounts of blood, sperm, saliva, as well as contact traces that contain epithelial cells and other DNA sources. The number of nucleated cells and DNA in such traces is almost always calculated in tens of cells, which sharply limits the range of molecular genetic studies.

Other sources of DNA are “free-lying” DNA or extracellular DNA. This conditional “appearance” of DNA is determined in a variety of extracellular fluids of the body, including: plasma, serum, urine, saliva, and even spinal cord fluid. It has been established that “free-lying” DNA is found in extracellular fluids in the form of structures such as microbubbles, microparticles, apoptotic bodies, exosomes, histone complexes, and virtosomes. The cDNA values were determined in healthy donors, which range from 10-100 ng / ml. Apparently, the cvDNA family in the body should include: cellular and mitochondrial DNA from somatic and tumor cells undergoing apoptosis and necrosis; DNA from erythroblasts, the nuclei of which are enucleated during the process of differentiation into red blood cells, DNA from lymphocytes during their apoptotic death after stimulation, DNA of embryos in the mother’s blood, bacterial and viral DNA. It is assumed that, normally, the main source of cDNA are hematopoietic cells, cells of the immune system. [3, p. 399].

Thus, the proof of the actual presence of “free-lying” DNA or extracellular DNA and the possibility of its efficient (successful) typing is the fact that if the result is negative for the presence of nucleated cells during a forensic cytological examination of micro-traces and / or contact traces A DNA profile of the biological trail under investigation should be established.

Traditional approaches to the study of material evidence are their total study using forensic immunological (serological) methods and forensic cytological (microscopic) methods in accordance with the Ministry of Health of Ukraine Order No. 6 (On the development of the shipboard medical service of Ukraine. The order of the Ministry of Defense of Ministry Health of Ukraine, dated 17 September 1995, No. 6 Registered in the Ministry of Justice of Ukraine, 26 Liplin, 1995, N 248/784). This applies to both visible and invisible tracks.

The study of micro-traces, micro-quantities and contact traces of biological origin is carried out by forensic experts in the Department of Forensic Cytology. The tasks that the cytological experts pose as a consequence: establishing the nature of the trace - the presence and affiliation of blood cells, sperm, saliva, in some cases organ-tissue affiliation and the presence of nucleated cells suitable for DNA analysis.

In cases where the investigator does not provide data for a localized search for traces of biological material, in the laboratory, a study of the whole subject is carried out, which is especially difficult in cases of searching for micro-tracks and contact traces on large objects presented for research, with sizes from 50.0 cm and more for example, boxes for packing bulky items, cars, etc., and vice versa, the total study of cartridges packed in boxes, boxes, etc. The tactics of research and search for traces are as follows: Redmet conditionally divided into zones - areas with area dimensions from 5,0h5,0 cm, more experts preparing cytological preparations stained them, their microscopically examined in accordance with the tasks. The imperfection of this method is obvious: in an attempt to increase the likelihood of finding biological traces with cells, an expert cytologist is faced with the problem of overconsumption of expensive reagents and the cost of expert time, as a result of which the examination time can be objectively prolonged, most often with low efficiency.

Target robots. The aim of our work was to develop a comprehensive methodological approach for conducting a forensic medical examination with the aim of identifying micro quantities, micro trace, contact traces of biological origin using modern molecular genetic methods.

In this case, the innovation in conducting a forensic examination of material evidence is the application of an integrated approach using the basics of trasology, forensic medicine, forensics, situational (situational) analysis to search for and remove microquantities, micro-traces, contact traces of biological origin. The next stage is the establishment of the nature and species of biological material using special tests based on immunochemical analysis, followed by the establishment of a DNA profile of these traces.

Materials and research methods. To date, forensic experts who study material evidence with traces of biological origin using molecular genetic methods, in their special activities, are guided by methodological recommendations published in 2012 (“Victoria DNA analysis in forensic examination of speech evidence and examination special fatherhood (motherhood, childbearing) ”, methodological recommendations, Kyiv, 2012, 32 pp.). These recommendations do not fully reflect the current aspects of the forensic medical examination. In connection with these, it is necessary to develop methodological approaches for conducting a forensic medical examination in order to identify micro quantities, micro trace, contact traces of biological origin using modern molecular genetic methods.

The concept of a comprehensive methodological approach is the systematization of modern scientific ideas about biological traces of various nature, the specifics of biological objects (small size, invisibility, unstable structure, combination with traces of a different biological origin, destruction under the influence of environmental conditions (changes in humidity, light, temperature) with taking into account knowledge and concepts in the field of forensics, biology and forensic medicine.

The first stage of the forensic medical examination of material evidence is directly related to the search and detection of trace amounts, micro trace, contact traces of biological origin.

Search and detection of visible (obvious) micro-quantities and micro-traces of blood, sperm and saliva on material evidence in laboratory conditions practically does not cause difficulties with a well-developed algorithm for finding traces and the availability of appropriate material and technical support.

The algorithm for the search for visible (obvious) micro-quantities and micro-traces of blood, sperm and saliva is based on determining the tactics of the study in accordance with the data obtained during the study of the materials of the criminal case, namely the protocol of the inspection of the scene, the photo-table of the inspection of the scene, the protocols of interrogations of victims, suspects, witnesses; opinions of the expert of the forensic medical examination of the victims, the accused and other persons; conclusions of the expert of the forensic medical examination of a corpse in cases of violent crimes. On the basis of the obtained evidence, various situations are modeled (a situational analysis method) by the possible mechanism for the formation of specific or alleged traces and their likely presence on a specific material evidence. Next, the search and detection of traces is carried out in accordance with the developed research tactics - the algorithm.

To search for trace amounts, micro-traces, contact traces of biological origin in laboratory conditions, we recommend using expert light complexes that are designed to detect hidden traces on physical evidence, for example, Lumatec Superlite S04, Lumatec, (Germany), Crime-lite ML2 Serology ”,“ Foster + Freeman Ltd. ”,

(Great Britain), or similar budget production systems in China. These devices allow you to search for hidden and washed traces of blood, sperm, saliva, sweat on any surface, including textiles.

Considering that any item seized during the inspection of the scene of the incident can be material evidence with traces of biological origin, and the detected biological traces are a potential object of a forensic molecular genetic examination, when searching for traces, one should give preference to gentle methods for detecting micro-traces, it is advisable to use modern emitters with a wavelength of at least 350 nm, failure to comply with this condition leads to the destruction of the irradiated DNA and its unsuitability for further DNA research.

After the discovery of biological traces, the next step is the removal of trace amounts and micro-traces of blood, sperm and saliva from material evidence in laboratory conditions. The stage is carried out in accordance with the standard forensic procedure for working with micro-traces: flushing, cutting out a trace with a carrier. Micro-traces should be washed off smooth, trace-sensitive surfaces and other objects, carriers using special swab probes, brushes for examining MP and removing biological material or special kits for collecting evidence, for example, the SafeDry Evidence Collection Kit or its analogues.

The next stage is the establishment of the nature and species of biological material using special tests based on immunochemical analysis. To establish the nature in laboratory conditions and the dependence on expert tasks and the properties of biological traces (size, influence of external conditions, etc.), we recommend using immunochemical tests for express diagnostics of biological traces, such as SERATEC® HemDirect (Germany) for Amylase Test blood (Germany) for saliva, PSA Semiquant (Germany) for sperm.

In 2016-2017, we carried out scientific studies of the immunochemical test “CITO TEST FECAL OCCULT BLOOD” “Pharmasco” (Ukraine, Spain) for rapid diagnosis of occult blood, which is used in clinical laboratory diagnostics, the results of the work are presented at international conferences and published (Krivda R.G., Stoyva M.I., Yushchuk K.M., “Prevailing the ability to test the immunochromatographic test“ Cito Test Fecal Occult Blood ”to establish evidence and species belonging to blood tests on speech evidence in an integrated trial Wildlife Expertise "Molodiy Vvecheniye No. 4 (44), 2017 p.). It was proved that the immunochemical test “CITO TEST FECAL OCCULT BLOOD” “Farmasco” (Ukraine, Spain) can be used for screening studies of blood traces at the scene, in the laboratory, in order to reduce the time for a comprehensive forensic biological examination for subsequent DNA -analysis.

After establishing the nature and species of the biological material, micro trace of blood, sperm and saliva are examined using molecular genetic methods in accordance with the developed procedure. DNA is extracted from biological micro-traces of blood, sperm and saliva using the PrepFiler® Forensic DNA Extraction Kit (Applied Biosystems, USA), a DNA isolation kit, in accordance with the protocol recommended by the manufacturer. Next, the concentration of extracted DNA from objects is determined using a Qubit 2.0 Instrument Q 32866 fluorimeter (Invitrogen, USA). For the study of loci, the polymerase chain reaction (PCR) method is used using the AmpFlSTR Identifiler Plus reagent kit (loci D8S1179, D21S11, D7S820, CSF1PO, D3S1358, TH01, D13S317, D16S518, D2S135, D19S418, D19S418, D19S435, D19S433, V19 , FGA, Amelogenin) manufactured by the company ("Applied Biosystems" USA), in accordance with the instructions attached to the kit. The amplification reaction is carried out using a GeneAmp® PCR 2720 device (Applied Biosystems, USA). The specificity of the amplification reaction was assessed using the positive control (control DNA sample 9947A and negative control (DNA-free sample). Separation and detection of fluorescently labeled amplified fragments was performed by capillary electrophoresis using a 3130 Genetic Analyzer (Applied Biosystems, USA), in the environment of the polymer POP-4, the length of the capillaries - 36.0 cm, the acceleration time - 45 minutes Determination of the lengths of the amplified fragments and the establishment of allele numbers were carried out on the basis of the internal length standard GeneScan-600 LIZ Size Standard (" Applied Biosystems ", USA) and an allelic leader included in the reagent kit using the GeneMapper ID Software v.3.2 program. The analyzed electrophoregram data were arranged in the form of a table with an established DNA profile, then a comparative analysis of the DNA profiles of subjects and experimental subjects was carried out.

Our comprehensive approach to conducting a forensic medical examination of evidence with trace amounts and micro-traces of blood, sperm and saliva using molecular genetic methods differs from the traditional one in that at the stage of searching for micro-traces, the situational analysis method is used to determine the formation mechanism of specific or suspected traces and their likely location (location) on a specific physical evidence based on the evidence of the case file for the detection algorithm works by finding traces; to search for traces, it is proposed to use modern complexes of expert light; it is recommended that biological material be removed using special forensic kits to collect evidence; to establish the nature and species of biological material, we recommend using special tests based on immunochemical analysis; To establish DNA profiles of micro-traces, we recommend using sets adapted for criminalistic purposes for DNA isolation and PCR amplification.

Thanks to the proposed integrated approach, it is possible to efficiently plan the material and technical costs of conducting the BMS, reduce the cost of reagents and consumables at the stage of establishing the nature and

species of biological material, reduce the time of the BMS due to the efficient and targeted search and removal of traces and establish the nature and species accessories of biological material, DNA analysis.

The genetic experts should be entrusted with carrying out all stages of the BMS of material evidence, and most importantly, increase the effectiveness of the forensic molecular genetic examination.

An example of the effective use of the proposed integrated approach when conducting a forensic molecular genetic examination in order to identify micro trace blood, saliva, sperm and secretions from the anus, on the fact of sexual violence against a minor.

From the circumstances of the criminal case, it follows that in the I.th district of Odessa region in August, an unknown man, being in the park during the daytime, fraudulently took a 9-year-old boy to his apartment, after which he committed depraved acts with him in the form of an introduction to the anus 50.0 ml plastic baby bottle. A few hours after the deed, the suspect released the child. The investigator delivered the boy's clothes to which he was at the time of his discovery, namely a T-shirt, shorts, underpants, and socks, to the Department of Forensic Molecular Genetic Examinations. One day after the suspect was detained and his apartment was inspected, his clothes were seized: a short-sleeved T-shirt, sports pants, underpants, as well as a plastic bottle with a volume of 50.0 ml.

At the first stage, the following materials were requested by genetic experts to study, namely: the protocol of the inspection of the scene of the incident - the apartment of the suspect, the photo table of the inspection of the scene of the incident, the report of the interrogation of the victim, the expert report of the forensic medical examination of the department of victims, accused and other persons on the examination of the child , examination of depraved acts against a minor.

After studying all the case materials received, on the basis of the obtained factual data, various situations were modeled on a possible mechanism for the formation of traces (damage) within the framework of the versions indicated by the investigation for developing an algorithm for searching for traces.

The algorithm for finding traces on material evidence consisted of the following steps:

1. Inspection of the victim's clothes: T-shirts, shorts, underpants, a pair of socks for traces of blood, saliva, sperm and discharge from the anus. The interrogation of the injured child showed the following: at the time the crime was committed, the injured boy was without clothes directly on the couch. From the data of the expert's report of the forensic medical examination of the department of victims, accused and other persons on the examination of the child, it follows: no visible injuries were found on the body, no injuries (tears, ruptures, hemorrhages) were found in the anus. Thus, it can be assumed that the child did not have external injuries, accompanied by bleeding, therefore, the search for traces of blood on the clothes of the victim may not be effective. Attention should be paid to finding traces of saliva, semen and secretions from the anus directly on the MP. From the protocol of the inspection of the scene - the apartment of the suspect, the data from the photo inspection of the scene of the incident shows that there is a sheet and a pillow on the sofa. Thus, an expert version of the incident was formed, according to which the center of the scene should be considered a sofa with a sheet. The investigator was informed of this fact, as a result of the repeated WMD, the sheet was seized.

2. Inspection of the clothes of the suspect: T-shirts with short sleeves, sweatpants, panties for the search for traces of blood, saliva, sperm and secretions from the anus. From the findings of the expert report of the forensic medical examination of the department of victims, accused and other persons on the examination of the suspect, it follows that when examining the body of the suspect, no visible external injuries were revealed, hygiene procedures and the toilet of the genitals were carried out 6 hours before the examination. Thus, it can be assumed that the suspect did not have external injuries accompanied by bleeding, therefore, the search for traces of blood on his clothes may not be effective. The questioning of the injured child showed the following: at the time the crime was committed, the suspected man was in his underpants directly on the couch. Attention should be paid to finding traces of saliva, sperm, secretions from the anus directly on the suspect's panties.

3. Inspection of a plastic bottle with a volume of 50.0 ml: based on the size of the object, version of the investigation, testimony of the injured boy: "the man carried out actions (manipulations) in the area of the anus with the help of a plastic bottle, while he himself" licked "it and forced him to lick the victim ". A plastic bottle with a volume of 50.0 ml, which was discovered and seized during a WMD, was delivered for examination. The likelihood of finding traces of saliva, discharge from the anus, contact traces is high, you should visually differentiate these traces, in order to avoid mixing biological material from the victim and suspect.

4. The sheet that was discovered and seized during the WMD was delivered for examination. From the data of the inspection report of the scene of the incident - the apartment of the suspect, the sofa and the bed sheet, the photo inspection table of the scene, the protocol of the interrogation of the victim, the visual inspection of the sheet: the dimensions of the subject are 145.0 x 214.0 cm, various situations were simulated regarding the possible position of the victim and suspect with the purpose of identifying the most likely places of contact tel.

After examining the victim's things (T-shirts, shorts, underpants, a pair of socks) and conducting an immunochemical analysis using the rapid tests SERATEC® HemDirect (Germany), Amylase Test (Germany),

PSA Semiquant (Germany), visible traces similar to blood, saliva, sperm concluded: no biological material (blood, saliva, semen and secretions from the anus) was found.

After examining the things of the suspect (short-sleeved T-shirts, sweatpants, panties) according to a similar scheme, no biological material was found (blood, saliva, secretions from the anus), traces of sperm that were removed for DNA analysis were revealed on the panties.

After examining a plastic bottle with a volume of 50.0 ml, traces of saliva were revealed in the upper part of the bottle, mixed traces of saliva and secretions from the anus with a low blood content were found in the lower part of the bottle.

After examining the sheets from the most likely places of contact between the bodies of the victim and the suspect, as well as traces of suspicious blood, saliva, sperm and secretions from the anus, clippings were made that were adequately examined. Conclusion: traces of saliva, sperm, blood, traces similar to sweat-fat secretions were found.

All biological material found was removed in the form of clippings or swabs using the SafeDry Evidence Collection Kit.

After the procedure of DNA extraction from biological traces, polymerase chain reaction (PCR) with extracted DNA, and obtaining the sizes of amplified fragments, DNA profiles of traces (objects) were established, then a comparative analysis of DNA profiles of objects and samples of subjects was performed.

Results. As a result of the work, DNA profiles of traces of sperm found on the suspect's panties, mixed traces of saliva and secretions from the anus, traces of saliva, sperm, blood, traces of sweat and fat secretions on the sheet, the genetic signs of which completely coincided with the DNA profiles of the suspect and were identified, were identified. the victim.

Practice shows that primary forensic medical examinations, in the production of which forensic immunological and forensic cytological (traditional) methods are used, do not meet modern knowledge and the requirements of forensic medicine and jurisprudence, and may be ineffective when working with subtle or invisible (latent) traces . An example of the effective use of the proposed integrated approach when conducting a repeated forensic molecular-genetic examination in order to identify micro-saliva and contact sweat-fat traces.

In one of the districts of the city of O. in the apartment, a corpse of a minor with signs of violent death was discovered, the cause of mechanical asphyxiation by strangulation with a soft loop. A soft textile belt was removed from the scene of the incident from a woman's dressing gown with a length of 150.0 cm. Initial forensic examinations, including molecular genetic examinations, were carried out. According to the results of studies, "traces of sweat and saliva were found on the belt, to determine the group, gender of which was not possible." For the initial molecular genetic examination for the study, clippings with biological traces after the studies were carried out, as a result of DNA analysis of biological material on the clippings from the dressing gown "it was not possible to determine the DNA profile of the traces".

A repeat forensic molecular genetic examination was appointed to our department in order to identify micro trace of saliva and contact sweat and fatty traces. A soft textile belt from a woman's dressing gown with a length of 150.0 cm was presented for the study, with traces of the studies. After studying the materials provided in the criminal case (the protocol for examining the scene of the incident - the apartment in which the victim was found, the photo table for examining the scene of the accident and the place of detection of the corpse - the kitchen center on the floor, the protocols for interrogating witnesses, the expert report of the forensic medical examination of the corpses of medical emergencies), the most probable places of detection of traces of the person who committed the crime. After using the proposed integrated approach, traces of saliva and sweat were found, in most objects these were mixed traces of the victim and biological traces of people who had contact with this thing. Thus, an expert version of the incident was formed with a limited circle of suspects.

The effectiveness of the study of contact traces is due to the progress of biology and the integration of its knowledge into many other sciences. Biological traces carry enormous information both about the properties and attributes of the subject who committed the crime, and about the mechanism of its commission. The role of traces of biological origin at the initial stage of the investigation of crimes is especially significant when other sources of information about the circumstances of the crime are extremely limited or even completely absent.

Today, we use these technologies when conducting forensic medical examinations in order to identify a person by contact traces. Most often, crime instruments, such as knives, axes, etc., are examined in order to identify traces of blood on the working surface and to identify contact traces on the handles. Also, in situations of confirming the version of the investigation and reconstructing the events of the MP during an accident, the internal surfaces of the vehicle, the steering column, control levers and airbags are examined.

The study consists of a study of the materials provided (protocol for examining the scene of the incident - a vehicle, photo tables for examining the scene of the incident, protocols for interrogating witnesses, expert opinion of the forensic medical examination department of the SME corpses, if necessary, expert opinion of the forensic medical examination department of the victims, accused and other persons about examination of victims). Further research is the compilation of an algorithm for searching for traces, the search for traces is carried out using a

complex of expert light with a wavelength of at least 350 nm, the next step is the removal and proper investigation of the traces.

The following determining factors influence the effectiveness of the process of conducting molecular genetic studies of contact invisible (latent) traces: the content of cells and DNA in the trail, the method of removal, and the need for additional studies.

Firstly, a priori, in contact sweat-fat traces contains a very small number of nuclear cells - DNA sources, as well as an unknown amount of "free-lying" DNA (extracellular DNA). The content in the trace of a certain number of nuclear cells and "free-lying" DNA is determined by the individual characteristics of the individual who left the trace, environmental factors, as well as the characteristics of the subject itself.

To increase the amount of sweat-fat secretions, i.e. the increase in the amount of biological material in the trace is affected by gender, the state of the body and health. For example, men sweat twice as much as women, in a state of hyperthermia - an increase in temperature with infectious diseases, with intoxications of various origins, with age-related changes (menopause, hormonal disorders), with non-infectious diseases - psoriasis, with increased psycho-emotional status with severe somato - autonomic reactions in adolescents, in states of psycho-emotional and physical arousal and tension (physical activity, violation of ethical standards, rights), all these processes increase perspiration the rate of regenerative processes, desquamation and exfoliation of the epithelium many times.

Also, individual habits influence the amount of biological material in the trail, for example, wipe sweat on the face with your hands, nose with your fingers, touch your lips. As a result of this, there is a simple contact mechanism for transferring skin cells, mucous membranes to hands, fingers, and then, when touched, these cells are transferred to objects in the form of contact traces.

Environmental factors often negatively affect the state of contact traces, for example, ultraviolet rays, humidity, and time cause processes of degradation of cells and extracellular DNA [4, P. 14-18].

Characteristics of the subject should be considered both individual and trace perceiving. For example, on used banknotes, door handles, tool handles, ATM keyboards, etc. with a large number of users, it is almost impossible to obtain a suitable DNA profile.

The following characteristics are associated with the structure of the material and its surface. For example, on a printer paper, a contact trace is suitable for DNA identification within 5-7 days; on a smooth surface, contact traces are suitable for obtaining a DNA profile within seven days.

Secondly, the method of removing the contact trace depends on the material and its surface, which in turn affects the final amount of DNA under investigation. Among the proposed working methods: make clippings with traces of the material with the carrier, flush and the technique of teiplifting.

The problem of removing contact traces is to collect as much biological material as possible from the person who left the trace, and the trace should be free of “foreign DNA”.

Cutting out contact marks with carrier material can only be done provided that there is investigative and operational information about the use of the item by one person, i.e. in forensic research of individual items of clothing, to solve problems of belonging items to a specific person, for example, gloves, hats, masks, etc.

In other cases, it is necessary to carry out, washing off the traces or applying the method of teiplifting.

Rinses should be carried out from smooth hard surfaces using sterile gauze swabs moistened with double-distilled water, or sterile saline. We carried out scientific research on this topic, the results of which are presented in the methodological recommendations of the Ministry of Health of Ukraine, Kiev, 2013 (“Forensic medical research algorithm for micro trace of biological origin on material evidence using molecular genetic methods”, Krivda G.F., Krivda R .G., Umansky D.A.). It was shown that it is possible to wash contact traces with a lysis buffer, which is part of the PrepFiler® Forensic DNA Extraction Kit (Applied Biosystems, USA). The positive effect of using lysis buffer immediately at the time of removal of the biological material is achieved due to (based on the fact that ...).

Flushing contact traces from tissue surfaces can be performed using special forensic probes, for example, Genetics 4N6FLOQSwabs ™ (Copan, Italy) or others.

For example, when the contact trace of the suspect is on the victim’s clothing from textile, wool material, the process of extracting biological material should be superficial in order to minimize the impact on the underlying substrate of material adjacent to the body, to prevent capture of the biological material of the host.

Today, in the department of SMMGE OOБ CMЭ to remove contact traces we use the method of teiplifting. We have the results of our scientific research on this topic, the results are presented in the journal Molody Vcheniye, No. 9, (24), 2015 in the article “Optimization of DNA extraction methods from hidden traces of biological material”, Krivda R.G., Stoeva M.I.

The method of taping - the selection of biological material on adhesive tape [...], due to its simplicity, allows you to process a large area of objects and maximize the collection of biological material of the face, which left a mark free from "foreign DNA" under certain conditions. In our expert work, we use the medical adhesive “Transpore ZM”, a hypoallergenic transparent breathable size of 2.5 cm x 9.1 m, the patch is perforated, with a

good degree of adhesion. Before using the new packaging, we cut off the edges of the coil, 0.7 cm above and below, unwind 10-15 cm. To remove biological material, a patch of 1.0 x 1.0 cm is needed, the patch does not stick to the gloves of the expert, we apply the fragment with a little effort the adhesive surface several times to the places of the intended trace until the patch loses its adhesive properties (sticks), after which it must be turned outward with the working surface and transferred to a tube for DNA isolation. One patch of patch can be used to treat a textile surface with a trace measuring 5.0 x 5.0 cm, then it loses its properties, becomes clogged with fibers and the probability of a trace being removed is extremely small. From smooth surfaces with one fragment, you can process the surface with a trace of 15.0x15.0 cm.

Thirdly, when working with contact traces, there is a need for additional research. Additional research should be understood as the question of establishing the presence of nucleated cells and the nature of biological material, i.e. the need for forensic immunological and cytological studies to establish the presence of blood, saliva, sperm, cells of the mucous membranes or skin.

The presence of nucleated cells is determined in the Department of Forensic Cytology using microscopic techniques and special methods for staining cells in preparations. As a result, from the contact trace with a low content of genetic material (a priori) we obtain the result-response in the form of “establishing the presence of several nucleated cells in the preparation”, based on this result, it cannot be concluded that it is possible to obtain a DNA profile of cells, as well as that it’s impossible to get a DNA profile.

The determination of the presence of sweat is carried out in the department of forensic immunology using a qualitative reaction to serine - an amino acid that is part of the sweat. The conclusion is "sweat, in the contact track revealed", the material has been used up, the result is similar.

In our opinion, conduct cytological and immunological studies of contact traces on objects with a limited surface such as cartridges, ampoules, cartridges, pens, letters, keys, etc. today there is no direct need, in cases where operational-investigative measures have established facts of simple contact between a person and an object.

For example, the decision states “to determine the DNA profile of the contact trace on the material evidence ...”, which means that the contact traces left by someone (the suspect, the victim) on the subject, the forensic examiner examines DNA and provides DNA during the examination the conclusion on the determination of the DNA profile of a particular person without indicating the nature of this trace, i.e. a conclusion is drawn on determining the DNA profile of biological material in a contact wake. The mechanism of formation of such traces on the subject is a complex debatable and exclusively legal issue.

Additional studies to establish the nature of biological material are carried out only in cases where the nature of the trace is of fundamental importance for the investigation.

An example of the effective use of the proposed integrated approach when conducting a forensic molecular-genetic examination with the aim of identifying contact sweat-fat traces in the framework of the examination of the corruption of minors in fact depraved actions in relation to minors. From the materials of the pre-trial investigation it is known that c. I., who is the stepfather, of an 8-year-old girl has repeatedly carried out depraved actions against her. The girl told her mother about the events only a few days later. During the forensic medical examination in order to establish the fact of corruption of the juvenile, no mechanical damage was revealed, the fact of depraved actions was not proved by an investigative way. A few months later, the mother and child again turned to the police with a statement about the commission of depraved acts, no more than 6 hours have passed since the crime was committed.

During the inspection of the girl, no mechanical damage was detected, based on data previously obtained from the girl about what happened when she was left alone with her stepfather gr. I. (the protocol of interrogation of the witness with the participation of a child psychologist), the specialist carried out swabs from the skin areas of the girl in the chest, abdomen, groin, i.e. from all alleged places of contact of the skin and hands of the suspect with the victim, according to the situational picture of the incident.

When conducting additional studies in order to establish the nature of the biological material, saliva, buccal epithelium, and sperm cells were not found in the swabs. Based on the results of the molecular genetic study, mixed DNA profiles (genetic traits) of the victim, the suspect, and her mother were identified. Thus, an expert version of what happened was formed.

An example of the effective use of the proposed integrated approach when conducting a forensic molecular-genetic examination in order to identify contact sweat-fat traces in the framework of the examination of causing serious bodily harm.

From the materials of the pre-trial investigation it is known that on 11/21/17 about 20.00 gr. D., 72 years old, was in his apartment and drank alcohol with an unfamiliar man of uncertain age, who caused gr. D. bodily injury. After the deed, the criminal left the apartment, gr. D., 72 years old, was discovered by a neighbor; in an unconscious state he was taken by an ambulance to the hospital, where he died without regaining consciousness.

The investigator appointed a forensic molecular genetic examination of the victim's things. The following materials of the case were requested by genetic experts for study, namely: the protocol of the inspection of the

scene of the incident - the apartment of the victim, the photo-table of the inspection of the scene of the incident, the protocol of the interrogation of the witness, the report of the expert of the forensic examination of the department of forensic examination of corpses. After studying all the case materials received, based on the obtained evidence, it was found that there were injuries on the body of the corpse in the chest and left shoulder areas. Probable traces of biological origin were removed from the projection of these injuries onto the victim's clothing. It was in these places that contact traces were found, and mixed DNA profiles (genetic traits) of the injured, suspected, unknown person of the male genetic sex were determined. Thus, an expert version of what happened was formed.

Conclusions

The widespread introduction and application of methods to identify and examine visible and invisible (latent) DNA-containing traces will lead to an increase in the disclosure of serious and especially serious crimes, including the disclosure of crimes of past years. The development and improvement of this area of research is one of the highest priority tasks of the forensic genetic examination.

References

1. Umanskyi D.O., Kryvda R.H., Kryvda H.F. (2012) *Sudovo-medychna identyfikatsiia osoby za dopomohoiu doslidzhennia henomnoi DNK biolohichnoho materialu u tsytolohichnykh preparatakh* [Forensic medical identification by genomic DNA analysis of biological material in cytological preparations]. *Visnyk problem biolohii ta medytsyny* [Bulletin of Biology and Medicine]. 2012. Vyp. 3. T.1. P. 224-247. (In Ukrainian)

2. Kryvda H.F., Kryvda R.H., Umanskyi D.O. (2013) *Alhorytm sudovo-medychnoho doslidzhennia mikro slidiv biolohichnoho pokhodzhennia, vyiavlenykh na rechovykh dokazakh, iz zastosuvanniam molekuliarno-henetychnykh metodiv : metod. rekomendatsii* [Algorithm for forensic study of micro traces of biological origin, found on real evidence, using molecular genetic methods: method. Recommendations]. K. 2013: MOZ Ukrainy, Ukrainskyi tsentr. 124 p. (In Ukrainian)

3. Kozlov V.A. (2013) Free Extracellular DNA in Normal State and Under Pathological Conditions. *Medytsynskaia ymmunolohyia* [Medical immunology]. 2013, T. 15. № 5. P. 399-412.

4. Faleeva T.G. Ivanov I.N. Mishin E.S. Vnukova N.V. Kornienko I.V. (2016) *Problemyi molekulyarno-geneticheskoy identifikatsii potozhirovyih sledov otpechatkov paltsev cheloveka* [Problems of molecular genetic identification of fat traces of human fingerprints]. *Sudebno-meditsinskaya ekspertiza* [Forensic-medical examination]. 2016. № 2. P. 14-18. (In Russian)

Особенности обнаружения и изъятия следов биологического происхождения во время расследования уголовных правонарушений

Кривда Руслан Григорьевич, к.мед.н., доцент, e-mail: krivda_ruslan@ukr.net,
заведующий отделением судебно-медицинских молекулярно-генетических экспертиз,
Одесское областное бюро судебно-медицинской экспертизы, г. Одесса, Украина.

Заец Александр Михайлович, к.ю.н., доцент, e-mail: zaec_1985@meta.ua,
заведующий кафедрой криминалистики, судебной медицины и психиатрии,
Одесский государственный университет внутренних дел, г. Одесса, Украина

Аннотация: разработка комплексного методического подхода по проведению судебно-медицинской экспертизы с целью идентификации микроколичеств, микроследов, контактных следов биологического происхождения при использовании современных молекулярно-генетических методов.

В процессе совершения преступления происходит непосредственный контакт преступника с телом потерпевших, их одеждой, и другими предметами окружающей обстановки, в результате образуются видимые и невидимые (латентные) следы. Сложность полного уничтожения либо фальсификации следов биологического происхождения повышает удельный вес данных следов в системе вещественных доказательств. Используемые в идентификационных целях эти доказательства отличаются наибольшей достоверностью и значимостью как в изобличении обоснованно подозреваемых, так и в установлении непричастности к преступлениям лиц невиновных.

Широкое внедрение и применение методов, позволяющих выявлять и исследовать видимые и невидимые (латентные) ДНК-содержащие следы, приведёт к увеличению раскрытия тяжких и особо тяжких преступлений, в том числе к раскрытию преступлений прошлых лет. Освоение и совершенствование данного направления исследований – одна из самых приоритетных задач судебно-генетической экспертизы.

Ключевые слова: идентификация, следы преступления, доказательства, судебно-медицинская экспертиза.

SUBJECTS OF ADMINISTRATIVE OFFENSES ON MOTOR TRANSPORT

Nefedova A. V.
Postgraduate, Kyiv National University of Trade and Economics,
Department of Administrative, Financial and Informational Law Kyiv, Kyoto, 19
e-mail: 31051984@ukr.net

Abstract. Indispensable condition for the proper qualification (estimation) of administrative misdemeanor is the accurate identification of its subject, that is determination of specific person whose acts or omissions have endangered public relations protected by the sanctions of administrative and delict norms. Absence of the subject means absence of composition of the offense in the whole. Moreover, without reliable information about the subject of the administrative misdemeanor, even in spite of the obvious fact of the wrongful act, the administrative case is not to be initiated at all. Valid legislation on administrative liability allows for the possibility of special measures aimed at identifying the culprit, but only in cases where such an identification does not require a complex set of investigative actions and, accordingly, does not presuppose significant timing and material costs. Typically, this occurs only when there is physical ability to detain the offender at the crime scene, or if certain identity data (like vehicle registration number) is sufficient enough for quick and accurate identification of a person.

Keywords: administrative responsibility, administrative misconduct, qualification of administrative misconduct, subject of administrative misconduct.

Analysis of recent achievements and publications. Given its relevance, the issue of the subject of administrative misconduct in road transport has attracted the attention of many industry researchers. In this aspect of particular theoretical and applied interest are scientific works of A.Gurzhiy, T.Gurzhiy, V.Donenko, V.Kolpakov and others [1; 2; 3; 4; 5; 6]. At the same time, the rapid development of administrative and tort legislation - on the one hand, and the widespread introduction of digital means of fixing administrative offenses on transport - on the other, have actualized a wide range of new problems of establishing the special features of the subject of administrative offenses in road transport.

The purpose of the article is to formulate a set of legislative propositions and methodological recommendations aimed at minimizing the errors of the qualification officials when identifying special features of the subject of administrative misdemeanors on road transport.

Main material presentation. It is commonly known, that state of affairs in the country all in all and law development in particular at present day being the subject of administrative offence is not an abstract phenomenon. It is really existing individual or legal entity whose factual actions (or inaction) violated specific rules of law and created a real danger for public relations. Along with it, as it is rightly stated in the scientific literature, the composition of the offense does not contain general description of the real particular person, but covers a number of certain features that allow to carry out social and legal estimation of the offender [7, p. 109; 8, p. 32-33].

In their turn, special features are those features that included into the composition of some certain offenses, the commission of which is inextricably linked to a specific legal, professional, physical, behavioral or other status of a person. They are obligatory to be indicated into the content of the legislation on liability for specific offenses being obligatory subjected for their qualification. The entities (subjects) characterized by such features are referred to as special entities in the domestic theory of administrative law.

The analysis of the current valid legislation makes it possible to distinguish the following categories of special subjects of administrative offenses on motor transport:

1) driver of a motor vehicle, i. e. a person who drives a motor vehicle and has driver's license (driver's license, temporary license to drive, temporary vehicle operation license) of the appropriate category. A driver is also considered to be a person who teaches driving while actually being inside the vehicle [9].

A great number of so-called "when driving" offenses can be committed by drivers of any category. But in many cases, the driver of a certain category is a special subject of administrative misconduct on motor transport. At the same time, for qualification (estimation) of some administrative misdemeanors is necessary to be confirmed not only as person’s right (license) to drive, but also taking into consideration his/her certain driving experience. For example, the subjects of transportation of dangerous goods, and therefore the subjects of violation of the relevant rules (i. e., administrative offenses provided for in Part 3 of the Article 123-3 and Article 132-1 of the Code of Administrative Offenses) may be only: a) persons, that have been working as drivers of vehicles of the relevant category for the last three years; b) military servicemen, members of the ordinary and junior commanders of the civil protection service, who have undergone special training and have had study for six months;

2) the owner (proper user) of the vehicle. According to the current legislation, the subjects of violations of the Traffic Regulations, recorded into by automatic mode or in the mode of photo-recording (video recording), can be individuals for whom the vehicle is registered on; the head of the legal entity for which the vehicle is registered on, or the person performing his/her authority; the proper user of the vehicle.

It should be noted that in cases of automatic, photo- or video-recording of violations of the Road Traffic Regulations, the person as the subject of responsibility for its commission is established by means of the relevant state registers: the Unified State Register of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (in KUpAP - "the Code of Administrative Offenses"), as well as the Unified State Register of Legal Entities, Individual Entrepreneurs and Public Organizations.

If during the qualification process it was found out that the Unified State Register of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine contains data both about the owner of the vehicle and about its proper user, then the latter is recognized as the subject of responsibility for the corresponding violation. If the vehicle is registered by a legal entity, and there is no data about the head of such a person or about physical individual-entrepreneurs and public organizations in the Unified State Register of Legal Entities, the administrative charge is imposed on the person who performs his powers;

3) *the person who imported the vehicle onto the territory of Ukraine*. According to Article 122 of the Code of Administrative Offenses, if the vehicle was registered abroad (and therefore it is not subject to state registration in Ukraine and its data is not indexed within the Unified State Register of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine), for violations of the Traffic Rules recorded in automatic mode or in photo-mode (video), the person who imported such a vehicle onto the territory of Ukraine is brought to administrative responsibility [10]. Information about such persons is contained in the database "Information on persons crossing the state border of Ukraine", which is under consideration of the Administration of the State Border Service of Ukraine and being a component of integrated interagency information and telecommunication system for control over persons, vehicles and goods crossing the state border the "Arkan" [11].

4) *the official responsible for the technical condition, equipment and operation of vehicles.* According to Articles 10 and 11 of the Law of Ukraine "On the Traffic", positions for experts on traffic safety are obligatory established: a) in motor transport enterprises with 15 and more units of transport (on condition that the corresponding vehicles are located in one settlement); b) in central executive authorities, associations, enterprises and organizations where the number of persons engaged into the operation of vehicles exceeds 50 people [12].

The road safety specialist (official) is assigned to a wide range of responsibilities, including: "… to ensure proper technical condition of the vehicles and to comply with the environmental requirements of their operation; to prevent operating of vehicles by persons who do not have the driving license of the appropriate category, and who failed medical examination within the prescribed period of time; persons who are in a state of alcohol, narcotic or other intoxication or under the influence of medicines that reduce their attention and reaction rate; not to let out vehicles, which technical condition does not meet the requirements of state standards, traffic rules, and also if they are not registered in the proper order, converted (rebuilt) with violation of the requirements of the law or have not passed the obligatory technical control [12]". Failure or improper performance of these duties entails administrative liability according to the Articles 128, 129 and 132-1 of the Code of Administrative Offenses.

5) *the official responsible for maintenance of motor roads, streets and other objects of road infrastructure* is the subject of administrative misdemeanors provided for by Articles 128-1, 139 and 140 of the Code of Administrative Offenses. It should be noted that the establishment of specific official guilty of the offenses under study depends to a large extent on the type and location of the highway on which the offense was committed. According to the Law of Ukraine "On Motor Roads" (Article 5), all highways are divided into four types: 1) public roads; 2) streets and roads of settlements; 3) departmental (technological) roads; 4) roads on private territories [12]. Balance sheet holders are responsible for the condition of each road type mentioned.

The State Motor Road Agency of Ukraine (Ukravtodor) and its regional subdivisions (highway services in all regions of the country and Kyiv) are established for the roads of public usage.

Roads and streets of cities and other settlements are managed by local governments being the communal property. Due to this, city, village and town councils are responsible for their condition and maintenance.

The departmental (technological) highways include in-house technological roads owned by legal entities or individuals. Accordingly, the owners are responsible for the quality of design, construction, reconstruction, repair and safety for usage of these roads.

Finally, the responsibility for condition of roads on private territories is laid upon the owners of these territories (individuals or legal entities under private law), and in the case of roads entrust to state or communal property on the basis of Article 25 of the Law of Ukraine "On Motor Roads", the relevant regional unit of Ukravtodor or local (city, village, settlement) council is responsible [13].

It should be added that in cases of violation of the rules, norms and standards of road safety while maintaining railway crossings (Part 1 of Article 140 of the Code of Administrative Offenses), their subjects are the

officials of JSC "Ukrzaliznytsia" (as a balance holder of the main railway tracks) or officials of the enterprises, institutions, organizations that own the driveways [14].

In resolving this issue, the courts of all instances, including the Supreme Court of Ukraine, do not manifest clear, consistent position. In particular, the Supreme Court of Ukraine, having considered the case No. 760/8191/15-c dated 07.11.2016 (the story of the case concerned a road accident due to the vehicle being hit by an unattached sewer cover), agreed with the Court of Appeal decision that responsibility for the committed misdemeanor should be borne by the street balancer – communal enterprise "Road Maintenance Department for Repair and Retention of Motorways and Constructions of Solomensky District of Kyiv".

Although both of these decisions deal with civil cases for pecuniary damage, they clearly illustrate the problem of appointing an official responsible for violating the rules of roads and streets maintenance as the subject of administrative misconduct. The only possible way to identify such a person is just to determine which authority (enterprise, organization) being directly responsible for safe traffic conditions on a particular section of the road (street).

6) *land users of areas adjacent to motorways*. Unified rules for repair and maintenance of roads, streets, railroad crossings, their use and protection are approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine, Resolution dated 30.031994. No. 198, impose the following duties onto landowners and users of areas adjacent to suburban roads or red roads and streets of settlements: to maintain in good condition exits from these sites; - to prevent objects of soil, stones and other materials, debris from being dumped on the road; install and maintain fences in good order, etc. [15]. Failure to fulfill these obligations entails responsibility according to the Article 142 of the Code of Administrative Offenses: "Violation by the land users of the rules of retention of areas adjacent to motorways".

In terms of the legal definition and establishment of the subject of administrative misdemeanor provided by Article 142 of the Code of Administrative Offenses, it is necessary to pay attention onto the following problem. Although the valid legislation establishes obligations for the maintenance of roadside sites and objects on different categories of entities (landowners and land users), only land users can be brought to responsibility, i. e. "Legal entities and individuals (residents and non-residents) who have been granted the use of land of state and communal property, including the terms on lease [16]".

Moreover, under the sanction of Article 142 of the Code of Administrative Offenses it is clear that not all the users of such sections may be the subjects of violation of the rules on maintaining areas adjacent to the roads. Having introduced the responsibility on citizens and officials of authorities (enterprises, organizations), the legislator did not foresee it for individuals-entrepreneurs. Meanwhile, at present day a considerable part of land adjacent to motorways (especially in small settlements) is used by this particular category of business entities.

Conclusions. Summarizing all the mentioned above, we can state that the practical establishment of the subject of administrative misdemeanors on road motor transport is accompanied by many problems that lead to errors in qualifications, misapplication of administrative and delict norms, legal conflicts occurrences. This includes, in particular, the lack of professional qualifications of the subjects, the lack of methodological support, and the poor technical/software equipment (especially in the case of inter-departmental data exchange within electronic registers), and many others. But, of course, the main problem lies in the area of legislation.

The defects of legislative regulation significantly complicate the qualification of offenses, "fragmenting" the protection of industrial relations, they reduce overall effectiveness of the institution of administrative responsibility. Not only the security of relevant public relations, but also the actual state of transport security depends on their early elimination. In the light of the above, it is necessary to improve a number of provisions of the Code of Administrative Offenses concerning description of subjects of administrative offenses in road motor transport. For this purpose, it is necessary to:

- to exclude Part 2 from the content of Article 127-2 of the Code of Administrative Offenses;

- in the context of the Code of Administrative Offenses (in particular in Articles 128, 129, 132-1, 133-1, 133-2, 139 and 140) the words "citizen-subject of business economic activity" and "citizen-subject of entrepreneurial activities" in all cases are to be replaced by the word "individual-entrepreneur";

- Article 142 of the Code of Administrative Offenses on "Violation of the rules of maintaining the areas adjacent to motorways by the land users" should be edited in the following wording:

Violation of the rules of maintaining areas adjacent to the lane of motor roadways of national, republican and local importance, duties on cleaning sidewalks, pedestrian paths within the areas assigned to them, equipping and repairing the cross-bridges and keeping them clean, as well as entrances to motor highways for public usage entails the prevention measure or the imposition of a penalty on these citizens in the range of from one to three minimum incomes of citizens, and the prevention measure or the imposition of the penalty on officials or individual-entrepreneurs – in the range of from three to seven non-taxable minimum incomes of citizens.

Referencies:

1. Gurzhiy A.V. (2012) *Problemy vstanovlennia subiekta porushen pravyl perevezennia nebezpechnykh, velykovahovykh i velykohabarytnykh vantazhiv u protsesi administratyvno-parvovoi kvalifikatsii* [Problems of Determining the Subject of Violations of the Rules of Carriage of Dangerous, Heavy and Oversized Cargoes in the Process of Administrative and legal Qualification]. *Visnyk Zaporzkoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Yurydychni nauky* [Bulletin of Zaporizhzhya National University. Series: Law]. 2012. №. 1. Part 2. P. 111-117. (In Ukrainian)

2. Gurjiy T.O. (2012) *Aktualni problemy derzhavnoho kontroliu u sferi bezpeky dorozhnoho rukhu* [Actual problems of state control in the field of road safety]. *Administratyvne pravo i protses* [Administrative law and process]. 2012. №1 (1). Pp. 78-87. (In Ukrainian)

3. Gurzhi T.O. (2009) *Aktualni problemy derzhavnoho prohnozuvannia u sferi bezpeky dorozhnoho rukhu* [Actual problems of state forecasting in the field of road safety]. *Problemy pravoznavstva ta pravookhoronnoi diialnosti* [Problems of jurisprudence and law enforcement]. 2009 №3. Pp. 68-73. (In Ukrainian)

4. Gurjiy T.O. (2009) *Aktualni problemy zakonodavchoho rehuliuvannia administratyvno-deliktnykh vidnosyn u sferi bezpeky dorozhnoho rukhu* [Topical problems of legislative regulation of administrative-tort relations in the field of road safety]. *Pravo Ukrainy* [Law of Ukraine]. 2009. №3. P.90-94. (In Ukrainian)

5. Donenko V.V., Kolpakov V.K. (2003) *Keruvannia transportom u stani spianinnia: administratyvno-deliktni problemy: monohrafiia* [Controlling intoxicated transport: administrative and tort problems: [monograph]]. Dnepropetrovsk: *Yurydychna akademiia* [Law Academy], 2003. 196 p. (In Ukrainian)

6. Kolpakov V.K., Chernovsky O.V., Gordeev V.V. (2010) *Porushennia pravyl dorozhnoho rukhu: koliziinist novel i pravove rehuliuvannia: monohrafiia* [Violations of traffic rules: the collision of short stories and legal regulation: monograph]. Chernivtsi: *Chernivetskyi nats. un-t* [Chernivtsi Nat. Univ]., 2010. 328 p. (In Ukrainian)

7. Gurzhi T.O. (2007) *Do pytannia pro subiekta administratyvnoho deliktu* [On the subject of an administrative offense]. *Visnyk Prokuratury* [Bulletin of the Prosecutor's Office]. 2007. № 10. P.109-112. (In Ukrainian)

8. Shestak L. (2013) *Do pytannia pro oznaky subiekta administratyvnoho pravoporushennia* [On the Question of Signs of the Subject of Administrative Offenses]. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, Economy and Law]. 2013. №9. Pp. 32-34. (In Ukrainian)

9. *Pro Pravyla dorozhnoho rukhu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 zhovtnia 2001 roku № 1306* [On Traffic Rules: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1306 of October 10, 2001]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy* [Official Journal of Ukraine]. 2001. № 41. Art. 1852. (In Ukrainian)

10. *Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia* [Code of Ukraine on Administrative Offenses]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainskoi RSR [Information of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR]. 1984. Dodd. to №. 51. Art. 1122. (In Ukrainian)

11. *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro bazu danykh "Vidomosti pro osib, yaki peretnuly derzhavnyi kordon Ukrainy": Nakaz Administratsii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy vid 25.06.2007r. № 472* [On Approval of the Regulation on the Database "Information on Persons Crossing the State Border of Ukraine": Order of the Administration of the State Border Service of Ukraine dated 25.06.2007. No. 472]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine]. 2007. № 50. Art. 2047. (In Ukrainian)

12. *Zakon Ukrainy "Pro dorozhnii rukh"* [Law of Ukraine "On Traffic"]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1993. № 31. Art. 338(In Ukrainian)

13. *Pro avtomobilni dorohy: Zakon Ukrainy vid 8.09.2005r. № 2862-IV* [About Roads: The Law of Ukraine of September 8, 2005 No. 2862-IV]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine]. 2005. № 40. Art. 2534. (In Ukrainian)

14. *Pro zaliznychnyi transport: Zakon Ukrainy vid 04.07.1996r. № 273/96-VR* [On Rail Transport: Law of Ukraine of July 4, 1996 No. 273/96-VR]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1996. №. 40. Art. 183(In Ukrainian)

15. *Pro zatverdzhennia Yedynykh pravyl remontu i utrymannia avtomobilnykh dorih, vulyts, zaliznychnykh pereizdiv, korystuvannia nymy ta okhorony: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.031994r. № 198* [On approval of Uniform rules for repair and maintenance of highways, streets, railway crossings, use and protection of them: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 30.031994. No. 198]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi*

Rady Ukrainy [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-94-% D0% BF. (In Ukrainian)

16. *Podatkovyi Kodeks Ukrainy vid 2.12.2010 № 2755-VI* [Tax Code of Ukraine № 2755-VI of 2.12.2010]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine]. 2010. № 92. Vol. 1. Art. 3248. (In Ukrainian)

Субъекты административных правоотношений на автотранспорте

Нефедова Алёна Валериевна, e-mail: 31051984@ukr.ner
Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина

Аннотация. Статья освещает вопросы установления специальных признаков субъекта административных проступков на автомобильном транспорте в ходе их квалификации. Учитывая свою актуальность, проблематика субъекта административных проступков на автомобильном транспорте привлекает внимание многих отраслевых исследователей. В данном аспекте особый теоретический и прикладной интерес представляют научные работы А.В. Гуржий, Т.О. Гуржия, В.В. Доненка, В.К. Колпакова и других. Вместе с тем, стремительное развитие административно-деликтного законодательства – с одной стороны, и масштабное внедрение цифровых средств фиксации административных проступков на транспорте – с другой, актуализировали широкий круг новых проблем установления специальных признаков субъекта административных проступков на автомобильном транспорте.

Учитывая изложенное, применен ниже порядке освещения признаков субъекта административных проступков на автомобильном транспорте следует считать условным. Он основывается на доктринальной традиции описания признаков состава правонарушения и не детерминирует алгоритм установления признаков субъекта деликта в ходе практического применения административно-деликтных норм.

Ключевые слова: административная ответственность, административный проступок, квалификация административных проступков, субъект административного проступка.

PRINCIPLES FOR ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF BANKRUPTCY STATE POLICY IN UKRAINE

Sarnatskiy M. A.,
post-graduate of the Administrative Law Department
Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Ukraine
e-mail: maksym.sar@gmail.com

Abstract: The article deals with the study of principles for administrative and legal regulation of bankruptcy policy in Ukraine. In particular, the ambiguous approach of legislation onto the systematization of the principles of state regulation and the principles of administrative and legal regulation is emphasized on, which points out on to the difficulties when establishing systematic foundations, as well as on importance and role of classification of principles for administrative and legal regulation that are of great importance both for theory and practice on the level of administrative regulation. In addition, it is emphasized that the specific classification of the basic principles for administrative and legal regulation is not yet complete. Therefore, the content and the meaning of each principle and their systematization is be developed and basing on real life-time circumstances, taking into account peculiarities on bankruptcy proceedings in Ukraine.

Keywords: state policy, bankruptcy, debtor, principles of administrative and legal regulation, bankruptcy procedure.

Постановка проблеми. Механізм адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері банкрутства в Україні врегульовано нормами галузевого законодавства, з поміж якого виділяють Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р., а також Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 р. Державна політика у сфері банкрутства в Україні як об'єкт адміністративно-правового регулювання формується та реалізується на власних правових засадах, що визначені галузевим законодавством з дотриманням загальних та спеціальних принципів.

Стан дослідження. Детальне вивчення поняття принципів адміністративно-правового регулювання, їх змісту, видової характеристики та значення. були предметом дослідження багатьох науковців, зокрема: І.В. Галунько, В. В. Джунь, А.М. Колодій, Т.О. Коломоєць, А.А. Пухтецька, Б. М. Поляков, В. П. Козирєва, В.В. Ридзивілюк Т.О. Гуржія, О.В. Кузьменко, О.П. Світличний, С.Г. Стеценко, Чижмарь К.І, Щавінський В.Р. та ін. На рівні дисертаційних робіт впродовж останніх років принципи адміністративно-правового регулювання в окремих сферах суспільних відносин висвітлили такі науковці: Л.В. Сенченко, Н.П. Каменська, В.Б. Крикун та ін. В Україні сформульовано й законодавчо закріплено основні принципи, завдання та стратегічні напрями адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері банкрутства, сформовано публічні інституції відповідної компетенції, ухвалено Кодекс України з процедур банкрутства, ряд програм та планів дій. Разом з тим, на рівні практичної реалізації даного регулювання, мають місце проблемні питання практичного змісту, а саме різноспрямованість, непослідовність, дублювання в діяльності різних відомств щодо реалізації даного напряму державної політики. Як результат, інвестиційна привабливість економіки України залишається на досить низькому рівні, що у свою чергу значною мірою впливає на вирішення соціально-економічних проблем, з якими стикається будь-яка країна, що у свою чергу актуалізує необхідність подальшого наукового опрацювання вищеозначених питань.

Виклад основного матеріалу. Зусилля України щодо набуття повноправного членства в Європейському Союзі спрямовує її зусилля на гармонізацію та зміцнення правової основи й послідовного удосконалення діяльності органів публічної влади з метою прискорення економічного та соціального розвитку країни, а як результат, поліпшення якісних стандартів життя її населення.

Разом з тим варто зазначити, що актуальність розробки проблематики формування системи принципів адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері банкрутства в Україні головним чином обумовлює той факт, що галузеве вітчизняне законодавство, зокрема Кодекс України з процедур банкрутства в Україні констатує в своєму змісті конкретних принципів, на яких мало б ґрунтуватись таке регулювання державної політики й процедури банкрутства в Україні.

У той же час, як наголошує А.М. Колодій, здійснення адміністративно-правового регулювання неможливе без стійкого фундаменту, яким, в свою чергу, виступають принципи, як першооснови, основні правила, положення, за якими діє регулююча система. Перш за все, необхідно звернутись до значення самого поняття «принцип», яке походить від латинського слова «principium», що означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу й соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [1, с. 17].

Принагідно згадати, що проблемі трактування даного філософського поняття присвячені численні праці фахівців різних галузей знань. Зокрема на думку професора В. Погорілка, принцип слід розглядати як порядок здійснення регулюючого впливу [2, с. 12]. Тоді як професор А.М. Колодій у розглядає дану категорію з точки зору гносеології, як таку, що тісно пов'язана з категоріями «закономірність» і «сутність». У цьому звязку, дослідник наголошує, що поняття «принцип» співвідноситься з категорією «ідея» у тому випадку, коли під останньою філософи розуміють внутрішню логіку, закон існування об'єкта, те, що складає його внутрішню сутність. У теорії пізнання принцип виступає як абстрактне визначення ідеї, а точніше, як певна сукупність принципів, що дорівнюють ідеї [1, с. 16]. Таким чином, можна зазначити, що принципи, безперечно, належать до однієї з основних категорій та механізмів будь-якого суспільного явища.

Цілком логічним є твердження, що беручи до уваги обставину, що існує велика кількість поглядів науковців щодо трактування принципів права, існує й відповідна видова характеристика. На думку професора А.І. Берлача, варто поділити принципи на такі види: 1) загальносистемні; 2) структурно-цільові; 3) структурно-функціональні; 4) структурно-організаційні; 5) структурно-процесуальні [3, с. 131].

У свою чергу, професор А.М. Колодій надає таку класифікацію принципів: 1) правосвідомості; 2) правоутворення; 3) правотворчості, а серед них – законотворчості і нормотворчості; 4) системи права: а) загальноправові (основні); б) міжгалузеві; в) галузеві; г) інститутів права; 5) структури права: а) загальносоціального і юридичного; б) публічного й приватного; в) регулятивного і охоронного; г) матеріального й процесуального; д) об'єктивного й суб'єктивного; 6) правореалізації, а серед них і правозастосування; 7) правоохорони, а серед них особливо – правосуддя і юридичної відповідальності. Принципи системи і структури права, що втілюються у принципи правоутворення, правореалізації і правоохорони, можна назвати принципами правового регулювання, визнаючи водночас особливу роль загальноправових (основних) принципів [1, с. 39].

Отже на думку Л.В. Сенченко, можна підвести підсумок, що неоднозначні підходи до систематизації принципів державного регулювання та принципів адміністративно-правового регулювання свідчать про труднощі у встановленні систематизаційних засад, а значення і роль класифікації принципів адміністративно-правового регулювання настільки вагома як для теорії, так і для практики адміністративного регулювання, що і зараз остаточна класифікація основних засад адміністративно-правового регулювання не завершена, оскільки характер кожного принципу та їх систематизація повинні розроблятися і ґрунтуватися на вагомих підставах, враховуючи мінливість суспільного буття [4].

На основі вищезазначеного, можна зауважити, що практично усі принципи адміністративно-правового регулювання та їх видова класифікації складають окремий елемент механізму адміністративно-правового регулювання. Водночас, на основі аналізу наукових поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених, можемо констатувати, що сучасна наука адміністративного права не визначала як об'єкт дослідження адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері банкрутства в Україні. А це у свою чергу, негативно впливає як на подальші доктринальні дослідження, так і на нормативну та правозастосовну діяльність у сфері діяльності суб'єктів підприємництва. Більше того, зазначимо, що такі принципи як: законності, верховенства права, рівності суб'єктів підприємництва в суспільних відносинах; юридичної рівності всіх форм власності; нерозривного зв'язку прав і обов'язків; поєднання переконання і примусу, можна розглядати як такі, що мають відношення до системи принципів адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері банкрутства в Україні.

Беручи до уваги вище названі принципи, їх теоретичне обґрунтування, необхідно виокремити й систематизувати принципи адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері банкрутства в Україні.

Приступаючи до аналізу визначальних засад систематизації принципів адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері банкрутства в Україні наголосимо, що необхідно брати до уваги ті закономірності відносин і процесів, що мають відношення до системи адміністративно-правового регулювання досліджуваної нами сфери. Перелік вказаних принципів наповнюють «загальносистемні принципи адміністративно-правового регулювання», до яких традиційно відносять: законність, верховенство права, розподіл влад, демократизм, гласність, об'єктивність, соціальна спрямованість, оптимізація регулюючого впливу, комплексність, плановість, участь громадян та їх об'єднань в адміністративно-правовому регулюванні.

Перш за все варто наголосити на принципі *законності,* який є основоположним принципом адміністративно-правового регулювання, що визначає рівень демократичності суспільства і формує основу правової держави. Роль та значення цього принципу полягає ще й в тому, що функціонування суб'єктів та зміни у структурі уповноважених державних органів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання державної політики процедури банкрутства в Україні, ґрунтується на правових началах та полягає у практичній реалізації вимог чинного законодавства. Так відповідно до ст. 3 Кодексу України з

питань процедури банкрутства, державний орган з питань банкрутства встановлює порядок проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства і організовує проведення такого аналізу при відкритті провадження у справах про банкрутство державних підприємств і підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків [5].

Щодо принципу *верховенства права,* то згідно ст. 8 Конституції, в Україні визнається і діє принцип верховенства права., а це означає, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Більше того, принцип верховенства права є визначальним при формуванні всіх інститутів публічної влади й управління. Окрім цього, нормами ст. 5 Господарського кодексу України, визначені конституційні основи правопорядку у сфері господарювання, які становлять основоположні засади життя й діяльності вільної людини, серед яких й визнання і дія в Україні принципу верховенства права [6]. Як наголошує Л.В. Сенченко, у такому розумінні право виступає найвищою соціальною цінністю, найголовнішим суспільним орієнтиром. Саме на цей принцип має спиратися законодавець, закріплюючи загальнообов'язкові приписи та надаючи їм нормативний характер [4].

Принцип *демократизму,* його реалізація знаходить свою реалізацію зі статті ст. 5 Конституції України, а також ст. 5 Господарського кодексу України (далі – ГКУ), згідно якої правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави [7].

Принцип *розподілу влад* , має своє походження з принципів демократизму та законності. Так зокрема, згідно ст. 18. ГКУ, яка визначає обмеження монополізму та сприяння змагальності у сфері господарювання передбачено, що державна політика у сфері економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності та захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції здійснюється уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування [7]. Як наголошують вчені, нерідко цей принцип упроваджується в практику адміністративно-правового регулювання шляхом розробки організаційної структури органів адміністративно-правового регулювання та визначення і чіткого окреслення низки повноважень кожного органу. Це надзвичайно важливо, але реальна дія принципу розподілу влад передбачає забезпечення та гарантування приналежності влади народу, а також і те, що жодна з гілок влади не зможе узурпувати всю владу і у такий спосіб призвести до деформації суспільно-політичного устрою [8, с.33].

Неабияке значення у механізмі адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері банкрутства в Україні відіграє принцип об'єктивності. Зміст цього принципу проявляється у вимозі правильно і повно відображати фактичні обставини справи у відповідних на те процесуальних документах, і рішення у адміністративній справі має базуватись лише на фактах реально існуючої дійсності. Визначаючи порядок розгляду спорів, стороною в яких є боржник, законодавець у ст. 7 закріпив припис, згідно якого, у разі якщо відповідачем у такому спорі є суб'єкт владних повноважень, суд керується принципом офіційного з'ясування всіх обставин у справі та вживає визначених законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів, з власної ініціативи [5].

Принцип *гласності* в адміністративно-правовому регулюванні пов'язаний насамперед з вільним доступом суб'єктів господарювання й фізичних осіб до інформації про діяльність органів публічної влади всіх рівнів, що виявляється у можливості здійснення громадського контролю за їх діяльністю, у тому числі через засоби масової інформації. Саме принцип гласності визначає зміст створення та функціонування саморегулівної організації арбітражних керуючих. Так згідно ст. 32 Кодексу України з процедур банкрутства, самоврядування арбітражних керуючих ґрунтується на принципах виборності, гласності, підзвітності та обов'язковості для виконання арбітражними керуючими рішень органів саморегулівної організації арбітражних керуючих [5].

Щодо принципу *соціальної спрямованості* адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері банкрутства, то він бере своє начало зі змісту ст. 1 Конституції України, що закріплює соціальну спрямованість діяльності держави. Окрім цього, ГКУ своїми нормами має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами [7].

Принцип *оптимізації регулюючого впливу* на державну політику у сфері банкрутства в Україні має своє закріплення в Кодексі України з процедур банкрутства. Зокрема в ст. 2 Кодексу наголошено, що

провадження у справах про банкрутство регулюється цим Кодексом, Господарським процесуальним кодексом України, іншими законами України. Водночас, законодавство про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом не поширюється на банки, які виводяться з ринку або ліквідуються відповідно до законів України "Про банки і банківську діяльність" та "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб". Провадження у справі про визнання емітента іпотечних облігацій неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється у порядку, передбаченому цим Кодексом, з урахуванням норм Закону України "Про іпотечні облігації". Тоді як, провадження у справі про визнання інституту спільного інвестування неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється у порядку, передбаченому цим Кодексом, з урахуванням норм Закону України "Про інститути спільного інвестування". Провадження у справах про банкрутство боржників, які здійснюють діяльність, пов'язану з державною таємницею, здійснюється з урахуванням особливостей, передбачених законодавством про державну таємницю. Стосовно провадження у справах про банкрутство за участю кредиторів-нерезидентів, то воно регулюється цим Кодексом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [5].

Принцип *комплексності,* має безпосередній зв'язок з принципом оптимізації та спрямований на формування конкурентного середовища та недопущення монополізму у сфері підприємницької діяльності. Даний принцип знаходить своє закріплення та прояв в ст. 10 ГКУ, згідно якого основними напрямами економічної політики, що визначаються державою, є структурно-галузева політика, спрямована на здійснення державою прогресивних змін у структурі економіки, удосконалення міжгалузевих та внутрішньогалузевих пропорцій, стимулювання розвитку галузей, які визначають науково-технічний прогрес, забезпечують конкурентоспроможність вітчизняної продукції та зростання рівня життя населення. Складовими цієї політики є промислова, аграрна, будівельна та інші сфери економічної політики, щодо яких держава здійснює відносно самостійний комплекс заходів стимулюючого впливу [7]. Окрім цього, як наголошує Л.В. Сенченко, система суб'єктів адміністративно-правового регулювання складається з взаємопов'язаних елементів, що займають у системі певне місце, виконують відповідні завдання і функції, причому жоден з цих суб'єктів, не може діяти відокремлено сам по собі. Уся система складається з відповідних структур, що мають як специфічні властивості, так і загальносистемні ознаки, притаманні усім суб'єктам адміністративно-правового регулювання [4].

Принцип *плановості* в системі заходів адміністративно-правового впливу на сферу банкрутства в Україні проявляється в заходах контролю. Зокрема згідно ст. 20 Кодексу, контроль за діяльністю арбітражних керуючих здійснюється державним органом з питань банкрутства або саморегулівною організацією арбітражних керуючих. Державний орган з питань банкрутства здійснює контроль за діяльністю арбітражних керуючих шляхом проведення планових і позапланових перевірок у встановленому ним порядку [5]. Окрім цього, одну з головних проблем процедури банкрутства експерти вбачають у тому, що для добросовісного боржника банкрутство на сьогодні є покаранням, а не пільгою, як у розвинутих країнах. Як доказ вказаного зазначимо, що в Україні основна маса процесів банкрутства порушена з ініціативи кредиторів, а не боржника. Такі всесвітньо відомі корпорації як General Motors, Metro-Goldwyn-Mayer, Kodak самі подавали заяви про банкрутство, провели санацію, чим зберегли працюючий бізнес [9].

Принцип *участі громадян та їх об'єднань* в адміністративно-правовому регулюванні закріплений у ст. 38 Конституції України, згідно якої громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Окрім цього, закріплення цього права в Конституції України повністю відповідає міжнародним нормам, зокрема, передбаченому у п. «а» ст. 25 «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» положенню про право кожного громадянина без будь-якої дискримінації та без обґрунтованих обмежень брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників. Як наголошують науковці, система цих прав громадян є важливим правовим виміром існування та дієвості механізму оптимізації впливу громадськості на державне управління, що вимагає свого дослідження.

На думку вітчизняних вчених, задля комплексного дослідження адміністративно-правового регулювання, доцільно кваліфікувати принципи такого регуляторного впливу й за іншим критерієм, а саме, за функціональним призначенням – універсальні, структурно-організаційні, структурно-функціональні. Саме цю класифікацію можна розглядати як базову, оскільки вона найповніше характеризує як кожен принцип окремо, так і систему принципів адміністративно-правового регулювання в зазначеній сфері в цілому.

Отже, загальносистемні принципи – це універсальні закономірності державного регулювання, що об'єднані і пов'язані між собою горизонтальними зв'язками, представляють певну сукупність елементів, тобто систему загальних принципів адміністративно-правового регулювання.

Структурно-організаційні принципи (галузевий, функціональний, територіальний) є основою для визначення і розподілу компетенції між суб'єктами регулювання, які повинні здійснювати повноваження ефективно, не допускаючи паралелізму і дублювання. До них слід віднести: єдність системи державної влади, поєднання колегіальності і єдиноначальності.

Структурно-функціональні принципи (диференціація і фіксування функцій, концентрація регулюючих функцій у певного суб'єкта, комбінування функцій суб'єктів регулювання та ін.) є основними засадами діяльності апарату державних органів [4].

Висновок. Отже, проведене нами комплексне дослідження принципів адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері банкрутства в Україні засвідчує, що розглянуті нами принципи відіграють важливу роль в процесі адміністративно-правового регулювання, оскільки складають фундаментальну основу такого регуляторного впливу на сферу банкрутства, а відтак має своє відображення у процесі такого регулювання та його результатах, що зорієнтовані на досягнення економічних і соціальних результатів.

References:

1. Kolodiy A. M. (1998) Principles of Law in Ukraine: [monograph]. K.: Yurinkom Inter, 1998. 208 p.

2. Pogorilko V. F. (2002) Authorities of state power of Ukraine. K.: Institute for State and Law named after V. M. Koretsky, 2002. 595 p.

3. Berlach A. I. (2005) Administrative Law of Ukraine: [textbook for dist. Form of study]. K.: Ukraine University, 2005. 472 p.

4. Senchenko L. V. (2011) Administrative and legal regulation of demographic policy in Ukraine. Dissertation for the degree of Candidate of Law in specialty – Administrative Law and Process; Finance Law; Information Law, Open International University for Human Development "Ukraine". Kyiv, 2011. p. 75.

5. Bankruptcy Code of Ukraine, dated October 18, 2018. Herald of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2019. № 19, p.74.

6. The Constitution of Ukraine of June 28, 1996. Herald of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. No. 30. Article 141.

7. Economic Code of Ukraine of January 16, 2003. Herald of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, p.144.

8. Bytiak Yu. P. Administrative Law of Ukraine: Textbook for university students of law specialties. 2nd ed., Remade and extended. Kh.: The Law, 2003. 576 p.

9. Expert Opinion: Bankruptcy Code Solves 4 Major Issues of Enterprises-Debtor. URL:https://business.ua/news/4915-ekspertna-dumka-kodeks-pro-bankrutstva-vyrishyt-4-holovni-problemy-pidpryiemstvborzhnykiv

Принципы административно-правового регулирования государственной политики в сфере банкротства в Украине

Сарнацкий Максим Андреевич, e-mail: maksym.sar@gmail.com
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина

Аннотация. Статья посвящена исследованию принципов административно-правового регулирования государственной политики в сфере банкротства в Украине. В частности отмечено неоднозначный подход законодателя относительно систематизации принципов государственного регулирования и принципов административно-правового регулирования, которое указывает на трудности в установлении систематизированных принципов, а значение и роль классификации принципов административно-правового регулирования настолько весомая как для теории, так и для практики административного регулирования. Кроме этого, отмечено, что видовая классификация основных принципов административно-правового регулирования в настоящее время еще теперь не завершена. Следовательно, содержание и значения каждого принципа и их систематизация должны разрабатываться и основываться на реальных жизненных обстоятельствах, учитывая специфику процедуры банкротства в Украине.

Ключевые слова: государственная политика, банкротство, должник, принципы административно-правового регулирования, процедура.

LEGAL REGULATION OF BLOOD DONORSHIP BY THE CABINET OF MINISTERS OF UKRAINE: TOPICAL ISSUES AND PERSPECTIVES

Anastasia O. Sidorenko,
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine
e-mail: anastasique2411@gmail.com

Abstract. The article deals with the study of organizational aspects for administrative and legal regulation of blood donorship and its components by the Cabinet of Ministers of Ukraine. On the basis of national jurisprudence achievements, analysis of current legislation, rulemaking and law enforcement practice, the scientific approach to solving topical problems of formation and implementation of state policy in the field of blood donorship has been proposed.
In order to improve administrative and legal regulation of blood donorship and its components, it is proposed to carry out a comprehensive review of relevant resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine for compliance with international standards for donorship safety and quality. The necessity of rapid implementation of the national register of blood and its components donors as well as the register of persons who have absolute contraindications for donorship have been substantiated. The necessity of control strengthening by the Cabinet of Ministers of Ukraine over the quality and safety of donor blood, components and preparations manufactured from them have been emphasized on.
A number of proposals have been brought in to improve the overall effectiveness of administrative and legal regulation of blood donorship and its components by central executive authorities.

Keywords: donorship of blood and its components, national blood system, administrative regulation, executive authorities, Cabinet of Ministers of Ukraine.

Relevance of the problem. Across the country, donorship of blood and its components is a complex, multidimensional phenomenon involving various social institutions: public authorities, enterprises, establishments, organizations, institutions of different directions and various forms of ownership. Thousands of businesses entities and individuals are involved in blood donorship processes every year in Ukraine. Just in 2019 over 6.5 thousand Ukrainians have become participants of the “I am a Donor” campaign, held as part of World Donor Day. Almost 3,000 liters of blood collected from donorship helped save almost 20,000 lives [1]. It goes without saying that all of these institutions (and those that formulate the state's donor policy, and those that organize, implement, provide, and control it, as well as donors themselves, and health care professionals and recipients of biomaterials), determine in some way the status and prospects of blood and its components donor development. But the most powerful influence on the domestic donorship system is exercised by the Government-led executive branch.

In the context of today, the Cabinet of Ministers of Ukraine bears the brunt of the responsibility for directing and implementing state policy in all spheres of public life. The government defines strategic goals and priority directions of socio-economic development, bearing organizing influence on the leading sectors of social relations, formulates the content of specific social ties, combines their legal form, provides their support, safety and protection, guarantee their stability and security [2, c. 37].

At the same time, the analysis of domestic practice on blood and its components donorship makes to state a wide range of problems. At present day there is no single national blood system in Ukraine that would ensure coordination of activities of all blood transfusion services, balanced blood bank formation, rational distribution of blood products between medical establishments, efficient use of blood supplies and its components. Funding for national blood services does not meet either their objective needs or the public importance of their functions. Accordingly, within many blood services there are permanent personnel, material, and technical problems. Blood transfusion and storage equipment has been operated for its 2-3 physical permissible terms. Also, there is a lack of expendable materials and testing facilities. The issue of potentially dangerous factors monitoring has not been taken into consideration. As a result, the national blood system is not ready to respond adequately to the challenges imposed by the spread of new pathogens.

The mentioned above implies the need to find ways to improve the effectiveness of public administration of blood and its components donorship on the Governmental level.

Analysis of recent research and publications. The scientific works of many well-known lawyers like A. A. Hertz, T. O. Gurzhiy, O. V. Vozianov, M. S. Briukhovetskaya, M. M. Novitskaya, and O. V. Sapronova, R.V. Stadnichenko and others are in particular dedicated to solving urgent problems on blood donorship and its components. At the same time, the majority of scientific and legal studies investigates these issues through the

prism of civil and criminal law. The problems of public administration of blood donorship and its components are currently being ignored by the scientific community.

Statement of objectives. Taking into account the above mentioned, there is a need to highlight the problematic aspects of the administrative and legal regulation of blood donorship and its components, as well as to formulate a set of proposals aimed at improving the effectiveness of the national blood system.

The outline of the main research material. The Cabinet of Ministers of Ukraine is the supreme body in the system of executive authorities, which administers blood donorship and its components both directly and through particular Ministries, as well as other central executive bodies, the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, as well as local state administrations, directing, coordinating and controlling their activities (see: Article 1 of the Law of Ukraine "On the Cabinet of Ministers of Ukraine") [3].

Special powers of the Government in the field of blood donorship are determined by the Law of Ukraine "On donorship of blood and its components". Thus, Article 3 of this Law assigns to the Cabinet of Ministers of Ukraine the function on approving state targeted programs for the development of blood donorship and its components. Based on Article 8 of the Law, the Government establishes procedure and conditions for compulsory state insurance of the donor in case of illness or health disorder due to the connection with performance of the donor function. According to Article 12 of the Law, the Cabinet of Ministers of Ukraine approves the form of the donor Certificate and the procedure of its delivery, as well as the form of the badge of "Honored donor of Ukraine", the form of the Certificate to it and the order of its delivery. Guided by the Article 13 of the Law, the Government defines the procedure of extraordinary provision of donors with prostheses and other prosthetic and orthopedic products [4].

In addition, the Law of Ukraine "On Donorship of Blood and its Components" confers on the Government a wide range of powers in the field of sale, exchange and export of donor blood, its components, as well as preparations made from them. In particular, the Cabinet of Ministers of Ukraine is empowered to make decisions on the transfer of donor blood, its components and preparations abroad as humanitarian aid in order of emergencies (Part 1 of Article 22), as well as the right to grant special permission for sale of components and preparations of donor blood abroad (Part 3 of Article 22). In this case, the Government's decisions determine: - rules for the sale of donor blood, its components and preparations made from them by specialized institutions and establishments for blood transfusion; - rules for the implementation of preparations made from donor blood and its components by business entities; - the procedure for the export of donor blood and its components abroad for the preparations manufactured which are not produced or being made of insufficient quantity for the needs of Ukraine (see Articles 17 and 22 of the Law) [4].

It goes without saying, that these are by far not all regulatory activities implemented by the Cabinet of Ministers of Ukraine in the field of blood donorship and its components. The main influence of the Government on this sphere is realized through the implementation of general functions and authorities of the Government in the system of state power. In particular, the Cabinet of Ministers of Ukraine: acts as the subject of legislative initiative; it creates, reorganizes and liquidates executive bodies, defines their powers; manages state property objects; coordinates the activities of executive authorities and local self-government branches; ensures control over the observance of legislation by the executive authorities, and their officials, as well as local self-government bodies in the way of the executive powers delegated to them; it determines legal basis for the functioning and procedure of maintaining state registers; ensures the establishment of logistical facilities and other conditions necessary for the development of healthcare; implements measures aimed at protecting rights and freedoms, life and health of the human and the citizen, etc.

Therefore, at present day the Cabinet of Ministers of Ukraine has an extremely diversified and powerful instrument for administering blood donorship and its components. Unfortunately, not all of its elements are implemented by the Government equally effective. The implementation of state targeted programs and strategies for the development of blood donorship is inconsistent taking long timing delays. For 12 years (from 2007 to 2019), no strategic act on blood donorship and its components has been adopted in Ukraine. As for the current Strategy for the development of the national blood system for the period up to 2022 (see: Decree No. 120-r of the Cabinet of Ministers of February 20, 2019), its implementation is actually being paralyzed today.

Coordination and control over the working out of regional blood donor development programs is very weak. As a result, such programs are often inconsistent with each other, and based on contradictory calculations, measured on different terms, and have varying interpretations, both between themselves and with the legislative acts of the Government.

For many years, important aspects of licensing such types of economic activity as the blood taking, processing, storage, sale of donor blood and its components, as well as the manufacture of drugs from them, remain unregulated. The Government's latest attempt to resolve the issue on legislative level has failed. In the spring of 2018, the Cabinet of Ministers of Ukraine, as a matter of legislative initiative, submitted to Parliament a Bill draft No. 2679-VIII, which provided for a set of relevant amendments to the Law of Ukraine "On Licensing of

Business Activities". And after that, in a bit more than a year (August 29, 2019), when the newly appointed Cabinet of Ministers of Ukraine came to power, the draft was withdrawn by the developer, i. e. by the Government itself [5]. Along with the lack of legislative regulation quality, this case clearly illustrated the systemic problem of succession of power, which has very negative impact on all strategic directions of the state, including the development of blood donorship and its components.

For the same reasons, the Government's project for establishing the National Blood System, which would guarantee equal and timely access to quality and safe donor blood components in required amount, is far from being implemented. Despite the vital importance of such a system for the public and some particular citizens, the process of its establishment has been constantly hampered from the point of view of the changing political environment.

Currently, the National Donor Registry of Ukraine has not been yet established in the country. The approval of the concept on the National Register of Donors was announced in 2014 at the official website of the Cabinet of Ministers of Ukraine. The Government's corresponding message, in particular, there was emphasized that: "The National Registry will be complementary to the electronic patient registry and its development is going to be based on the best international practices..." [6]. As of early 2020 (i. e., more than five years after the announcement was made), the development of the National Donor Registry is as far from being realized as the electronic patient registry. Last but not least, this situation is conditioned by the decisions of the Cabinet of Ministers of Ukraine itself. In particular, as early as 2014, the Cabinet of Ministers of Ukraine made decision on cancellation of powers of the State Service of Ukraine for HIV/AIDS and Other Socially Dangerous Diseases Counteraction, which was the main developer of the concept on the National Donor Registry [7]. However, the issue on the subjects of the project implementation and its further fate has not been resolved by the Government ever.

It should be also added that the Regulation on the State Service of Ukraine for HIV/AIDS and Other Socially Dangerous Diseases Counteraction, approved by the President Decree dated April 08, 2011. No. 441/2011, was canceled just 5 years after the actual liquidation of the Service (see: Presidential Decree of June 20, 2019 No. 419/2019) [8]. And again, this indicates about the lack of coordination between the leading institutions of state power and total absence of systematic approach within legislative activity.

Along with the issues highlighted, it is necessary to state the insufficient effectiveness of government control over the activities of the subjects of blood donorship and its components security, which sometimes leads to tragic consequences. For example, newborn baby was determined to have been infected with HIV as a result of a blood transfusion selected from an infected donor, which occurred at the Kyiv City Children's Clinical Hospital No. 2. As it is noted in the relevant Supreme Court Resolution dated November 15, 2018. (Case No. 761/24076/15-c), one of the reasons for infecting a child with HIV was the imperfect legal framework for infectious safety of donorship, the establishment of which was entrusted to the Ministry of Healthcare of Ukraine. In particular, the Ministry of Healthcare of Ukraine did not take any steps to eliminate the shortcomings of the current legislation on AIDS counteraction. In addition, the Supreme Court stated that: "the order of control over donor blood and its components established by the Ministry of Health of Ukraine does not correspond to the current level of specialized science development, and does not provide real effective prevention of the infectious diseases spreading through the use of blood, also it does not create sufficient conditions for the most effective and timely detection of donor selected blood infection... [9]".

Undoubtedly, in this case the main burden of responsibility is laid on the Ministry of Healthcare of Ukraine, as the subject of formation and implementation of the state policy on healthcare [10]. But, at the same time, it is quite obvious that one of the prerequisites for such a situation was insufficient control over the activity of the Ministry of Healthcare of Ukraine (above all, legislative) by the Cabinet of Ministers of Ukraine.

According to Article 22 of the Law of Ukraine "On Donorship of Blood and its Components", the Cabinet of Ministers of Ukraine annually defines and approves volumes of obligatory healthcare needs of the population with donor blood, its components and preparations. Such needs are determined on the basis of submission of the Ministry of Health of Ukraine, formed on the basis of applications to the sphere of state authorities managing activities of healthcare institutions [4]. However, the Government does not carry out effective control over the validity and relevance of such applications. As a consequence, significant distortions occur when meeting the needs of donor blood, its components and derivatives in some particular regions. "The current condition of the blood system in Ukraine leads to a paradoxical situation as V. Kurpita emphasizes on, bearing in mind some regions where there is urgent shortage of blood, whilst there are situations when significant volumes of blood and its components are being utilized due to the fact of its expiration date" [11].

The situation is being complicated by the lack of a mechanism for redistributing donor blood supplies between regional health institutions (establishments), taking into account at same time their current needs. In fact, the domestic healthcare system has an extremely irrational model of using donor blood and its components. In some cases, it does not allow to fill up (restore) the current deficit of donor blood, while in other establishment they give way to the wasting of it in large volumes. Transformation of this model on the basis of EU standards, which provide for the immediate control of

blood circulation and efficient distribution of its stocks, should become a priority direction of the domestic donorship development being the strategic task for the Cabinet of Ministers of Ukraine.

The activity of the Cabinet of Ministers of Ukraine towards promoting blood donorship and its components seems to be not effective enough. In particular, this issue evidenced by the fact that currently in Ukraine the number of donorships is almost three times lower (12 per 1000 population) than recommended by the WHO of the UN (33 per 1000 population). Despite the fact that donor ranks in Ukraine are constantly growing, most of them (70%) donate blood only once – just for the sake of the loved ones saving [1]. Thus, the positive dynamics of donorship are not so much due to be rooting in the public value consciousness, but due to the increase in the number of "occurrent" one-off donations. Resting on this background, the problem of ensuring safety and quality of donor blood is exacerbated. After all, the collection and use of one-time donations proceed quickly. A multistage laboratory blood safety monitoring system is not involved into this process generally. Instead, information about the health status of the donor (in particular, the reveal of infectious diseases), doctors, recipients is not always known to the donor himself. For example, infectious diseases such as hepatitis B, hepatitis C, or HIV do not occur immediately, so the donor may not know anything about them right during the process of blood donation. In this way, there is an objective need to promote regular blood donorship and its components. But at present day, the Government (like the whole executive system) has not gone too far to resolve this issue.

At the same time, the problem of protecting the personal data of donors and recipients is extremely urgent. At present, there are no reliable mechanisms of impersonation such data in the domestic blood system [12; 13].

From our point of view, this state of affairs does not meet the objective requirements of today. In the context where blood donorship is the key to the effectiveness of healthcare and public health, particular attention should be paid to its development. First of all, this is to be under concern of the Cabinet of Ministers of Ukraine, which should consider relevant issues as a priority, involving the whole system of executive authorities in their decision-making, ensure strict control over the effectiveness of their activity being currently in compliance with the legislation in the field of blood donorship.

Taking into account the mentioned above, from our point of view, the following messages become necessary:

the draft and adoption of the state national targeted program for the development of blood donorship and its components, which would stipulate the implementation of EU standards for the quality and safety of the collection, testing, treatment, storage and distribution of human blood and its components;

establishment of the overall national registry of donors as well as the registry for the persons who cannot to be donors;

approval of licensing conditions for the donor blood and its components processing, and the manufacture of medicines from them;

ensuring constant monitoring and coordination of the activities of the executive authorities as for the development and implementation of sectoral and regional programs for the promotion of blood donorship;

strengthening control over the activity of subjects of infectious and immunological safety of blood and its components as well as preparations made from them;

organization of nationwide campaigns for the promotion and popularization of donorship, stipulation for public and private partnerships in the field of blood donorship and its components.

References:

1. Tsohorich do aktsii #iaDonor doluchylasia rekordna kilkist ukraintsiv. Ofitsiinyi sait Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy. URL: https://moz.gov.ua/article/news/cogorich-do-akcii-jadonor-doluchilasja-rekordna-kilkist-ukrainciv [in Ukrainian].

2. Petrytskyi A.L. Pravovi ta orhanizatsiini zasady zakhystu personalnykh danykh. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata yurydychnykh nauk za spetsialnistiu 12.00.07 – administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo. K.: DNDI MVS Ukrainy, 2015. 223 s. [in Ukrainian].

3. Pro Kabinet Ministriv Ukrainy 27.02.2014r. № 794-VII. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2014. № 20. St. 619 [in Ukrainian].

4. Pro donorstvo krovi ta yii komponentiv: Zakon Ukrainy vid 23.06.1995. № 239/95-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). 1995. № 23. St.183 [in Ukrainian].

5. Proekt Zakonu pro vnesennia zminy do Zakonu Ukrainy "Pro litsenzuvannia vydiv hospodarskoi diialnosti" vid 24.05.2018r. № 2679-VIII. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. http://w1.c1.rada.gov.ua /pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64090 [in Ukrainian].

6. V Ukraini hotuietsia do zatverdzhennia Kontseptsiia informatsiinoi systemy "Natsionalnyi reiestr donoriv v Ukraini" (14.06.2014r.). Ofitsiinyi sait Kabinetu Ministriv Ukrainy. URL: https://www.kmu.gov.ua /news/247389280 [in Ukrainian].

7. Pro optymizatsiiu systemy tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.09.2014 r. № 442. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2014. № 74. Ct. 2105 [in Ukrainian].

8. Pro vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh ukaziv Prezydenta Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20.06.2019r. № 419/2019. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2019. № 50. Ct. 1690. [in Ukrainian].

9. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 15.11.2018r. № 761/24076/15-ts. Liha-Zakon. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS182191.html [in Ukrainian].

10. Deshko L., Ivasyn O., Novikova N. et al. Patenting of medicines in Ukraine through the prism of the association agreement with the eu and the TRIPS agreement: improvement in medical and administrative regulations. Georgian Medical News. 2019. №3 (288). P. 154-158.

11. Nynishnie stanovyshche systemy krovi v Ukraini pryzvodiat do paradoksalnoi sytuatsii: v odnykh rehionakh defitsyt krovi, v inshykh tym chasom – velyki obsiahy krovi i yii komponentiv utylizuiut cherez te, shcho splyvaie termin prydatnosti. Tsentr hromadskoho zdorovia Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy. https://phc.org.ua/news/u-vsesvitniy-den-donora-moz-ta-cgz-zaklikayut-ukrainciv-dilitisya-krovyu-regulyarno [in Ukrainian].

12. Gurzhii T, Gurzhii A, Seliukov V. Public Administration of Personal Data Protection in Modern Ukraine. Politické vedy. 2018. №21(2). P.138-158.

13. Petritskii, A. Legal Framework for Stopping Offences in the Field of Personal Data Protection: European Integration of Economics, Education and Law: Proceedings of the International Scientific Conference, March 22-23, 2018. Warsaw: BMT Eridia Sp. z o.o. Wydawnictwo Erida, 2018. P. 295-298.

Актуальные проблемы павового регулирования донорства крови Кабинетом Министров Украины

Сидоренко Анастасия Олеговна, e-mail: anastasique2411@gmail.com

Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина

Аннотация. Статья посвящена исследованию организационных аспектов административно-правового регулирования донорства крови и ее компонентов Кабинетом Министров Украины. На основе достижений отечественной юриспруденции, анализа действующего законодательства, нормотворческой и правоприменительной практики предложен научный подход к решению актуальных проблем формирования и реализации государственной политики в сфере донорства крови.

С целью совершенствования административно-правового регулирования донорства крови и ее компонентов предложено осуществить комплексный пересмотр соответствующих актов Кабинета Министров Украины на предмет соответствия международным стандартам безопасности и качества донорства. Обосновывается необходимость скорейшего внедрения национального реестра доноров крови и ее компонентов, а также реестра лиц, имеющих абсолютные противопоказания для донорства. Подчеркивается необходимость усиления контроля за качеством и безопасностью донорской крови, ее компонентов и препаратов со стороны Кабинета Министров Украины.

Внесен ряд предложений, направленных на повышение общей эффективности административно-правового регулирования донорства крови и ее компонентов центральными органами исполнительной власти.

Ключевые слова: донорство крови и ее компонентов, национальная система крови, административно-правовое регулирование, органы исполнительной власти, Кабинет Министров Украины

CUSTOMS SECURITY: CONCEPTS AND PLACE IN UKRAINE'S NATIONAL SECURITY SYSTEM

Vitaliy P. Simchuk,
Recipient of the Research Institute of public law, Kyiv, Ukraine
e-mail: aav2005@ukr.net

Abstract: the article analyzes the views of scientists on the concept of "security", "bespekoznavstvo". Specific hazards are identified. Attention is drawn to the concept of national security in the context of the formation of a place for customs security in it as a subsystem of economic security. Based on the foregoing, considering customs security from the perspective of a systematic approach, it is proposed to define it as a subsystem of economic security, which plays an important role in protecting national (economic and directly customs) interests in the field of foreign economic activity.

Keywords: security, security, national security, customs security, customs authorities, sovereignty, state.

Актуальність. Митна безпека – суттєва ознака суверенітету держави і водночас чинник її політичної та економічної незалежності й самостійності, що в умовах глобалізації та євроінтеграції стає одним з найважливіших. У контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів питання забезпечення безпеки набули особливої актуальності.

Постановка проблеми. З метою забезпечення належного функціонування економіки держави, підвищення рівня економічної безпеки України, постає нагальна необхідність в усуненні загроз, які стосуються її окремих складових, серед яких пріоритетне місце відводиться саме митній безпеці. У зв'язку з цим постає нагальна необхідність визначити місце митної безпеки в системі національної безпеки та обґрунтувати авторське бачення цього поняття.

Стан дослідження. Слід зазначити, що питання забезпечення національної безпеки, та окремої її складової економічної безпеки до системи якої входить митна безпека розглядалося в працях: О. Денисова, С. Козловського, Є. Жураківської, О. Рудковського, Л. Рябовол, В. Ліпкана, І. Новосад та ін.

На думку О. Денисова, це «зумовлене насамперед перманентним посиленням загроз і виявленням ризиків у сучасному політичному та економічному житті суспільства» [1, с. 41]. Наразі спостерігається тенденція до абсолютизації безпеки як базового критерію функціонування усього живого. У зв'язку з цим, вказує В. Ліпкан, формується новий філософський напрям – безпекоцентризм – форма світогляду, що в якості мірила при вирішенні будь-яких питань визначає безпосередньо безпеку, а на центральне місце, через яке опосередковуються усі інші види і форми діяльності, ставить забезпечення безпеки об'єкта [2, с. 45].

Для з'ясування сутності і змісту поняття «митна безпека» передусім слід визначити саме поняття «безпека». У результаті узагальнення відповідних наукових результатів вітчизняних та зарубіжних вчених С. Козловський та Є. Жураківський сформулювали поняття «безпека» як «такий стан системи, при якому забезпечується її стійкість при впливі різного роду загроз, а також гарантується її розвиток і здатність до самозбереження і природного відтворення» [3, с. 38]. У найбільш загальному розумінні, безпека – це відсутність небезпеки, стан захищеності життєво важливих інтересів та цінностей особи, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, стан, за якого забезпечуються оптимальні умови функціонування й розвитку особи, суспільства, держави.

Саме такий підхід закладено в основу законодавчого визначення митної безпеки. Так, згідно з ч. 2 ст. 6 Митного кодексу України, митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України, під якими у ч. 1 ст. 6 того ж документу законодавець розуміє національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення митної справи [4]. Виходячи з наведеного положення, якщо митні інтереси входять до кола національних інтересів, то митна безпека, відповідно, є складовою частиною національної безпеки України. Це повною мірою узгоджується з теорією про «вкладеність» систем, згідно з якою, будь-яка система є складником іншої системи, а системи нижчого рівня обов'язково є частиною систем вищого рівня і постають як її функціональні підсистеми. Наразі системою найбільш високого рівня у рамках нашого дослідження є система національної безпеки України.

Слід зазначити, що проблематика національної безпеки та її складових сьогодні, в умовах активних процесів глобалізації та євроінтеграції, є особливо актуальною. Це зумовлено тим, що однозначне вирішення відповідних питань вимагає усунення принципової суперечності між тим, що, з одного боку, держава як політико-правовий інститут покликана максимально підтримувати власний суверенітет, лобіювати інтереси власного населення, вітчизняного виробника, підтримувати конкурентоспроможність

на міжнародному ринку й посилювати суб'єктність власне національної держави на міжнародному рівні, з іншого, – сприяти глобалізаційним та інтеграційним процесам, включатися, активно долучатися до них, що може супроводжуватися втратою частини державного суверенітету, отже, і всіх його складових. Наразі це питання залишається дискусійним. Так, у результаті узагальнення наукових підходів до визначення поняття державного суверенітету і ступеня його обмежень в умовах глобалізації Л. Рябовол виокремила «дві основні наукові позиції: 1) роль суверенітету держави суттєво зменшується, його значення поступово нівелюється; 2) глобалізація не послаблює державу, а кидає їй виклик, змушуючи пристосовуватися до вимог глобальних ринків, посилювати конкурентоспроможність, розвиватися». При цьому, «Дослідники проблеми розвитку державності у контексті євроінтеграційних та глобалізаційних процесів суголосні у тому, що державний суверенітет не може бути втраченим, натомість, має зміцнюватися, визначальним має стати збереження національної держави та врахування національних інтересів» [5, с. 265].

Враховуючи багатовимірність і багатоаспектність національної безпеки як такої, наукою вироблено різні підходи до її визначення і структурування. До прикладу В. Ліпкан розглядає національну безпеку дещо ширше, у порівнянні з традиційним баченням безпеки, наведеним вище. Вчений вважає, що безпека є станом захищеності не лише від загроз, але й від небезпек. При цьому, загрозу він пояснює як «існування або можливість виникнення ситуації, за якої формуються передумови протидії забезпеченню безпеки. Вона обмежується діями, які підкріплюють її, але не переростають у діяльність, безпосередньо спрямовану на її здійснення»; небезпеку – як діяльність, спрямовану на реалізацію загроз і здатну спричинити дестабілізацію системостворюючих елементів, що загрожує функціонуванню та розвитку об'єкта безпеки у момент їх спричинення, або при звичайному протіканні закінчуються, або можуть закінчитися колапсом об'єкта і відповідної системи безпеки [2, с. 56].

У результаті аналізу й узагальнення наукових підходів фахівців з правознавства, економіки, політології, соціології, філософії, безпекознавства, О. Рудковський сформулював визначення безпеки, що практично суголосне з попереднім, а саме – як стану об'єкта, що «характеризує його здатність зберігати свою суть, призначення та структуру, спроможність нейтралізувати внутрішні і зовнішні небезпеки та загрози, можливість реалізації життєво важливих інтересів об'єкта» [6, с. 32].

Вітчизняний законодавець у визначенні поняття безпеки оперує суто терміном «загрози». Так, згідно з ч. 9 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», «національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз». Національними інтересами України у ч. 10 ст. 1 того ж документу визнано «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян». Загрози національній безпеці України визначено як «явища, тенденції і чинники, що унеможливлюють чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» (ч. 6 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України») [7].

Національна безпека є складно структурованим поняттям, що знаходить свої виміри у різних сферах суспільного життя. Як справедливо зазначає О. Денисов, «саме поняття «безпеки» пов'язують із негативними факторами, що наявні практично в усіх сферах життя та діяльності держави» [1, с. 42]. Це дозволяє говорити про різні види безпеки, забезпеченням яких у сукупності й досягається національна безпека. Критерієм для виокремлення конкретних видів безпеки, поряд із сферою суспільного життя, є певний об'єкт / об'єкти, безпеку якого / яких необхідно забезпечити. Навряд чи доцільно в якості такого критерію розглядати суб'єктів, уповноважених забезпечувати конкретний вид безпеки, адже, вони створюються у зв'язку з необхідністю здійснення заходів із забезпечення безпеки певних об'єктів, а не навпаки.

Формулюючи визначення національної безпеки, В. Ліпкан виходить з того, що вона є різновидом соціальної діяльності, яка полягає в управлінні системою національної безпеки, за якого державними і недержавними інституціями гарантується прогресивний розвиток українських національних інтересів, джерел духовного і внутрішнього добробуту народу України, а також забезпечується ефективне функціонування системи національної безпеки України. Від цього слід відштовхуватися при визначення поняття конкретного виду безпеки з урахуванням відповідних характерних особливостей, законів розвитку тощо, вважає вчений [2, с. 55].

У контексті визначення напрямів державної політики у сферах національної безпеки і оборони в ч. 4 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку» вказано «на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо» [7]. Як бачимо, у цьому законі відсутня вказівка на митну безпеку як таку, однак, документ не містить і вичерпний перелік видів безпеки. Це дозволяє вченим виокремлювати й інші види, а, враховуючи те, що у згаданому законі не закріплені визначення перелічених видів безпеки, розробляти авторське бачення відповідних понять і структур.

Проблематика митної безпеки є предметом досліджень фахівців різних галузей знань – юридичної та економічної наук, публічного управління та адміністрування, політології, соціології, філософії. Переважно митну безпеку розглядають не як окремий, до певної міри самостійний, складник національної безпеки, а елемент однієї з її підсистем, передусім, як один з найважливіших елементів економічної безпеки держави, що, на наш погляд, є абсолютно обґрунтованим. Нормативне підґрунтя такого підходу закладено у Декларації про державний суверенітет України. Безпосередньо поняття «економічна безпека» у документі не використано. Водночас, він містить окремий розділ (VI) – «Економічна самостійність», в якому зокрема зазначено, що Україна самостійно створює, поряд із банківською, ціновою, фінансовою, податковою, також і митну системи [8]. Це припускає, а скоріше передбачає і вимагає забезпечення стану захищеності економіки, тобто, економічної безпеки як сукупності перелічених вище її складових, у тому числі митної безпеки.

У Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України остання визначена як «стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання» [9]. На основі узагальнення нормативних та наукових визначень С. Козловський та Є. Жураківський тлумачать економічну безпеку як «складне полісистемне явище, генезис і розвиток якого обумовлені об'єктивною необхідністю забезпечувати відтворення національної економіки в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз та небезпек» [3, с. 38].

У згаданих Методичних рекомендаціях виокремлено такі складові економічної безпеки, як: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова. Як бачимо, митна безпека як така у цьому документі також прямо не закріплена, однак, серед індикаторів деяких видів безпеки є і такі, що входять до кола питань, які вирішуються у рамках здійснення митної справи. До прикладу, індикаторами енергетичної безпеки, серед інших, є: рівень імпортної залежності за домінуючим ресурсом у загальному постачанні первинної енергії, частка імпорту палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту; зовнішньоекономічної безпеки – відкритість економіки, зокрема: обсяг експорту / імпорту товарів і послуг, частка імпорту у внутрішньому споживанні країн тощо [9].

Важливість митної безпеки у контексті забезпечення економічної, І. Новосад пояснює тим, що захист економічних інтересів, життєво важливих потреб, інтересів і цінностей людини, суспільства, держави та регіонів від внутрішніх та зовнішніх загроз, джерелом яких є зовнішньоекономічні зв'язки, роль яких зростає у зв'язку з поглибленням міжнародного поділу праці, посиленням інтеграції у світовій економіці, входженням України до СОТ, покладається на митні органи України [10, с. 147].

Якщо виходити з усталеної позиції, що митна безпека – складник економічної, яка, у свою чергу, є підсистемою національної безпеки України, очевидно, що митні інтереси, які підлягають захисту у контексті забезпечення митної безпеки, є елементом економічних інтересів. Наразі, не можемо погодитися з науковою позицією О. Разумової, згідно з якою, «митні інтереси» є «значно ширшою» категорією, ніж «економічні інтереси». Так, згадана вчена вважає, що «митна безпека охоплює не лише стан захищеності економічних інтересів держави, а і стан захищеності митних інтересів у цілому, складовим елементом яких є економічні інтереси держави». зробити висновок, що митна безпека є частиною національної безпеки, оскільки митні інтереси є складником національних інтересів України [11, с. 166].

Д. Пудрик вважає за доцільне дати визначення митної безпеки як стану захищеності митних інтересів від будь-яких загроз, що виникають у ході здійснення державної митної справи. При цьому, важливо, що вчений відокремлює поняття «митна справа» й «забезпечення митної справи», визначаючи останнє як врегульовану нормами права виконавчо-розпорядчу діяльність спеціально уповноважених на те суб'єктів, спрямовану на підтримання належного стану захищеності митних інтересів від будь-яких загроз, що виникають у ході здійснення державної митної служби [12, с. 107-108].

Висновки. Виходячи з викладеного, та, розглядаючи митну безпеку з позицій системного підходу, її можна визначити як підсистему економічної безпеки, що відіграє важливу роль у захисті національних (економічних та безпосередньо митних) інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Водночас, митна безпека і сама є системою, цілісною сукупністю визначених законодавством економічних, організаційно-управлінських та інших заходів, які здійснюються державою та громадянським суспільством щодо захисту національних інтересів у зв'язку передусім із зовнішньоекономічною діяльністю. У найбільш загальному вигляді поняття «митна безпека» можна визначити як стан захищеності національних (економічних та безпосередньо митних) інтересів і цінностей особи, суспільства, держави, який забезпечується у внутрішньому й зовнішньому вимірах незалежно від загроз та небезпек будь-якого характеру.

References:

1. Denisov A. E. (2019) *Ekonomichna bezpeka haluzey promyslovosti v systemi ekonomichnoyi bezpeky derzhavy: dys. ... dokt. ekonomichnykh nauk: 21.04.01* [Economic security of industries in the system of economic security of the state diss. … doc. of economic sciences: 21.04.01]. Kyiv, 2019. 496 p. (In Ukrainian)
2. Lipkan V A.(2009) *Natsional'na bezpeka Ukrayiny : navch. posib.* [National security of Ukraine: textbook. Tool.] Kiev: CST, 2009. 576 p. (In Ukrainian)
3. Kozlovsky S. V., Zhurakivsky E. S.(2015) *Teoretyko-metodolohichni pidkhody do vyznachennya katehoriyi «ekonomichna bezpeka» ta skladovykh ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny* [Theoretical and methodological approaches to determining the category of "economic security" and components of economic security of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and the state]. 2015. № 6. P. 37-42. (In Ukrainian)
4. *Mytnyy kodeks Ukrayiny : Zakon, Kodeks vid 13.03.2012 № 4495-VI* [Customs Code of Ukraine: Law, Code of March 13, 2012 № 4495-VI]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17. (In Ukrainian)
5. Ryabovol L. T.(2019) *Derzhavnyy suverenitet: naukovi pidkhody do vyznachennya ponyattya ta stupenya obmezhen' v umovakh hlobalizatsiyi* [State sovereignty: scientific approaches to defining the concept and degree of restrictions in the conditions of globalization]. *Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrayiny «Kyyivs'kyy politekhnichnyy instytut». Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo* [Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Politology. Sociology. Right]. 2019. № 3(43). Pp. 262-266. (In Ukrainian)
6. Rudkovskyy O. V. (2017) *Formuvannya ta rozvytok systemy upravlinnya korporatyvnoyu bezpekoyu pidpryyemstv : dys. ... dokt. ekonom. nauk : 08.00.04* [Formation and development of corporate security management system of enterprises: dissertation. … doc. of economic sciences: 08.00.04]. Khmelnytsky, 2017. 506 p. (In Ukrainian)
7. *Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 21.06.2018 № 2469-VIII* [On the National Security of Ukraine: Law of Ukraine of 21.06.2018 № 2469-VIII]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19. (In Ukrainian)
8. *Deklaratsiya pro derzhavnyy suverenitet Ukrayiny: Verkhovna Rada URSR; Deklaratsiya vid 16.07.1990 № 55-KHII* [Declaration of State Sovereignty of Ukraine: Supreme Soviet of the USSR; Declaration of 16.07.1990 No. 55-XII]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12. (In Ukrainian)
9. *Pro zatverdzhennya Metodychnykh rekomendatsiy shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny : Minekonomrozvytku Ukrayiny; Nakaz, Rekomendatsiyi, Perelik […] vid 29.03.2013 № 1277* [On approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine: Ministry of Economic Development of Ukraine; Order, Recommendations, List […] of 29.03.2013 No. 1277]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#n9. (In Ukrainian)
10. Novosad I. (2015) *Mytna bezpeka yak vazhlyva skladova ekonomichnoyi bezpeky derzhavy* [Customs security as an important component of economic security of the state]. *Svit finansiv* [The world of finance]. 2015. № 2. Pp. 145-155. (In Ukrainian)
11. Razumova O. (2019) *Ponyattya mytnoyi bezpeky v konteksti zabezpechennya natsional'noyi bezpeky Ukrayiny* [he concept of customs security in the context of ensuring national security of Ukraine]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, economy and law]. 2019. № 3. Pp. 165-168. (In Ukrainian)
12. Pudryk D. V. (2016) *Ponyattya «mytna bezpeka» v suchasniy yurydychniy nautsi* [The concept of "customs security" in modern legal science]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiya* [Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence]. 2016. № 24. Pp. 106-108. (In Ukrainian)

Таможенная безопасность: понятие и место в системе национальной безопасности Украины

Симчук Виталий Петрович, e-mail: aav2005@ukr.net,
Соискатель Научно-исследвательского института публичного права, г. Киев, Украина

Аннотация: в статье проанализированы взгляды ученых на понятие «безопасность», «безпекознавство». Определены конкретные виды опасностей. Обращено внимание на понятие национальная безопасность в контексте формирования в ней места таможенной безопасности как подсистемы экономической безопасности. Исходя из изложенного, рассматривая таможенную безопасность с позиций системного подхода, предложено ее определить как подсистему экономической безопасности, которая играет важную роль в защите национальных (экономических и непосредственно таможенных) интересов в сфере внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: безопасность, безпекознавство, национальная безопасность, таможенная безопасность, таможенные органы, суверенитет, государство.

SOCIAL SECURITY THREATS TO CRIME

Ganna M. Sobko
Odessa State University of Internal Affairs, Odesa, Ukraine
e-mail: annuta@ukr.net

Abstract: The article deals with the problems of mental violence, which are an integral part of social life. At the same time, the proclamation of Ukraine by the rule of law requires attention from criminal legislation to the rights of victims of mental violence and equally to the rights of persons who resort to the use of mental violence. To study the issue, the national and international legislation, ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine, is analyzed in accordance with the current legislation. Meanwhile, the criminal law has significant disadvantages associated with the regulation of mental violence, including the terminological nature. Changes in the criminal legislation of Ukraine, which occurred in connection with the adoption of the current Criminal Code of Ukraine, also touched upon the regulation of issues of mental violence. Mental violence does not violate the integrity of any external tissues or internal organs, but only affects the psyche of a person, causes different feelings - fear, indignation, anger. Any violence against a person causes her physical and moral suffering and is carried out contrary to her will. In the science of criminal law carefully investigated various types of violent actions. Thus, in the Criminal Code of Ukraine there is no definition of mental violence, which is a consequence of insufficient and poor-quality reflection of the categories of psychology in criminal law. There is a need to define the concept, content, types of mental violence, as well as the features of this type of violence.

Keywords: psychological violence, mental violence, threat, violence, psyche, mental condition, mental coercion.

Соціальна обумовленість норм кримінального закону про погрозу визначається різними за значимістю психологічними та іншими чинниками, встановлення і розкриття яких дозволяє пояснити необхідність охорони життя і здоров'я громадян кримінальним правом, прогнозувати розвиток відповідних його норм, підвищити наукову обґрунтованість змісту закону. Погроза є явищем суспільної небезпеки. Адже суспільна небезпека цих дій така, що суттєво порушує стан особистої безпеки громадян. Погроза заподіює реальну шкоду психічному здоров'ю потерпілого, породжує стрес, неспокій за свою безпеку, свободу вибору поведінки без тиску ззовні. А це, в свою чергу, лишає значний відбиток на житті та здоров'ї особи. Тому дуже важливо, щоб норми закону щодо погрози існували як засіб захисту на державному рівні особистої безпеки особи - однієї із найвищих соціальних цінностей в державі. В наш час, на жаль, можемо констатувати той факт, що в Україні недостатній державний захист особи від кримінальних погроз, оскільки особиста безпека пересічного громадянина захищена лише від погрози вбивством. Хоча навіть і такий захист має досить умовний та вибірковий характер. Тому вважаю, що неможливо залишити рівень захисту особи від кримінальних погроз в тому ж стані, який існує сьогодні-необхідно здійснити детальний аналіз даної теми, виявити негативні сторони та запропонувати шляхи удосконалення. Введення кримінальної відповідальності за погрозу нанесення тяжкого тілесного ушкодження та відповідальності - за погрозу вчинення злочину та застосування фізичного насильства лише сприятиме захисту особистої безпеки особи, яка є складовою частиною безпеки психічного здоров'я людини, від належного функціонування якого залежить її нормальний фізичний розвиток.

Тему погрози як форми психічного впливу в кримінальному праві досліджували такі вчені – Х. Х. Абсатаров, В. О. Гацелюк, В. К. Грищук, С. Б. Гавриш, О. І. Коробєєв, М. В. Кудрявцев, М.Й. Коржанский, О. С. Міхлін, М. А. Овчіннікова, В. П. Петрунєв, М. І. Панов, М. В. Семикін, А.В. Савченко, І. В. Самощенко, Є. Ф. Фесенко, М. В. Хабарова, О. М. Храмцова, Р. Ш. Шабанли та ін.

Необхідно дослідити такі питання:

- погроза як форма психічного впливу в кримінальному праві-поняття, види, значення;
- реальність погрози;
- кримінально-правова відповідальність за погрозу як форму психічного впливу.

Для того, щоб проаналізувати перше питання - необхідно дослідити поняття, види та значення погрози.

Поняття «погроза» при етимологічному аналізі змісту дає підстави для висновку про те, що погроза включає в себе небезпеку як реальну можливість її здійснення. Така можливість визначається сукупністю об'єктивних (час, місце, спосіб, обстановка, знаряддя, засоби вчинення кримінального правопорушення, кількість загрозливих осіб, попередні взаємовідносини винного і потерпілого і т. п.) і суб'єктивних (сприйняття потерпілим погрози, усвідомлення цього факту винним, характеристики особистостей винного і потерпілого і т. п.) чинників. Визнання погрози різновидом психічного насильства очевидне і не викликає сумнівів.

Ознаки, які характеризують погрозу, можна поділити на загальні та особливі. Загальні ознаки притаманні для будь-якої погрози насильством. Особливі ознаки характеризують погрозу як елемент конкретного складу кримінального правопорушення. Конкретні ознаки дозволяють відрізнити погрозу насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, від погрози вбивством або нанесенням тяжких тілесних ушкоджень і від погрози насильством, не небезпечним для життя чи здоров'я, погрозу при розбої або грабежі - від погрози при вимаганні. Загальних ознак погрози дві - факт залякуванням потерпілого застосуванням фізичного насильства та дійсність, а не уявність. Особливі ознаки - момент ймовірної реалізації погрози та інтенсивність [1, с. 31-32].

Тому погрозу пропонується визначати як психологічний вплив на окрему особу, групу осіб, суспільство в цілому, що полягає у виявленні суб'єктивної рішучості заподіяння шкоди і реальної можливості її настання.

У свою чергу, погроза в складі поміщення в небезпеку є конструктивною ознакою складу кримінального правопорушення, так як наслідок характеризується реальною можливістю настання шкоди, що супроводжується психічним впливом на особу (осіб), яка (які) є об'єктом погрози, в разі її (їх) обізнаності про цю погрозу. Обов'язковою її ознакою є реальна можливість настання шкоди, а факультативною-психологічний вплив.

При характеристиці об’єктивних ознак, що наявні під час висловлення погрози, в науці вказується на наступні ознаки:

- особа злочинця;
- схильність винного до насильства;
- характер погрози та наявність зброї чи предметів, що можуть бути використані як зброя;
- характер відносин з потерпілим;
- причини, що зумовили негативні стосунки між винним та потерпілим та інші.

Розуміння ознак реальності погрози залежить від з’ясування способів доведення погрози до відома потерпілого. Х. Х. Абсатаров пропонує визнавати реальною протиправну погрозу, висловлену усно або письмово на адресу іншої особи, якщо вона засновувалась на серйозному мотиві, об’єктивно здатна викликати страх, порушити волевиявлення особи і фактично досягла своєї цілі [2, с. 15]. У науковій літературі практично не досліджена проблема визначення реальності письмових погроз. Крім того, з розвитком телекомунікативних технологій збільшуються шляхи передачі думок та спілкування людей. У зв’язку з цим відбувається і збільшення способів, які можуть бути використані для висловлення погроз. Висловлення погроз стало можливим за допомогою електронної пошти або коротких текстових повідомлень. Висловлення погроз таких чином зменшує кількість ознак, які можуть свідчити про реальність погрози. Навіть при висловленні погрози за допомогою електронної пошти все ж існують певні ознаки, які можуть свідчити про її реальність. До таких ознаки відносяться наступні:

- сукупність ознак, що характеризують особу, яка погрожує;
- характер взаємин між особою, що погрожує та особою, що сприймає погрозу;
- наявність примусу (тоді необхідно окремо оцінювати характер вимоги).

Однак аналіз вищевказаних ознак можливий лише при встановленні особи, що погрожує. Навіть така мінімальна кількість ознак є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 129 КК України.

Отже, можна зробити висновок, що при оцінці реальності погрози слід враховувати як об’єктивні, так і суб’єктивні ознаки, що супроводжують процес висловлення та сприйняття погрози. Щодо об’єктивних ознак, що супроводжують погрозу доцільно розглядати факт наявності примусу, який підкріплюється погрозою заподіяння шкоди. До того ж, очевидно, що виникає необхідність не лише у встановленні факту наявності примусу, але й у аналізі змісту цієї вимоги щодо вчинення певних дій чи утримання від їх вчинення, до яких примушують потерпілого.

Третім питанням даного дослідження є кримінально-правовий аналіз деяких видів погроз.

Розпочнемо даний аналіз з погрози вбивством (ст. 129 КК України). Безпосереднім об’єктом даного кримінального правопорушення є особиста безпека людини [3, с. 51].

З аналізу диспозиції ст. 129 КК України випливає, що об’єктивну сторону складу погрози вбивством, структурно складають:

- суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), яке є основною (конститутивною) ознакою;
- реальність погрози вбивством, яка закріплена у кримінальному законі як обов'язкова.

Суб'єкт даного кримінального правопорушення може бути як загальним так і спеціальним. Тому суб’єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 129 КК України, характеризується трьома обов'язковими ознаками, що закріплені у ч. 1 ст. 18 КК України:

- суб'єкт погрози вбивством повинен бути фізичною особою;
- суб'єкт погрози вбивством повинен досягти віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність;

- суб'єкт погрози вбивством повинен бути осудною особою [3, с. 91].

При вчиненні погрози вбивством психічне ставлення особи до своїх дій може характеризуватися тільки у вигляді прямого умислу за наявності злочинного мотиву і злочинної мети. Що ж стосується психічного ставлення до наслідків таких дій, слід зазначити, що погроза вбивством сконструйована законодавцем як кримінальне правопорушення із формальним складом [3, с. 109].

Отже, здійснивши кримінально-правовий аналіз погрози вбивством, погрози знищення майна, погрози розповсюдження відомостей, що ганьблять потерпілого або погроза розповсюдження відомостей, які потерпілий бажає зберегти у таємниці, можна переконатися в особливоті та своєрідності даних кримінальних правоопрушень і їх реалізації.

Останнім питанням цієї статті є кримінально-правова відповідальність за погрозу як форму психічного впливу.

Погроза є найнебезпечнішим видом психічного насильства, саме через це є необхідність виокремлення погрози у самостійний склад кримінального правопорушення з таких підстав:

1) високий рівень суспільної небезпеки цього діяння через можливість породжувати нові, більш тяжкі злочини;

2) системність таких діянь;

3) потреба кримінально-правової гарантії захисту особистої безпеки, яка забезпечується Основним законом;

4) існування умов та причин вчинення кримінальних правопорушень, які неможливо подолати застосуванням кримінальної відповідальності [3, с. 11].

Отже, проаналізувавши кримінально-правову відповідальність за вищезазначені погрози, можна зробити висновок, що дані кримінальні правопорушення порушують суспільну безпеку, за що встановлені покарання.

Погроза як форма психологічного впливу - тема багатогранна, яку необхідно досліджувати та вдосконалювати. Адже особиста безпека, яка гарантується Конституцією України, повинна повністю охоронятись і реалізуватись кримінально-правовими нормами. На даний час важливо і необхідно встановити кримінальну відповідальність за погрозу нанесення тяжкого тілесного ушкодження та адміністративну - за погрозу вчинення кримінального правопорушення та застосування фізичного насильства. Тому що кримінальна відповідальність за погрозу вбивством встановлена, і очевидною та логічною виникає потреба у запровадженні кримінальної відповідальності за погрозу нанесення тяжкого тілесного ушкодження.

Необхідно змінити ст. 129 КК України, доповнивши розтлумаченням терміну «погроза» як виду психічного насильства, що полягає у вираженні винним у будь-який спосіб наміру заподіяти істотну шкоду охоронюваним кримінальним законом інтересам потерпілого з метою зміни поведінки особи, чим спричиняється психічна травма останньому, незалежно від наявності умислу на реалізацію погрози.

Необхідно враховувати важливість і періодичність нормативної профілактики насильства. Необхідно гарантувати реалізацію заходів адміністративної превенції за погрозу спричиненням не охоплюваної ст. 129 КК України шкоди здоров'ю. Тільки за цієї умови буде забезпечений безперервний процес міжгалузевої диференціації, в ході якого охорона особи буде червоною ниткою проходити крізь всю систему кримінально-правового методу правового регулювання суспільних відносин.

Також доцільним є згрупування погроз в одному розділі ККУ, де слід детально описати поняття, види, класифікацію задля уникнення плутанини з іншими кримінальними правопорушеннями.

Необхідно при вчиненні погрози вбивством призначати судово-психологічну, а в деяких випадках - комплексну судову психолого-психіатричну експертизи з метою доведення реальності таких діянь.

Хоч Кримінальний кодекс України визначає покарання за таку форму психічного впливу, однак деякі з погроз мають чітко встановлені межі законодавцем, інші є досить не конкретними, що спричинює ускладнення.

Дослідження допомогло дійти таких висновків:

1. Погроза як форма психічного впливу в кримінальному праві включає в себе небезпеку як реальну можливість її здійснення. Існує багато видів форм за різними підставами. Найбільш поширеною є класифікація погрози за формами вираження: демонстрація зброї; словесна погроза; погроза жестами; погроза діями; погроза обстановкою вчинення кримінального правопорушення. Погрозу розглядають в різних значеннях - як «пробачаючу обставину», як спосіб психічного примусу, як момент з якого виникає право на необхідну оборону.

2. Реальність погрози включає в себе факт наявності примусу, який підкріплюється погрозою заподіяння шкоди; суб'єктивне відношення винного до погрози, а саме його ставлення до ймовірності реалізації погрози та бажання, щоб ця погроза була сприйнята потерпілим як реальна.

3. Кримінально-правовий аналіз погрози вбивством, погрози знищення майна, погрози розповсюдження відомостей, що ганьблять потерпілого або погроза розповсюдження відомостей, які потерпілий бажає зберегти у таємниці, показує, що дані погрози мають спільний об'єкт посягання - психічна та фізична недоторканість особи.

4. Погроза є кримінальним правопорушенням, за яке передбачена кримінально-правова відповідальність, оскільки з її допомогою можливий вплив на поведінку особи, що її сприймає, та здійснюється негативний вплив на психічну недоторканість особи. Недоторканість особи це цілковита захищеність від будь-яких небажаних посягань, а погроза має властивість зруйнувати такий стан або ж принаймні призводити до негативних змін даного стану. В залежності від виду погрози - встановлене відповідне покарання.

References:

1. Gaukhman L. D. Bor`ba s nasil`stvenny`mi posyagatel`stvami. Yuridicheskaya literatura. 1969. 120 p.
2. Absaratov Kh. Kh. Ugroza ubijstvom ili prichineniem tyazhkogo vreda zdorov`yu kak kak prestuplenie protiv lichnosti: ugolovno-pravovoj i kriminologicheskij aspekty`: Avtoref.…dis…kand. yurid. nauk. - Chelyabinsk, 2005. P. 15.
3. Alf`orov S. M., Shablistij V. V. Krimi`nal`na vi`dpovi`dal`ni`st` za pogrozi zastosuvannyam fi`zichnogo nasil`stva / monografi`ya. - Zapori`zhzhya: FOP Zelenkevich L. P., 2011. 212 p.
4. Krimi`nal`nij kodeks Ukrayini // Vi`domosti` Verkhovnoyi Radi Ukrayini: kodeks vi`d 05.04.2001, redakczi`ya vi`d 27.06.2019. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

Общественная опасность угрозы совершения преступления

Собко Анна Николаевна, e-mail: annuta@ukr.net
Одесский государственный университет внутренних дел, г. Одесса, Украина

Аннотация: статьи исследует проблемы психического насилия, которые являются составляющей общественной жизни. Вместе с тем провозглашения Украины правовым государством требует внимания со стороны уголовного законодательства прав пострадавших от психического насилия и в равной степени прав лиц, которые прибегли к применению психического насилия. Для изучения вопроса проанализированы национальное и международное законодательство, ратифицировано Верховной Радой Украины, в соответствии с действующим законодательством. Более подробно освещены угрозу как форму психического насилия. Рассмотрены основные виды и признаки угрозы, которые влияют на преступность деяния. Угроза причиняет реальный вред психическому здоровью потерпевшего, порождает стресс, беспокойство за свою безопасность, свободу выбора поведения без давления извне. А это, в свою очередь, оставляет значительный отпечаток на жизни и здоровье человека. Поэтому очень важно, чтобы нормы закона о угрозы существовали как средство защиты на государственном уровне личной безопасности человека - одной из самых высоких социальных ценностей в государстве. В наше время, к сожалению, можем констатировать тот факт, что в Украине недостаточный государственный защиту лица от криминальных угроз, поскольку личная безопасность рядового гражданина защищена только от угрозы убийством. Хотя даже и такая защита имеет достаточно условный и выборочный характер.

Ключевые слова: угроза, психическое состояние, насилие, психика, психологическое насилие, психическое насилие, психическое принуждение.

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION IN THE FIELD OF CYBER SECURITY

L. Veselova
Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine
e-mail: cvet-Liliya@ukr.net

Abstract. The article analyzes the provisions of administrative and legal protection in the field of cybersecurity. It is said that in the conditions of modern state formation, the development of the system of protection of human rights and freedoms, protection of public relations in the state is an integral part of the national policy of developed countries. Attention is drawn to the fact that the effectiveness of such a policy depends on the ability of the governments of the countries to correctly and timely choose the mechanisms for its implementation taking into account the growing role of the security character of modern civilizational development. The article focuses on regulatory acts which form the legal basis for ensuring cybersecurity in Ukraine. When considering the issue of administrative and legal protection in the field of cybersecurity, the author considers it incorrect to identify such concepts as "security" and "protection". Thus, the concepts of "protection" and "protecting" are related as a whole and a part. For this reason, the article argues that protection and protecting cyber security rights are inseparable concepts that aim to secure the rights of cyberspace actors. But the term "protection of cybersecurity" is broader than the term "protecting of cybersecurity." Summarizing the scientific views, the author concludes that the administrative and legal protection in the field of cybersecurity is an administrative and legal phenomenon, the content of which is based on the orderly rules of the administrative law of activity of the subjects of cybersecurity, aimed at ensuring the rights and freedoms of citizens, societies and states in cyberspace, preventing their violation, detection of cybercrime and restoration of violated rights, freedoms and legitimate interests of persons exercised by administrative means and the possibility of applying administrative coercive measures and bringing those responsible to administrative liability.

Keywords: national security, protection, protection, administrative and legal mechanism.

В умовах сучасного державотворення, розвиток системи охорони прав та свобод людини, охорони суспільних відносин в державі є невід'ємною складовою національної політики розвинутих країн. Результативність такої політики залежить від здатності урядів країн правильно та своєчасно обирати механізми її реалізації з урахуванням зростаючої ролі безпекового характеру сучасного цивілізаційного розвитку. Як слушно зауважує Запорожець І.Г., будь-яке право можна вважати реальним тільки при наданні правоволодільцю достатніх засобів для припинення порушення та відновлення порушених прав і інтересів. Отже, принципом реалізації прав у правовому суспільстві є їх гарантованість, яка досягається шляхом запровадження засобів охорони того чи іншого права або їх сукупності [1, с. 29].

Перш за все, необхідно зазначити, що поняття «адміністративно-правова охорона у сфері забезпечення кібербезпеки» не має законодавчо визначеної дефініції. Поряд з тим, у теорії адміністративного права достатньо широко висвітлюються питання щодо загального тлумачення поняття «адміністративно-правова охорона». Крім того, достатньо широко досліджуються вченими адміністративістами особливості адміністративно-правової охорони самих різних об’єктів та у самих різних сферах суспільних відносин. Саме тому, аналіз поняття та особливостей кібербезпеки як об’єкта адміністративно-правової охорони є важливим, що потребує як теоретичного осмислення, так і оцінювання прикладних аспектів правого регулювання. Правову основу забезпечення кібербезпеки України становлять Конституція України, закони України щодо основ національної безпеки, засад внутрішньої і зовнішньої політики, електронних комунікацій, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, цей та інші закони України, Конвенція про кіберзлочинність, інші міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, укази Президента України, акти Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України [2]. Крім того, як це передбачено Конституцією України, якщо міжнародним договором України, згоду на обов’язковість якого надано Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж втзначені законодавством, застосовуються положення міжнародного договору України. Конституції України є основним джерелом національної правової системи. Так, у статті 3 Конституції вказується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави. Тобто наявність адміністративно-правового механізму охорони кібербезпеки та

інших подібних об'єктів є проявом виконання державою своїх обов'язків з приводу забезпечення життєдіяльності населення країни [3].

Сутність терміну «адміністративно-правова охорона» розкривається повною мірою у поєднанні з певним благом, на яке спрямовано дію з охорони. Саме тому, в науковій літературі зустрічаються терміни: «адміністративно-правова охорона прав інтелектуальної власності», «адміністративно-правова охорона прав на об'єкти промислової власності», «адміністративно-правова охорона майнових та немайнових прав власності», «адміністративно-правова охорона надр та вод» тощо. Однак, це не свідчить про те, що термін «адміністративно-правова охорона» не розглядається самостійно у сучасному науковому середовищі. Вирішення проблем, які виникають у сфері адміністративно-правової охорони, значною мірою пов'язане з дослідженням механізму правового забезпечення розвитку вказаної сфери, а також з пошуком шляхів його оптимізації та вдосконалення [4, с.71]. Саме тому, подальше розкрите терміну «механізм адміністративно-правового регулювання (забезпечення) кібербезпеки» є доречним через поглиблення наукового пізнання та розуміння змісту поняття «адміністративно-правова охорона у сфері забезпечення кібербезпеки», що є органічною складовою механізму дії права в суспільстві.

Поняття «адміністративно-правова охорона» характеризується лінгвістичними особливостями та складається з двох самостійних понять: «адміністративно-правовий» та «охорона», що використовують свої власні дефініції.

У загальному вигляді під категорією «охороняти» розуміють: оберігати від небезпеки кого-, що-небудь, забезпечувати від загрози нападу, замаху і т. ін.; стояти на варті біля кого-, чого-небудь; вартувати, стерегти; оберігати від руйнування, знищення, завдання шкоди і т. ін.; захищати від чого-небудь [5; 6, с. 183].

У юридичній літературі мають місце жваві дискусії щодо суміжності та співвідношення понять, як «захист прав» та «охорона прав», «захист» та «охорона». Порівняння цих понять слід починати з визначення їх змісту, саме таким чином можливо з'ясувати, в чому полягає різниця між ними та процесами, які вони відображають, визначити спільне, з'ясувати, що є первинним, а що похідним, що є умовою, а що – наслідком [7, с. 122].

Одні дослідники вживають поняття «охорона прав» та «захист прав» як рівноцінні, активно виступаючи проти їх розмежування [8, с. 95], інші зазначають існування окремого інституту захисту, норми якого забезпечують реалізацію захисних функцій щодо існування та здійснення відповідних прав [9, с. 247, 248, 275, 276]. Бухарев В.В., спираючись на дослідження лінгвістів, стверджує, що вказані явища є абсолютно ідентичними, а відмінність полягає лише у кінцевих термінах, суть яких є однаковою. Різниця є лише у способі впливу, адже захист вимагає активної форми поведінки, а охорона – пасивної, при цьому мета у обох випадках є тотожною [10, с. 14-24]. На нашу думку, не коректним є ототожнення зазначених понять і більшість вчених-правознавців визначають між цими категоріями певні відмінності.

Поняття охорони і захисту чітко розмежовував вчений Іоффе О.С. , який підкреслював, що правова охорона прав та інтересів особи – категорія більш об'ємна, ніж одна тільки сфера боротьби з правопорушеннями [11, с. 54]. А Андрейцева О.Б. зазначала, що охорона – це встановлення загального правового режиму, а захист – це заходи, що застосовуються у випадках, коли права порушені, оспорені чи невизнані [12, с. 45]. Близькою є також думка групи вчених Гаврилова Е.П. , Шишки Р.Б. , Галянтича М.К. , які зазначають, що охорона – це встановлення загального правового режиму, а захист – це заходи, що застосовуються у випадках, коли права порушені, оспорені чи невизнані [13, с. 20].

Аналізуючи співвідношення понять «охорона» та «захист», Бахрах Д.М., протипоставляючи поняття «охорона» і «захист» за критерієм моменту порушення прав, зазначає, що до порушення прав діють заходи охорони, а після порушення – заходи захисту. Під охороною Бахрах Д.М. розуміє сукупність різних взаємопов'язаних між собою заходів, які здійснюються як державними, так і громадськими організаціями і спрямовані на попередження порушень, усунення причин, що їх викликали, і таким чином сприяють нормальному процесу реалізації громадянами їх прав і свобод. А під захистом він вважає примусовий (відносно зобов'язаної особи) спосіб здійснення суб'єктивного права, який застосовується в установленому законом порядку компетентними органами або самою правомочною особою, з метою поновлення порушеного права [14, с. 47].

Матузов Н.І. зазначає, що охорона та захист суб'єктивного права та/або охоронюваного законом інтересу – не одне й те ж саме: охороняються вони постійно, а захищаються тільки тоді, коли порушуються. Захист є моментом охорони, однією з її форм, але ці поняття не збігаються [15, с. 130–131].

У свою чергу, Обущак О.О. та Обущак С.А. стверджують, що «охорона» (від англ. – «protection») є більш широким поняттям, ніж «захист» (від англ. – «enforcement»). Тобто, охорона являє собою сукупність заходів, спрямованих на забезпечення нормальної реалізації прав, а також на захист прав у випадку їх порушення або оспорювання. Процес охорони прав реалізується через конкретні засоби державного впливу, які існують переважно в правовій формі і можуть проявлятися або через встановлення правових

норм, або через їх насамперед позитивне застосування. А щодо поняття «захист», вони стверджують, що воно пов'язане не з нормальною реалізацією прав, а лише з конкретним правопорушенням або оспорюванням прав, тобто під «захистом» слід розуміти передбачену законодавством діяльність відповідних державних органів, перш за все, правоохоронних і контролюючих, та їх посадових осіб щодо поновлення порушеного права, припинення таких порушень, а також створення необхідних умов для притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у вчиненні протиправних дій, внаслідок яких було завдано шкоди правам та законним інтересам суб'єктів [16, с. 76].

Розмежовуючи поняття «захист» та «охорона» Сергєєв О.П. вказує, що охорона прав включає «…всю сукупність заходів, що забезпечують нормальний хід реалізації прав, до яких відносяться заходи не тільки правового, але й економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, спрямовані на створення необхідних умов для здійснення суб'єктивних прав. Що стосується власне правових заходів охорони, то до таких відносяться всі заходи, за допомогою яких забезпечуються як розвиток правовідносин в їх нормальному непорушеному стані, так і відновлення порушених чи оспорюваних прав та інтересів. А захист вчений розуміє як охорону у вузькому розумінні [17, с. 226].

Таким чином, поняття «охорона» і «захист» співвідносяться як ціле й частина. Саме тому, ми можемо стверджувати, що охорона прав у сфері кібербезпеки та захист цих же прав – це нерозривні поняття, які спрямовані на забезпечення прав суб'єктів відносин у кіберпросторі. Але термін «охорона прав у сфері кібербезпеки» є більш широким порівняно з терміном «захист прав у сфері кібербезпеки».

Стосовно поняття «адміністративно-правовий», перш за все, відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови термін «адмініструвати» означає керувати установою, організацією, підприємством; керувати бюрократично, за допомогою наказів і розпоряджень замість конкретного керівництва [18, с. 12]. Зазначений термін, фіксує належність цього інституту до адміністративного права та дає розуміння того, що відповідні дії здійснюються у адміністративному порядку.

Як і щодо поняття «охорона», так і щодо – «адміністративно-правова охорона» наразі існує велика кількість наукових поглядів. Зокрема, Мосьондз С.О. зазначає, що адміністративно-правова охорона вирізняється гуманністю, спрямованістю на переконання населення в доцільності й справедливості заходів, здійснюваних державою, об'єктивній необхідності тих або інших загальнообов'язкових правил. Вона пов'язана із масштабним використанням перевірених практикою засобів організаційної, масово-політичної та виховної роботи, активним формуванням в суспільній свідомості нетерпимого ставлення до антисоціальних проявів [19, с. 106].

На противагу цьому, Галунько В.В. визначає адміністративно-правову охорону як систему впорядкованої адміністративно-правовими нормами діяльності публічної адміністрації, що спрямована на попередження правопорушень (профілактику злочинів) та відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що здійснюються засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності [20, с. 242–247].

У свою чергу, Харитонов О.І. акцентує увагу на явищі адміністративно-правової охорони, що є окремим правовим інститутом. Свою думку доводить тим, що порушення встановлених законодавством правил поведінки тягне за собою припинення дії регулятивних правовідносин, замість яких виникають охоронні (регулятивні трансформуються в охоронні), підставою до чого є припис норми права та вчинення адміністративного делікту. У цьому випадку йдеться вже не про реалізацію встановлених адміністративно-правових регулятивних норм, якими були визначені вимоги до поведінки зобов'язального суб'єкта, а про реалізацію положень охоронних адміністративно-правових норм, які передбачають встановлення нових прав і обов'язків [21, с. 38].

Отже, підсумовуючи наукові погляди, ми можемо зробити висновок про те, що адміністративно-правова охорона у сфері забезпечення кібербезпеки – це адміністративно-правове явище, зміст якого базується на впорядкованій нормами адміністративного права діяльності суб'єктів забезпечення кібербезпеки, що спрямована на забезпечення прав і свобод громадян, суспільства та держави у кіберпросторі, запобігання їх порушення, виявлення кіберзлочинів та відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів осіб, що здійснюються засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності. Зауважимо, що визначивши об'єкт адміністративно-правової охорони, зазначене явище втрачає свій абстрактний характер і трансформується у конкретний правовий інститут та набуває конкретних ознак механізму адміністративно-правового регулювання, зокрема, й у сфері забезпечення кібербезпеки.

References:

1. Zaporozhets I.H. (2008) *Okhorona prav na obiekty intelektualnoi vlasnosti yak napriam publichnoho upravlinnia* [Protection of Intellectual Property Rights as a Direction of Public Management]. *Yurydychna Ukraina: Shchomisiachnyi pravovyi chasopys [Law Ukraine: Monthly Law Journal]*. 2008. № 9. P. 29-32 (In Ukrainian).

2. *Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy* [On the basic principles of ensuring cybersecurity of Ukraine: Law of Ukraine] vid 5 zhovtnia 2017 roku № 2163-VIII Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19. (in Ukrainian).

3. *Konstytutsiia Ukrainy*.[Constitution of Ukraine]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (in Ukrainian).

4. Chukava A.V. (2009) *Administratyvno-pravova okhorona prava na obiekty promyslovoi vlasnosti v Ukraini* [Administrative and Legal Protection of the Right to Industrial Property in Ukraine]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. nauk [Candidate's thesis]. Kyiv. 217 p. (in Ukrainian).

5. *Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [A new interpretative dictionary of the Ukrainian language]: u 3 t. / V. Yaremenko, O. Slipushko. Kyiv: Akonit, 2003. Vol. 3: OBE-ROB. 927 p. (in Ukrainian).

6. Yeshuk Ye. O. (2013) *Administratyvno-pravova okhorona: deiaki teoretychni aspekty* [Administrative and legal protection: some theoretical aspects]. *Porivnialno-analitychne pravo* [*Comparative analytical law*]. № 4. P. 183-185 (in Ukrainian).

7. Haliantych M.K. (2003) *Spivvidnoshennia pravovykh katehorii «okhorona» ta «zakhyst» promyslovoi vlasnosti* [Correlation of legal categories «protection» and «protection» of industrial property]. *Aktualni problemy derzhavy i prava* [*Actual problems of the state and law*]. 2003. Issue 19. P. 121-134 (in Ukrainian).

8. Kuchynskyi V.A. (1976) *Politiko-pravovoj mekhanizm realizacii i ohrany konstitucionnyh prav grazhdan. Aktual'nye teoreticheskie problemy razvitiya gosudarstvennogo prava i sovetskogo stroitel'stva* [Political and legal mechanism for the implementation and protection of constitutional rights of citizens. Actual theoretical problems of the development of state law and Soviet construction]. Moskva: In-t gosudarstva i prava. (In Russian).

9. O.V. Dzery, N.S. Kuznetsovoi (Ed.) (2007) *Tsyvilne pravo Ukrainy* [Civil Law of Ukraine]. Kyiv Yurinkom Inter. B. 1. 704 p. (in Ukrainian).

10. Bukhariev V.V. (2018) *Administratyvno-pravovi zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy* [Administrative and legal principles of cyber security in Ukraine]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. nauk [Candidate's thesis]. Sumy. 221 p. (in Ukrainian).

11. Ioffe O.S. (1956) *Grazhdansko-pravovaya ohrana interesov lichnosti v SSSR* [Civil and legal protection of the interests of the individual in the USSR]. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo* [Soviet state and law]. № 2. P. 54-60 (In Russian).

12. Andreitseva O.B. (2009) *Tsyvilno-pravovi sposoby zakhystu prav na obiekty promyslovoi vlasnosti* [Civil legal ways of protecting rights to industrial property]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. nauk [Candidate's thesis]. 222 p. (in Ukrainian).

13. Gavrilov E.P. (1996) *Kommentarij k Zakonu ob avtorskom prave i smezhnyh pravah* [Commentary on the Copyright and Related Rights Act]. Moskva: Pravovaya kul'tura. 250 p. (In Russian).

14. Bahrah D.N. (2002) *Administrativnoe pravo* [Administrative law]. Moskva: BEK. 368 p. (In Russian).

15. Matuzov N.I. (1987) *Pravovaya sistema i lichnost'* [Legal system and personality]. Saratov. 224 p. (In Russian).

16. Obushchak O.O., Obushchak S.A. (2009) *Administratyvne rehuliuvannia u sferi okhorony prav na obiekty intelektualnoi vlasnosti* [Administrative regulation in the field of protection of intellectual property rights]. Humanitarnyi visnyk *Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii: Zbirnyk naukovykh prats [Humanities Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy: Collection of Scientific Papers]* / V.H. Voronkova (Eds.). Zaporizhzhia: Vyd-vo ZDIA. Issue 36. P. 75-85 (in Ukrainian).

17. Egorov N.D., Eliseev I.V., Ivanov A.A. i dr. (2005) *Grazhdanskoe pravo* [Civil law] / Sergeev A.P., Tolstoj YU.K. (Eds.). Moskva: TK Velbi, Izd-vo Prospekt, Vol. 1. 776 p. (In Russian).

18. Busel V.T. (2005) Busel V.T. *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun». 1728 p. (in Ukrainian).

19. Mosondz S.O. (2012) *Administratyvno-pravova okhorona sfery nauky v Ukraini: kontseptualne bachennia* [Administrative and Legal Protection of the Science in Ukraine: A Conceptual Vision]. *Naukovo-analitychnyi zhurnal «Mytna sprava» [Scientific-analytical journal «Customs business»]*. № 5 (83). P. 2. B. 2. P. 102–107 (in Ukrainian).

20. Halunko V.V. (2011) *Administratyvne pravo Ukrainy* [Administrative law of Ukraine]. Kherson: KhMT, 2011. Vol. 1. 334 p. (in Ukrainian).

21. Kharytonova O. I. (2004) *Administratyvno-pravovi vidnosyny: kontseptualni zasady ta pravova pryroda* [Administrative-legal relations: conceptual principles and legal nature]. Odesa. 328 p. (in Ukrainian).

Административно-правовая охрана в сфере обеспечения кибербезопасности Украины

Веселова Лилия Юрьевна, e-mail: cvet-Liliya@ukr.net
Одесский государственный университет внутренних дел, г. Одесса, Украина

Аннотация. В статье анализируются положения административно-правовой охраны в сфере обеспечения кибербезопасности. Говорится, что в условиях современного государства, развитие системы охраны прав и свобод человека, охраны общественных отношений в государстве является неотъемлемой составляющей национальной политики развитых стран. В статье делается акцент на нормативно-правовых актах. которые составляют правовую основу обеспечения кибербезопасности Украины. Автор статьи при рассмотрении вопроса об административно-правовой охране в сфере обеспечения кибербезопасности считает некорректным отожествление таких понятий, как «охрана» и «защита», считая, что понятия «охрана» и «защита» соотносятся как целое и часть. Именно поэтому, в статье утверждается, что охрана прав в сфере кибербезопасности и защита этих же прав – это неразрывные понятия, направленные на обеспечение прав субъектов отношений в киберпространстве. Но термин «охрана прав в сфере кибербезопасности» является более широким по сравнению с термином «защита прав в сфере кибербезопасности». Подытоживая, автор статьи делает вывод о том, что административно-правовая охрана в сфере обеспечения кибербезопасности – это административно-правовое явление, содержание которого базируется на упорядоченной нормами административного права деятельности субъектов обеспечения кибербезопасности, направленной на обеспечение прав и свобод граждан, общества и государства в киберпространстве, предотвращение их нарушения, выявленние киберпреступлений и восстановления нарушенных прав, свобод и законных интересов лиц, осуществляемых средствами административного права с возможностью применения мер административного принуждения и привлечения виновных к административной ответственности.

Ключевые слова: национальная безопасность, защита, охрана, административно-правовой механизм.

DEFINITION AND TYPES OF THE SUBJECTS OF REALIZATION OF THE CRIMINAL LEGISLATION

Babanina V.
Ph.D in Law, Associate Professor, Doctoral Student of the Scientific Laboratory on the Problems of Crime Investigation of the Educational and Research Institute No. 1
National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID ID: https://orcid.org/ORCID/0000-0003-4173-488X

Abstract. Analyzes the concept of subjects of implementation of the criminal legislation of Ukraine and outlines their types. Argued that: 1) the scientific understanding of the subjects of criminal law was based on the content of criminal law governing these relations; 2) the subject of criminal law relations was not the state as a whole, but only its relevant bodies; 3) since the approaches of scientists to the time of the emergence of criminal relations differed, the definition of the second subject of legal relations was not unified (criminal, accused, defendant, convicted, acquitted); 4) the victim was not recognized as an independent subject of criminal law relations. It is proved that the subjects of implementation of the criminal legislation of Ukraine can be divided into four groups: 1) the relevant state bodies (law enforcement agencies, the court, the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine); 2) persons who committed socially dangerous acts (subject of the crime) (Article 18 of the Criminal Code of Ukraine), a reckless person who committed a socially dangerous act (Articles 18, 19 of the Criminal Code of Ukraine), a person who committed a socially dangerous act before reaching age , from which arises criminal liability (Articles 18, 22 of the Criminal Code of Ukraine), a person who committed an act in circumstances precluding his crime (Articles 36-43 of the Criminal Code of Ukraine), a person who committed a crime on behalf of and in the interests of a legal entity (Article 96-3 of the Criminal Code of Ukraine); 3) the victim (an individual (regardless of age, sanity and citizenship), who committed a crime of physical, or / or moral, or / or property damage, or created a threat of such damage, and also a legal entity that has suffered property damage or threatened to cause such damage, or the state (represented by state bodies), which (which) caused property, political damage, reduced the level of defense or caused or created a threat of other significant damage); 4) other persons (natural or legal) who are directly related to the implementation of criminal legislation, a person who does not violate the prohibitions of the Criminal Code of Ukraine, a representative (lawyer, defense counsel), legal representative, parents or other persons who are obliged to care) and legal entities in whose interests the crime was committed).

Keywords: criminal legislation, creation, realization, mechanism of realization, criminal responsibility, criminal legal regulation, criminal legal relations, criminal legal norm.

Introduction. In the science of criminal law there is no single unified position on the range of subjects of realization of criminal legislation. In order to determine who exactly should be considered the subjects of the realization of criminal legislation, it is necessary to clarify their relationship with the subjects of criminal legal relations and the realization of criminal legal norm. The range of subjects of realization of the criminal legislation of Ukraine depends on the content of criminal legal relations. Given that criminal legal relations are a kind of public relations, it can be argued that the subjects of criminal legal relations are the relevant persons who have a legal relationship with the object of these relations (the fact of committing a socially dangerous act Criminal Code of Ukraine).

Analysis of recent research and publications. Some aspects of the subjects of realization of the criminal legislation of Ukraine were studied by such scientists as Yu. V. Baulin, O. O. Dudorov, I. I. Mitrofanov, O. V. Naden, M. I. Panov, S. D. Shapchenko and others. However, despite the significant achievements of the abovementioned scientists, in the theory of criminal law there are no thorough developments on the concept and types of subjects of realization of the criminal legislation of Ukraine. In this regard, there is an objective need to address this issue, as some positions are debatable and the views of scientists are ambiguous.

The purpose of the article is to study the subjects of realization of criminal legislation of Ukraine, their concepts and types.

Presenting main material. The most common in the theory of criminal law is the position that the subjects of criminal legal relations are the state (represented by the competent authorities) and the person who committed the crime. However, in such circumstances, the content of these relations remains partly unclear: in particular, who obliges the state to take certain measures against such a person, whether this person has, in addition to the obligation to bear criminal responsibility, other obligations and rights. In addition, if the task of criminal law is to ensure the legal protection of certain values (human and civil rights and freedoms), it is not entirely clear why the subjects of criminal legal relations do not include the victim as the bearer of these rights and freedoms. The

realization of the main task of criminal law through the use of state coercion does not mean that rights and freedoms lose touch with their bearer and become state interests; they do not change their addressee, despite the fact that the state acts on behalf of the victim.

Consider the scientific position on determining the range of subjects of criminal legislation of Ukraine. With regard to one of such subjects – the state (state bodies) – S. F. Kechekian claimed that it is an independent subject of criminal legal relations, but it exercises its subjective rights and responsibilities through the relevant state bodies. (state legal entities, enterprises, institutions, organizations, public organizations, society, etc.). Therefore, criminal legal relations should not be considered as arising between the state and the offender, as such public relations arise between government agencies and the offender [4, p. 91–92, 182–183]. This position is shared by M. S. Strogovych [22, p. 105] and V. G. Smyrnov [20, p. 11]. However, it must be acknowledged that these considerations are contradictory: first it is determined that the state is an independent subject of criminal legal relations, and later – that such relations occur between state bodies (and not the state as a whole) and the offender. M. M. Polyanskyi, A. L. Ryvlin, M. O. Ohurtsov, and others have already noted the debatability of the outlined scientific position. In their opinion, the subjects of criminal legal relations are state bodies and the criminal [13, p. 253; 17, p. 105–112; 11, p. 27]. In particular, A. L. Ryvlin argued that if we recognize the state as a subject of criminal legal relations, then there are some problems in understanding such relations. The sentence imposed (on behalf of the state) may also be appealed by a state body – the prosecutor's office (prosecutor) or convicted – to a higher court. This can be explained if the subject of criminal law relations are state bodies and not the state as a whole [17, p. 107]. Since social relations arise between at least two subjects, and in this case there is only one subject – the state, in such circumstances, there will be no criminal legal relations.

In this regard, Yu. V. Baulin and O. V. Naden believe that criminal law has a public legal character, so the application of criminal legal norms is carried out only by the only subject of their realization – the state, other subjects of law enforcement do not carry them out. However, not everyone agrees with this scientific position. According to V. H. Bieliaiev, the application of criminal legal norm "cannot be reduced to the unilateral subjugation of the person who committed the crime, only to external influence on him, because the accused, defendant, convict – not just an object or only a victim of law enforcement, not a victim of law enforcement" [2, p. 10]. The researcher believes that the accused, defendant, convict are also the subjects of realization of criminal legal norm in the form of application, as the main purpose of these subjects is to exercise their rights and responsibilities during law enforcement [2, p. 10]. However, this approach seems incorrect, as it denies the imperative method of regulating criminal legal relations, which is not consistent with the public law nature of criminal legal norms.

The application of criminal legal norm in any case is a state authority, carried out by authorized special entities – the relevant state bodies (law enforcement agencies and the court) [5, p. 78]. When applying criminal legal norm governing public relations, as arising from the commission of a socially dangerous act, only the relevant state authorities (law enforcement agencies and the court) can qualify this act as positive (voluntary surrender of drugs, psychotropic substances or firearms, ammunition). , explosives, etc.) or negative post-criminal behavior (failure of the convict to comply with the conditions set by the court during the probationary period, etc.) [5, p. 78].

According to V. V. Kolosovskyi, the subjects of realization of criminal law should include law enforcement agencies and the court, which he defines as special subjects. This is evidenced by the procedural form of realization of criminal legal norm. In addition, the scientist emphasizes that the activities of these special entities for the realization of criminal legal norm are authoritative in nature and can not be different [5, p. 80]. The activities of special entities (law enforcement agencies and courts) are aimed at bringing the perpetrator to justice or releasing him; sentencing or release from serving it; application of restrictive measures, measures of criminal legal nature against legal entities, application of coercive measures of medical and educational nature, determination of positive or negative post-criminal behavior, etc. [5, p. 80].

The position of G. O. Petrova is interesting, which defines the subject of criminal legal relations not the state, but society. She substantiates this position by the fact that by committing a crime, a person encroaches on public relations – society, its interests in general and individuals. Thus, if we recognize the state as the subject of such relations, then the encroachment is carried out only on the activities of the state apparatus and its employees [12, p. 368].

In view of this, it can be argued that the state or society as a whole should not be recognized as a subject of criminal legal relations. It seems logical for scientists to single out the relevant public authorities (law enforcement agencies and the court) as subjects of realization of criminal legislative. However, this list, in our opinion, is not complete. The Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine should also be included in the analyzed category, as they also implement criminal legislation by adopting the Law of Ukraine on Amnesty (Art. 86 of the Criminal Code of Ukraine) or the Pardon Act (Art. 87 of the Criminal Code of Ukraine).

The definition of another subject of realization of criminal law – *a person who has committed a socially dangerous act* – is also under discussion. Scientists' views on this issue differ, as it was considered depending on

the time of the beginning of criminal legal relations. Thus, M. O. Ohurtsov noted that the subject of criminal legal relations is a criminal, because, according to the researcher, such social relations begin from the moment of committing an act that has all the hallmarks of a crime [11, p. 27, 72]. V. G. Smyrnov advocates a different approach: he considers a convict as a subject of criminal legal relations, a person against whom a conviction has been passed, which has entered into force, or a person with a criminal record [20, p. 27]; this opinion was approved by M. S. Strogovych [22, p. 105]. The opposite is the view of A. L. Ryvlin, who recognized a criminal, accused, defendant, convicted and acquitted as subjects of criminal legal relations, because criminal legal relations arise not only when a person has committed a crime or a sentence against him has entered into force, but also in the process of proving the guilt of such a person (pre-trial investigation and trial) [17, p. 108]. These scientific positions are quite valid in the context of the author's position on the beginning of criminal legal relations.

At the same time, O. A. Lakeyev argued that the subject of realization of criminal legislative is a person who is endowed with criminal legal personality (i.e. certain rights, responsibilities and ability to bear responsibility), committed violence, the signs of which are defined in the criminal law, whether such violence was committed against her [6, p. 108]. In his opinion, the subjects of realization of criminal legislation, in addition to the state and the victim, are: 1) the offender; 2) a person who has committed a socially dangerous act in a state of insanity; 3) a person who acted in circumstances that preclude the criminality of the act [6, p. 108].

To the subjects of criminal legal relations, in addition to the state and state bodies, G. O. Petrov also includes: 1) the criminal; 2) a citizen; 3) the accused; 4) the defendant; 5) the convict; 6) an individual who has all the characteristics of the subject of the crime; 7) an insane person who has committed a crime; 8) an individual who is obliged to refrain from committing a crime [12, p. 366].

According to R. I. Mikheyev, the subjects of criminal legal relations should be considered not only the person who committed the crime, but also the person who committed a socially dangerous act in a state of insanity [8, p. 242].

As the realization of the norms of the criminal legislation of Ukraine is carried out in the forms of observance, execution, use, application, the moment of occurrence of criminal legal relations will be different. Given that "the subject of the realization of criminal legislation", "the subject of criminal legal relations" and "the subject of the realization of criminal legislation" are identical concepts, the subjects of the realization of criminal legislation of Ukraine, in our opinion , there are persons who have committed socially dangerous acts, namely: 1) the subject of the crime (Art. 18 of the Criminal Code of Ukraine); 2) an insane person who has committed a socially dangerous act (Art. 18, 19 of the Criminal Code of Ukraine); 3) a person who has committed a socially dangerous act before reaching the age from which criminal liability arises (Art. 18, 22 of the Criminal Code of Ukraine); 4) a person who committed an act in circumstances that exclude his criminality (Art. 36–43 of the Criminal Code of Ukraine); 5) a person who has committed a crime on behalf of and in the interests of a legal entity (Art. 96^3 of the Criminal Code of Ukraine).

The issue of recognizing *the victim* as a subject of criminal legislative, according to most scientists, remains controversial. In Soviet times, such a position was unequivocally denied. In the science of Soviet criminal law, says D. B. Bulgakov, did not pay due attention to the criminal legal status of the victim [3, p. 10–11]. The victim, according to V. G. Smyrnov, can be a subject only of criminal legal procedure or civil legal relations [20, p. 11, 18]. These allegations were based on the relevant legislation provisions, or rather, on their absence: under the Criminal Code of the USSR (1927 and 1960) and the Criminal Code of the RSFSR (1926 and 1960) the victim was not endowed with appropriate special rights.

In the current Criminal Code of Ukraine, the term "victim" is used more than 80 times (in addition, there are certain types of victims of crime: judge; lay judge; law enforcement officer; person performing official or public duties; newborn child; minor; minor; sick, etc.). The legislative definition of a victim is contained in the criminal procedure legislation (Art. 55 of the CPC of Ukraine). The content of the substantive status in criminal law is derived from the procedural status, although it should be the opposite (criminal procedure should proceed from the criminal).

In criminal law, a person is considered a victim from the moment a crime is committed against him, as well as the preparation or attempt to commit a crime. Acquisition of the status of a victim in criminal law does not depend on the criminal procedural fixation of the fact of committing a crime or the beginning of criminal proceedings. It should be borne in mind, however, that victims of criminal law do not recognize a person who has been harmed: a minor act; innocent act; the act of an insane person or a person who has not reached the age from which criminal liability arises; in circumstances that exclude the criminality of the act.

In criminal law, there are two main positions on the definition of the victim (in the narrow and broad sense). In the narrow sense, the victim is a natural person (regardless of sanity and age), against whom a crime is committed and who is harmed or threatened to cause such harm [9, p. 65, 82; 15, p. 192]. In addition, according to the decision of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 02.07.2004 № 13 "On the practice of application by courts of legislation providing for the rights of victims of crimes", the victim can not be a person who was harmed by the crime [16], as – here is intentional destruction or damage to property (Art. 194 of the Criminal Code of Ukraine), if the damage was caused to the person who committed such acts. In a broad sense, the victim is not only an individual (person), but also a legal entity, state or other

social entity, which was harmed (property, physical, moral, political, etc.) or is threatened with causing such damage [1, p. 533; 18, p. 60; 14, p. 39–55; 10, p. 286].

According to I. I. Mytrofanov, a victim in criminal law should be a person who directly caused the crime of physical, or material or moral damage, whether there is a threat of such damage, on the basis of which he acquires the right to decide on criminal liability and other criminal legal consequences against the person who committed a crime against him, in the cases provided by the Criminal Code of Ukraine [7, p. 62].

According to P. P. Serdyuk, recognizing the state as a victim in criminal law is inexpedient, as a victim should be considered a person who has no right to demand from the offender to compensate the damage, bring the perpetrator to justice and so on. The state is a "powerful" subject of criminal legal relations, which has the right to use coercion on its own behalf [19, p. 142].

Similarly, it is inappropriate to consider society a victim of criminal law, as specific crimes (including crimes against peace, security of mankind and international law) cause harm (physical, moral, property) individually to each person and not to a group of people in general [1, p. 551; 19, p. 142].

The current Criminal Code of Ukraine provides the victim as a subject of criminal legal relations with a small amount of rights to realize criminal legal norms. The victim is endowed with special rights to compensation for damages, determination of the type and amount of punishment (conciliation agreement), release of the perpetrator from criminal liability (conciliation agreement in case of private prosecution), etc. According to M. G. Sorochynskyi, the victim should be given an important role at all stages of the realization of criminal legal norms (from committing a criminal offense to sentencing or release from criminal liability) [21, p. 588]. M. T. Tashchylin also proposes to legislate the powers of the victim of the crime, to give him the right to apply criminal legal norms in terms of determining the type and amount of punishment that can be imposed on the subject of a particular crime. In our opinion (and this has already been discussed above), such proposals do not meet the public legal nature of criminal legal norms, deny the imperative method of regulating criminal legal relations.

We consider the victim is a natural person (regardless of age, sanity and citizenship) who has been physically, or / or morally, or / or property harmed by the crime, or is at risk of causing such harm, as well as a legal entity who has been harmed by the crime. property damage, or there is a threat of causing such damage, or the state (represented by state bodies), which (which) caused property, political damage, reduced the level of defense or caused or created a threat of other significant damage.

Therefore, it can be argued that the victim should be recognized as an independent subject of criminal legal relations and a subject of realization of criminal legal norms and criminal legislation at all levels. However, in our opinion, the current Criminal Code of Ukraine does not provide the victim with sufficient special rights for the proper realization of criminal law.

Currently, the legal status of the victim is defined only in the CPC of Ukraine, although it should be regulated in the current Criminal Code of Ukraine. Therefore it is necessary to supplement Art. 2^1 of the Criminal Code of Ukraine "Victim of a crime", stating it as follows: "A victim is a natural person (regardless of age, sanity and citizenship), who committed physical, or / or moral, or / or property damage, or created a threat causing such damage, as well as a legal entity to which the crime has caused property damage, or created a threat of causing such damage; and the state (state bodies), which (which) suffered property, political damage, reduced the level of defense or caused or created a threat of other significant damage.

A person who does not violate the prohibitions of the Criminal Code of Ukraine and (in other forms of criminal law) representatives (lawyers, defenders), legal representatives (parents or other persons who are obliged to care) should be recognized as a subject of realization of the criminal legislation of Ukraine. and legal entities in whose interests the crime was committed.

Activity of subjects of realization of the criminal legislation in social, psychological and instrumental (special-legal) aspects. The social aspect of the realization of criminal legislation is to ensure the interests of all actors in its realization. The psychological aspect characterizes the behavior of subjects within a certain form of realization of criminal legislation. The instrumental (special-legal) aspect determines the procedure and means of its implementation.

Conclusions. The actual realization of the provisions of criminal legislation is carried out through the behavior of relevant entities. The realiztation of criminal legislation is introduced through the formation of the rights and obligations of the subjects of this process in life (in real criminal llegal relations) enshrined in the laws on criminal liability.

Analyzing the scientific positions of scientists, we can say that: 1) the scientific understanding of the subjects of criminal legal norms was based on changes in criminal legal norms governing these relations; 2) the subject of criminal legal relations was not recognized by the state as a whole, but only by its relevant bodies; 3) how the approaches controlled by the moment of occurrence of criminal legal relations differed in order to determine another subject of legal relations was not unified (criminal, accused, defendant, convicted, acquitted); 4) the victim was not recognized as an independent subject of criminal legal relations.

Subjects of implementation of criminal legislation of Ukraine can be divided into four groups: 1) relevant state bodies (law enforcement agencies, the court, the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine); 2) persons who committed socially dangerous acts (subject of the crime (Art. 18 of the Criminal Code of Ukraine); impersonal person who committed a socially dangerous act (Art. 18, 19 of the Criminal Code of Ukraine); a person who committed socially dangerous activities before reaching the age , from which arises criminal liability (Art. 18, 22 of the Criminal Code of Ukraine), a person who committed an activity in circumstances that exclude his crime (Art. 36–43 of the Criminal Code of Ukraine), a person who committed a crime on behalf and in companies of a legal entity (Art. 96-3 of the Criminal Code of Ukraine); 3) the victim (an individual (regardless of age, criminal record and citizenship), who by crime is a physical, or / or moral, or / or property school, created by the threat of causing such a school, as well as a legal entity that complains about a property school or threatens to cause such schools, or the state (represented by state bodies) that (as) belongs to a property, political school, reduced level of defense or caused by the threat of causing in another purely school); 4) other persons (natural or legal persons) who cooperate with the implementation of criminal legislation (a person who does not report the prohibition of the Criminal Code of Ukraine, a representative (lawyer, defense counsel), legal representative (parents or other persons related to the public) and legal entities in whose interests the crime was committed).

Given the needs of law enforcement practice, the expediency of amending the Criminal Code of Ukraine by supplementing its Article is substantiated. 2^1 "Victim of a crime", which should be worded as follows: damage, as well as a legal entity that has suffered property damage or threatened to cause such damage, or the state (state bodies), which (which) caused property, political damage, reduced the level of defense or caused or threatened other significant damage".

The activities of the subjects of realization of criminal legislation are characterized by social, psychological and instrumental (special legal) aspects. The social aspect of the realization of criminal legislation is to ensure the interests of all actors in its realization. The psychological aspect characterizes the behavior of subjects within a certain form of realization of criminal legislation. The instrumental (special legal) aspect determines the procedure and means of its realization.

References:

1. Baulin, Yu. V. (2013). Vybrani pratsi [Selected works]. Kharkiv : Pravo, 928 p. [in Ukrainian].

2. Beliaev, V. H. (1998). Prymenenye uholovnoho zakona [Application of the criminal law: textbook]. Volhohrad : VIuY MVD Rossyy. 78 p. [in Russian].

3. Bulhakov, D. B. (2000). Poterpevshyi v uholovnom prave i eho krymynolohycheskaia kharakterystyka [Victim in criminal law and his criminological characteristics].*Candidate's thesis*. Stavropol. 32 s. [in Russian].

4. Kechekian, S. F. (1958). Pravootnoshenyia v sotsyalystycheskom obshchestve [Legal relations in a socialist society]. Moscow : Yzd-vo AN SSSR. 185 p. [in Russian].

5. Kolosovskyi, V. V. (2008). Prymenenye norm uholovnoho prava kak deiatelnost spetsyalnykh subiektov pravoprymenenyia [Application of the norms of criminal law as the activity of special subjects of law enforcement]. *Vestnyk ChelHU, ChelSU Bulleti,* 2, 77–80. Retrieved from https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-norm-ugolovnogo-prava-kak-deyatelnost-spetsialnyh-subektov-pravoprimeneniya/viewer [in Russian].

6. Lakeev, A. A. (2005). Subiekty uholovnoho prava: pryznaky, systema [Subjects of criminal law: signs, system]. *«Chernye dyry» v rossyiskom zakonodatelstve, "Black holes" in Russian legislation*, 3, P. 106–119 [in Russian].

7. Mytrofanov, Y. Y. (2011). Ynstytut poterpevsheho v uholovnom prave [Institute of the victim in criminal law]. *Uholovnoe pravo v эvoliutsyonyruiushchem obshchestve: problemy y perspektyvy, Criminal law in an evolving society: problems and prospects.* Kursk : Yuho-Zap. hos. un-t. P. 61–65 [in Russian].

8. Mykheev, R. Y. (1983). Problemy vmeniaemosty y nevmeniaemosty v sovetskom uholovnom prave. [Problems of Sanity and Insanity in Soviet Criminal Law]. Vladyvostok : Yzd-vo Dalnevost. un-ta. 300 p. [in Russian].

9. Muzyka, A. A., & Lashchuk, Ye. V. (2011). Predmet zlochynu: teoretychni osnovy piznannia [Subject matter: theoretical basis of knowledge monohrafiia]. Kyiv : PALYVODA A. V. 192 s. [in Ukrainian].

10. Lopashenko, N. A. (2011). Obshchaia chast uholovnoho prava: sostoianye zakonodatelstva y nauchnoi mysly [The general part of criminal law: the state of legislation and scientific thought]. SPb. : Yuryd. tsentr Press. 785 p. [in Russian].

11. Ohurtsov, N. A. (1976). Pravootnoshenyia y otvetstvennost v sovetskom uholovnom prave [Legal relations and responsibility in Soviet criminal law]. Riazan : RVSh MVD SSSR. 205 p. [in Russian].

12. Petrova, H. O. (2003). Subiekty uholovno-pravovoho otnoshenyia [Subjects of criminal law]. *Vestyk Nyzhnehorodskoho unyversyteta ym. N. Y. Lobachevskoho, Bulletin of the Nizhny Novgorod University. N. I. Lobachevsky*, 2, P.366–375 [in Russian].

13. Polianskyi, N. N. (1956). Voprosy teoryy sovetskoho uholovnoho protsessa [Questions of the theory of Soviet criminal procedure]. Moscow : Yzd. MHU [in Russian].

14. Baulin, Yu. V., & Borysov, V. I. (2008). Poterpilyi vid zlochynu (mizhdystsyplinarne pravove doslidzhennia) [Victim of a crime (interdisciplinary legal investigation)]. Kharkiv : Krossroud. 364 p. [in Ukrainian].

15. Tatsii, V. Ya. & Borysov, V. I. (2013). Pravova doktryna Ukrainy : U 5 t. T. 5. Kryminalno-pravovi nauky v Ukraini: stan, problemy ta shliakhy rozvytku [Legal doctrine of Ukraine: In 5 vols. T. 5. Kryminalno-pravovi nauky v Ukraini: stan, problemy ta shliakhy rozvytku]. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].

16. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy "Pro praktyku zastosuvannia sudamy zakonodavstva, yakym peredbacheni prava poterpilykh vid zlochyniv" : vid 2 lyp. 2004 r. No. 13 [Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine "On the practice of application by courts of legislation providing for the rights of victims of crimes" : from 2 July. 2004 № 13.] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04#Text [in Ukrainian].

17. Ryvlyn A. L. (1959). Ob uholovno-pravovykh y uholovno-protsessualnykh otnoshenyiakh [About criminal-legal and criminal-procedural relations]. *Pravovedenye, Jurisprudence*, 2, P. 105–112 [in Russian].

18. Senatorov, M. V. (2006). Poterpilyi vid zlochynu u kryminalnomu pravi Ukrainy [Victim of a crime in the criminal law of Ukraine monohrafiia]. Kharkiv : Pravo. 208 s. [in Ukrainian].

19. Serdiuk, P. P. (2012). Teoretychni y metodolohichni problemy suchasnoho kryminalnoho prava [Theoretical and methodological problems of modern criminal law monohrafiia]. Zaporizhzhia : Aktsent Invest-Treid [in Ukrainian].

20. Smyrnov, V. H. (1965). Funktsyy sovetskoho uholovnoho prava: predmet, zadachy y sposoby uholovno-pravovoho rehulyrovanyia [Functions of Soviet criminal law: subject, tasks and methods of criminal law regulation]. *Candidate's thesis*. Leninhrad [in Russian].

21. Sorochynskyi, M. H. (2002). Zastosuvannia kryminalnoho prava sudom : zakhyst prav poterpiloho ta poperedzhennia zlochynnosti [Application of criminal law by the court: protection of the rights of the victim and prevention of crime]. *Aktualni problemy polityky, Current policy issues*, 13–14, 586–591 [in Ukrainian].

22. Strohovych, M. S. (1957). Uholovno-protsessualnoe pravo v systeme sovetskoho prava [Criminal procedure law in the system of Soviet law]. *Sovetskoe hosudarstvo y pravo, Soviet state and law*, 4, P. 102–109 [in Russian].

Понятие и виды субъектов реализации уголовного законодательства

Бабанина В., ORCID ID: https://orcid.org/ORCID/0000-0003-4173-488X
Национальная академия внутренних дел, г. Киев, Украина

Аннотация. Проанализированы понятия субъектов реализации уголовного законодательства Украины и намечены их виды. Аргументировано, что: 1) научное понимание субъектов уголовно-правовых отношений основывалось на содержании уголовно-правовых норм, регулирующих указанные правоотношения 2) субъектом уголовно-правовых отношений признавали не государство в целом, а лишь ее соответствующие органы; 3) поскольку подходы ученых относительно момента возникновения уголовно-правовых отношений отличались, то и определение второго субъекта правоотношений не было унифицированным (преступник, обвиняемый, подсудимый, осужденный, оправданный) 4) потерпевшего не признавали самостоятельным субъектом уголовно-правовых отношений. Субъектов реализации уголовного законодательства Украины можно разделить на четыре группы: 1) соответствующие государственные органы (правоохранительные органы, суд, Верховная Рада Украины и Президент Украины); 2) лица, совершившие общественно опасные деяния (субъект преступления (ст. 18 УК Украины) невменяемый лицо, совершившее общественно опасное деяние (ст. 18, 19 УК Украины) лицо, совершившее общественно опасное деяние до достижения возраста , с которого наступает уголовная ответственность (ст. 18, 22 УК Украины) лицо, совершившее деяние при обстоятельствах, исключающих его преступность (ст. 36-43 УК Украины) лицо, совершившее преступление от имени и в интересах юридического лица (ст. 96-3 УК Украины), 3) потерпевший (физическое лицо (независимо от возраста, вменяемости и гражданства), которому преступлением причинен физической, и / или моральной, и / или имущественного ущерба, или создана угроза причинения такого вреда, а также юридическое лицо, которому преступлением причинен имущественный вред, или создана угроза причинения такого вреда, или государство (в лице государственных органов), которому (которым) причинен имущественный, политический вред, снижен уровень обороноспособности или вызвано или создана угроза причинения другой существенный вред) 4) иные лица (физические или юридические), непосредственно связанные с реализацией уголовного законодательства (лицо, не нарушает запретительные нормы УК Украины, представитель (адвокат, защитник), законный представитель (родители или другие лица, которые обязаны заботиться) и юридические лица, в интересах которых было совершено преступление).

Ключевые слова: уголовное законодательство, создание, реализация, механизм реализации, уголовная ответственность, уголовно-правовое регулирование, уголовно-правовые отношения, уголовно-правовая норма.

CONCERNING THE RELEASE OF THE PARTIES FROM LIABILITY IN THE FIELD OF TRANSPORT BY RAIL

Rostyslav Sirko
PhD in Juridical sciences, ass. prof.
Director of Chernivtsi Institute of International Humanitarian University
e-mail: demidenkov@ukr.net

Abstract. The proposed article provides a scientific analysis of the general provisions of the legislation of Ukraine in order to determine the issue of exemption of parties to the contract of carriage by rail, the theoretical and practical problems arising in the field of rail transportation. It is emphasized that, given that the main basis for the emergence of civil legal relations arising from carriage by rail is a contract, therefore, to determine the peculiarities of the exemption from liability of the participants of the above-mentioned civil legal relations, it is necessary to study the concept and conditions of liability in the field of transport by rail. one of the types of civil liability. The breach of the obligation shall be released from liability for breach of the obligation if he proves that the breach occurred as a result of accident or force majeure. The Statute of the Railways of Ukraine establishes an approximate list of circumstances that may indicate that the carrier is not guilty. By itself, a reference to these circumstances does not automatically release the carrier from liability.
He must prove that, for example, the non-safety of cargo is due to these circumstances. The presence in the transport charters and codes of an approximate list of circumstances which the carrier can exempt from liability under the contract of carriage, which does not contradict the general rule on the release of the carrier from liability, since these lists contain exactly the circumstances that the carrier could not prevent and in which the carrier could not prevent it did not depend on it. These norms of the Statutes are ambiguous in the jurisprudence.

Key words: transportation, rail transportation, recodification, rail transportation relations, rail charter, rail transportation contract, contractual liability, obligations, rail.

Formulation of the problem. It is well known that in the past some participants in civil law relations, and first of all state organizations, enjoyed unjustified privileges and advantages when applying property liability measures to them. Legislative restrictions on liability, for example, in relation to transport, energy supply, and construction organizations, were common. Moreover, in the 1980s and early 1990s, the Soviet and Ukrainian governments widely practiced exempting enterprises and entire sectors of the economy from paying penalties for breach of contract.

Consistent implementation of the principle of equality of participants in these free legal relations, including in the application of liability, became possible only under the terms of the Central Committee of Ukraine, which provides specific provisions ensuring equality of subjects of civil relations. At the same time, speaking about the liability of the carrier by rail, it can be stated that the current legislation of Ukraine provides for a limited nature of liability for improper performance of the contract of carriage by rail.

If the essence of the legal relationship requires the need to limit liability, the Central Committee of Ukraine imposes such restrictions on certain types of obligations equally in relation to both parties to the obligation, and not in relation to certain categories of entities, as was the case before. This can be illustrated by the norms of the Central Committee of Ukraine governing various types of obligations, in particular, agreements of transport organizations with passengers and cargo owners on limiting or eliminating the statutory liability of the carrier are invalid, except where the possibility of such agreements by rail Ukraine, other laws, transport codes (statutes) (Article 920 of the Civil Code of Ukraine), etc. In some cases, the Central Committee of Ukraine departs from the principle of equal responsibility of participants in civil relations. However, as we have already noted, this is due to the need to ensure the protection of the weak side in civil law relations or more stringent requirements for the person performing the obligations in carrying out activities in the field of rail transport.

Analysis of recent research and publications, which initiated the solution of this problem. The theoretical basis of the study were the scientific works of such scientists as S.S. Alekseev, A.G. Bykov, G.S. Gurevych, O.B. Dzera, A.S. Dowgert, V.A. Yeghiazarov, A.D. Kailin, N.S. Kovalevskaya, V.V. Luts, O.L. Makovsky, Y.I. Rapoport, A.M. Rubin, G.P. Savichev, O.M. Sadikov, Y.O. Kharitonov, M.E. Khodunov, Y.M. Shevchenko, G.F. Shershenevich and others.

The purpose of the article. The purpose of the article is a scientific analysis of the general provisions of the legislation of Ukraine in order to determine the grounds and procedure for exemption from liability in the field of rail transport, theoretical and practical problems arising in the field of rail transport.

Presenting main material . The parties are released from liability for partial or complete non-performance of the contract of carriage, which was the result of force majeure, including any events of emergency and inevitable nature (earthquakes, floods, epidemics, state of emergency and other circumstances of emergency and force majeure) and decisions public authorities, provided that these circumstances directly affected the implementation of the terms of the contract. In this case, the term of the contract is extended for the duration of these circumstances. Such circumstances include events, the occurrence of which in most cases can not be predicted, and their consequences can not be prevented by any effort. It is invincibility that is the defining feature of such events. For example: explosion of a locomotive due to lightning, earthquake or tsunami during parking of cars at stations, etc. Normal, even very difficult, meteorological conditions do not belong to force majeure. A fire on a vehicle is considered a case of damage to the vehicle. To determine the liability of the parties and the source of compensation for material damage, a commission investigation is conducted in the prescribed manner. A party who is unable to fulfill its contractual obligations due to force majeure shall immediately notify the other party, but not later than 10 calendar days from the date of their entry into force.

The correct establishment of the violated civil obligation allows, in appropriate cases, to correctly classify the legal relationship that arose as a result of the violation. If the obligation included in the content of the existing obligation between the parties is violated, then the protective legal relationship does not go beyond this obligation. It is subject to the rules of liability established by the relevant institution of civil law, as well as Art. 611 - 625 of the Central Committee of Ukraine.

No matter how hard the parties to the contract try to fulfill their obligations as clearly as possible, in real life there are still events that they cannot influence. In such cases, there are perfectly legal precautions to help mitigate or avoid liability for non-compliance.

According to Art. 617 of the Civil Code of Ukraine, a person who has violated the obligation is released from liability for breach of obligation, if he proves that the violation occurred as a result of accident or force majeure. In this case, it is not considered a case, in particular, non-compliance with the obligations of the debtor's counterparty, the absence on the market of goods required to fulfill the obligation, the debtor's lack of necessary funds (4).

This issue is considered somewhat differently in Part 2 of Art. 218 of the Civil Code of Ukraine. Unless otherwise provided by law or contract, the business entity for breach of business obligation is economically liable, unless it proves that proper performance of the obligation was impossible due to force majeure, ie extraordinary and unavoidable circumstances conditions of economic activity. Such circumstances are not considered, in particular, breach of obligations by the offender's counterparties, lack of goods on the market necessary to fulfill the obligation, lack of the debtor's necessary funds. Thus, it can be concluded that the Civil Code of Ukraine, unlike the Civil Code of Ukraine, does not mention the case as a separate ground for release from liability. But although the case is not directly mentioned in the Civil Code of Ukraine, in our opinion, it is referred to in Part 4 of Art. 219 of the Civil Code of Ukraine. It is established here that the parties to the obligation may provide for certain circumstances, which due to their extraordinary nature are grounds for release of the parties from economic liability in case of breach of obligation due to these circumstances, as well as the procedure for certifying the occurrence of such circumstances (5).

The Supreme Commercial Court of Ukraine clarified the question of what circumstances the parties may determine in the contract as a basis for release from liability under Part 4 of Art. 219 of the Civil Code of Ukraine. Thus, paragraph 47 of the Information Letter “On some issues of the practice of application of the norms of the Civil and Commercial Codes of Ukraine” dated 07.04.2008 № 01-8 / 211 states the following. According to Part 4 of Art. 219 of the Civil Code of Ukraine, the parties to the obligation may provide for certain circumstances, which due to the extraordinary nature of these circumstances is the basis for their release from economic liability in case of breach of obligation due to these circumstances, as well as the procedure for certifying the occurrence of such circumstances. Although the notion of "emergency" is evaluative, it characterizes the objective quality of the circumstance, independent of the will of the parties. Therefore, the parties are not entitled to establish at their own discretion circumstances that are extraordinary. However, the parties in accordance with Part 1 and 2 of Art. 212 of the Civil Code of Ukraine may cause the change or termination of rights and obligations by a circumstance in respect of which it is unknown whether it will occur or not. In particular, such a circumstance may be such a circumstance that is extraordinary (4).

As you know, "force majeure" is a term of French origin, which is used to denote force majeure. An force majeure in civil law is an extraordinary and unavoidable event, which cannot be prevented in specific circumstances and which relieves from material liability for non-performance or damage, as well as suspends the statute of limitations (4).

Force majeure can be divided into two groups: 1) long-term: export ban (sometimes import), war, blockade, currency restrictions or other measures of governments or governmental bodies, etc .; 2) short-term: fires, floods, earthquakes, freezing of the sea, other natural disasters or seasonal natural phenomena, closure of ports, canals,

passes, closure of sea bays on the normal sea route between ports of shipment and unloading, deviations on the way, floods associated with hostilities, strikes, etc.

It is important to note that the list of force majeure circumstances is not exhaustive, and the above classification is quite conditional (4).

In Part 2 of Art. 617 of the Civil Code of Ukraine states that it is not considered a case, in particular, non-compliance with the obligations of the debtor's counterparty, the absence on the market of goods required to fulfill the obligation, the debtor's lack of necessary funds. Third, force majeure is an event that could not be averted by the means available to the person in the specific conditions of his activity. What can be easily overcome under certain conditions becomes impossible under others. Therefore, under the force of force, too, as a rule, there is no fault of the debtor (4).

However, the peculiarity of civil liability is that it can occur without fault. A case (incident) occurs when the mental state of the person who violated the obligation is characterized by the absence of his guilt. In the absence of guilt, there is no liability, unless the law or contract provides for liability without fault. In accordance with Part 2 of Art. 614 of the Civil Code of Ukraine, a person is innocent if he proves that he has taken all measures dependent on him for the proper performance of obligations, ie the Central Committee of Ukraine does not identify, but, on the contrary, distinguishes between case and force majeure. In this case, the usual risk factors, in particular, non-compliance with the obligations of the party to the contract of carriage, etc. are not considered as a case. Thus, the problem of the case, as a ground for release from liability, is directly related to the issue of guilt.

The court may apply to the disputed relationship the concept of the case as well as the grounds for reducing the penalty. It should be noted that the concept of case is used in Art. 617 of the Civil Code of Ukraine. A person who has breached an obligation shall be released from liability if he proves that the breach was caused by accident or force majeure. It is not considered a case, in particular, non-compliance with the obligations of the debtor's counterparty, the absence on the market of goods required to fulfill the obligation, the debtor's lack of necessary funds (7). Thus, the Central Committee of Ukraine does not identify, but, on the contrary, distinguishes between the concepts of chance and force majeure.

In addition to the general provisions on exemption from liability, the regulation of rail transport has its own characteristics.

In accordance with Part 2 of Art. 921 of the Civil Code of Ukraine, the carrier and consignor are released from liability if the failure to provide the vehicle or non-use of the provided vehicle was not their fault, in particular, in case of termination (restriction) of cargo in certain directions, established in cases and procedures provided by transport codes (statutes) (4).

According to Art. 617 of the Civil Code of Ukraine, a person who has violated the obligation is released from liability for breach of obligation, if he proves that this violation occurred as a result of accident or force majeure. For example, the carrier under the contracts of carriage by rail is released from liability for late delivery, if such a delay was due to reasons beyond the control of the carrier (natural disaster, strike, etc.). The action of force majeure creates grounds for releasing the debtor from liability even for damage caused by a source of increased danger (Article 1187 of the Civil Code of Ukraine), etc. In the latter case, liability will not occur if the damage occurred as a result of natural disasters, which may go beyond force majeure (if natural disasters are not characterized by a sign of emergency and inevitability), and may not cover all circumstances of force majeure, as the latter cover , for example, war and hostilities, popular unrest.

In the provisions of the Civil Code of Ukraine there is an additional ground for release from liability of the carrier, such as the impossibility of ensuring the safety of the cargo due to circumstances that the carrier could not prevent and the elimination of which did not depend on him. Of course, this legal position can hardly be considered justified. In order to be released from liability for non-preservation of cargo, the carrier must prove the absence in a particular situation of the possibility to prevent non-preservation of cargo, despite the diligence and caution. In other words, the carrier proves that he has shown the level of care and diligence required of him in order to properly fulfill his obligations, and has taken all necessary measures to do so, ie he proves his innocence, which is not required in cases of innocent liability. . Basically, the courts assume that the carrier's liability for failure to preserve the goods is based on the principles of guilt. The basis for imposing on the carrier the responsibility for non-preservation of the cargo is the failure to take the necessary measures in order to properly fulfill their obligations, ie the actual actions of the carrier.

In Art. 111 of the Charter of the Railways of Ukraine enshrines an approximate list of circumstances that may indicate (may or may not indicate) the absence of guilt of the carrier in not preserving the goods. In itself, a reference to these circumstances does not automatically release the carrier from liability. He must prove that the non-preservation of the cargo is due to these circumstances. The presence in the transport charters and codes of an indicative list of circumstances, the proof of which the carrier may release him from liability for failure to store cargo or luggage, which does not contradict the general rule of exempting the carrier from liability for failure to

store cargo or luggage, as these lists contain exactly those circumstances the carrier could not prevent and the elimination of which did not depend on him. These provisions of the Charter of the Railways of Ukraine are ambiguously perceived in judicial practice.

It should also be borne in mind that a number of international conventions and agreements on the carriage of goods provide for a list of special risks that release the carrier from liability for loss of or damage to the goods. Thus, in paragraph 4 of Art. 17 of the Convention "On Contracts for the International Carriage of Goods by Road", to which Ukraine is a party, provides that the carrier is released from liability when the loss or damage of goods was the result of a special risk inextricably linked to one or more of the circumstances; among them: absence or damage of cargo packaging; loading, placement, unloading of cargo by the consignor or consignee or persons acting on their behalf; insufficient or unsatisfactory marking of cargo, etc.

The peculiarity of civil liability is that it can occur without fault (case). In the absence of guilt, there is no liability, unless the law or contract provides for liability without fault.

Such a natural phenomenon as adverse weather conditions, if it was the cause of delay in the delivery of a passenger, luggage or cargo, releases the carrier from liability, due to a special rule of Art. 94 of the Criminal Code of Ukraine. However, there is no similar rule on rail transport, in connection with which the general provisions on the release of the carrier from civil liability apply.

The sign of inevitability refers to the event as a whole, ie contains the inevitability not only of the phenomenon itself, but also its consequences. Therefore, the impossibility of preventing a natural phenomenon does not in itself mean that the debtor will be released from liability for breach of obligation, even if he did not take due care to prevent the devastating consequences of this phenomenon, which subsequently led to breach of obligation. The sign of the inevitability of invincible force must also be interpreted in the light of the subject of contract law - regulated by this subsector of social relations.

Conclusions. Thus, having examined the grounds for exemption from liability under the contract of carriage by rail, based on the analysis of the Statute of the Railways of Ukraine, the Central Committee of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, the Rules of Carriage, it should be noted that the peculiarity of civil liability is that without guilt. A person who has breached an obligation shall be released from liability for breach of the obligation if he proves that the breach occurred as a result of accident or force majeure. Exemption of the carrier from liability in the presence of the fault of the shipper under the contract is contrary to the principle of innocent liability and at the same time distorts the rule through the fault of the debtor. For a transport obligation governed mainly by rules of transport law, which are constantly contrary to "General Civil Law", the liability of the carrier is important, and the "seriousness of the problem is mainly related to the amount of liability ..." because the center of gravity of liability for the contract of railway transport lies on the railway, as its activity is the main content of this agreement ... ", because" the cargo during its stay on the road is the full responsibility of the carrier ".

References:

1. Hospodars′kyy Kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 16.01.2003 № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15 [In Ukrainian].

2. Ihnatenko V.M. Dohovirni ta pozadohovirni zv'yazky. Pidpryyemstvo, hospodarstvo ta pravo. 2002. № 11. P. 8.[In Ukrainian].

3. Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996. Vidomosti Verkhovnoyi Rady. 1996. № 30. St. 141[In Ukrainian].

4. Pro transport: Zakon Ukrayiny vid 10.11.1994 iz zminamy vnesenymy Zakonom vid 21.12.2000 // Vidomosti Verkhovnoyi Rady, 2001, № 9, St. 68[In Ukrainian].

5. Pro zaliznychnyy transport: Zakon Ukrayiny vid 04.07.1996№ 40. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80 [In Ukrainian].

6. Prytyka D.N., Karaban′ V.YA., Rotan′ V.H. Dohovirne pravo: zahal′na chastyna. Komentariy do hromadyans′koho zakonodavstva Ukrayiny. Kyev-Sevastopol′, Instytut yurydychnykh doslidzhen′, 2002. P. 584 [In Russian].

7. Tsyvil′nyy Kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 16.01.2003№ 40-44. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 [In Ukrainian].

8. Tsyvil′ne pravo Ukrayiny. Zahal′na chastyna: pidruchnyk / za red. O. V. Dzery, N. S Kuznyetsovoyi, R. A. Maydanyka. - vyd., Pererobl. i dopovn. K .: Yurinkom Inter, 2017. p. 976 [In Ukrainian].

9. Yanovyts′ka H.B., Kucher V.O. Tsyvil′ne pravo Ukrayiny: pidruchnyk [Tekst]: v 2-kh tomakh / kol. Avtoriv; za red. Yanovyts′koyi H.B., Kuchera V.O L′viv «Novyy svit-2000 .: Yurinkom Inter, 2018. 872 p. [In Ukrainian].

Освобождение сторон от ответственности в сфере железнодорожных перевозок

Сирко Ростислав, e-mail: demidenkov@ukr.net
кандидат юридических наук, доцент, профессор
директор Черновицкого института Международного гуманитарного университета, г. Черновцы, Украина

Аннотация. В предлагаемой статье дается научный анализ общих положений законодательства Украины с целью определения вопроса об освобождении сторон от договора перевозки железнодорожным транспортом, теоретических и практических проблем, возникающих в сфере железнодорожных перевозок. Подчеркивается, что, учитывая, что основным основанием для возникновения гражданско-правовых правоотношений, возникающих при перевозке железнодорожным транспортом, является договор, поэтому для определения особенностей освобождения от ответственности участников указанных гражданско-правовых отношений необходимо Необходимо изучить понятие и условия ответственности в сфере железнодорожных перевозок. один из видов гражданской ответственности. Нарушение обязательства освобождается от ответственности за нарушение обязательства, если докажет, что нарушение произошло в результате несчастного случая или форс-мажора. Положение о железных дорогах Украины устанавливает примерный перечень обстоятельств, которые могут указывать на невиновность перевозчика. Сама по себе ссылка на эти обстоятельства автоматически не освобождает перевозчика от ответственности.
Он должен доказать, что, например, небезопасность груза связана с этими обстоятельствами. Наличие в транспортных чартерах и кодах примерного перечня обстоятельств, которые перевозчик может освободить от ответственности по договору перевозки, что не противоречит общему правилу об освобождении перевозчика от ответственности, поскольку в этих перечнях указаны именно обстоятельства. то, что перевозчик не может предотвратить и что перевозчик не может предотвратить, не зависит от него. Эти нормы Устава неоднозначны в судебной практике.

Ключевые слова: перевозки, железнодорожные перевозки, перекодификация, отношения железнодорожных перевозок, железнодорожный чартер, договор железнодорожных перевозок, договорная ответственность, обязательства, железная дорога.

CLASSIFICATION OF CIVIL SERVANTS IN UKRAINE AND IRAQ

Hayder Saeed Jihad Al-Saedi
Lawyer, Republic of Iraq
e-mail: demidenkov@ukr.net

Abstract. This scientific article analyzes the types of civil servants in Ukraine and Iraq. It is proposed to single out such a type of public service as a civil public service.
A distinction is made between the concepts of "public servant" and "state civil servant". Where a citizen of Ukraine who is fluent in the state language, is endowed with the necessary qualification requirements, performs tasks and functions of a special nature on behalf of the state, the conditions for its acceptance and passage of public service by him are regulated by special legislative and subordinate legal acts and who receives wages from the state budget suggested to be understood as a public servant. Whereas a person who is fluent in the state language, meets certain professional qualifications, performs tasks and functions on behalf of and in the interests of the state in the civil bodies of the executive, legislative and judicial authorities and receives wages from the state budget, he is a state civil servant.
According to the types of civil servants, we propose to distinguish, based on the nature of the tasks performed, into: a) civil servants; b) civil servants who perform tasks and functions of a special nature.

Keywords: public service, public servant, public servant, public civil service, public civil servant.

Civil service is a mandatory institution of any state, which provides for the service of the state, the implementation of tasks and functions aimed at its development, prosperity and strengthening; coordinated activities of public authorities and the functioning of the state mechanism. Civil service at all levels in the legislative, executive and judicial branches of government is carried out by civil servants, who are an integral part of the civil service, perform tasks and functions on behalf of the state and in general their activities are aimed at serving the state and the Ukrainian people. Civil servants in the Republic of Iraq, as in Ukraine, perform appropriate tasks and functions for the development and prosperity of their state. However, given the peculiarities of the legal systems to which these states belong (Romano-Germanic and Muslim, respectively), traditions, the specifics of legislative regulation of civil processes of civil service has its own characteristics, and the administrative and legal status of civil servants. That is why, now our task is to reveal the concept of "civil servant" and define their types depending on the different classification units in terms of legislative and scientific analysis.

At the legislative level, the concept of "civil servant" is clearly enshrined in Part 2 of Article 1 of the Law of Ukraine "On Civil Service" is a citizen of Ukraine who holds a civil service position in a public authority, other public authority, its staff (secretariat) payment at the expense of the state budget and exercises the powers established for this position, directly related to the performance of tasks and functions of such a state body, as well as adheres to the principles of civil service [1, Article 1].

Thus, the defining feature is the presence of Ukrainian citizenship. Moreover, such qualification requirements as: education, age are additional criteria, which are determined by special legislation, taking into account the specifics of the rights and responsibilities performed by a civil servant, as well as belonging to a certain category of civil service positions.

However, under the legislation of the Republic of Iraq, the concept of "civil servant" also does not contain a single unified definition of this concept. Thus, in paragraph 3 of Art. 1 of the Law of the Republic of Iraq "On Civil Servants and Public Sector Employees" defines a civil servant as "a person entrusted with a position according to the staff list of the ministry or a position not related to the ministry" [2, p.5]. According to the above definition, civil servants can be considered a person who holds a temporary position in the staff of a ministry or government agency not affiliated with any ministry [3, p.132].

At the same time, the Law of the Republic of Iraq "On Unified Pension Provision" defines the term "civil servant" as "any person who is entrusted with a position in accordance with the staffing of a civilian or military institution or security agency, who receives a salary from the state, from which pension deductions cope. This definition applies to public sector employees, unless otherwise provided by this law "[3, p.133]. Given the constant military activity of the Republic of Iraq, it is appropriate to define the service in the military institutions and security of the country. At the same time, in Ukraine, the category of ordinary and senior law enforcement officers and employees of other bodies who are assigned special ranks is outside the regulation of civil service legislation. By the way, the content of this provision (paragraph 16 part 1 of Article 3 of the Law of Ukraine "On Civil Service") contradicts the content of Article 59 of the Law of Ukraine "On National Police", which clearly states that police service is a type of civil service appointment.

Having analyzed the laws of the Republic of Iraq "On Civil Service" and "On Civil Servants and Public Sector Employees", we note that the Iraqi legislator makes three requirements for a person who is a civil servant: 1) the employee must work in a public institution or state enterprise; 2) such work must be permanent; 3) the employee must be appointed to a position by an instance that has such competence in accordance with the law [4, p.273; 5, p.275].

Yu. V. Kovbasyuk and O. Yu. Obolensky in the textbook “Civil Service” under the civil servant suggest to understand a citizen of Ukraine who holds a position of civil service in a state body, the authorities of the Autonomous Republic of Crimea or their staff, receives a salary from the state budget, except as provided by law, and exercises the powers established for this position, directly related to the implementation of tasks and functions of a state body or authority of the Autonomous Republic of Crimea on: preparation of proposals for public policy in this area; development, examination and / or editing of draft regulations; provision of administrative services; implementation of state supervision (control); management of state property or property belonging to the Autonomous Republic of Crimea, state corporate rights; personnel management of state bodies, authorities of the Autonomous Republic of Crimea or their staff; implementation of other powers of the relevant body [6, p.19].

Thus, summarizing the above definitions of the concept of "civil servant", we note that in the dictionary and scientific literature there is no clear enshrinement of the legal sign of a civil servant as a citizen, which in our opinion is incorrect and causes blurring of the legal vector and scientific understanding. characterize the administrative and legal status of a civil servant.

Numerous and varied definitions of a civil servant are given in Iraqi jurisprudence. Thus, Shabby Tuma Mansour gives the following definition: it is "any person who is entrusted with a position in accordance with the permanent staff of the state institution" [4, p.277]; Abd al-Qadr al-Sheikhli defines a civil servant as "any person who serves in an institution that is in public administration" [7, p.139]. This definition is criticized because it lacks the condition of sustainability of the position, which is a necessary attribute of a civil servant. In addition, this author announces that civil servants are any person of a state institution [5, p.77]; Saada al-Allush defines a civil servant as a person who holds a position in a state institution of administrative, local or departmental subordination, both central and non-central "[8, p.288]; Professor Ali Khalil Ibrahim defines a civil servant as "a person who has voluntarily assumed a permanent position in the staff" [5, p.77]; Ali Guma Mukharib defines a civil servant as "any person who is entrusted to serve in an institution under public administration" [9, p.74]; Altai Ayyad Dhannun Yunus defines as "any person appointed by the competent authority for permanent employment in an institution under public administration or directly in an institution that is a state legal entity" [3, p.134].

Therefore, in order to legally be a civil servant under the laws of the Republic of Iraq, it is necessary to meet three conditions: 1) a person must be enrolled in the civil service by an act of a competent authority (resolution, order, directive, etc.); 2) a clear definition of the places assigned to the civil service, the service must take place in an institution under public administration, or directly in an institution or organization that is a state legal entity or in a military institution or body; 3) continuity of civil service, ie public office must be permanent.

At the same time, it should be emphasized that being in the civil service is more the duty of an Iraqi citizen than his right, and when a person commits a disciplinary offense, in addition to the legal rules governing disciplinary proceedings. norms of morality and public condemnation and public contempt also apply.

The legislation of Ukraine, in particular the Law of Ukraine "On Civil Service" also defines the requirements to be met by a civil servant (general and special requirements of professional competence) taking into account the categories of positions he applies for, and regulates the procedure for entering and passing civil service.

It should be noted that a similar division of civil servants into ranks exists in the Republic of Iraq, where it is determined that a person serving in the state can receive the next rank only if (a) there is a vacancy, which provides a position of higher rank; (b) if the civil servant has an excellent reputation. Moreover, promotion by more than one rank is not allowed. It is also stipulated that a civil servant is obliged to pass a 6-month probationary period in case of transition to a higher rank.

At the same time, it should be noted that in the process of civil service reform in Ukraine [10] one of the main vectors is to increase the professionalism of civil servants and increase their level of material support. A decisive step in this direction was the adoption of the Order of the National Agency of Ukraine for Civil Service "On approval of the Catalog of standard civil service positions and criteria for assignment to such positions" of December 18, 2020 № 246-20, which defines the criteria for classification of civil service positions. there is a family position, level of position and level of jurisdiction of the state body.

It is envisaged that the Catalog of Typical Civil Service Positions defines twenty-eight families of civil service positions: 1) administrative management; 2) administration of services; 3) analysis and formation of state policy; 4) direct provision of administrative services and consultations; 5) accounting; 6) internal audit; 7) economic functions; 8) state supervision and control; 9) office work, office and archive; 10) ensuring the implementation and coordination of policy; 11) procurement; 12) prevention of corruption; 13) information security; 14) communication and information support; 15) literary editing; 16) international cooperation; 17) mobilization training and mobilization; 18) rule-making and examination; 19) organization of meetings; 20) legal support; 21) protocol and ceremony; 22) regime-secret activity; 23) management of state property; 24) management of IT systems; 25) personnel management; 26) management and development of IT projects; 27) financial management; 28) civil protection and labor protection [11].

The basis of this division of civil service positions into such subtypes is a clear definition of the areas of work in the relevant civil service positions by dividing the functional responsibilities depending on the specific family of the civil service position. However, in our opinion, this division determines only the activities of civil servants, while not taking into account the principle of hierarchy of civil service, does not differentiate the status of

civil servants depending on the scope of their tasks and functions, not taking into account the characteristics of civil servants. which branch of government they belong to, etc.

In the theory of administrative law, the types of civil servants are divided as follows. Thus, DM Bahrakh identifies the following types of positions: heads of structural units (administrators), specialists and technical executors [12, p. 210]. In our opinion, if their content is clear with the first two subspecies, then with regard to the third "technical performers" the question arises, which categories of civil servants does the author refer to the latter? After all, service personnel may not be civil servants. Thus, paragraph 8 part 1 of Article 2 of the Law of Ukraine "On Civil Service" stipulates that service functions are the activities of employees of a state body, which does not provide for the exercise of powers directly related to the tasks and functions of the state. At the same time, paragraph 14 part 3 of Article 3 stipulates that the Law of Ukraine "On Civil Service" does not apply to employees of state bodies who perform service functions [1]. And the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 6, 2016 № 271 generally defines the criteria for determining the list of positions of employees of state bodies that perform maintenance functions (comprehensive maintenance and repair of buildings, maintenance of the surrounding area, restoration and construction works; and record keeping (except for employees who process documents classified as "for official use" or who are classified as "of special importance", "top secret", "secret"), computer software and implementation of information technology (except for employees who whose competence includes the formation, administration and development of national electronic registers, databases, information systems, as well as information security); reproduction technique, recording, n collection, systematization, verification and processing of digital and other data, selection of reference and information material; performing tasks and functions of the cashier, responsible duty officer, dispatcher, duty operative; maintaining an archive and performing library service functions; logistical and economic support) [13] and they clearly do not relate to the tasks and functions of the state.

T.P. Melnychuk, depending on the division of state power into branches, offers civil servants of the legislative, executive and judicial branches [14]. At the same time, depending on the status, civil servants are divided into: employees in the staff of the Verkhovna Rada of Ukraine, executive bodies and their staff, in the judiciary; in public authorities, which are given a special legal status by certain laws. At the same time, it should be emphasized that civil servants of central executive bodies and central executive bodies with a special status have their own features, which are dictated by their administrative and legal status. At the same time, it is necessary to distinguish between civil servants and patronage officials in the structure of these bodies, as these are two different categories.

According to Yu. M. Starilov, the following types of positions of civil servants should be distinguished depending on: type of state activity - state positions in the legislative, executive and judicial authorities; from the scale of action - typical and individual positions; from the method of replacement - elected, appointing, competitive and those that are replaced on the basis of enrollment [15, p. 609]. It should be noted that according to the legislation on the civil service, a person wishing to enter the civil service must pass a competition either in the structure of a state body or in the Evaluation Center. Exceptions when a person does not pass the competition when entering the civil service are: a) reorganization or liquidation of a state body and transfer of a civil servant to an equivalent or lower (with his consent) position in a state body to which the powers and functions of such body are transferred; b) during the transfer or delegation of powers and functions from a state body to a local government body in case of compliance of professional competence with the qualification requirements of a civil servant to the relevant position and subject to entry into service for the first time according to the competition [1].

In addition, the following types of civil servants are distinguished: by the nature of the work performed: civil and militarized; in the presence of state powers: officials and service workers (technical staff); as the category of civil servants unites persons with different in nature and scope of imperative powers, it is proposed to divide them into civil servants who have public law status (officials) and civil servants who do not have public law status (non-officials)).

The division of civil servants is carried out according to various criteria, depending on which the following types of civil servants are distinguished: a) by the nature of work and the scope and nature of their official powers: managers; specialists; technical performers; b) by the nature and scope of power: officials; government officials; administrative and support staff; functional (operational, main) staff; c) by types of service in which persons are: employees of ordinary (civil) service; employees of special (militarized) service, and accordingly employees; d) by distribution of state power: civil servants of the legislature; civil servants of the executive power; civil servants of the judiciary [16]. For example, Article 3 of the Disciplinary Statute of the National Police of Ukraine stipulates that the head is responsible for the observance of official discipline by subordinates, and Article 11 provides that for violation of official discipline police officers, regardless of position and special rank are disciplinary under this Statute. [17]. At the same time, the Law of Ukraine “On the Prosecutor's Office” stipulates that a prosecutor may be subject to disciplinary action not on the basis of civil service legislation, but on the basis of special legislative acts.

It should also be noted that the types of civil servants can be distinguished depending on the type of administrative and legal status of civil servants and the presence of certain features, such as police, diplomatic service, civil service in court, etc., which in our opinion significantly complicates understanding employee.

OI Garasimov classifies police officers as civil servants. Emphasizing that, by their status, police officers are civil servants because they: a) enter into legal relations arising from the content of their official powers not only

within their staff, body or unit, but also externally, ie interact with citizens, other state and non-state bodies; b) acting in these relations on behalf of the state, they can directly apply the measures necessary to comply with legal requirements; c) may use coercive measures. As civil servants, police officers work through the civil service. At the same time, a civil servant of bodies and subdivisions of the National Police is not just a managerial employee or an employee of the management staff; he is a person "who occupies a social and state-legal position defined by law and therefore is characterized by a special legal status" [18, p. 16].

Civil servants of the national police are subjects of state management of social processes and phenomena. They are endowed with state powers and are able to activate the mechanism of state coercion. The authoritarian nature of official powers provides a real and necessary opportunity for this category of civil servants to influence the subjects of public relations to achieve a socially useful result, ensures their mandatory compliance with legal requirements and regulations. The specifics of the functioning of the National Police, the legal status of privates and officers in relation to service discipline is also that the functioning of the system of bodies and the legal status of personnel (rights, duties, powers, responsibilities, restrictions) are regulated, determined not only by general rules administrative and labor law, but also by special regulations in the field of civil service and the activities of internal affairs bodies. Discipline of civil servants of the National Police system is a kind of service discipline. They relate to each other as special and general [19, p.489-490].

It should be noted that at the legislative level, special regulations also clearly declare the attribution of certain types of militarized service and other types of public service (eg, diplomatic service) to the civil service, and police and diplomatic officers to civil servants, which we believe is incorrect. . Thus, Article 59 of the Law of Ukraine "On the National Police" stipulates that the service in the police is a public service of a special nature, which is a professional activity of police officers to perform the powers assigned to the police [20, Article 59]; Article 1 of the Law of Ukraine "On Diplomatic Service" stipulates that the diplomatic service is a public service of a special nature, which consists in the professional activities of officials of the diplomatic service related to the implementation of Ukraine's foreign policy, protection of Ukraine's national interests in international relations, as well as the rights and interests of citizens and legal entities of Ukraine abroad [21, Article 1]. Thus, the legislator does not clearly define the affiliation, characteristics, tasks and functions of a civil servant, and the definition of "civil servant" given in Part 2 of Article 1 of the Law of Ukraine "On Civil Service" covers every person performing tasks and functions on behalf of the state and is in both civil and militarized public service, which is respectively broader than the understanding of "civil service" and "civil servant".

In view of the above, we can note that today, in the norm of legislation on civil service and the norm of special legislation on the basis of administrative coercion, civil servants are divided into those who can apply measures of administrative coercion (eg., police, civil servants, etc.) and those who cannot apply administrative and coercive measures.

In view of the above, we note that today, the legislator provides a fairly broad definition of the term "civil servant", which does not reflect the basic essence of this concept of performing tasks and functions of the state. We believe that the assignment of the militarized service to the civil service is unjustified, because such bodies that perform special tasks and functions on behalf of the state have special conditions of service and, accordingly, disciplinary action. In order to differentiate these categories, we offer a citizen of Ukraine who is fluent in the state language, endowed with the necessary qualification requirements, performs tasks and functions of a special nature on behalf of the state, the conditions of its adoption and civil service. salary from the state budget to understand as a public servant. While a person who is fluent in the state language, meets certain professional qualifications, performs tasks and functions on behalf and in the interests of the state in the civil executive, legislative and judicial branches and receives a salary from the state budget is a civil servant.

Given the above, we propose to distinguish such a type of civil service as civil service.

Accordingly, we propose to distinguish the types of civil servants on the basis of the nature of the tasks performed on: a) civil servants; b) civil servants who perform tasks and functions of a special nature.

References:

1. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10 hrudnia 2015 roku № 889-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2016. № 4. St.43. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

2. Hazy Feisal Makhdy. Tolkovanye norm, soderzhashchykhsia v dystsyplynarnom Zakone «O hosudarstvennыkh sluzhashchykh y rabotnykakh hosudarstvennoho sektora». 2001. № 14. Bahdad, 2001.

3. Altay Aiiad Dkhannun Yunus Hosudarstvennыi sluzhashchyi v Respublyke Yrak: poniatye, pryznaky, pravovoe polozhenye. Vestnyk VHU. Seryia: Pravo. 2017. №3. P. 130-140. URL: http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/pravo/2017/03/2017-03-13.pdf

4. Shabb Tuma Mansur. Admynystratyvnoe pravo. Sravnytelnoe yssledovanye. Bahdad, 1971. T. 1.

5. Aly Khalyl Ybrakhym. Prostupky hosudarstvennoho sluzhashcheho, karaemыe dystsyplynarnыmy vzыskanyiamy v yrakskom zakonodatelstve. Sravnytelnoe yssledovanye : mahysterskaia dyssertatsyia. Bahdad, 1985.

6. Derzhavna sluzhba : pidruchnyk : u 2 t. / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy ; redkol. : Yu. V. Kovbasiuk (holova), O. Yu. Obolenskyi (zast. holovy), S. M. Serohin (zast. holovy) [ta in.]. K. ; Odesa : NADU, 2012. T. 1. 372 s. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Pidruchnuiky_NADU/2aa8d08a-a24e-4579-a834-2b601099c0bd.pdf

7. Abd al-Kader ash-Sheikhly. Yurydycheskaia systema dystsyplynarnыkh nakazanyi. Amman, 1983.

8. Saad al-Allush. Teoryia hosudarstvennoi orhanyzatsyy y ee voploshchenye v yrakskom zakonodatelstve. Sravnytelnoe yssledovanye. Kayr, 1968.

9. Aly Huma Mukharyb. Admynystratyvnыe vzыskanyia na hosudarstvennoi sluzhbe. Sravnytelnoe yssledovanye : dys. … d-ra. yuryd. nauk. Kayr, 1986.

10. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia systemy oplaty pratsi derzhavnykh sluzhbovtsiv ta zatverdzhennia planu zakhodiv z yii realizatsii: zatv. Rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 travnia 2020 r. № 622-r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622-2020-%D1%80#Text

11. Pro zatverdzhennia Katalohu typovykh posad derzhavnoi sluzhby i kryteriiv vidnesennia do takykh posad: zatv. Nakazom Natsionalnoho ahentstva Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby vid 18 hrudnia 2020 r. № 246-20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0246859-20#Text

12. Bakhrakh D. N. Admynystratyvnoe pravo Rossyy : [ucheb.]. M. : NORMA, 2002. 444 p.

13. Pro zatverdzhennia kryteriiv vyznachennia pereliku posad pratsivnykiv derzhavnykh orhaniv, yaki vykonuiut funktsii z obsluhovuvannia: zatv. Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 6 kvitnia 2016 r. № 271. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271-2016-%D0%BF#n10

14. Melnychuk T. P. Problemni pytannia klasyfikatsii posad publichnykh sluzhbovtsiv: zarubizhna ta vitchyzniana praktyka. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. 2019. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1407

15. Starylov Yu. N. Kurs obshcheho admynystratyvnoho prava : V 3-kh tt. NORMAYNFRA, M., 2002. T. 1. 728 p.

16. Administratyvne pravo Ukrainy (Shparhalky). Poniattia i vydy derzhavnykh sluzhbovtsiv. Yikhni oboviazky i prava. URL: http://studies.in.ua/admin-pravo-shpora/2900-ponyattya-vidi-derzhavnih-sluzhbovcv-yihn-obovyazki-prava.html

17. Pro Dystsyplinarnyi statut Natsionalnoi politsii Ukrainy: Zakon Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 15 bereznia 2018 roku № 2337-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2018. № 29. St.233.

18. Shcherbyna V.Y. Dystsyplynarnaia otvetstvennost hosudarstvennыkh sluzhashchykh orhanov vnutrennykh del: avtoref. dys. na soyskanye uchen. stepeny kand. yuryd. nauk. X., 1998.

19. Harasymiv O.I. Osoblyvosti zastosuvannia dystsyplinarnoi vidpovidalnosti v orhanakh vnutrishni sprav Ukrainy. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. 2012. №4. P. 486-494. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/en/documents_pdf/visnyky/nvsy/04_2012/12goivsu.pdf

20. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 2 lypnia 2015 roku № 580-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2015. № 40-41. St.379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

21. Pro dyplomatychnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 7 chervnia 2018 roku № 2449-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2018. № 26. St.219. URL: https://zakon.rada.go

Классификация государственных служащих в Украине и Ираке

Хайдер Саид Джихад ас-Саеди, e-mail: demidenkov@ukr.net
Юрист, Республика Ирак

Аннотация. В данной научные статьи осуществлен анализ видов государственных служащих в Украине, так и в Ираке. Предложено выделить такой вид государственной службы как гражданская государственная служба.

Осуществлено разграничение понятий "публичный служащий" и "государственный гражданский служащий". Где гражданина Украины, который свободно владеет государственным языком, наделен необходимыми квалификационными требованиями, выполняет задачи и функции особого характера от имени государства, условия его принятия и прохождения им государственной службы урегулированы специальными законодательными и подзаконными нормативно-правовыми актами и который получает заработную плату из государственного бюджета предложено понимать как публичный служащий. Тогда как лицо, свободно владеющий государственным языком, соответствует определенным профессиональным квалификационным требованиям, выполняет задачи и функции от имени и в интересах государства в гражданских органах исполнительной, законодательной и судебной власти и получает заработную плату за счет государственного бюджета является государственным гражданским служащим.

Согласно виды государственных служащих предлагаем выделять по признаку характера выполняемых задач на: а) государственные гражданские служащие; б) государственные служащие, которые выполняют задачи и функции особого характера.

Ключевые слова: государственная служба, публичный служащий, государственный служащий, государственная гражданская служба, государственный гражданский служащий.

ADMINISTRATIVE AND LEGAL FOUNDATIONS OF COMBATING ORGANIZED CRIME IN UKRAINE

Melnychenko Andrii Mykhailovych
postgraduate student of the Open International University of Human Development "Ukraine"
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8579-8549
e-mail: melnychenko202@gmail.com

Abstract. The article analyzes the administrative and legal foundations of combating organized crime, enshrined in the provisions of regulatory legal acts of the legislative and subordinate level. It is noted that their essence is expressed in the establishment of the subject composition of countering organized crime, as well as in the formation of procedures and mechanisms for the prevention and fight against this phenomenon.
Based on the analysis of various scientific approaches to the interpretation of the concept of "organized crime", it is justified that this phenomenon has a broader content in contrast to the legislative approach to its definition. The social and legal side of organized crime is revealed.
The imperfection of the legal framework for combating organized crime in Ukraine was stated. In particular, it was noted that the following issues are not resolved: 1) there is no legislative support for the interaction of the subjects of countering organized crime; 2) the procedure for the exchange of information between state institutions in the studied direction has not been formed; 3) there are no effective mechanisms for involving the public in countering organized crime.

Keywords: organized crime, administrative and legal framework, counteraction, legislation.

Актуальність. Конституція України закріплює один із найбільш важливих принципів побудови та функціонування нашої держави, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності країни та її органів. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Дане положення покладає на державу в цілому, та її апарат зокрема, обов’язок забезпечувати непорушність правового статусу людини і громадянина не тільки шляхом декларування основних прав і свобод, але й реально захищати кожну особу від протиправних а подекуди злочинних посягань на інтереси останньої.

Затяжні військові події на сході України, соціально-економічна нестабільність, незавершеність реформ системи державної влади та окремих її інституцій, зокрема, у правоохоронній сфері, зумовили зростання рівня злочинності на території нашої держави. При цьому, з кожним роком злочинність розвивається не тільки у кількісному плані, але й в якісному, через що поширення набуває такий негативний феномен як організована злочинність. Розвиток та розповсюдження організованої злочинності має суспільно-небезпечні наслідки. Саме тому теоретико-практичні дослідження повинні спрямовуватись на висвітлення не тільки юридичних підстав та механізмів боротьби з цим явищем, але й вдосконалення адміністративно-правових засад протидії йому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змісту та особливостям організованої злочинності присвячено велику кількість наукових праць, посібників, статей, монографічних та дисертаційних досліджень тощо. Різні науковці аналізували природу цієї категорії, як прикладу злочинної діяльності взагалі, так і особливого, складного суспільного явища. Так, серед зарубіжних науковців організовану злочинність досліджували Г. Альбрехт, Р. Кларк, М. Клінард, Д. Кресі, А. Ліндсміт, Т. Мерон та інші. В межах вітчизняної науки даним питанням займались: О.І. Гуров, І.І. Карпець, В.О. Коновалова, М.В. Костицький, Ю.Г. Козлов, В.В. Лунєєв, С.В. Максимов, В.Д. Малков, Г.М. Міньковський, Є.А. Мохов, О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, О.Я. Свєтлов, Є.Д. Скулиш, В.В. Сташис та інші. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових розробок, система адміністративно-правових засад протидії організованій злочинності та її зміст і особливості на сьогоднішній день не знайшли детального опрацювання в наукових колах.

Мета статті полягає у розкритті сутності та змісту адміністративно-правових засад протидії організованій злочинності в Україні та визначенні напрямів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до положень чинного законодавства, організована злочинність – це сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв’язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань [2]. Проте, науковці досить часто не погоджуються із

подібним трактування та вважають, що зазначена категорія має глибший зміст та ширше визначення. Варто зазначити, що до середини XX століття не тільки на території України, але й в усьому світі розуміння організованої злочинності, як і адміністративно-правових підходів протидії цьому явищу, не існувало. Представники юридичної науки та правоохоронних органів не виділяли її феномен, як вид злочинної діяльності. Лише у 1967 в Сполучених Штатах Америки Президентська комісія з правозастосування й управління юстицією офіційно визнала: «Організована злочинність контролює легальний бізнес. Також було визначено, що «організована злочинність – це співтовариство, яке прагне діяти поза контролем американського народу та його уряду. Вона включає тисячі злочинців, які діють у рамках таких же складних структур, як структури великих корпорацій (підкоряються своїм законам, що діють з більшою жорсткістю, ніж закони уряду). Її дії не імпульсивні, а є результатом склад- них угод, спрямованих на досягнення контролю над цілими сферами діяльності для одержання величезних прибутків» [3;4, с.183].

В роботах українських вчених організована злочинність, зокрема, у розумінні В.Ф. Ущаповського – це соціальне явище, притаманне будь-якому суспільству; умови й детермінанти її розвитку зумовлені руйнуванням соціопсихологічних механізмів позитивної взаємодії особистості і суспільства; її наслідки, у свою чергу, впливають та деформують закономірності життєдіяльності людини і суспільства [5, с.22]. В.В. Лунєєв даючи розгорнуте визначення категорії відмітив: «Організована злочинність – це стійке об'єднання осіб, які організувалися для спільної злочинної діяльності в корисливих цілях і для досягнення контролю (влади) у певному соціальному середовищі, на певній території» [6, с.27;7]. Л.Я. Драпкін в своїх наукових працях зауважує, що організована злочинність – це суспільно небезпечна діяльність, здійснювана у виді промислу злочинними об'єднаннями, які мають розвинуту організаційно-управлінську структуру, систему зовнішніх, у тому числі і корумпованих, зв'язків, і які прагнуть до монопольного територіального чи галузевого поширення кримінального впливу з метою максимального збільшення своїх незаконних доходів [8, с.337]. В той же час В.Л. Грохольський зазначає, що організована злочинність – це найскладніше і найнебезпечніше антисуспільне явище, яке не має державних кордонів і масштаби якого у сучасних умовах розвитку України становлять реальну загрозу державі і суспільству. Характерними її рисами є: вторгнення в економіку держави і перетворення її на тіньову економіку; поширення контролю організованих злочинних угруповань і організацій над діяльністю банків і фінансово-кредитних систем, інвестиційними надходженнями, приватизаційними процесами; втручання у митну справу; пристосування і втручання в розвиток ринкових відносин; блокування ефективних процесів реформ; встановлення контролю над прибутковими видами злочинної діяльності (наркобізнес, проституція, азартні ігри, нелегальна торгівля зброєю, контрабанда, крадіжки і контрабанда автотранспорту, незаконна міграція і торгівля людьми, трансплантація людських органів та інше); проникнення в органи державної влади та правоохоронні органи; зрощення з міжнародною злочинністю тощо [9, с.5].

Таким чином, організована злочинність є більш складним феноменом аніж в розумінні законодавця. Вона являє соціально-правове явище, котре поєднує в собі елемент організованості найбільш небезпечних верст населення країни, які мають протиправні психологічні налаштування та широкі матеріальні можливості для вчинення різних кримінальних правопорушень. З огляду на це, важливого значення набуває створення належного нормативно-правового підґрунтя для протидії цьому негативному явищу, основу якого складають норми адміністративного права.

Відповідно до наведеного адміністративно-правові засади протидії організованій злочинності повинні бути націлені на вирішення питань не тільки профілактичного владного впливу на зазначене явище в цілому, але й містити в собі соціальні важелі. Варто відмітити, що існуюча система адміністративно-правових засад протидії та попередження організованої злочинності базується на положеннях Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 №3341-XII. Згідно з положеннями останнього основними напрямами боротьби з організованою злочинністю є:

- створення правової основи, організаційних, матеріально-технічних та інших умов для ефективної боротьби з організованою злочинністю, організація міжнародного співробітництва у цій сфері;
- виявлення та усунення або нейтралізація негативних соціальних процесів і явищ, що породжують організовану злочинність та сприяють їй;
- запобігання нанесенню шкоди людині, суспільству, державі;
- запобігання виникненню організованих злочинних угруповань;
- виявлення, розслідування, припинення і запобігання правопорушенням, вчинюваним учасниками організованих злочинних угруповань, притягнення винних до відповідальності;
- забезпечення відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам, державі; запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягненню їх у злочинну діяльність;

- протидія використанню учасниками організованих злочинних угруповань у своїх інтересах об'єднань громадян і засобів масової інформації;

- запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів [10].

Крім того, Закон закріплює суб'єктний склад боротьби із організованою злочинністю, що очолюється спеціальним Координаційним комітетом по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України. Координаційні повноваження Комітету розповсюджуються на органи державної влади, які приймають участь в процесі боротьби з організованою злочинністю, а саме: органи Національної поліції, Служби безпеки України, органи Прокуратури, органи доходів і зборів, органи Державної прикордонної служби України та органи державного фінансового контролю; органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори; розвідувальний орган Міністерства оборони України; Служба зовнішньої розвідки України; Національне антикорупційне бюро України [10].

Окрім положень Закону, адміністративно-правові засади боротьби з організованою злочинністю закладено на підзаконному нормативно-правовому рівні. Зокрема, спільним Наказом Міністерства внутрішніх справ України та Центральним управлінням Служби безпеки України від 10.06.2011 №317/235 затверджено Інструкцію ро взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю. Останньою визначено форми взаємної діяльності Служби безпеки України та органів системи Міністерства внутрішніх справ, зокрема: а) проведення спільного аналізу стану, структури організованої злочинності, причин і умов, що сприяють діяльності організованих груп, прогнозування тенденцій поширення організованої злочинності; б) обмін оперативною інформацією, що становить інтерес для боротьби з організованою злочинністю; розроблення й реалізація спільних програм, планів у сфері боротьби з організованою злочинністю; в) створення робочих груп для підготовки законопроектів, пропозицій про зміни й доповнення до законодавства; проведення узгоджених оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів; г) підготовка й проведення спільних колегій, нарад, семінарів з питань вдосконалення взаємодії; ґ) розроблення навчальних програм та проведення занять у системі професійної підготовки; ґ) удосконалення міжнародного співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю; д) інформування громадськості про результати діяльності у сфері боротьби з організованою злочинністю [11].

Варто зауважити, що в останнє десятиріччя проблему протидії організованій злочинності, визначено як одним з пріоритетних напрямів державної політики, про що свідчать положення двох стратегічних підзаконних нормативно-правових актів. Першим є Указ Президента України «Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю» від 21.10.2011 №1000/2011 в положеннях якого визначено основні засоби протидії досліджуваному феномену, а саме: 1) оптимізація структури та штатної чисельності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, запровадження вертикальної системи управління ними; 2) розмежування і конкретизація функцій правоохоронних та інших державних органів з питань боротьби з організованою злочинністю; 3) розроблення та затвердження чітких критеріїв оцінки діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю; 4) поліпшення стану інформаційного забезпечення діяльності, пов'язаної із протидією організованій злочинності, впровадження сучасних інформаційних систем і технологій у зазначену діяльність; 5) зміцнення міжнародного співробітництва; 6) впровадження результатів наукових досліджень у сфері протидії організованій злочинності; 7) підвищення рівня фахової кваліфікації працівників спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю; 8) інформаційної, наукової, організаційної і матеріально-технічної підтримки органів, установ та організацій з питань протидії організованій злочинності; 9) прогнозування тенденцій розвитку криміногенної ситуації, оцінювання ступеня небезпеки та масштабів організованої злочинності на національному, регіональному і міжнародному рівнях; 10) належного ресурсного та матеріально-технічного забезпечення спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю [12].

Висновки. Таким чином, на сьогоднішній день адміністративно-правові засади боротьби з організованою злочинністю, закріплюються у положеннях багатьох нормативно-правових актів законодавчого та підзаконного рівня. Вони відрізняються високим ступенем практичної користі, адже в сукупності: а) формують державно-правовий механізм регулювання правового статусу всіх учасників протидії організованій злочинності; б) закріплюють порядок, форми та напрями взаємодії суб'єктів протидії організованій злочинності, а також координації їх спільної діяльності; в) визначають напрями державної політики у зазначеній галузі тощо.

Проте, детально дослідивши внутрішній зміст феномена організованої злочинності, ми маємо підстави констатувати недосконаліть відповідного нормативно-правового забезпечення. Зокрема, на нашу думку, не вирішеними є такі питання: 1) відсутнє законодавче забезпечення взаємодії суб'єктів протидії організованій злочинності; 2) не сформованим є порядок обміну інформації між державними інституція у досліджуваному напрямку; 3) відсутні дієві механізми залучення громадськості до протидії організованій злочинності.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
2. Pro orhanizatsiino-pravovi osnovy borotby z orhanizovanoiu zlochynnistiu : zakon Ukrainy vid 30.06.1993 r. №3341-XII. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text.
3. President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice. Task Force Report: Organized crime.- Wash. D. C., 1967.
4. Shostko O. Vyznachennia poniattia «orhanizovana zlochynnist u zarubizhnii kryminolohii». O. Shostko. Visnyk. 2006. №1. P. 180-191.
5. Ushchapovskyi V. F. Protydiia orhanizovanii zlochynnosti : teoretychni ta sotsialno-pravovi problemy : monohrafiia. V.F. Ushchapovskyi. K. Derzhavnyi naukovo-doslidnyi instytut MVS Ukrainy, 2009.
6. Orhanyzovannaia prestupnost: Kruhlыi stol yzd-va "Iuryd. lyt.". M.: Yuryd. lyt., 1989. 351 p.
7. Ievdokimenko S.V. Zlochynna diialnist: sutnist ta kryminalistychni aspekty borotby z neiu: dysertatsiia. S.V. Yevdokimenko. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy. 2002. 219 p.
8. Krymynalystyka: Uchebnyk dlia vuzov. Y.F. Herasymov, L.Ia. Drapkyn, E.P. Yshchenko y dr.; Pod red. Y.F. Herasymova, L.Ia. Drapkyna. M.: Vыssh. shk., 1994. 528 p.
9. Hrokholskyi V.L. Upravlinnia diialnistiu spetsialnykh pidrozdiliv MVS Ukrainy po borotbi z orhanizovanoiu zlochynnistiu: dysertatsiia. V.L. Hrokholskyi. Kharkiv: Natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. 2004. 415 p.
10. Pro orhanizatsiino-pravovi osnovy borotby z orhanizovanoiu zlochynnistiu : zakon vid 30.06.1993 r. №3341-XII. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text.
11. Pro zatverdzhennia Instruktsii pro vzaiemodiiu pravookhoronnykh orhaniv u sferi borotby z orhanizovanoiu zlochynnistiu: nakaz, instruktsiia vid 10.06.2011 r. №317/235. 3341-XII. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11#Text.
12. Pro Kontseptsiiu derzhavnoi polityky u sferi borotby z orhanizovanoiu zlochynnistiu: ukaz vid 21.10.2011 r. №1000/2011. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011#Text.

Административно-правовые основы противодействия организованной преступности в Украине

Мельниченко Андрей Михайлович, e-mail: melnychenko202@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8579-8549
соискатель Открытого международного университета развития человека «Украина»

Аннотация. В статье анализируются административно-правовые основы противодействия организованной преступности, закрепленные в положениях нормативно-правовых актов законодательного и подзаконного уровня. Отмечается, что их сущность выражается в установлении субъектного состава противодействия организованной преступности, а также в формировании процедур и механизмов профилактики и борьбы с данным явлением.

На основе анализа различных научных подходов к трактовке понятия «организованная преступность» обоснованно, что указанное явление имеет более широкое содержание в отличии от законодательного подхода к его определению. Раскрыта социальная и юридическая сторона организованной преступности.

Констатировано несовершенство нормативно-правового обеспечения противодействия организованной преступности в Украине. В частности, отмечено, что не решенными являются такие вопросы: 1) отсутствует законодательное обеспечение взаимодействия субъектов противодействия организованной преступности; 2) не сформирован порядок обмена информацией между государственными институтами в исследуемом направлении; 3) отсутствуют действенные механизмы привлечения общественности к противодействию организованной преступности.

Ключевые слова: организованная преступность, административно-правовые основы, противодействие, законодательство.

EMERGENCIES: THEORETICAL-METHODOLOGICAL AND LEGAL APPROACHES TO DEFINITION AND CLASSIFICATION

Hanna K. Teteryatnyk
Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, Ukraine
e-mail: roksolanna@ukr.net

Abstract. The article analyzes the concept of emergencies as a real manifestation of dangers that have significant consequences, significantly affect the economy, politics, social life in a given area. Doctrinal and normative definitions of emergencies are analyzed, it is concluded that the classifier, regardless of the causes of emergencies, uses a narrow understanding of their impact in terms of objects related to civil protection. It is noted that emergencies are divided by the nature of the origin of events into: man-made nature; natural character; social nature; military nature. Based on the analysis of normative legal acts of national and international legislation, it is established that the normative consolidation of international emergencies has not been directly reflected in the current legislation of Ukraine. The expediency of normative-legal consolidation of the concept of "emergency" is proved, which should become a unifying category, which can denote special, crisis, extraordinary conditions and circumstances that become the basis for emergency legal regimes and laid down in the modern concept of emergency legal regimes. In addition, at the legislative level, this will ensure the unity of the normative interpretation of such circumstances and conditions.

Keywords: emergencies, emergency conditions, emergency measures, force majeure, legal facts, classifier

Постановка проблеми та її актуальність. Надзвичайні ситуації є не тільки невід'ємною складовою суспільного та людського буття, яка несе серйозні наслідки, але й тією вихідною категорією, яка лежить в основі прийняття уповноваженими державними органами рішення про введення надзвичайних правових режимів.

Згідно офіційної статистики ДСНС За офіційними даними ДСНС упродовж 2018 року в Україні зареєстровано 128 надзвичайних ситуацій які відповідно до Національного класифікатора «Класифікатор надзвичайних ситуацій» ДК 019:2010 розподілилися на:техногенного характеру - 48; природного характеру - 77; соціального характеру - 3. Внаслідок цих надзвичайних ситуацій загинуло 168 осіб (з них 40 дітей) та постраждало 839 осіб (з них 401 дитина) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам надзвичайних ситуацій присвячена значна кількість робіт учених: А. В. Басова, О. Г. Брателя, Л. І. Василькевича, В.В. Коліжака, В. Я. Комарницького, С. О. Кузніченка, В. В. Мацюка, А. М. Мул, Ю. В. Михайловської, А. С. Спаського, А. С. Філіпенко, І. О. Шаповалової та інших.

Мета статті полягає в отриманні наукового результату у вигляді теоретичних положень щодо поняття надзвичайної ситуації та їх класифікації.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до словників етимологія походження поняття надзвичайна ситуація має наступні визначення та синоніми: «надзвичайний – виключний, досить великий, переважаючий все. Спеціально для будь-чого призначений, не передбачений звичним перебігом подій» [2, с.151]. «Ситуація – пізнолатинське «situatia»: положення, сполучення умов і обставин, що створюють певну обстановку, положення» [3, с.623].

Ученими надаються визначення надзвичайних ситуацій як реального прояву небезпек, які мають значні наслідки, суттєво впливають на економіку, політику, соціальне життя на певній території [4,с.17]; сукупність небезпечних для особи, суспільства й держави негативних наслідків, що вимагають для свого врегулювання введення надзвичайних правових режимів на певній території [5,с.18].

А. Б. Спаський, характеризуючи надзвичайні ситуації як фактичну умову динаміки правовідносин визначає такі її фактори: *наявність шкоди* (реальної, потенційної, неминучої, надзвичайної)*, або велика імовірність її наступу*; *існування сукупності об'єктів, які знаходяться в реальній або імовірній небезпеці* (життя та здоров'я людей, їх права та свободи, матеріальні та духовні цінності суспільства, суверенітет, територіальна цілісність держави, тощо); *наявність наслідків* (незворотних, негативних, стійких, істотних та ін.), які створюють сприятливі умови для активізації злочинності, виникнення паніки, втрати державними органами довіри тощо, *або велика імовірність їх настання* [6,с.132].

Відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 2 Кодексу Цивільного захисту України (далі - КЦЗУ): «Надзвичайна ситуація – обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою,

аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності» [7].

Відповідно до Класифікатора надзвичайних ситуацій ДК 019:2010 вони поділяються за характером походження подій на: техногенного характеру; природного характеру; соціального характеру; воєнного характеру [7].

Залежно від обсягів заподіяних надзвичайною ситуацією наслідків, обсягів технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації, визначаються такі рівні надзвичайних ситуацій: 1) державний; 2) регіональний; 3) місцевий; 4) об'єктовий [7; 8].

У ст. 1 ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану» [9], ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» до таких відносяться збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [10] дається розширене тлумачення щодо тих подій, які обумовлюють введення таких режимів. Для випадків проведення широкомасштабної АТО та ООС взагалі не визначаються надзвичайні ситуації, а вказуються лише передумови та мета таких надзвичайних правових режимів.

Події, пов'язані із окупацією частини територій України, збройним конфліктом у Донецькій та Луганській областях, який має ознаки змішаного збройного конфлікту міжнародного та не міжнародного характеру, не враховані у чинному Класифікаторі надзвичайних ситуацій. Зазначене дає засновки для твердження про наявність нормативних прогалин щодо визначення та класифікації надзвичайних ситуацій, які є підставами запровадження надзвичайних правових режимів.

А. С. Філіпенко звертає увагу на те, що «…правильно визначена за допомогою класифікаційних ознак надзвичайна ситуація, буде мати свій особливий ступінь суспільної небезпеки, що в свою чергу на практиці дозволить оцінювати масштаб НС, визначити сили та засоби, які необхідні для її подолання, а також органи управління, які відповідають за організацію аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт. Але від чіткого визначення класифікаційних ознак, залежать не тільки певні дії, а й порядок їх підготовки» [11, с. 54-55].

Учені зазначають, що необхідним є формування нових підходів до визначення соціальних та воєнних надзвичайних ситуацій потребує доопрацювання, оскільки вони є надзвичайно абстрактними і не враховують реалій сучасних подій, пов'язаних з подіями на Донбасі [12, с.34]. На нашу думку, саме «надзвичайна ситуація» має стати тією уніфікуючою категорією, якою можуть бути позначені особливі, кризові, екстраординарні умови та обставини, які стають підставами для надзвичайних правових режимів та покладений у сучасну концепцію надзвичайних правових режимів. Крім того, на законодавчому рівні це забезпечить єдність нормативного толкування таких обставин та умов. При цьому необхідно враховувати, що рішення про виключність (надзвичайність) розуміється як рішення у вищому сенсі, тобто воно виходить не з тези про те, що рішення має бути похідним від змісту загальної норми права (норм права, які діють у ситуаціях ординарної життєдіяльності суспільства та держави), адже вона не здатна повною мірою вловити абсолютне виключення і, виходячи з цього, обґрунтувати рішення, що зазначений випадок є виключним. І у зазначеному випадку така виключність не є фактичним станом, а перфоматично породжується суб'єктивним судженням, який встановляє певну фактичність у статусі крайнього випадку [13, с.44].

Екстраполюючи зазначену тезу на питання визначення надзвичайної ситуації як фактичної підстави надзвичайного правового режиму, роз'яснимо власні міркування: не стільки сама надзвичайна ситуація породжує реакцію державних органів, спрямовану на її усунення, припинення та відновлення нормальних умов життєдіяльності, а рішення відповідних державних органів, винесені у визначеному законом порядку, які є юридичною підставою для запровадження надзвичайних правових режимів. І таке рішення обумовлюється як наявністю та характером, ступенем ризиків і наслідків певної надзвичайної ситуації, так і рішенням уповноважених органів державної влади щодо її виключності і єдиної можливої реакції держави у вигляді введення певного надзвичайного правового стану.

Як було зазначено вище, існуюча нормативна класифікація не відповідає сучасній концепції надзвичайних ситуацій, вказує на прогалини в основних «надзвичайних» законах, у яких законодавець уникає термінологічного визначення фактичних підстав введення надзвичайних правових режимів. З урахуванням багатофакторності надзвичайних ситуацій, які можуть бути підставами введення певного надзвичайного правового режиму, слід констатувати наявність гібридних надзвичайних ситуацій, які включають у себе ознаки різних за характером походження подій. До таких, на наше переконання, відноситься надзвичайна ситуація, що стала підставою введення режимів АТО та ООС, детермінантами якої є низка обставин, які можуть бути віднесені до соціальних, політичних, військових.

Рівень та форми загроз обумовлених надзвичайною ситуацією корелюють із наступними ознаками надзвичайних правових режимів: ступенем розширення дискреційних повноважень органів державної влади (та створення нових органів) задля досягнення мети введення такого режиму, ступенем обмеження конституційних прав і свобод, законних інтересів людини і громадянина, юридичних осіб (порівняно з нормальними умовами життєдіяльності суспільства і держави) та використовуваними особливими методами та механізмом правового регулювання.

Висновки. Таким чином, існуючу класифікацію надзвичайних ситуацій доцільно доповнити таким різновидом надзвичайної ситуації, як надзвичайна ситуація гібридного характеру. Пропонуємо наступне визначення: надзвичайна ситуація гібридного характеру – порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене сукупною дією різних за природою (походженням) факторів (природних, техногенних, соціальних, політичних, воєнних).

Необхідним є також доповнення класифікацій надзвичайних ситуацій, визначених у п. 6. Класифікатора надзвичайних ситуацій ДК 019:210, затверджених Наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457 «надзвичайна ситуація гібридного характеру», а також розробити та доповнити Класифікатор надзвичайних ситуацій за рівнями складності обстановки, що склалася внаслідок впливу негативних чинників, а також наслідків, що можуть наступити або наступили внаслідок такої ситуації.

References:

1. Informatsiyno – analitychna dovidka pro vynyknennya NS v Ukrayini u 2018 rotsi:. statystychna informatsiya Derzhavnoyi sluzhby Ukrayiny z nadzvychaynykh sytuatsiy [Information and analytical information on the occurrence of emergencies in Ukraine in 2018] statistical information of the State Service of Ukraine for Emergencies. Retrieved from https://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/87968.html [in Ukr.].

2. Kuznichenko S. O. ed., 2011. Nadzvychayni administratyvno-pravovi rezhymy: zarubizhnyy dosvid ta ukrayins′ka model [Extraordinary administrative-legal regimes: foreign experience and Ukrainian model] : Monohrafiia. Odesa: : ODUVS. P. 324 [in Ukr.].

3. Slovar' inostrannykh slov[Dictionary of Foreign Words]: v 18 tt.M. 1989. P. 624 . [in Russ.].

4. Brushlinskiy N.N., Semikov V.P. Problemí sozdaniya i fugktsionirovaniya avariynykh sluzhb [Problems of the creation and functioning of emergency services]. Problemy bezopasnosti pri chrezvychaynykh situatsiyakh. 1990. Vyp 1. P. 16-19. [in Ukr.].

5. Matsyuk V.V. Normatyvno-pravovi zasady vzayemodiyi Sluzhby bezpeky Ukrayiny ta Natsional′noyi hvardiyi Ukrayiny u nadzvychaynykh sytuatsiyakh sotsial′noho kharakteru. [Normative and legal bases of interaction of the Security Service of Ukraine and the National Guard of Ukraine in social emergencies]. dyss. ... kandt. yuryd. nauk, Dnipro,2015. P.200 [in Ukr.].

6. Spas′kyy A. S. Pravovidnosyny za uchastyu orhaniv vnutrishnikh sprav u nadzvychaynykh sytuatsiyakh: teoretyko-pravovyy aspekt. [Legal relations with the participation of law enforcement agencies in emergencies: theoretical and legal aspect]. dyss. ... dokt. yuryd. nauk. KH., 2001. P.287 [in Ukr.].

7. Kodeks tsyvil′noho zakhystu Ukrayiny [Code of Civil Protection of Ukraine] vid 02.10.2012 № 5403-VI. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text [in Ukr.].

8. Klasyfikator nadzvychaynykh sytuatsiy DK 019:2010: Nakaz Derzhavnoho komitetu Ukrayiny z pytan′ tekhnichnoho rehulyuvannya ta spozhyvchoyi polityky [Classifier of emergencies DK 019: 2010] vid 01.01.2011. Retrieved from: https:// zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10#Text [in Ukr.].

9. Pro pravovyy rezhym nadzvychaynoho stanu: Zakon Ukrayiny [About the legal regime of the state of emergency] vid 16.03.2000 № 1550-III. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text [in Ukr.].

10.Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu: Zakon Ukrayiny [On the legal regime of martial law] vid 12.05.2015 № 389-VIII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text [in Ukr.].

11.Filipenko A. S. Administratyvno-pravove rehulyuvannya zakhystu naselennya i terytoriy vid nadzvychaynykh sytuatsiy tekhnohennoho ta pryrodnoho kharakteru. [Administrative and legal regulation of protection of the population and territories from emergencies of technogenic and natural character]. dyss. ... kandt. yuryd. nauk. Irpni′. 2008. P.287 [in Ukr.].

12.Kolizhak V.V. Evolyutsiya pidkhodiv shchodo klasyfikatsiyi nadzvychaynykh sytuatsiy. [Evolution of approaches to the classification of emergencies]. Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktyka. 2015. № 1. P. 31-36. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2015_1_6. [in Ukr.].

13.Yarkeyev A.V. Metafizika chrezvychaynogo polozheniya v filosofii V. Ben'yamina [Metaphysics of a state of emergency in the philosophy of V. Benjamin]. Sotsiodinamika. 2019. № 1. P.. 42-48. Retrieved from: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=28662 [in Russ.].

Чрезвычайные ситуации: теоретико-методологические и правовые подходы к определению и классификации.

Тетерятник Анна Константиновна, e-mail: roksolanna@ukr.net
Одесский государственный университет внутренних дел, г. Одесса, Украина

Аннотация: В предлагаемой статье проанализировано понятие чрезвычайных ситуаций в режиме реального проявления опасностей, которые имеют значительные последствия, существенно влияют на экономику, политику, социальную жизнь на определенной территории. Выделены фактические и юридические признаки чрезвычайных ситуаций, которые их характеризуют.
Отмечено, что чрезвычайные ситуации делятся по характеру происхождения событий на: техногенного характера; природного характера; социально-политического характера; военного характера.
Доказана целесообразность методологического и нормативного использования понятия «чрезвычайная ситуация», как унифицирующей категории, которой могут быть обозначены особые, кризисные, экстраординарные условия и обстоятельства, являющиеся одним из оснований для введения чрезвычайных правовых режимов. Кроме того, на законодательном уровне это обеспечит единство нормативного толкования таких обстоятельств и условий.
Предложено авторское определение гибридной чрезвычайной ситуации и дополнения в Классификатор чрезвычайных ситуаций.

Ключевые слова: чрезвычайные ситуации, чрезвычайные условия, чрезвычайные меры, чрезвычайные правовые режимы, классификация.

CIRCUMSTANCES TO BE ESTABLISHED AT THE INITIAL STAGE OF THE INVESTIGATION OF CRIMINAL ACTIVITY OF PARAMILITARY GROUPS

Dmytro O. Martynenok,
Odesa State University of Internal Affairs, Ukraine
e-mail: dimatsekhan@gmail.com

Abstract: the article analyzes and defines the system of circumstances that are to be established at the initial stage of the investigation of the criminal activity of paramilitary groups, in particular: the establishment of the motives and grounds for the formation of a paramilitary criminal group; establishment of the size and model of the structural formation of such a group; establishment of the type and model of management within the framework of a paramilitary criminal group; the establishment of the form of the basic criminal activity of the group, as well as the criminal specialization of the members of the criminal group of the paramilitary type; the establishment of infrastructure elements for the criminal activities of paramilitary groups. At the same time, a system of circumstances was highlighted to be established, mainly by means and methods of operational-search activities that affect the conduct of certain special tactical operations during the pre-trial investigation (the level of armament of members of an organized criminal group and the level of concentration of weapons directly at the place of detention of members of the group , the level of combat training of the members of the group, in particular, the skills of conducting combat operations in a large city, providing the group with vehicles and their characteristics).

Keywords: circumstances to be established; the crime; forensic technique; paramilitary groups; investigation of crimes.

Постановка проблеми. З метою забезпечення всебічності, повноти та об'єктивності досудового розслідування у статті 91 Кримінального процесуального кодексу України визначено перелік обставин, які підлягають доказуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, який є універсальним для всіх кримінальних проваджень, проте практика досудового розслідування, а також результати наукових напрацювань вчених-криміналістів свідчать, що система обставин, які підлягають встановленню, є значно ширшою як за змістом, так і за функціональним призначенням, саме тому під час формування будь-якої методики розслідування протиправних діянь, що підлягають кримінальному переслідуванню, значна увага приділяється саме виокремленню кола обставин, які підлягають встановленню, методика розслідування протиправних діянь, що вчинені злочинними угрупованнями пармілітарного типу, у даному випадку не є виключенням.

Стан дослідження. У різні часи питанню дослідження та визначення обставин, що підлягають встановленню під час розслідування різних видів злочинів, приділяли увагу такі науковці: В.А. Журавель, Н.Ю. Кириленко, В.П. Колмаков, В.О. Малярова, О.В. Пчеліна, І.І. Рубцов, В.В. Тіщенко, Б.В. Щур та інші. Проте такі обставини в розрізі формування методики розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями парамілітарного типу, досліджувалися науковцями фрагментарно або не досліджувалися зовсім, відповідно до сьогодні не було сформовано їхньої цілісної системи.

Мета статті полягає в дослідженні та встановленні системи обставин, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування злочинної діяльності угруповань парамілітарного типу.

Виклад основного матеріалу. Формування в рамках криміналістичної науки методик розслідування різноманітних видів злочинів, що передбачені законодавцем у Кримінальному кодексі України, вимагає від дослідників масштабної та широкоаспектної роботи з вивчення та виокремлення саме таких її структурних елементів, які б дозволили практичним працівникам вдало та ефективно здійснювати діяльність, пов'язану з розслідуванням та попередженням вчинення певних кримінально караних діянь. У рамках нашого дослідження ми зосередимо свою увагу саме на обставинах, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями парамілітарного типу. В.А. Журавель зазначає, що обставини, які підлягають з'ясуванню, наповнюючись змістом конкретної кримінально-правової норми, трансформують їх у структуру, яка й утворює систему правових цілей і стратегічних завдань розслідування [5, С. 202], з чим можна цілком погодитися, тому, зважаючи на предмет нашого дослідження, слід зазначити, що обставини, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування злочинної діяльності угруповань парамілітарного типу, виступають однією з основник складових методики розслідування означеного кола протиправних діянь.

Зазвичай за значущістю обставини, що підлягають встановленню, диференціюють на основні і факультативні. До останніх, зокрема, відносять такі обставини вчинення злочину: доказові факти; обставини, що мають значення для визначення тактики розслідування і розшуку; доказова діяльність органів досудового

розслідування і дізнання, представників населення, які надають допомогу в розслідуванні; обставини, що дозволяють виявити і оцінити докази. Саме за допомогою цих обставин встановлюються положення, що вказуються у статті 91 Кримінального процесуального кодексу України [4].

Так, на нашу думку, встановлення всіх обставин у процесі розслідування кримінального правопорушення вирішує такі задачі:

по-перше, конкретизує коло обставин, які підлягають доказуванню під час розслідування кримінального правопорушення;

по-друге, забезпечує належне планування розслідування загалом, а також планування перевірки висунутих слідчих версій, а також вирішення відповідної системи завдань для типових слідчих ситуацій початкового та подальшого етапів розслідування;

по-третє, забезпечує прийняття слідчим виважених та своєчасних тактичних рішень, а також застосування належних тактичних прийомів під час проведення тих чи інших слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;

по-четверте, конкретизує систему сил та засобів, які мають бути залученні до розслідування кримінального правопорушення.

Аналізуючи систему обставин, які підлягають встановленню під час розслідування злочинної діяльності злочинних угруповань парамілітарного типу, на нашу думку, останні можуть бути відокремлені на три самостійні блоки:

по-перше, обставини, що підлягають встановленню під час розслідування усіх кримінальних правопорушень. Необхідно зауважити, що така система обставин значним чином корелюється із обставинами, які підлягають доказуванню під час розслідування будь-якого кримінального правопорушення;

по-друге, система обставин, які підлягають встановленню у контексті з'ясування основних характеристик та особливостей злочинного угруповання парамілітарного типу. Необхідно зауважити, що як у теоретичній, так і в практичній площині виникає значна кількість проблемних питань, які стосуються встановлення основних характеристик таких угруповань та віднесення їх до певної класифікаційної підгрупи, що зумовлено широким спектром наукових підходів щодо визначення ознак озброєних груп. Так, окремі аналітики будують свою типологізацію озброєних груп на основі дев'яти критеріїв: мотивація, мета, сила, розповсюдженість, роль насилля, відношення до держави та функцію, яку вони виконують у суспільстві. Також можна розглядати озброєнні групи, використовуючи своєрідну шкалу, яка враховує відношення відповідної групи до уряду, рівень її організації та здатність до насилля у широких масштабах. Використання такої шкали чітко показує проблеми, які виникають під час спроб надання визначення формулюванням, які часто використовуються («ополчення», «заколотники», «польові командири»), а також виявляє складнощі із ранжуванням різних видів груп (наприклад, за рівнем насилля та організації) і ту обставину, що конкретні озброєні групи можуть переміщуватися по шкалі протягом часу (наприклад, стають більш схильними до насилля, змінюючи рівень організованості та переходячи від підтримки уряду до протистояння з ним) [2];

по-третє, система обставин, яка підлягає встановленню у зв'язку з вчиненням злочинним угрупованням парамілітарного типу конкретного кримінального правопорушення. Для злочинних угруповань парамілітарного типу базовими формами злочинної діяльності є вчинення злочинів насильницької та корисливо-насильницької спрямованості. У зв'язку з цим, до обставин, які підлягають встановленню щодо вчинення конкретного кримінального правопорушення, можна віднести: а) мотив та мету вчинення злочину; б) спосіб вчинення злочину; в) роль кожного з учасників злочинного угруповання у вчиненні кримінального правопорушення; г) розмір шкоди, завданої злочином; д) ступінь тяжкості тілесних ушкоджень та форми застосування насильства тощо. Ми не зупиняємось детально на аналізі обставин, які підлягають встановленню під час розслідування конкретного кримінального правопорушення такого виду, оскільки вказана проблематика детально досліджена та розроблена у межах сформованих криміналістичних методик розслідування злочинів цієї категорії.

Продовжуючи, звернімо детальну увагу на обставини, які підлягають встановленню у зв'язку із функціонуванням парамілітарних організацій як окремих форм злочинних угруповань. Принагідно наголосити, що встановлення таких обставин виконує дуалістичну функцію: а) забезпечує доказування окремих обставин кримінального правопорушення; б) сприяє прийняттю ефективних тактичних рішень під час розслідування, а також ефективне та системне планування здійснення досудового розслідування.

Так, насамперед необхідно відзначити, що однією із обставин, яка підлягає обов'язковому встановленню, є *мотиви та підстави формування злочинного угруповання парамілітарного типу.* Вчені відзначають, що механізм створення таких угруповань у всіх зонах військових конфліктів однаковий. Спочатку створюються розрізненні угруповання бойовиків чисельністю від десяти до кількох десятків осіб з різноманітною стрілецькою зброєю. З подальшим розвитком конфлікту й у зв'язку із невжиттям ефективних заходів щодо роззброєння цих угруповань, їхня чисельність значно збільшується, відбувається

централізація управління, з'являються райони базування, створюються запаси озброєння та боєприпасів, з'являється важка зброя та бойова техніка [3].

Практика досудового розслідування свідчить, що встановлення цієї обставини вирішує декілька важливих задач, зокрема: а) конкретизує вибір тактичних прийомів, спрямованих на встановлення психологічного контакту з членами угруповання; б) конкретизує тактичні особливості встановлення оперативного контакту негласним працівником у межах групи; в) забезпечує попередню оцінку рівня можливої протидії досудовому розслідуванню, оскільки, як свідчить практика, угруповання, створенні на ідеологічній основі користуються значною підтримкою з боку політичних партій та громадських організацій, які через засоби масової інформації можуть здійснювати тиск на працівників правоохоронних органів під час розслідування; г) забезпечує вибір учасника злочинного угруповання, який може здійснювати сприяння досудовому розслідуванню чи погодитись на укладення угоди про визнання винуватості; д) формує у слідчого та працівників оперативних підрозділів високий рівень обізнаності щодо ідеологічної складової діяльності формування, що зумовлює вибір тактичних прийомів як під час використання негласних методів отримання інформації, так і під час проведення слідчих (розшукових) дій; е) забезпечує прогнозування моделі поведінки затриманих учасників злочинного угруповання під час досудового розслідування, оскільки, як свідчить опрацювання матеріалів практики, учасники злочинних угруповань парамілітарного типу, які сформовані на основі ідеологічної складової, більш схильні до дотримання однієї лінії поведінки під час досудового розслідування та прикриття злочинної діяльності інших учасників злочинного угруповання.

Не менш важливим для встановлення є *чисельність та модель структурної побудови такого угруповання.* Встановлення цієї обставини має вагоме тактичне значення для: а) оцінки можливості та вибору тактики агентурного забезпечення розслідування, зокрема виконання спеціального завдання із розкриття злочинної діяльності такого угруповання; б) визначення переліку учасників організованого злочинного угруповання, які з тактичного боку, підлягають першочерговому притягненню до кримінальної відповідальності з метою роз'єднання угруповання та створення відповідної системи внутрішніх конфліктів.

Необхідно зауважити, що особливу увагу встановленню цієї обставини необхідно приділяти у межах розслідування злочинної діяльності угруповань парамілітарного типу, побудованих за мережевим принципом, оскільки їх злочинна діяльність має міжрегіональний характер і потребує залучення значної кількості додаткових сил та засобів для встановлення усіх учасників угруповання та притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Слушно також звернути особливу увагу на необхідності *встановлення типу та моделі управління у межах злочинного угруповання парамілітарного типу.*

У контексті цього, ключовим завданням є встановлення лідера злочинного угруповання парамілітарного типу. Аналізуючи особливості протидії злочинам проти власності у зоні АТО, вчені відзначають, що категоріям осіб «лідери/організатори» злочинної діяльності в районі проведення АТО здебільшого притаманні такі риси:

- особи у віці від 35 до 45 років і старші;
- мають значний злочинний досвід і авторитет серед злочинного елементу, відповідний рівень кваліфікації та злочинну спеціалізацію (крадіжки, грабежі, розбої тощо);
- здійснюють роль організаторів і консультантів організованих злочинних груп, надаючи інформацію про можливі місця вчинення злочинів, навчаючи учасників злочину безпосереднім прийомам та методам його вчинення;
- матеріально забезпечені;
- мають зв'язки із місцевими органами виконавчої влади;
- отримують більшу частину доходів від злочинної діяльності та вирішують питання щодо незаконної винагороди особам, зокрема й корумпованим працівникам правоохоронних органів та виконавчої влади з метою прикриття злочинної діяльності [1].

Необхідно зауважити, що не менш важливе значення має також встановлення *форми базової злочинної діяльності угруповання, а також кримінальної спеціалізації учасників злочинного угруповання парамілітарного типу.* З практичних позицій встановлення форми базової злочинної діяльності угруповання для оперативних та слідчих працівників має вагоме значення для вирішення таких завдань: *по-перше,* визначення типової моделі діяльності угруповання під час вчинення тих чи інших категорій злочинів, оскільки використання військових моделей організації типізує у подальшому моделі злочинної діяльності; *по-друге,* орієнтує працівників оперативних підрозділів та слідчих щодо кола осіб, що безпосередньо не є учасниками злочинного угруповання, але причетні до вчинення ним конкретних злочинів; *по-третє,* забезпечує можливість прогнозування злочинної діяльності осіб, яких не притягнуто до кримінальної відповідальності в межах розслідування конкретного кримінального провадження або засуджено до кримінального покарання, альтернативного позбавленню волі; *по-четверте,* забезпечує можливість аналізу етапів розвитку злочинного угруповання парамілітарного типу.

Опрацювання практики роботи правоохоронних органів свідчить, що кримінальні провадження щодо злочинних угруповань такого типу доволі часто розпочинаються за фактами одиничних злочинів. Як правило, початок кримінального переслідування у такий спосіб відкриває можливості для оперативної та слідчої перевірки причетності членів організованого злочинного угруповання до вчинення інших нерозкритих злочинів. Саме тому встановлення під час досудового розслідування форми базової злочинної діяльності угруповання має вагоме значення.

Слід також зазначити, що особливістю функціонування злочинних угруповань парамілітарного типу є наявність розгалуженої інфраструктури, яка забезпечує злочинну діяльність. У контексті цього, необхідно наголосити, що з метою забезпечення всебічного та повного розслідування таких кримінальних правопорушень *елементи інфраструктури злочинної діяльності угруповань парамілітарного типу* є обов'язковими для встановлення. Слушно відзначити, що встановлення таких елементів забезпечує:

а) виявлення одиничних злочинів, які безпосередньо не пов'язанні із діяльністю злочинного угруповання, зокрема пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, оскільки, як свідчить опрацювання матеріалів практики, наразі, можна виокремити три основні канали надходження зброї та боєприпасів злочинним угрупованням парамілітарного типу: *по-перше,* викрадення зброї із складів та військових частин ЗСУ, зокрема й особами, які проходять службу та не входять до структури злочинних угруповань; *по-друге,* незаконне заволодіння зброєю під час бойових операцій із подальшим приховуванням такого озброєння та використання його під час вчинення злочинів; *по-третє,* незаконне постачання зброї із території інших країн для підтримання активності збройного конфлікту;

б) конкретизацію місць проведення окремих слідчих розшукових та негласних слідчих (розшукових) дій;

в) визначення суб'єктів, які потенційно зможуть здійснювати протидію досудовому розслідуванню та своєчасне розроблення стратегій нейтралізації такої протидії;

г) притягнення до кримінальної відповідальності основної кількості учасників організованого злочинного угруповання та мінімізація можливості самовідтворення злочинного угруповання.

Водночас, на нашу думку, слід звернути увагу на те, що на початковому етапі розслідування можна виокремити систему обставин, які підлягають встановленню, переважно засобами та методами оперативно-розшукової діяльності та впливають на проведення окремих спеціальних тактичних операцій під час досудового розслідування, зокрема організацію і тактику затримання учасників організованого злочинного угруповання. У контексті цього, на нашу думку, обов'язковому встановленню підлягають:

а) рівень озброєності учасників організованого злочинного угруповання та рівень концентрації озброєння безпосередньо у місці затримання учасників угруповання;

б) рівень бойової підготовки учасників угруповання, зокрема, навички ведення бойових дій в умовах великого міста;

в) забезпечення угруповання транспортними засобами та їх характеристика. Безумовно, що наступальна діяльність оперативних підрозділів забезпечує накопичення відповідної інформації в оперативних обліках, які можуть бути використанні для встановлення таких обставин. Водночас динамічність розвитку злочинних угруповань парамілітарного типу потребує залучення можливостей штатних та позаштатних негласних працівників для з'ясування таких обставин.

Висновки. Зважаючи на викладене, можна підсумувати та виокремити систему обставин, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування злочинної діяльності угруповань парамілітарного типу, зокрема: встановлення мотивів та підстав формування злочинного угруповання парамілітарного типу; встановлення чисельності та моделі структурної побудови такого угруповання; встановлення типу та моделі управління у межах злочинного угруповання парамілітарного типу; встановлення форми базової злочинної діяльності угруповання, а також кримінальної спеціалізації учасників злочинного угруповання парамілітарного типу; встановлення елементів інфраструктури злочинної діяльності угруповань парамілітарного типу. Водночас можна виокремити систему обставин, які підлягають встановленню, переважно засобами та методами оперативно-розшукової діяльності та впливають на проведення окремих спеціальних тактичних операцій під час досудового розслідування (рівень озброєності учасників організованого злочинного угруповання та рівень концентрації озброєння безпосередньо у місці затримання учасників угруповання; рівень бойової підготовки учасників угруповання, зокрема, навички ведення бойових дій в умовах великого міста; забезпечення угруповання транспортними засобами та їх характеристика).

References:

1. Antsyferov O.Iu. (2015) Operatyvno-rozshukova protydiia pidrozdilamy karnoho rozshuku zlochynam proty vlasnosti u raioni provedennia antyterorystychnoi operatsii: avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv, 2015. 20 p. (in Ukrainian)

2. Kheizen D.M. (2010) Bandy kak vooruzhennыe hruppy. *Mezhdunarodnyi zhurnal krasnoho kresta*. 2010. № 878. P. 5-27. (in Russian)

3. Kolianda V.V. (2017) Otsinka typovoho skladu, struktury ta taktyky dii nezakonnoho zbroinoho formuvannia u mezhakh spetsialnoi operatsii z yoho zneshkodzhennia za uchastiu Natsionalnoi hvardii Ukrainy. *Chest i zakon*. 2017. №1. P. 46-55. (in Ukrainian)

4. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-VI. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. St. 88. (in Ukrainian)

5. Zhuravel V. (2009) Systemy slidchykh dii ta taktychni operatsii v strukturi okremoi kryminalistychnoi metodyky rozsliduvannia zlochyniv. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2009. № 2 (57). P. 197-202. (in Ukrainian)

Обстоятельства, подлежащие установлению на начальном этапе расследования преступной деятельности группировок парамилитарного типа

Мартиненок Дмитрий Алексеевич, e-mail: dimatsekhan@gmail.com
Одесский государственный университет внутренних дел, г. Одесса, Украина

Аннотация: в статье проанализирована и определена система обстоятельств, которые подлежат установлению на начальном этапе расследования преступной деятельности группировок парамилитарного типа, в частности: установление мотивов и оснований формирования преступной группировки парамилитарного типа; установление численности и модели структурного построения такой группировки; установления типа и модели управления в рамках преступной группировки парамилитарного типа; установление формы базовой преступной деятельности группировки, а также уголовной специализации участников преступной группировки парамилитарного типа; установление элементов инфраструктуры преступной деятельности группировок парамилитарного типа. В то же время было выделено систему обстоятельств, подлежащих установлению, преимущественно средствами и методами оперативно-розыскной деятельности, которые влияют на проведение отдельных специальных тактических операций во время досудебного расследования (уровень вооруженности участников организованной преступной группировки и уровень концентрации вооружения непосредственно в месте задержания участников группировки, уровень боевой подготовки участников группировки, в частности, навыки ведения боевых действий в условиях большого города, обеспечение группировки транспортными средствами и их характеристика).

Ключевые слова: обстоятельства, подлежащие установлению; преступление; криминалистическая методика; группировки парамилитарного типа; расследование преступлений.

OFFENDER'S PERSONALITY AS ELEMENT OF FORENSIC CHARACTERISTICS OF BRIBERY PROVOCATION

Fedorenko Ihor Liusykovych,
defense attorney
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1512-7835

Abstract. The article emphasizes that the identity of the offender is a key and informative element of the forensic characterization of bribery provocation. The terminology used to denote the identity of the offender is analyzed. Forensic aspects of the study of the identity of the offender have been clarified. An analysis of scientific approaches to defining the concept and essence of the offender, as well as its role, in particular in the forensic characterization of criminal offenses. It is established that the identity of the offender is usually interpreted as a system or a set of certain features. It is noted that the identity of the offender as an element of the forensic characteristics of the provocation of bribery is represented by a set of features that determine its role in the mechanism of committing these criminal offenses. It is emphasized that the personality of a criminal is not just a set of social, psychological and physical properties, but a set of its features that are manifested in varying degrees in the process of illegal activity. The general and special features of a person who commits a provocation of bribery are singled out and characterized.

Keywords: bribery provocation, forensic methodology, forensic characteristics, system, motivation, mechanism of criminal offense.

Постановка проблеми. Особа злочинця є невід'ємним та інформативним елементом криміналістичної характеристики, в тому числі провокації підкупу, оскільки займає чи не центральне місце в ланцюзі протиправної діяльності. Адже кримінальне правопорушення не вчиняється саме по собі, його завжди скоює хто-небудь. Іншими словами, вона «... є рушійною силою, «діячем» у злочинному посяганні» [1, с. 179]. Більше того, центральне місце особи злочинця в системі криміналістичної характеристики зумовлюється тим, що предмет злочинного посягання, спосіб злочину, його слідова картина завжди пов'язані з особистісними ознаками особи злочинця та закономірностями його поведінки [2, с. 82]. Тому вважаємо, що криміналістична характеристика провокації підкупу буде неповною без виокремлення й висвітлення ознак особи злочинця, чим і зумовлена актуальність обраної тематики дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття, сутність і значення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень узагалі та її структурних елементів зокрема неодноразово досліджували в своїх працях такі вчені, як: Р.С. Бєлкін, В.А. Журавель, К.В. Калюга, В.О. Коновалова, В.Г. Лукашевич, О.В. Пчеліна, М.В. Салтевський, А.В. Старушкевич, Ю.А. Чаплинська, В.Ю. Шепітько та інші. Напрацювання вказаних учених збагатили криміналістичні вчення про методики розслідування, криміналістичну характеристику та вивчення особи злочинця. Разом із тим чимало питань про поняття та структуру особи злочинця як елементу криміналістичної характеристики не досліджено взагалі або вивчено фрагментарно. Більше того, відсутні будь-які напрацювання з криміналістичного аналізу провокацій підкупу та формування характеристики особи злочинця, яка вчиняє вказані кримінальні правопорушення. Тому в цій статті ставимо перед собою наступне **наукове завдання** – визначити сутність, систему та значення особи злочинця як елементу криміналістичної характеристики провокації підкупу, а також виокремити й охарактеризувати ознаки особи злочинця, котрий скоює провокацію підкупу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно наука криміналістика вивчає особу злочинця з різних позицій: як елемент криміналістичної характеристики злочину; об'єкт і суб'єкт тактичної взаємодії під час розслідування злочинів; поведінку злочинця під час вчинення злочину, яка містить органічно взаємопов'язані елементи внутрішньої (психічної) та зовнішньої (фізичної) діяльності [3, с. 249]. При цьому вивчення особи злочинця, на думку Ю.А. Чаплинської, з криміналістичної точки зору надає слідству ряд додаткових можливостей. Зокрема, відомості про неї дають змогу виокремити ті дані, що необхідні для організації найбільш ефективного розшуку особи, яка вчинила злочин, а в подальшому – її викриття, забезпечують усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень та їх рецидивів. А під час проведення слідчих (розшукових) дій – можливість ефективного встановлення психологічного контакту, застосування відповідних тактичних прийомів [4, с. 181]. Відповідно неможливо не погодитися з тим, що «особа злочинця як структурний елемент криміналістичної

характеристики злочинів ... відіграє важливе інформаційне, орієнтовне та праксеологічне значення в діяльності з розслідування кримінальних правопорушень» [5, с. 146].

Проаналізувавши наукові підходи до визначення поняття та сутності особи злочинця, а також її ролі, зокрема в криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень, можна помітити, що особу злочинця, зазвичай, тлумачать як систему або сукупність певних ознак. Так, в якості системи особу злочинця розглядають: М.В. Салтевський, В.Г. Лукашевич, В.М. Глібко, які наголошують на тому, що вказана система є соціально-біологічною й включає в себе властивості та ознаки, які відображаються у матеріальному середовищі та використовуються для розкриття та розслідування злочинів [6, с. 112]; авторський колектив науково-практичного видання «Настільна книга слідчого», який відносить до цієї системи дані демографічного характеру, деякі моральні властивості та психологічні особливості [7, с. 194].

Проте найбільш розповсюдженим є трактування особи злочинця як сукупності певних ознак і властивостей. Зокрема, Ю.В. Александров, А.П. Гель, Г.С. Семаков під досліджуваною категорією пропонують розуміти «сукупність соціально-психологічних властивостей особи, що за певних ситуативних обставин (або поза ними) призводять до вчинення злочину» [8, с. 76, 77]. М.М. Демідов трактує особу злочинця як «стійку криміналістично значиму сукупність...» ознак, які стосуються «... психофізичних властивостей і якостей, мотиваційних установок, емоційної і раціональної сфер людської свідомості...» [9, с. 34]. Причому властивості особи злочинця знаходять своє відображення у слідах злочину.

У цілому, виходячи з вищенаведеного, помітно, що особа злочинця є ключовим елементом криміналістичної характеристики провокації підкупу та представлена сукупністю ознак, які визначають її роль у механізмі вчинення вказаних кримінальних правопорушень. Проте важливо усвідомлювати, що особа злочинця – це не просто сукупність соціальних, психологічних і фізичних властивостей, а сукупність тих її рис, які в різному ступені проявляються у процесі протиправної діяльності. А саме – знаходять своє відображення у навколишньому середовищі та у свідомості людей у вигляді різноманітних слідів-наслідків, оскільки за їхньої допомоги можна встановити особливості особи злочинця (стать, вік, уміння та навички, злочинний досвід, професійні якості тощо), проаналізувати механізм злочину [10, с. 279].

У контексті зазначеного актуальним є питання про структуру особи злочинця. З цього приводу в науковій літературі можна зустріти найрізноманітніші позиції. Як приклад, М.О. Селіванов пропонує характеризувати особу злочинця через призму власних ознак і її відносин. У першому випадку мова йде про тать, вік, інтелектуальний та фізичний розвиток, морально-психологічний образ, володіння певними професійними навичками, злочинним досвідом і т. п., а в другому – спосіб життя, прояв в основних сферах діяльності, співвідношення місця проживання, роботи злочинця з місцем вчинення злочину, пільгового стану особи тощо [11, с. 132].

У той же час Р.С. Бєлкін характеризує особу злочинця шляхом виокремлення трьох груп ознак: 1) соматичні та психофізичні властивості особи, дані про які використовуються для розшуку й ідентифікації злочинця; 2) психофізичні властивості, що відображаються в способі вчинення злочину; 3) методики вивчення особи злочинця з практичною метою кримінального судового провадження [12, с. 34, 35]. На наш погляд, остання група ознак, наведених, науковцем не стільки стосується особи злочинця, скільки особи, яка її досліджує з метою з'ясування та доказування всіх обставин кримінального провадження. Більше того, враховуючи те, що перелік ознак особи злочинця залежить від специфіки механізму вчинення протиправного діяння в цілому та формується в кожному випадку згідно з принципом індивідуального (особистісного) підходу, вважаємо невиправданим виокремлення груп властивостей особи злочинця залежно від змісту завдань, які вирішуються завдяки обізнаності про них. Адже, як наголошує О.В. Пчеліна, під час формування криміналістичної характеристики, в тому числі провокації підкупу, необхідно індивідуалізувати типологію особи злочинця стосовно конкретного виду (групи) кримінальних правопорушень [5, с. 148].

У науковій літературі ознаки особи злочинця найчастіше зазначаються шляхом наведення їх переліку, а от його змістовне наповнення дещо різниться. Зокрема, М.Г. Коршик виділяє такі риси особи злочинця як демографічні дані; дані, що характеризують суспільне місце обвинуваченого; відомості про умови життя обвинуваченого; відомості про стан здоров'я обвинуваченого; характер і темперамент [13, с. 16]; Ф.В. Глазирін – соціально-демографічні властивості, психологічні якості, біологічні особливості особи [14, с. 6]; А.Ф. Облаков – відомості про особу та дані про докази її поведінки [15, с. 42]; В.Ю. Шепітько, Ю.А. Чаплинська – дані демографічного характеру (соціально-демографічні), моральні якості та психологічні особливості [16, с. 258; 4, с. 182]; Я.В. Фурман – соціальні, психологічні, біологічні [17, с. 368]; Л.І. Керик – демографічні, професійно-освітні, сферу зайнятості, зв'язки з жертвою, схильність до вчинення злочинів, фізичний і психологічний стани [18, с. 167]; тощо.

На нашу думку, виокремлюючи ознаки особи злочинця, яка вчиняє провокацію підкупу, насамперед, потрібно враховувати, що згідно з вимогою закону про кримінальну відповідальність вона має звання службової особи, а значить досягла необхідного віку, отримала достатній рівень освіти, працевлаштована

та займає відповідну посаду, яка наділяє її певним обсягом службових повноважень і можливостей у сфері службової діяльності. Саме тому, вважаємо, що по відношенню до характеристики осіб, котрі вчиняють провокацію підкупу, який, в свою чергу, є різновидом кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, доречно застосовувати підхід, запропонований О.В. Пчеліною. Він полягає у виокремленні двох груп ознак: загальних (вік, стать, освіта, громадянство, сімейний стан, зайнятість, наявність судимостей); спеціальних (наявність статусу та категорія службової особи, обсяг повноважень, сфера її діяльності, наявність корумпованих зв'язків, учинення злочинів у складі злочинних угруповань, мотивація та цілі злочинного діяння) [5, с. 149].

Згідно з результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо провокацій підкупу останні, зазвичай, учиняються громадянами України (100%), чоловіками (93%), мешканцями міста (95,3%), раніше не судимими (94,2%), у віці 20–35 років (66,3%), з вищою і фаховою передвищою освітою (86%). Значно рідше вказані кримінальні правопорушення вчиняються особами жіночої статі (7%), мешканцями селищ міського типу і сіл (4,7%), раніше судимими (5,8%), у віці 36–50 років (27,9%) та 51 і більше років (5,8%), з професійною (професійно-технічною) освітою (14%). Виокремлення названих загальних ознак особи злочинця, котрий учиняє провокацію підкупу, відіграє важливе криміналістичне значення, оскільки такі показники значною мірою визначають фізичний стан і можливості особи, коло її потреб та інтересів, життєвих установок, орієнтацій, прагнень і бажань, реакцію на різноманітні конфліктні ситуації, мотивацію злочинної поведінки тощо [19, с. 159–162].

Щодо спеціальних ознак особи злочинця як елементу криміналістичної характеристики провокації підкупу, то однією з основних і нормативно закріплених таких рис є наявність у особи звання службової особи.

Категорії осіб, які є службовими особами і можуть бути спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення, зокрема передбаченого ст. 370 КК України, чітко визначені законодавцем у ч. ч. 3 і 4 ст. 18 КК України. А саме, «службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів» [20].

З наведеного помітно, що службова особа в силу обійманої посади чи/та делегованих повноважень виконує функції, які, в свою чергу, й визначають спрямованість її діяльності, в тому числі неправомірну. Звання службової особи розширює сферу її впливу й обсяг її можливостей, викликає в оточуючих довіру до себе як представника органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи чи організації, які вона використовує для підбурювання особи на вчинення дій, пов'язаних з пропозицією, обіцянкою чи наданням неправомірної вигоди, та їх викриття. Зокрема, відповідно до результатів узагальнення матеріалів кримінальних проваджень про провокацію підкупу останні у 97,7% випадків учиняються службовими особами правоохоронних органів, а саме: працівниками органів прокуратури (22,1%), Національної поліції (44,2%), Служби безпеки України (18,6%), митної служби (3,4%), Національного антикорупційного бюро України (7%), інших правоохоронних органів (4,7%).

Разом із тим, виокремлюючи спеціальні ознаки особи злочинця, котрий скоює провокацію підкупу, важливо приділити увагу його мотиваційним та морально-психологічним рисам. Вказані властивості є своєрідними цеглинами психологічної структури протиправної діяльності службової особи. Так, метою, якою керується особа злочинця під час вчинення провокації підкупу, є викриття осіб, яких вона підбурила «... на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди» [20]. Вона чітко визначена законодавцем і закріплена в диспозиції ст. 370 КК України. Проте, як відомо, мета не виникає без мотиву, але з іншої сторони, мотив, як і весь вольовий процес, отримує свій зміст завдяки меті, внаслідок тієї конкретної діяльності, в якій ця ціль знаходить своє втілення [66, с. 136–137]. Ось чому серед спеціальних ознак особи злочинця, як елементу криміналістичної характеристики провокації підкупу, варто виокремити мотиви її протиправної діяльності. Названі

кримінальні правопорушення вчиняється найчастіше з мотивів кар'єрного росту та отримання заохочення за високі показники роботи (83,7%), прагнення уникнути відповідальності за правопорушення (26,7%), помилкового розуміння чи зневажливого ставлення до своїх службових обов'язків і вимог закону (77,9%), особистої неприязні (8,1%).

Висновки. Отже, особа злочинця є ключовим та інформативним елементом криміналістичної характеристики провокації підкупу, оскільки «використовується для позначення тих характеристик і притаманних рис, що належать особі, яка вчинила протиправне діяння, та можуть бути використані у ході розслідування кримінального правопорушення» [22, с. 149]. Особу злочинця, котра вчиняє провокацію підкупу, слід розуміти як сукупність типових загальних і спеціальних ознак особи, які визначають її роль у механізмі вчинення вказаного кримінального правопорушення та сприяють належній організації їх досудового розслідування.

References:

1. Lytvynov O. M. and others. (2018) *Kryminolohiia. Akademichnyĭ kurs* [Criminology. Academic course]. Kyïv: Kondor, 2018. 588 p. (In Ukrainian)

2. Byshevets O.V., Romanenko T.V. (2016) *Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky shakhraistv, shcho vchyniaiutsia v merezhi Internet* [The identity of the offender as an element of forensic characterization of fraud committed on the Internet]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva* [Bulletin of criminal proceedings]. 2016. № 1. P. 81–87. (In Ukrainian)

3. Kaliuha K. (2016) *Istoriia pokhodzhennia kryminalistychnoho poniattia osoby zlochyntsia* [History of the origin of the forensic concept of the criminal]. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, economy and law]. 2016. № 12. P. 249–253. (In Ukrainian)

4. Chaplynska Yu.A. (2019) *Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyniv* [The identity of the offender as an element of forensic characterization of crimes]. *Aktualni problemy vitchyznianoi yurysprudentsii* [Actual problems of domestic jurisprudence]. 2019. № 6. P. 181–184. (In Ukrainian)

5. Pchelina O.V. (2017) *Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti* [The identity of the offender as an element of the forensic characterization of crimes in the sphere of official activity]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine]. 2017. № 2 (89). P. 145–156. (In Ukrainian)

6. Saltevskyi M.V., Lukashevych V.H., Hlibko V.M. (1994) *Navchalno-dovidkovyi posibnyk z kryminalistyky* [Curriculum for forensics]. K.: Rad. shk., 1994. 180 p. (In Ukrainian)

7. Aleksandrov Yu.V., Hel A.P., Semakov H.S. (2002) *Kryminolohiia: kurs lektsiĭ* [Criminology: a course of lectures]. Kyïv: MAUP, 2002. 295 p. (In Ukrainian)

8. Demydov N.N. (2003) *Yzuchenye lychnosty prestupnyka v protsesse rassledovanyia: dyss. ... kand. yuryd. Nauk: 12.00.09* [The study of the identity of the offender in the investigation: diss. ... cand. jurid. Science: 12.00.09]. Volhohrad, 2003. 187 p. (In Russian)

9. Starushkevych A.V. (1997) *Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv: navchalnyi posibnyk* [Forensic characteristics of crimes: a textbook]. Kyiv: NVT «Pravnyk» – NAVSU, 1997. 41 p. (In Ukrainian)

10. Kravchuk O. (2011) *Osoba zlochyntsia u spravakh pro porushennia avtorskoho prava i sumizhnykh prav* [The identity of the offender in cases of copyright and related rights]. *Publichne pravo* [Public law]. 2011. № 3. P. 278–285. (In Ukrainian)

11. Selyvanov N.A. (1982) *Sovetskaia krymynalystyka: systema poniatyĭ* [Soviet criminology: a system of concepts]. M.: yuryd. lyt., 1982. 152 p. (In Russian)

12. Belkyn R.S. (1997) *Kurs krymynalystyky: v 3 t.* [Course of criminology: in 3 volumes] M.: yurystъ, 1997. T. 2: Chastnыe krymynalystycheskye teoryy. 1997. 464 p. (In Russian)

13. Korshyk M.H. (1969) *Yzuchenye lychnosty obvyniaemoho na predvarytelnom sledstvyy* [Examination of the identity of the accused at the preliminary investigation]. Moskov: Yuryd. lyt-ra, 1969. 20 p. (In Russian)

14. Hlazyryn F.V. (1973) *Yzuchenye lychnosty obvyniaemoho y taktyka sledstvennыkh deĭstvyĭ* [The study of the identity of the accused and the tactics of investigative actions]. Sverdlovsk, 1973.156 p. (In Russian)

15. Oblakov A.F. (1985) *Krymynalystycheskaia kharakterystyka prestuplenyi y krymynalystycheskye sytuatsyy: uchebnoe posobye* [Forensic characterization of crimes and forensic situations: a textbook]. Khabarovsk: Khabarovskaia vыsshaia shkola MVD SSSR, 1985. 88 p. (In Russian)

16. Shepytko V.Iu. (2005) *Krymynalystyka: Kurs lektsyĭ. Yzdanye vtoroe, pererabotannoe y dopolnennoe* [Forensics: Course of lectures. Second edition, revised and supplemented]. Kharkov: OOO «Odysseў», 2005. 368 p. (In Russian)

17. Furman Ya.V. (2013) *Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoï kharakterystyky kontrabandy kulturnykh tsinnosteў* [The identity of the offender as an element of the forensic characteristics of the smuggling of cultural property]. *Aktualni problemy derzhavy i prava* [Current issues of state and law]. 2013. Vyp. 70. P. 364–369. (In Ukrainian)

18. Keryk L.I. (2015) *Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoï kharakterystyky dovedennia do samohubstva* [The identity of the offender as an element of the forensic characterization of leading to suicide]. *Problemy zakonnosti* [Problems of legality]. 2015. Vyp. 130. P. 162–168. (In Ukrainian)

19. Kyriukha D.Ie. (2009) *Kharakterystyka typovoho subiekta zlochyniv, poviazanykh zi stvorenniam abo utrymanniam mists rozpusty i zvidnytstva* [Characteristics of a typical subject of crimes related to the creation or maintenance of places of debauchery and prostitution]. *Problemy kryminalno-pravovykh nauk: istoriia, suchasnist, mizhnarodnyў dosvid (pamiati profesora P.P. Mykhaўlenka): tezy dop. nauk, -teoret. konf* [Problems of criminal law: history, modernity, international experience (in memory of Professor PP Mykhaylenko): thesis add. Science, -theoret. conf]. Kyiv: KNUVS, 2009. P. 159–162. (In Russian)

20. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341–III* [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 № 2341 – III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2001. № 25. St. 131. (In Ukrainian)

21. Sirenko A.P. (2014) *Elementy kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyniv, poviazanykh zi znyshchenniam, pidroblenniam abo zminoiu nomeriv vuzliv ta ahrehativ transportnoho zasobu* [Elements of forensic characterization of crimes related to the destruction, forgery or alteration of vehicle components and units]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* [Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs]. 2014. № 1. P. 50–59. (In Ukrainian)

22. Voichyshena M.V. (2018) *Kryminalistychna kharakterystyka yak naukova katehoriia metodyky rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen* [Forensic characteristics as a scientific category of methods of investigation of criminal offenses]. *Pravovyi chasopys Donbasu* [Legal magazine of Donbass]. 2018. № 3 (64). P. 146–152. (In Ukrainian)

Личность преступника как элемент криминалистической характеристики правокации подкупа

Федоренко Игорь Люсикович, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1512-7835
адвокат

Аннотация. В статье подчеркивается, что личность преступника является ключевым и информативным элементом криминалистической характеристики провокации подкупа. Проанализированы терминологию, которая используется для обозначения личности преступника. Выяснено криминалистические аспекты изучения личности преступника. Осуществлен анализ научных подходов к определению понятия и сущности личности преступника, а также ее роли, в частности в криминалистической характеристике уголовных правонарушений. Установлено, что личность преступника, как правило, понимается как система или совокупность определенных признаков. Отмечено, что личность преступника как элемент криминалистической характеристики провокации подкупа представлена совокупностью признаков, определяющих ее роль в механизме совершения указанных уголовных правонарушений. Отмечено, что личность преступника - это не просто совокупность социальных, психологических и физических свойств, а совокупность тех ее черт, которые в разной степени проявляются в процессе противоправной деятельности. Выделены и охарактеризованы общие и специальные признаки лица, совершающего провокацию подкупа.

Ключевые слова: провокация подкупа, криминалистическая методика, криминалистическая характеристика, система, мотивация, механизм уголовного преступления.

CLASSIFICATION AND CONTENT OF THE OBJECTIVES AND FUNCTIONS OF ADMINISTRATIVE AUTHORITIES OF THE CENTERS FOR PROVIDING ADMINISTRATIVE SERVICES

Kushnir Daria Mykhailivna,
post-graduate student of
Academic and research institute of law of Sumy State University, Sumy, Ukraine
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9403-1064

Abstract. It is noted that under the tasks of the administrative powers of the centers for the provision of administrative services, it is advisable to understand the main type of their activity, which consists in performing a certain set of actions, which do not contradict the current legislation and are due to the achievement of a single goal, which is to provide high-quality and unhindered provision of appropriate services on the ground for individuals. and legal entities, through the implementation of interaction between the subjects of circulation and the subject of the provision of administrative services. The above tasks are divided into three groups: basic, special and additional. Substantive characteristics of each of the designated groups of tasks are provided.
It has been proved that under the functions of administrative powers of centers for the provision of administrative services, it is advisable to understand the main directions of their activities aimed at solving the main tasks in the provision of administrative services that arise in the process of using the powers granted to them by law. The main features of the functions of administrative powers include the following: 1) due to the needs of the state and society in the provision of administrative services; 2) all functions are formed depending on the goals and objectives of the state and the body that made the decision to create the corresponding center; 3) regardless of the fact that the centers for the provision of administrative services can be formed by various local governments or local administrations, all functions of the administrative powers of these centers must be objective.
It has been substantiated that tasks and functions are interrelated and mutually complementary scientific categories. So, solely the tasks of the administrative powers of the centers for the provision of administrative services determine the purpose of their activities. However, without the functions through which the tasks are realized, the purpose of the activities of the centers for the provision of administrative services cannot be achieved. It should be noted that the above tasks and functions, in order to ensure their effective implementation, require legislative consolidation.

Keywords: tasks, functions, administrative powers, centers for the provision of administrative services.

Постановка проблемы. В контексте внедрения в Украине реформы децентрализации одной из важнейших задач законодателя является делегирование полномочий в сфере предоставления административных услуг. Основными институциональными шагами для обеспечения задач реформы децентрализации стало создание центров предоставления административных услуг - постоянно действующих рабочих органов, которые образуются органами местного самоуправления или местными государственными администрациями, и в котором предоставляются административные услуги. Именно от центра предоставления административных услуг, в частности его администраторов, зависит реализация реформы децентрализации и эффективность государственной политики в сфере предоставления административных услуг, а потому крайне важным для решения указанных проблем является общетеоретическое исследование задач и функций административных полномочий указанных центров.

Состояние исследования. Отдельные элементы административно-правового статуса центров предоставления административных услуг в своих научных трудах рассматривали: Ю.В. Даньшин, А.Ю. Иващенко, А.И. Картузов, А.В. Кузьменко, В.И. Мельниченко, А.Ю. Оболенский, М.Б. Страх и многие другие. Впрочем, несмотря на большое количество научных достижений, в юридической литературе отсутствуют комплексные исследования, посвященные характеристике задач и функций административных полномочий центров предоставления административных услуг.

Цель и задачи исследования. Цель статьи заключается в том, чтобы осуществить классификацию и определить содержание задач и функций административных полномочий центров предоставления административных услуг. Для достижения указанной цели необходимо решить следующие задачи: выяснить сущность понятия «задача», предложить его определения в контексте представленной проблематики, а также определить их круг; обобщить научные мнения по поводу сущности категории

«функция», а также раскрыть их содержание в разрезе административных полномочий центров предоставления административных услуг.

Научная новизна исследования заключается в том, что статья является одной из первых попыток содержательно определить и раскрыть содержание задач и функций административных полномочий центров предоставления административных услуг.

Изложение основного материала. Учитывая предмет исследования, прежде всего необходимо выяснить этимологическое значение понятий «задача» и «функция» как общеправовых категорий. В.М. Тертишник пишет, что «задача» - это то, что должно быть сделано на том или ином этапе процесса для достижения его цели» [1, с. 8]. А.В. Пшонка доказывает, что понятие «задача» взаимосвязано с понятием «цель», содержательным и ситуативным образом конкретизируя его: если целью в общем смысле понимают результат, к которому стремится система (орган), то под задачей - средство (способ) его достижения [2, с. 45].

Учитывая изложенное, а также утверждение о том, что основными полномочиями центров предоставления административных услуг является организационное обеспечение предоставления административных услуг и осуществление взаимодействия между субъектом обращения и непосредственно субъектом предоставления административных услуг, под задачами административных полномочий центров предоставления административных услуг целесообразно понимать основной вид их деятельности, заключающийся в совершении определенной совокупности действий, что не противоречат действующему законодательству и обусловлены достижением единой цели, которая заключается в качественном и беспрепятственном обеспечении предоставления соответствующих услуг на местах для физических и юридических лиц, путем осуществления взаимодействия между субъектами обращения и субъектом предоставления административных услуг.

Несмотря на то, что задачи административных полномочий центров предоставления административных услуг являются достаточно однородными, мы считаем, что можно провести их классификацию, путем разделения на основные, специальные и дополнительные. Опираясь на анализ научных взглядов ученых и норм действующего законодательства можем выделить следующие основные задачи административных полномочий центров предоставления административных услуг: 1) исполнение норм Конституции, законов и других законодательных актов Украины, актов Президента Украины, Кабинета Министров Украины, других субъектов государственного управления в сфере предоставления административных услугу; 2) реализация единой государственной политики в исследуемом направлении.

Следующей группой задач административных полномочий центров предоставления административных услуг являются специальные. Они непосредственно вытекают из практической деятельности центров предоставления административных услуг, то есть это задачи, которые могут выполнять исключительно такие субъекты государственного управления, а это значит, что эти полномочия они не могут быть делегированы любым другим институциям. Поэтому рассмотрим особые задачи центров предоставления административных услуг, анализируя прежде всего нормы «Примерного положения о центрах предоставления административных услуг» [3]:

1) организовать процесс предоставления административных услуг в кратчайшие сроки и при минимальном количестве посещений субъектов обращения;

2) упростить процедуры получения административных услуг;

3) обеспечить информирование субъектов обращения о требованиях и порядке предоставления административных услуг;

4) проводить мониторинг качества предоставления административных услуг;

5) обеспечить предоставление административных услуг с привлечением к работе центра должностных лиц отдельных исполнительных органов (структурных подразделений) органа, который создал этот центр;

6) создать условия для предоставления административных услуг в электронной форме с использованием Единого государственного вебпортала электронных услуг;

7) обеспечить координацию деятельности администраторов, путем осуществления контроля за качеством и своевременностью выполнения ими своих обязанностей;

8) осуществить информационное обеспечение работы центра, работы со средствами массовой информации;

9) обеспечить взаимодействие с центральными и местными органами исполнительной власти;

10) организовать осуществление материально-технического и организационного обеспечения деятельности центра;

11) организационное обеспечение обустройства в местах приема субъектов обращения информационными стендами, информационными терминалами и/или другими средствами доведения

информации к субъектам обращения с образцами соответствующих документов т информацией в объеме, достаточном для получения государственной услуги без посторонней помощи.

К дополнительным задачам административных полномочий центров предоставления административных услуг наиболее целесообразно отнести те, которые не относятся к обязательным, которые повседневно реализуются в деятельности центров. Последние реализуются по согласованию с органом, принявшим решение о создании центра предоставления административных услуг. Итак, к дополнительным задач центров предоставления административных услуг мы предлагаем отнести следующие:

1) обеспечение предоставления сопутствующих услуг, реализуется путем отбора субъектов хозяйствования для предоставления таких услуг;

2) организация в помещении, где находится центр, проведения социальных, культурных, просветительских и других мероприятий, направленных на удовлетворение потребностей и интересов городского, поселкового, сельской территориальной общины;

3) организация обеспечения возможности предоставления субъектам обращения консультаций и информации о ходе рассмотрения их заявлений с помощью средств телекоммуникации (телефона, электронной почты, других средств связи).

В контексте исследования функций административных полномочий центров предоставления административных услуг необходимо обратить внимание на взаимосвязь между термином «полномочия» и понятием «функции». Так, Н.А. Ильичев указывает на органичность взаимосвязи в содержании управленческой деятельности функций и государственно-властных полномочий (прав и обязанностей), выраженных в компетенции субъектов управления. Ученый отмечает, что в этом аспекте необходимо вести речь не об отсутствии четких различий между функциями и полномочиями, а о неправильном понимании этих терминов пользователями [4, с.97-98]. То есть ученый рассматривает функции и полномочия как элементы, которые выражаются через компетенцию.

Для того, чтобы выяснить указанного выше утверждения необходимо проанализировать дефиницию понятия «функция». Функция - работа кого чего-нибудь, обязанность, круг деятельности кого-то, чего-то, назначение, роль чего-нибудь [5, с. 1552]. Ю.А. Тихомиров отмечает, что в демократическом правовом государстве осуществление управленческих функций имеет достаточно четкую правовую организацию, базируется на конструктивных конституционных принципах, определяющих правовые полномочия (компетенцию) органов государственного управления, их институциональную иерархию, управленческий характер, предметно-отраслевые ориентиры, персонифицированные параметры, системное соответствие и сбалансированность [6, с. 25]. Как указывает И.Л. Бородин, функции носят самостоятельный, объективный и универсальный характер и используются в различных сферах публичного управления. Они взаимосвязаны и взаимозависимы, а также и тесно интегрированы в процесс публичного управления и составляют единое целое с ним. Вся их совокупность раскрывает управленческий процесс [7, с. 24 - 25].

Важно акцентировать внимание что каждый орган публичного управления наделен определенными задачами, посредством которых раскрывается цель этого органа. Именно для реализации цели деятельности определенного органа, на него возлагаются функции, которые определяют круг полномочий и задач. Учитывая вышесказанное под функциями предлагаем понимать основные направления и виды деятельности субъекта публичного управления, направленные на выполнение конкретных задач, для достижения конечной цели деятельности.

Итак, с учетом вышесказанного, под функциями административных полномочий центров предоставления административных услуг целесообразно понимать основные направления деятельности центров, направленные на решение основных задач в сфере предоставления административных услуг. К основным признакам функций административных полномочий предлагаем отнести следующие:

1) обусловлены потребностями государства и общества в сфере предоставления административных услуг;

2) все функции формируются в зависимости от целей и задач государства и органа, который принял решение о создании соответствующего центра;

3) независимо от того, что центры предоставления административных услуг могут образовываться различными органами местного самоуправления или местными администрациями, все функции административных полномочий этих центров должны носить объективный характер.

По нашему мнению, функции административных полномочий центров предоставления административных услуг следует делить на общие и вспомогательные. Общие функции свойственные для всех субъектов публичного управления [8, с. 25], в том числе и для административных полномочий центров предоставления

административных услуг на всех уровнях управленческих структур. Эти функции наиболее общих отражают задачи центров предоставления административных услуг. К ним относятся следующие функции:

1) регулирование. Данная функция выражается в обеспечении связей между структурными элементами управленческих систем. Она реализуется через установление правил, нормативов, стандартов к тому или иному виду управленческой системы, которые являются обязательными для всех участников этой системы. Регулирования является организацией контроля за соблюдением этих правил [7, с. 25]. Примером реализации указанной функции могут быть требования и правила, которые устанавливают центры предоставления административных услуг, по согласованию с органом, принявшим решение о создании центра, в частности в помещения центра, сектора обслуживания центра, а также информационных стендов, содержащих информацию об услугах, которые предоставляются в центре, правила управления очередью и так далее.

2) координации. Она обеспечивается путем координации связей, для согласованности работы. Прежде всего, имеется в виду координация взаимодействия между субъектом обращения и субъектом предоставления административных услуг.

3) функция контроля. В контексте анализа функций административных полномочий центров предоставления административных услуг контроль помогает проверить соблюдение субъектами предоставления административных услуг сроков рассмотрения дел и принятия ими решений. Кроме того, с ее помощью удается предотвратить нарушения со стороны субъектов предоставления административных услуг, а также выявить ошибки в процессе обеспечения предоставления административных услуг, устранить их и предотвратить повторение в будущем.

В свою очередь вспомогательные функции административных полномочий центров предоставления административных обеспечивают реализацию основных функций. К указанным функций наиболее целесообразно отнести следующие: организационного обеспечения; материально-технического обеспечения; статистики; делопроизводства и тому подобное.

Вывод. Задачи и функции являются взаимосвязанными и взаимодополняющими друг друга научными категориями. Так, исключительно задачами административных полномочий центров предоставления административных услуг обусловлена цель их деятельности. Вместе с тем, без функций, благодаря которым реализуются задачи, цель деятельности центров предоставления административных услуг не сможет быть достигнута. Стоит отметить, что указанные выше задачи и функции, с целью обеспечения эффективной их реализации, требуют законодательного закрепления.

References:

1. Tertyshnyk V. M. (2003) *Kryminalno-protsesualne pravo Ukrainy: pidruchnyk; 4-e vyd., dop. i pererobl* [Criminal procedure law of Ukraine: textbook; 4th ed., Ext. and reworked]. Kyiv: A.S.K., 2003. 1120 p. (In Ukrainian)

2. Pshonka A. V. (2013) *Meta ta zavdannia kadrovoi roboty v orhanakh prokuratury* [Purpose and objectives of personnel work in the prosecutor's office]. *Yevropeiski perspektyvy* [European perspectives]. 2013. № 4. P. 44–49. (In Ukrainian)

3. *Pro zatverdzhennia Prymirnoho polozhennia pro tsentr nadannia administratyvnykh posluh: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 liutoho 2013 № 118* [On approval of the Model Regulations on the Center for Provision of Administrative Services: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 20, 2013 № 118]. *Uriadovyi kurier vid 06.03.2018 № 44* [Government Courier of March 6, 2018 № 44] (In Ukrainian)

4. Illichov M. O. (2002) *Administratyvno-pravove stanovyshche posadovoi osoby orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07* [Administrative and legal position of the official of internal affairs of Ukraine: dis. … Cand. jurid. Sciences: 12.00.07]. Kyiv, 2002. 173 p. (In Ukrainian)

5. Ivchenko A. O. (2004) *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kharkiv : Folio, 2004. 540 p. (In Ukrainian)

6. Tykhomyrov Yu.A. (2006) *Admynystratyvnaia reforma: problemы y reshenyia* [Administrative reform: problems and solutions]. *Admynystratyvnaia reforma v Rossyy. Nauchno-praktycheskoe posoby*e [Administrative reform in Russia. Scientific and practical manual]. M.: Yurystъ. 2006. 458 p. (In Russiane)

7. Borodin I.L. (2014) *Funktsii publichnoho upravlinnia* [Public administration functions]. *Yurydychnyi visnyk* [Legal Bulletin]. № 3 (32), 2014. P. 24-29. (In Ukrainian)

Классификация и содержание задач и функций административных полномочий центров предоставления административных услуг

Кушнир Дарья Михайловна, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9403-1064
аспирант Учебно-научного института права Сумского государственного университета, г. Сумы, Украина

Аннотация. Отмечено, что под задачами административных полномочий центров предоставления административных услуг целесообразно понимать основной вид их деятельности, заключающийся в совершении определенной совокупности действий, что не противоречат действующему законодательству и обусловлены достижением единой цели, которая заключается в качественном и беспрепятственном обеспечении предоставления соответствующих услуг на местах для физических и юридических лиц, путем осуществления взаимодействия между субъектами обращения и субъектом предоставления административных услуг. Указанные выше задачи разделены на три группы: основные, специальные и дополнительные. Предоставлена содержательная характеристика каждой из обозначенных групп задач.
Доказано, что под функциями административных полномочий центров предоставления административных услуг целесообразно понимать основные направления их деятельности, направленные на решение основных задач в сфере предоставления административных услуг, которые возникают в процессе использования предоставленных им законом полномочий. К основным признакам функций административных полномочий отнесено следующие: 1) обусловленные потребностями государства и общества в сфере предоставления административных услуг; 2) все функции формируются в зависимости от целей и задач государства и органа, который принял решение о создании соответствующего центра; 3) независимо от того, что центры предоставления административных услуг могут образовываться различными органами местного самоуправления или местными администрациями, все функции административных полномочий этих центров должны носить объективный характер.
Обосновано, что задачи и функции являются взаимосвязанными и взаимодополняющими друг друга научными категориями. Так, исключительно задачами административных полномочий центров предоставления административных услуг обусловлена цель их деятельности. Вместе с тем, без функций, благодаря которым реализуются задачи, цель деятельности центров предоставления административных услуг не сможет быть достигнута. Стоит отметить, что указанные выше задачи и функции, с целью обеспечения эффективной их реализации, требуют законодательного закрепления.

Ключевые слова: задачи, функции, административные полномочия, центры предоставления административных услуг.

PUBLIC CONTROL OVER THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE: CONCEPT AND FEATURES

Vasylenko Viktor Mykhailovych,
PhD in Law, associate professor,
Deputy Dean of the Faculty 5 of Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv City, Ukraine
e-mail: Vasylenko_Viktor@ukr.net

Abstract. The author of the article studies scientific points of view regarding the concept of public control over the activities of public authorities, as well as over the activities of law enforcement agencies. The normative and legal acts regulating the issues of public control are analyzed. The concept of public control over the activities of the National Police has been formulated, which should be understood as the active activity of public representatives stipulated by the public interests of ensuring the steady and effective implementation of the tasks assigned to the police, rule of law and discipline within the activities of the employees of the system of its agencies and institutions through the implementation of the rights granted and guaranteed by law.
The author has singled out the features and tasks of public control over the activities of the National Police.

Keywords: control, public control, features of control, National Police.

Постановка проблеми. В умовах поступового реформування Національної поліції України як центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1], питання громадського контролю за діяльністю цього правоохоронного органу набувають особливого значення. Громадськість прагне не тільки спостерігати за процесом державотворення і реформування правоохоронного органу, але й активно приймати у ньому участь. Така участь забезпечується шляхом здійснення громадського контролю за діяльністю Національної поліції та взаємодії у вирішенні завдань, що покладаються на неї. Водночас, механізм та процедура організації і здійснення громадського контролю за правоохоронними органами, у тому числі і Національною поліцією, законодавцем чітко не врегульовані, тому потребують наукового обґрунтування і законодавчого закріплення.

Стан дослідження проблеми. Наукове підґрунтя статті складають напрацювання вчених, які вивчали в своїх роботах форми громадського контролю за діяльністю органів публічної влади, зокрема: С.Ф. Денисюка, І.М. Жаровської, А.М. Клочка, О.М. Музичука, А.Ф. Мельника, Л.Р. Наливайко, О.В. Савченка, І.О. Сквірського, В.Р. Собиної та інших

Мета і завдання дослідження. Мета та завдання статті полягають у вивченні наукових поглядів щодо поняття громадського контролю за діяльністю органів публічної влади, формуванні на підставі такого аналізу поняття громадського контролю за діяльністю Національної поліції та визначенні його ознак.

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в межах статті вперше визначено ознаки громадського контролю за діяльністю Національної поліції.

Виклад основного матеріалу. Громадський контроль є одним із найвизначальніших проявів недержавного контролю, «вищим проявом громадянської активності» [2, с. 15]. Цілком виваженою виглядає позиція Л.Р. Наливайко та О.В. Савченко, які відмічають, що «громадський контроль виникає у ході ретроспективного розвитку демократичного суспільства та історичної диференціації основних видів державного регулювання суспільних відносин [3, с. 13]. Логічним продовженням висловленого може слугувати твердження В. Л. Федоренко та Я. О. Кагляк, які відмічають, що «оскільки розвиток суспільства відбувається за умов єдності та боротьби протилежностей між соціумом та державою, між прагненням до необмеженої свободи та необхідністю обмежень в ім'я організації суспільного життя, своє головне завдання громадська еліта бачить у приборканні автократичної експансії держави, а державна еліта – у приборканні охлократичних тенденцій соціуму [4]. Як уявляється саме завдяки збалансованості такої діяльності забезпечується можливість подальшого розвитку суспільства. Відповідно у сучасних умовах громадський контроль може бути охарактеризований у якості необхідної умови «становлення демократії, утвердження громадянського суспільства, гарантування соціальної стабільності» [5, с. 33].

Можна зустріти також вже певною мірою знайомі, на прикладі визначення поняття «контроль», підходи до розкриття сутності громадського контролю. Так у навчальному посібнику «Державне управління» за редакцією А.Ф. Мельника громадський контроль визначають як «один з видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами і є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством і державою» [6, с. 149].

С.Ф. Денисюк у загальному розумінні громадський контроль визначив як «систему відносин громадянського суспільства з державою, яка ґрунтується на підзвітності державних органів недержавним структурам (громадським організаціям, пересічним громадянам, незалежним аналітичним центрам, засобам масової інформації)» [7, с 82].

На думку І.О. Сквірського, під громадським контролем слід розуміти «спостереження громадськості за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадовими особами, а також за недержавними організаціями та іншими суб'єктами при здійсненні ними владних управлінських функцій, в тому числі і в разі виконання ними делегованих владних повноважень, яке має своєю метою забезпечення законності та дисципліни у сфері публічного управління» [8, с. 24]. З позиції А.С. Крупника громадський контроль являє собою одну «з функцій громадянського суспільства, проявом якої є публічна перевірка діяльності органів влади з боку громадян та їх об'єднань на відповідність цілей, які влада проголошує і, спрямована на корегування як цієї діяльності, так і самих цілей» [9, с. 3]. Автори монографії «Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади» поняття «громадський контроль» пропонують розглядати як «системну діяльність інститутів громадянського суспільства чи окремих громадян з метою вирішення суспільно-значущих завдань, захисту й забезпечення прав і свобод людини, задоволення потреб та інтересів суспільства в цілому, встановлення відповідності функціонування органів публічної влади вимогам законодавства у процесі їх соціальної взаємодії з громадськістю, що спрямована на забезпечення ефективності державно-громадських відносин» [3, с. 32]. При цьому Л.Р. Наливайко та О.В. Савченко приходять висновку, що «громадський контроль є властивістю суспільства і виступає в якості однієї з його основних функцій та у ролі індикатора визначення ефективності цього впливу, спрямований на оптимізацію діяльності публічної влади» [3, с. 32].

Існують також підходи до визначення громадського контролю у широкому та вузькому розумінні. Наприклад, О.С. Полєщук у широкому розумінні визначає контроль як організовану систему (механізм) контрольних заходів, які застосовуються інституціями громадянського суспільства та окремо громадянами, спрямованих на виявлення і припинення порушень прав і свобод людини зі сторони органів публічної влади та їх посадових осіб, з метою підвищення надійності та ефективності діяльності держави, забезпечення дотримання дисципліни та правопорядку. У вузькому розуміння громадським контролем з позиції автора, є процес впливу населення на органи державної влади і управління у цілях якісного забезпечення зі сторони останніх своїх обов'язків перед суспільством [10, с. 10].

З викладеного в узагальненому розумінні випливає, що громадський контроль є однією з основних характеристик громадянського суспільства, та правової демократичної держави. Викладаючи іншими словами положення Конституції України, що «єдиним джерелом влади в Україні є народ» [11], можна стверджувати, що народ (громадяни України) виступають головним «владним суб'єктом». Тобто народ (громадяни України) здійснюють управління державними справами на всіх рівнях безпосередньо або через своїх представників. У свою чергу реалізація контролю через своїх представників розриває сутність державного контролю, у той час як безпосереднє здійснення контролю громадянином (інституцією, утвореною громадянином або їх групою) як раз уособлює громадський контроль.

При цьому громадський контроль як складова недержавного контролю відрізняється від останнього суб'єктним складом. Узагальнено відповідних суб'єктів будемо йменувати представниками громадянського суспільства або громадськість. В свою чергу під громадянським суспільством вважаємо за необхідне розуміти «певну сукупність відносин між людьми та форм організації їх співжиття, в яких беруть участь безпосередньо, добровільно виявляють в них свою ініціативу і свою відповідальність» [12, с. 267].

Окремий напрям наукових досліджень складають пошуки розуміння громадського контролю за окремими сферами суспільних відносин чи органів публічної влади. Наприклад, С.Ф. Денисюк присвятив дисертаційне дослідження громадському контролю за правоохоронною діяльністю в Україні, який визначив «як сукупність дій суб'єктів контролю, урегульованих, головним чином, нормами права, що здійснюється на диспозитивних засадах, а наслідки мають рекомендаційний характер і полягають у перевірці законності адміністративної діяльності правоохоронних органів, їх посадових і службових осіб, стану дотримання прав, свобод фізичних та юридичних осіб під час застосування заходів адміністративного примусу, прийняття управлінських рішень, які стосуються забезпечення вказаних прав і свобод» [13, с. 60-61].

О.М. Музичук, виокремлюючи види контролю за діяльністю правоохоронних органів в Україні, не оминає проблему громадського контролю як окремого виду контролю, під яким пропонує розуміти «спостереження чи перевірку індивідуальними або колективними (зовнішніми чи внутрішніми) недержавними суб'єктами виконання (дотримання) правоохоронними органами та їх працівниками чинного законодавства, які, як правило, не можуть втручатися у професійну діяльність правоохоронних органів, а їх рішення здебільшого носять рекомендаційний та профілактичний характер» [14, с. 22].

М.П. Бублій, присвятивши окрему публікацію особливостям здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, приходить висновку, що громадським контролем є «послідовність дій, що здійснюються громадянами та їх автономними об'єднаннями з метою виявлення та запобігання негативних явищ і порушень у сфері державного управління та додержання інтересів громадянського суспільства, яка включає в себе ряд етапів: 1) систематичний моніторинг рішень і дій органів державної і муніципальної влади та їх посадових осіб; 2) громадська експертиза конкретних рішень і дій органів державної і муніципальної влади та їх посадових осіб; 3) публічне представлення результатів громадської експертизи владі та суспільству» [15, с. 17].

Мною за співавторством В.А. Дорошенка напрацьовано визначення громадського контролю за діяльністю Національного антикорупційного бюро України, а саме: «спостереження спеціально створеною Радою громадського контрою, окремими громадянами та іншими інституціями громадянського суспільства за діяльністю НАБУ на предмет її відповідності чинному законодавству з метою недопущення порушень стандартів та підвищення показників її ефективності шляхом реалізації відповідним чином встановлених адміністративно-правовими нормами прав» [16, с. 173]

Окремі сучасні наукові публікації торкаються також проблеми вивчення громадського контролю за діяльністю Національної поліції. Так, А.М. Клочко та В.М. Собина одними з перших розглянули актуальні питання здійснення громадського контролю за діяльністю поліції в Україні [17]. Втім автори переважно обмежились вивченням задекларованих на нормативному рівні положень щодо «громадського контролю поліції» (розділ VIII Закону України «Про Національну поліцію»).

Більш детальне дослідження громадського контролю за діяльністю Національної поліції проведено С.В. Медведенко, який у підсумку сформулював таке його визначення: «цілеспрямована діяльність громадськості (громадян України, іноземців, громадських організацій, представників установ і підприємств) щодо виконання органами Національної поліції України повноважень, дотримання ними законності, дисципліни, захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави» [18, с. 34].

Окремої уваги заслуговують нормативно-правові положення, що розкривають зміст поняття «громадський контроль». Аналіз законодавчих приписів вказує на відсутність єдиного підходу не те що стосовно розкриття змісту чи визначення поняття громадського контролю, а навіть надання даному терміну «офіційного статусу», ніби мова йде про науково-теоретичні погляди окремих вчених, а не єдину державну політику, фундамент якої закладається парламентом на рівні законів. Звернемо увагу зокрема на такі, у тому числі, ретроспективні факти.

Безумовно основним законодавчим актом, який унормував основи громадського контролю був закон «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави» (від 19.06.2003). Серед переваг названого документу варто назвати: визначення поняття «демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави (цивільний контроль)» (ст. 1); закріплення завдань цивільного контролю (ст. 2); окреслення місця громадського контролю у системі цивільного контролю (ст. 6); розкриття змісту громадського контролю у межах окремого розділу V «Громадський контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави».

У 2014-2015 рр. були розроблені проєкти закону «Про громадський контроль» № 4697 від 14.04.2014 та № 2737-1 від 13.05.2015, якими під громадським контролем запропоновано розуміти: «діяльність суб'єктів громадського контролю з нагляду, перевірки та оцінки діяльності об'єктів громадського контролю на предмет відповідності такої діяльності вимогам, встановленим законодавством України, та суспільним інтересам» [19], «суспільну діяльність громадських об'єднань, предметом якої є здійснення нагляду за відповідністю діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб Конституції України, законам України, іншим нормативно-правовим актам та за дотриманням ними державної дисципліни» [20] відповідно.

Закон «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави» втратив чинність у зв'язку з прийняттям 21.06.2018 Закону України «Національну безпеку України» [21], яким крізь призму організації діяльності державних органів у сферах безпеки і оборони, встановлено засади забезпечення демократичного цивільного контролю щодо перших. Зокрема, поняття демократичного цивільного контролю подано як «комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їх ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України» [21] (п. 5 ч.1 ст.1 Закону України «Про національну безпеку України»).

Висновки. Підсумовуючи викладене, ґрунтуючись на розумінні Національно поліції як об'єкту громадського контролю, вважаємо, що громадський контроль за діяльністю Національної поліції має бути охарактеризований наступними ознаками:

– громадський контроль є видом недержавного та проявом соціального контролю, функцією громадянського суспільства;

– узагальнено суб'єктами громадського контролю за діяльністю Національної поліції є уся сукупність представників громадянського суспільства;

– не дивлячись на існування різних методологічних підходів щодо визначення поняття громадського контролю, ним є активна діяльність (будь-яка соціальна активність) громадянського суспільства, яка полягає у реалізації певних дій (заходів), які уособлюють нормативно закріплені його права;

– реалізація громадського контролю за діяльністю Національної поліції має сприяти забезпеченню не дише законності та дисципліни у діяльності працівників системи її органів та установ, а також – неухильного та ефективного виконання покладених на поліцію завдань, що загалом уособлює важливий суспільний інтерес (мету громадського контролю) – забезпечення належного функціонування Національної поліції як унікальної формації служіння суспільству;

– не дивлячись на те, що дії, втілювані громадськістю, безпосередньо не полягають у корегуванні функціонування Національної поліції, притягнені її працівників до юридичної відповідальності, нормативно закріпленні гарантії реагування на них з боку уповноважених суб'єктів забезпечують досягнення мети громадського контролю.

Встановлення ознак громадського контролю за діяльністю Національної поліції дають підстави визначити його узагальнене поняття, а саме: активна діяльність представників громадськості, обумовлена суспільними інтересами забезпечення неухильного та ефективного виконання покладених на поліцію завдань, законності та дисципліни у діяльності працівників системи її органів та установ шляхом реалізації наданих та забезпечених законом прав.

Виходячи зі змісту громадського контролю за діяльністю Національної поліції, який є похідним від загального розуміння громадського контролю, який в свою чергу є видом недержавного та соціального контролю, на нашу думку, основні завдання першого мають полягати у: 1) виявленні відхилень у діяльності поліції та вироблені пропозицій щодо їх усунення; 2) урахування громадської думки при прийнятті управлінських рішень та нормативно-правовому регулюванні функціонування Національної поліції у розрізі виконання покладених на неї завдань; 3) сприяння забезпечення достатнього фінансування діяльності системи органів та установ Національної поліції, визначенню належного рівня грошового забезпечення (заробітної плати) їх працівників; 4) сприяння використання за цільовим призначенням бюджетного коштів, державного майна, що перебуває у власності (в управлінні) Національної поліції; 5) сприяння формування кадрового складу органів та установ Національної поліції за принципами професіоналізму та доброчесності; 6) попередження порушень норм Конституції, законів України та інших нормативно-правових актів (зокрема вимог, обмежень та заборон антикорупційного законодавства) працівниками системи органів та установ поліції, сприяння притягнення таких осіб до відповідальності у разі порушення ними дисципліни; 7) сприяння підвищенню рівня правосвідомості працівників системи органів та установ поліції, забезпечення реального дотримання ними правових принципів (принципів діяльності поліції).

References:

1. Pro Natsionalnu politsiiu: zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [On the National Police: Law of Ukraine dated from July 2, 2015 No. 580-VIII. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*]. 2015. No. 40-41. Art. 379. (in Ukrainian).

2. Zharovska I.M. (2012) Hromadskyi kontrol yak intehralna skladova u konteksti vladnykh vidnosyn suchasnoi derzhavy i hromadianskoho suspilstva [Public control as an integral component in the context of authoritative relations between the modern state and civil society]. *Teoriia ta istoriia derzhavy i prava. Filosofiia prava* [Theory and history of state and law. Philosophy of law]. 2012. Pp. 14-17. (in Ukrainian).

3. Nalyvaiko L.R., Savchenko O.V. (2017) Teoretyko-pravovi zasady hromadskoho kontroliu za diialnistiu orhaniv derzhavnoi vlady : monohrafiia [Theoretical and legal principles of public control over the activities of state authorities: monograph]. Kyiv : "Khai-Tek Pres". 2017. 276 p. (in Ukrainian).

4. Fedorenko V.L., Kruhliak Ya.O. (2009) Instytuty hromadianskoho suspilstva ta instytut hromadskykh orhanizatsii v Ukraini: teoretyko-metodolohichni ta normoproektni aspekty [Civil society institutes and the institute of public organizations in Ukraine: theoretical and methodological, normative aspects]. *Biuleten Ministerstva yustytsii Ukrainy* [*Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*]. 2009. No. 4–5. URL :http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2009_4_5 (data zvernennia: 17.03.2019). (in Ukrainian).

5. Ihnatenko O.S. (2019) Teoretychni osnovy ta rozvytok hromadskoho kontroliu. Derzhava ta rehiony. Seriia: Derzhavne upravlinnia [Theoretical foundations and development of public control. State and regions. Series: Public Administration]. 2019. No. 4 (68). Pp. 30-34. (in Ukrainian).

6. Derzhavne upravlinnia : [navch. posibn.] / A.F. Melnyk, O.Yu. Obolenskyi, A.Yu. Vasina, L.Yu.

Hordiienko ; za red. A.F. Melnyk [Public administration : [manual] / A.F. Melnyk, O.Yu. Obolenskyi, A.Yu. Vasina, L.Yu. Hordiienko; under ed. of A.F. Melnyk]. Kyiv : Znannia-Pres. 2003. 343 p. (in Ukrainian).

7. Denysiuk S.F. (2010) Hromadskyi kontrol yak harantiia zakonnosti u administratyvnii diialnosti pravookhoronnykh orhaniv v Ukraini [Public control as a guarantee of legality in the administrative activities of law enforcement agencies in Ukraine]. Kharkiv : TD "Zolota mylia". 2010. 368 p. (in Ukrainian).

8. Skvirskyi I.O. (2016) Poniattia ta osnovni oznaky hromadskoho kontroliu v suchasnii administratyvno-pravovii doktryni Ukrainy [The concept and main features of public control in the modern administrative and legal doctrine of Ukraine]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia PRAVO [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series LAW]. Issue 37. Vol. 3. 2016. Pp. 23–24. (in Ukrainian).

9. Krupnyk A.S. (2007) Hromadskyi kontrol: sutnist ta mekhanizmy zdiisnennia [Public control: essence and mechanisms of implementation]. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia* [*Theoretical and applied issues of state formation*]. 2007. No. 1. Pp. 1-10 URL: https://novyi-stryi.at.ua/gromkontrol/KRUPNYK_A_pro_grom_kontrol.pdf (access date: March 17, 2019). (in Ukrainian).

10. Poleshchuk A.S. (2012) Konstitutsionno-pravovyye osnovy obshchestvennogo kontrolya v Rossiyskoy Federatsii : avtoref. dis. na soiskaniye uchen. stepeni kand. yurid. nauk : spets. 12.00.02 [Constitutional and legal foundations of public control in the Russian Federation: synopsis of candidate's dissertation : specialty 12.00.02]. Moscow. 2012. 26 p. (in Russian).

11. Konstytutsiia Ukrainy : zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Constitution of Ukraine : dated from June 28, 1996 No. 254k/96-VR // *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*]. 1996. No. 30. Art. 141 (in Ukrainian).

12. Sotsialna filosofiia : pidruchnyk dlia vyshch. Shkoli [Social philosophy: textbook for high school]. Kharkiv : Prapor. 2007. 688 p. (in Ukrainian).

13. Denysiuk S.F. (2010) Hromadskyi kontrol za pravookhoronnoiu diialnistiu v Ukraini: administratyvno-pravovi zasady : dys ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.07 [Public control over law enforcement activities in Ukraine: administrative and legal principles : Doctor's dissertation: 12.00.07]. Dnipropetrovsk. 2010. 393 p. (in Ukrainian).

14. Muzychuk O.M. (2010) Kontrol za diialnistiu pravookhoronnykh orhaniv v Ukraini: administratyvno-pravovi zasady orhanizatsii ta funktsionuvannia: avtoref. … d-ra. yuryd. nauk: 12.00.07 [Control over the activities of law enforcement agencies in Ukraine: administrative and legal principles of organization and functioning: synopsis of Doctor's dissertation: 12.00.07]. Kharkiv: Kharkivskyi nats. un-t vnutrishnikh sprav. 2010. 32 p. (in Ukrainian).

15. Bublii M.P. (2016) Osoblyvosti zdiisnennia hromadskoho kontroliu za diialnistiu orhaniv derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia [Features of carrying out public control over the activities of state authorities and local self-government]. *International Scientific Journal*. No. 5. 2016. Pp. 15-18. (in Ukrainian).

16. Vasylenko V.M., Doroshenko V.A. (2017) Poniattia ta zmist hromadskoho kontroliu za diialnistiu Natsionalnoho antykoruptsiinoho biuro Ukrainy [The concept and content of public control over the activities of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav* [*Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*].. 2017. No. 4 (79). Pp. 165-176. (in Ukrainian).

17. Klochko A.M., Sobyna V.R. (2017) Hromadskyi kontrol za diialnistiu politsii v Ukraini [Public control over police activities in Ukraine]. *Visnyk NUTsZU. Seriia: Derzhavne upravlinnia* [*Bulletin of NUTSZU. Series: Public Administration*]. Issue 1(6). 2017. Pp. 194-201. (in Ukrainian).

18. Medvedenko S.V. (2019) Poniattia ta formy hromadskoho kontroliu za diialnistiu Natsionalnoi politsii Ukrainy [Concepts and forms of public control over the activities of the National Police of Ukraine]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk* [*Prykarpattya Legal Bulletin*]. 2019. No. 2(27). Pp. 32–36. (in Ukrainian).

19. Proekt Zakonu pro hromadskyi kontrol: vid 14.04.2014 № 4697 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy [Draft Law on Public Control: dated from April 14, 2014 No. 4697 // Database "Legislation of Ukraine" / The Verkhovna Rada of Ukraine.]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50646 (access date: March 26, 2019). (in Ukrainian).

20. Proekt Zakonu pro hromadskyi kontrol: vid 13.05.2015 № 2737-1 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy [Draft Law on Public Control: dated from May 13, 2015 No. 2737-1 // Database "Legislation of Ukraine" / The Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55101 (access date: March 26, 2019). (in Ukrainian).

21. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy : zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / Verkhovna Rada Ukrainy [On the national security of Ukraine: Law of Ukraine dated from June 21, 2018 No. 2469-VIII // Database "Legislation of Ukraine" / The Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (access date: March 26, 2019). (in Ukrainian).

Общественный контроль за деятельностью Национальной полиции: понятие и признаки

Василенко Виктор Михайлович, e-mail: Vasylenko_Viktor@ukr.net,
к.ю.н, доцент, заместитель декана факультета № 5 Харьковского национального университета внутренних дел, г. Харьков, Украина

Аннотация. В статье рассматриваются научные взгляды относительно понятия общественного контроля за деятельностью органов публичной власти, а также правоохранительных органов. Анализируются нормативно-правовые акты, регулирующие вопросы общественного контроля. Сформулировано понятие общественного контроля за деятельностью Национальной полиции, под которым предлагается понимать активную деятельность представителей общественности, обусловленную общественными интересами обеспечения неуклонного и эффективного выполнения возложенных на полицию задач, законности и дисциплины в деятельности работников системы её органов и учреждений путем реализации предоставленных и обеспеченных законом прав.
Выделены признаки и задачи общественного контроля за деятельностью Национальной полиции.

Ключевые слова: контроль, общественный контроль, признаки контроля, Национальная полиция.

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL SUPPORT OF OPERATIONAL-SEARCH COUNTERING TO CRIME IN PRISON

Dmytro M. Tsekhan
Odesa National Law Academy, Ukraine
e-mail: dimatsekhan@gmail.com

Abstract. The article singles out two groups of subjects that provide operative-search counteraction to crime in places of imprisonment. The existing legal gaps in the regulation of the functions of operational units in places of imprisonment are analyzed and amendments to the legislation are developed in order to eliminate them. The approach to the need to liquidate operational units in penitentiary institutions has been criticized. The functional orientation of operational units to ensure the order of serving a criminal sentence in the form of imprisonment is analyzed in detail. It is stated that, at present, the legislation does not contain an exhaustive list of powers of operational units to ensure the regime in penitentiary institutions. The main functions of operational units in relation to this area of work are highlighted, as well as the system of functions aimed at combating crime in penitentiary institutions.

Keywords: operative subdivisions, crime, penitentiary institutions, regime, counteraction.

Протидія злочинності є багаторівневої та комплексною діяльністю, яку здійснює значна кількість державних інституцій та суб'єктів правоохоронної діяльності. Саме тому, аналізуючи організаційний рівень протидії конкретним формам злочинної діяльності, одним із ключових завдань є характеристика структури та компетенції суб'єктів, які здійснюють таку протидію. Зважаючи на обраний нами підхід щодо розуміння злочинності у місцях позбавлення волі, зокрема обґрунтування позиції, що злочинна діяльність персоналу установ виконання покарань є частиною злочинності у місцях позбавлення волі як системи у межах нашого дослідження потребує структурно-функціональна характеристика оперативно-розшукової протидії злочинності потребує застосування системного підходу, оскільки, існує система суб'єктів, які реалізують вказаний напрям оперативно-розшукової роботи на принципі ініціативності та комплексності підходу, що зумовлено стійкими кореляційними залежностями між злочинністю у місцях позбавлення волі та різними формами злочинної діяльності, яка здійснюється поза межами установ виконання кримінальних покарань.

Питання структурно-функціонального забезпечення оперативно-розшукової діяльності в науці стали планово досліджуватися приблизно наприкінці шістдесятих − на початку семидесятих років минулого сторіччя. Враховуючи концептуальні розробки проблем управління А. І. Алексєєва, В. Г. Боброва, Б. Є. Богданова, Д. В. Гребельського, О. Г. Лєкаря, В. А. Лукашова, С. С. Овчинського, Г. К. Синілова, були сформульовані основи управління й організації у сфері ОРД, а згодом деталізовані за іншими напрямами як в докторських, так і кандидатських дисертаціях (В. М. Атмажитов, І. І. Басецький, М. П. Водько, І. О. Клімов, Б. П. Смагоринський, А. Б. Утєвський).

Водночас, необхідно наголосити на тому, що наукове розроблення організаційних рішень з удосконалення системи оперативних підрозділів досі залишаються важливими науковими проблемами.

Зважаючи на аналіз практики, можна відзначити, що система оперативно-розшукової-розшукової протидії злочинності у місцях позбавлення волі структурно включає дві групи суб'єктів:

по-перше, суб'єкти оперативно-розшукової діяльності для яких оперативно-розшукова протидія злочинності у місцях позбавлення волі є основною функціональною спрямованістю (оперативні підрозділи органів та установ виконання покарань);

по-друге, суб'єкти оперативно-розшукової діяльності для яких оперативно-розшукова протидія злочинності у місцях позбавлення волі є факультативною функцією.

Попри те, що засудженні до позбавлення волі знаходяться здебільшого під постійним контролем, кількість злочинів що вчиняються в установах виконання покарань не зменшується. Ув'язнення не обов'язково перешкоджає постійній злочинній поведінці. Деякі ув'язнені продовжують свою злочинну діяльність перебуваючи у в'язниці. Така діяльність може мати форму ведення незаконного бізнесу, спроби радикалізувати інших засуджених і схиляти їх до участі в організованій злочинній діяльності. Засуджені можуть продовжувати свою злочинну діяльність, зокрема керувати злочинними операціями, наркосиндикатами та бандами.

Тому, важливу роль має відігравати цілеспрямована та комплексна робота адміністрації установи виконання покарань та її підрозділів уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність. При цьому, вирішальна роль у виявленні, попередженні та розкритті кримінальних правопорушень, що вчиняються у

колоніях покладена саме на оперативно-розшукові підрозділи[5]. Фактично, діяльність оперативних підрозділів установ виконання покарань є системною моделлю соціальної діяльності, яка за своїм призначенням та змістом є правоохоронною, переважно оперативно-розшуковою та спрямованою на особливий об'єкт – злочинність у місцях позбавлення волі. У той же час, незважаючи на фактичне функціонування такої моделі існує логічне протиріччя, оскільки згідно ч.1 ст.11 КВК України центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації (Міністерство юстиції України), згідно із Законом України "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів" не належить до правоохоронних органів, але, фактично, виконує правоохоронну функцію. На реалізацію правоохоронної функції вказує і Закон України "Про Державну кримінально-виконавчу службу України" ст.6 якого визначає, що Державна кримінально-виконавча служба України відповідно до закону здійснює правоохоронні та правозастосовні функції. Як відзначає Є.Ю. Бараш, адміністративно-правовий статус органів і установ виконання покарань, як і їхня компетенція, містить у собі загальні ознаки, властиві правовим статусам інших суб'єктів права (теоретична конструкція складу, загальне призначення тощо), так і низку особливостей, притаманних лише згаданим суб'єктам, зокрема кримінально-виконавчих та управлінських правовідносин. Розгляд цих особливостей спрямовано на більш глибоке виявлення сутності адміністративно-правового статусу, його внутрішньої та зовнішньої сфери. Так, компетенція у внутрішній сфері визначається такими особливостями як встановлення дисципліни на зразок військової, віднесення органів і установ виконання покарань до числа правоохоронних державних формувань[1].

Зважаючи на таку неузгодженість, на шпальтах наукових видань обґрунтовуються поки що поодинокі позиції вчених щодо необхідності ліквідації оперативних підрозділів органів та установ виконання покарань. Аналіз таких позицій, дозволяє виокремити такі основні аргументи, які використовуються під час обґрунтування такого підходу: *по-перше,* оскільки Міністерство юстиції України не є правоохоронним органом підрозділи, які входять до його структури не можуть виконувати правоохоронну функцію; *по-друге,* необхідність повної демілітаризації пенітенціарної системи, у межах якої має відбутись ліквідація оперативних підрозділів; *по-третє,* невідповідність функціонування в установах виконання покарань оперативних підрозділів у концепції гуманізації кримінально-виконавчої системи та приведення її у відповідність до європейських стандартів. Більше того, вказані тенденції щодо ліквідації оперативних підрозділів знайшли відображення у законодавчих ініціативах останніх років. Так, аналіз проекту Закону України "Про пенітенціарну систему" свідчить, що оперативні підрозділи як структурні одиниці відповідних установ виконання кримінальних покарань у ньому не згадуються, а натомість пропонується створення у складі територіальних органів з питань виконання кримінальних покарань підрозділів спеціального призначення, основними завданнями яких є запобігання кримінальним правопорушенням терористичної спрямованості, іншим кримінальним правопорушенням на об'єктах органів і установ пенітенціарної системи; припинення дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань і установ тримання під вартою, посилення охорони та заходів безпеки на них.

До повноважень підрозділів спеціального призначення належать: 1) запобігання та припинення дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань і установ тримання під вартою, кримінальних правопорушень терористичної спрямованості на об'єктах органів і установ пенітенціарної системи; 2) здійснення заходів, передбачених введенням надзвичайного чи воєнного стану, режиму особливих умов у районі розташування об'єктів органів і установ пенітенціарної системи, для припинення масових заворушень, у разі збройного нападу чи опору, виникнення реальної загрози такого нападу на об'єкти органів і установ пенітенціарної системи, захоплення заручників, для припинення групових протиправних дій та інших насильницьких дій, для запобігання втечі з-під варти засуджених та осіб, взятих під варту, і ліквідації їх наслідків, а також надзвичайних ситуацій, передбачених Кодексом цивільного захисту України; 3) посилення охорони об'єктів органів і установ пенітенціарної системи та заходів безпеки на них, проведення оглядів та обшуків території установ виконання покарань і установ тримання під вартою, особистих речей засуджених та осіб, взятих під варту, оглядів інших осіб та їх речей, транспортних засобів, які перебувають на території об'єктів органів і установ пенітенціарної системи, а також вилучення грошей, цінностей, предметів, речей, речовин і виробів, заборонених до використання засудженими та особами, взятими під варту, на період введення надзвичайного чи воєнного стану, а також режиму особливих умов; 4) забезпечення безпеки засуджених та осіб, взятих під варту, персоналу і громадян, які перебувають на об'єктах органів і установ пенітенціарної системи, якщо існує безпосередня загроза для їх життя або здоров'я; 5) посилення заходів з охорони під час переміщення особливо небезпечних осіб, взятих під варту, та засуджених до місць відбування покарання.

Про кожний випадок залучення керівником територіального органу з питань виконання кримінальних покарань підрозділів спеціального призначення негайно повідомляється прокурору та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

Зважаючи на функціональну спрямованість вказаних підрозділів, останні мають у майбутньому, у разі прийняття цього законопроекту замінити оперативні підрозділи органів та установ виконання

покарань. Особливо важливо наголосити, що у даному випадку мова йде не просто про перейменування одного підрозділу в інший, а про фактичну зміну моделі його роботи, що, на нашу думку є неефективним та передчасним рішенням. Аргументуючи свою позицію необхідно звернути увагу на наступне:

по-перше, зважаючи на компетенцію вказаних підрозділів останні забезпечуватимуть протидію: а) правопорушенням, що дезорганізують роботу установ виконання покарань та установ тримання під вартою; б) правопорушенням терористичної спрямованості на об'єктах органів та установ пенітенціарної системи. У контексті цього, фактично без оперативного контролю та перекриття залишаються традиційні для установ виконання покарань форми злочинної діяльності, зокрема: а) незаконний обіг наркотичних засобів в установах виконання покарань; б) корисливо-насильницька злочинна діяльність; в) злочинна діяльність лідерів кримінального середовища щодо встановлення та поширення злочинного впливу;

по-друге, модель роботи вказаних підрозділів зорієнтована на фактичне реагування на кримінальні правопорушення, оскільки згідно з проектом вони можуть залучатись до виконання завдань керівником установи із негайним повідомленням прокурора та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Таким чином, запропонована модель роботи вказаних підрозділів не враховує ключові принципи протидії злочинності – ініціативність та наступальність. Крім того, запропонована модель роботи нівелює ключові інститути протидії злочинності в установах виконання покарань, а саме оперативне обслуговування та агентурно-оперативну роботу.

У контексті цього, ми солідаризуємось із позицією О.О. Шкута, який наголошує, що нині в Україні проходить службу велика кількість працівників оперативних підрозділів органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів МЮУ, щороку засобами оперативно-розшукової діяльності в кримінально-виконавчій системі запобігають не одній тисячі злочинів, підготовлюваних засудженими й ув'язненими. І цілком виключати з кримінально-виконавчої системи оперативні підрозділи лише через те, що окремі вчені не знайшли їм місця у своїх працях, є необдуманим вчинком, який може призвести до ускладнення оперативної й кримінологічної обстановки в кримінально-виконавчій системі. Адже якщо в кримінально-виконавчій системі не буде запобіжної діяльності (яка покладена саме на оперативні підрозділи ДКВС України), в установах виконання покарань збільшиться тиск, тероризування з боку негативної частини засуджених щодо засуджених, які прагнуть каяття й виправлення. Не говорячи вже про загальну безпеку засуджених (ув'язнених), кримінально-виконавчого персоналу й інших осіб [6].

Аналізуючи сучасний стан структурно-функціонального забезпечення оперативно-розшукової протидії злочинності у місцях позбавлення волі перш за все, необхідно звернути увагу, що відповідно до ст.5 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" підрозділами уповноваженими здійснювати оперативно-розшукову діяльність є оперативні підрозділи органів та установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України. Системний аналіз цього закону свідчить, що ним не встановлено спеціальних меж щодо: а) реалізації прав та дотримання обов'язків, які встановлені законом для оперативних підрозділів; б) підстав для здійснення оперативно-розшукової діяльності. Функціональна спрямованість оперативних підрозділів органів та установ виконання покарань деталізується у ст. 104 КВК України, яка визначає що відповідно до закону у колоніях здійснюється оперативно-розшукова діяльність, основним завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність осіб та груп з метою: а) забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб; б) попередження і виявлення кримінальних правопорушень, вчинених у колоніях, а також встановленого порядку відбування покарання; в) вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень; г) надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги у розкритті, припиненні та попередженні кримінальних правопорушень.

Крім того, необхідно звернути увагу, що функціональна спрямованість оперативних підрозділів установ виконання покарань не обмежується лише протидією кримінальним правопорушенням. Виходячи із положень ст. 104 КВК України, оперативно-розшукова діяльність і установах виконання покарань є засобом забезпечення режиму у колоніях.

У той же час, необхідно зауважити, що реалізація відповідними підрозділами оперативно-розшукової функції з метою забезпечення режиму є комплексною діяльністю, яка не спрямована на виявлення та припинення конкретного кримінального правопорушення чи здійснення оперативно-розшукового впливу на конкретного засудженого до позбавлення волі і тому здійснюється без заведення оперативно-розшукової справи. Водночас, аналіз базового нормативно-правового акта Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" свідчить про наявність правової неузгодженості між оперативно-розшуковим та кримінально-виконавчим законодавством, адже ст. 9 ЗУ "Про ОРД" визначає виключний перелік випадків можливості здійснення оперативно-розшукової діяльності без заведення оперативно-розшукової справи. Зважаючи на викладене, з метою гармонізації оперативно-розшукового та кримінально-виконавчого законодавства, а також конкретизації функцій оперативних підрозділів органів і установ виконання покарань слушно доповнити ст. 9 Закону України "Про оперативно-

розшукову діяльність" положенням, що *"оперативно-розшукова діяльність у колоніях з метою забезпечення встановленого порядку виконання та відбування покарання здійснюється на постійній основі без заведення оперативно-розшукової справи, а у випадках проведення оперативно-розшукової діяльності щодо конкретного засудженого після постановки його на профілактичний облік відповідним оперативним підрозділом."*

Крім того, необхідно наголосити, що здійснюючи оперативно-розшукову діяльність з метою забезпечення режиму в установах виконання покарань оперативні підрозділи керуються положеннями ст.104 КВК України, але знову ж таки можна простежити невідповідність такої діяльності положенням Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", оскільки ст.6 цього закону визначає вичерпний перелік підстав для здійснення оперативно-розшукової діяльності. У зв'язку із цим, на нашу думку, слушним є внесення доповнень до Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", зокрема доповнення ст. 6 п. 5 у такій редакції: *"забезпечення встановленого порядку виконання та відбування покарання у кримінально-виконавчих установах"*

Аналіз оперативно-розшукового та кримінально-виконавчого законодавства свідчить про відсутність вичерпної системи заходів, які входять до виключної компетенції оперативних підрозділів установ виконання покарань та спрямовані на забезпечення встановленого порядку виконання-відбування покарання у виді позбавлення волі. Доволі невизначеним вказане питання залишається й у наукових дослідженнях щодо забезпечення режиму у колоніях. Окремі науковці, детально аналізуючи основні засоби забезпечення режиму відбування покарання у частині функціональної спрямованості оперативних підрозділів вказують лише, що оперативно-розшукова діяльність оперативних працівників здійснюється у результаті проведення різноманітних заходів особисто та за допомогою інших співробітників колонії, особливо чергових змін молодшого інспекторського складу. Так, оперативні працівники можуть опитувати співробітників колонії та засуджених, встановлювати різні факти, отримувати довідки, досліджувати предмети та документи тощо[3]. На нашу думку, така характеристика функціональної спрямованості оперативних підрозділів у частині забезпечення режиму є доволі загальною та не відображає сучасних реалій цього напряму оперативної роботи. Інші вчені досліджуючи вказану проблематику просто констатують наявність оперативно-розшукового інструментарію як засобу запобігання злочинності серед засуджених та забезпечення режиму відбування покарання[2].

Проведене дослідження та опрацювання матеріалів практики щодо роботи оперативних підрозділів УВП дозволяє виокремити таку систему гласних та негласних заходів, які проводяться останніми з метою забезпечення дотримання режиму в установі:

по-перше, агентурно-оперативна робота, яка спрямована на: а) своєчасне виявлення осіб, схильних до порушення встановленого порядку відбування покарання; б) встановлення причин та умов, які сприяють та детермінують порушення встановленого порядку відбування покарання; в) усунення умов, які сприяють порушенню встановленого порядку відбування покарання; г) здійснення через негласних працівників індивідуально-профілактичного впливу на засуджених;

по-друге, особистий пошук, який полягає у здійсненні працівником оперативного підрозділу пошукових заходів з метою своєчасного виявлення ознак підготовки засудженого та/або групи засуджених до порушення встановленого порядку відбування покарання;

по-третє, проведення оглядів та обшуків з метою: а) виявлення фактів порушення порядку відбування кримінального покарання; б) своєчасного виявлення засобів, які можуть бути використанні для порушення порядку відбування покарання та/або подальшої злочинної діяльності засуджених.

У той же час, слушно підтримати позицію дослідників, які відзначають, що завданням оперативних підрозділів установ виконання покарань не має бути виявлення будь-якого порушення режиму, так як для вирішення цього завдання існують інші структурні підрозділи. Завданням оперативних підрозділів місць позбавлення волі має бути виявлення, попередження та припинення таких порушень режиму, які створюють необхідну основу для планування, підготовки, організації і вчинення злочинів як в межах установи виконання покарання так і на волі. У межах такої діяльності й буде полягати загальна превенція спрямована на оперативну обстановку в установі, а також індивідуальна превенція спрямована на окремі сфери, засуджених та/або групи засуджених[4].

Таким чином, аналіз оперативно-розшукового та кримінально виконавчого законодавства, а також наукових позицій дослідників, дозволяє виокремити такі *основні функції оперативних підрозділів установ виконання покарань:* участь спільно з іншими структурними підрозділами установи у забезпеченні порядку виконання-відбування кримінального покарання залежно від рівня безпеки кримінально-виконавчої установи; виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів, які готуються або вчиненні у кримінально-виконавчих установах; своєчасне виявлення та нейтралізація у разі можливості пенітенціарних конфліктів, наявними у розпорядженні засобами та методами; розшук осіб, які вчинили втечу з установи виконання покарань; виявлення та нейтралізація методами та засобами оперативно-розшукової діяльності елементів інфраструктури злочинності в установі виконання покарань; виявлення осіб, які після відбування кримінального покарання мають

стійкі наміри щодо продовження злочинної діяльності на волі; отримання інформації щодо причетності осіб, які відбувають покарання до вчинення нерозкритих злочинів минулих років, а також сприяння територіальним підрозділам у розкритті злочинів цієї категорії; вжиття заходів щодо недопущення встановлення та поширення злочинного впливу в установі лідерами кримінального середовища, у тому числі спільно із територіальними оперативними підрозділами.

References:

1. Barash E.U. (2012) Upravlinnya Derzhavnoyu kryminal′no-vykonavchoyu sluzhboyu Ukrayiny: administratyvno-pravove doslidzhennya : monohrafiya. KH. : Nika Nova. 2012. 458 p.

2. Bohatyr′ova O.I., Kolodchyna A.L. (2019) Deyaki zasoby vplyvu na zasudzhenykh z metoyu zapobihannya vchynennyu nymy novoho zlochynu u vypravniy koloniyi Ukrayiny. Pravo i suspil′stvo. № 2. 2019. P.195-200

3. Kozlov P.P., Nikitin YU.V., Strelkov L.O. (2008) Rezhym vykonannya kryminal′nykh pokaran′. Monohrafiya. K.: KNT. 2008. 272 p.

4. Kunitsin S.N. (2013) Kollizii pri opredelenii tseley i zadach operativno-rozysknoy deyatel'nosti v uchrezhdeniyakh ugolovno-ispolnitel'noy sistemy Rossii. Vestnik VGU. Seriya: Pravo. 2013. №1. P.340-350

5. Romanyuk O.V., Vyshnevs′kyy O.S., Muzyka V.V. (2019) Operatyvno-rozshukova diyal′nist′ ta bezpeka u penitentsiarnykh ustanovakh: navch. posib. Bila-Tserkva. 2019. 272 p.

6. Shkuta O.O. (2018) Teoretyko-pravovi zasady funktsionuvannya kryminal′no-vykonavchoyi systemy Ukrayiny: dys… dokt. yuryd. nauk.: 12.00.08. Zaporizhzhya. 2018. 482 p.

Структурно-функциональное обеспечение оперативно-розыскного противодействия преступности в местах лишения свободы

Цехан Дмитрий Николаевич, e-mail: dimatsekhan@gmail.com
доцент кафедры криминалистики Национального университета «Одесская юридическая академия», Одесса, Украина.

Аннотация. В статье выделены две группы субъектов, обеспечивающих оперативно-розыскной противодействие преступности в местах лишения свободы. Проанализированы имеющиеся правовые пробелы по регулированию функций оперативных подразделений в местах лишения свободы и разработаны изменения в законодательство с целью их устранения. Аргументированно критикуется подход о необходимости ликвидации оперативных подразделений в учреждениях исполнения наказаний. Детально проанализированы функциональную направленность оперативных подразделений по обеспечению порядка отбывания уголовного наказания в виде лишения свободы. Констатировано, что, пока в законодательстве отсутствует исчерпывающий перечень полномочий оперативных подразделений по обеспечению режима в учреждениях исполнения наказаний. Выделены основные функции оперативных подразделений по указанному направлению работы, а также система функций направлена на противодействие преступности в учреждениях исполнения наказаний.

Ключевые слова: оперативные подразделения, преступность, учреждения исполнения наказаний, режим, противодействие.

ORGANIZATION AND CONDUCT OF SILENT INVESTIGATIVE (INVESTIGATIVE) ACTIONS IN INVESTIGATION OF THE FACTS OF ACCEPTANCE OF THE PROPOSAL, PROMISES OR RECEIPTS

Zhovtan P.V.
PhD, Judge of the Kominternivsky District Court of Odessa region, Odesa, Ukraine
email: krim.process.oduvs@ukr.net

Abstract. The article analyzes the issues of the peculiarities of conducting certain covert investigative (search) actions in the investigation of the facts of acceptance of an offer, promise or receipt of illegal benefit by an official. The covert investigative (search) actions that are effective during the pre-trial investigation of the facts of acceptance of the offer, promise or illegal benefit by the official are considered, namely: audio, video surveillance, inspection of inaccessible places, housing or other property, removal of information from transport telecommunication networks, surveillance of a person, thing or place, etc. An important piece of evidence in criminal proceedings is the results of a special investigative experiment on the transfer of an object of illicit gain with the subsequent detention of a suspect. The peculiarities of control over the commission of a crime in the form of a special investigative experiment conducted using pre-identified (observed) means and which is important for proving in criminal proceedings on the transfer of the subject of illegal gain with subsequent detention of the suspect, documenting such actions. Attention is drawn to the lack of unambiguous wording of the investigative experiment in legislation, which leads to the possibility of a broad interpretation and the impossibility of a clear delineation of certain forms of control over the commission of a crime. It is stated that a special investigative experiment to expose the receipt of an illegal benefit by an official is mainly conducted in publicly accessible places, which necessitates actions that the Criminal Procedure Code of Ukraine refers to the temporary restriction of a person's constitutional rights. It is emphasized that the main means of recording the fact of receiving an illegal benefit by an official are such covert investigative (search) actions as a special investigative experiment, which must be combined with inspection of publicly accessible places, visual observation of a person, during which it can be legally used technical means. Depending on the investigative (operational and tactical) situation, visual observation of the place or thing and audio and video control of the place can also be used.

Keywords: pre-trial investigation, criminal proceedings, covert investigative (search) actions, receipt of illegal benefit by an official.

Постановка проблеми та її актуальність. Євроінтеграція України сприяла усвідомленню необхідності удосконалення положень кримінального законодавства та відповідності його до міжнародних стандартів, зокрема щодо запобігання і протидії корупції. Відтак для встановлення напрямів боротьби з корупцією Україна ратифікувала низку міжнародно-правових актів та дотрималась рекомендації міжнародних організацій (Групи держав проти корупції (GRECO), Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР та ін.). Основною новелою у цьому стала диференціація кримінальної відповідальності за спеціальним суб'єктом, а також встановлення кримінальної відповідальності не лише за одержання особою неправомірної вигоди, а й за прийняття її пропозиції чи обіцянки. Небезпека отримання та надання неправомірної вигоди як складової корупції полягає у викривленні державним апаратом соціально-економічної політики країни, що призводить до неможливості реалізовувати певну діяльність чесним громадянам і водночас сприяє масовому залученню до неї представників злочинного світу [1, с. 88].

Одним із напрямків протидії фактам прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є здатність правоохоронних органів своєчасно виявляти факти таких злочинних діянь та якісно проводити досудове розслідування з подальшим притягненням винних осіб до кримінальної відповідальності. Така діяльність потребує певних знань, а також практичних навичок у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій щодо виявлення, документування і розслідування вказаних злочинних фактів. Складність виявлення фактів одержання неправомірної вигоди полягає в особливостях цього злочину, адже зовні часто дії службових осіб мають правомірний і законний характер. Лише за умови належного збирання доказів, які підтверджують причетність підозрюваного до корупційних діянь, є можливим його притягнення до кримінальної відповідальності. Не дивлячись на визнання значних позитивних зрушень у сфері забезпечення прав і свобод людини, положення КПК України не в повній мірі

забезпечують послідовне та збалансоване виконання завдань кримінального судочинства. Виникнення численних проблем практичної діяльності зумовлено, зокрема, недосконалістю правового регулювання інституту НС(Р)Д.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, досліджено низкою науковців, таких як О.М. Бандурка, В.І. Василинчук, В.О. Глушков, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, В.П. Євтушко, А.М. Кислий, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, О.Є. Користін, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, Є.Д. Скулиш, М.П. Стрельбицький та ін. В працях наведених авторів розкриваються криміналістичні аспекти проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Однак, у працях наведених науковців не повною мірою окреслюються питання проведення цих процесуальних дій як засобів збирання доказів.

Метою та завданням статті є дослідження прогалин окремих положень КПК України щодо процесуального оформлення результатів НС(Р)Д у доказуванні фактів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Виклад основного матеріалу. Розслідування фактів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою характеризується високим рівнем латентності. За таких умов складнощі викликає діяльність із виявлення та документування злочинної діяльності. Відповідно, виникають проблеми доказування обставин скоєного кримінального правопорушення, що знижує ефективність досудового розслідування. За таких умов необхідно застосовувати всі передбачені законом засоби для реалізації завдань кримінального провадження. Одним із таких засобів є негласні слідчі (розшукові) дії, результати проведення яких визнаються чи не найважливішими доказами винуватості.

Найефективнішими засобами викриття одержання неправомірної вигоди службовою особою є проведення таких НСРД, передбачених ст. ст. 246, 250, 250, 251, 271, 273 КПК України, зокрема здійснення контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту, що проводиться з використанням заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів. З цією метою проводять також аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) та місця (ст. 270 КПК України). Проведення спеціального слідчого експерименту за фактом передавання предмета неправомірної вигоди з подальшим затриманням підозрюваного, документування таких дій має вагоме значення для доказування у кримінальному провадженні. КПК України, на жаль, не містить визначення НС(Р)Д у формі спеціального слідчого експерименту. Проте, у міжвідомчій Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, у п. 1.12.4, спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [2]. Аналіз змісту окресленої норми дає підстави для висновку про відсутність однозначності пропонованого розробниками Інструкції формулювання. Наслідком цього є можливість їх широкого тлумачення та неможливість чіткого відмежування окремих форм контролю за вчиненням злочину. Відсутність однозначності в цьому питанні спостерігається як в практичній діяльності, так і у наукових джерелах. Більше того, в окремих навчальних посібниках та методичних рекомендаціях ідентичні операції, що проводять з метою викриття одержання службовою особою неправомірної вигоди, іменують як спеціальним слідчим експериментом, так і імітуванням обстановки злочину. На думку М. Л. Грібова, такі операції є саме спеціальнім слідчим експериментом [3].

Спеціальний слідчий експеримент з викриття одержання службовою особою неправомірної вигоди переважно проводиться у публічно доступних місцях, що зумовлює необхідність дій, які КПК України відносить до тимчасового обмеження конституційних прав особи. Згідно до ч. 8 ст. 271 КПК України у такому разі вказана НС(Р)Д має здійснюватися на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами КПК України. При цьому для фіксування злочинних дій, які будуть відбуватися у конкретному місці, доцільно одночасно проводити аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України), який проводиться виключно з дозволу слідчого судді. КПК визначає, що аудіо-, відеоконтроль місця полягає в здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх

власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб [4]. При цьому коло таких міць може бути досить широким (торговельні та розважальні центри, кафе, бари, ресторани, музеї, спортивні комплекси, парки, сквери, вулиці, бульвари, майдани, ліс, степ, гори, узбережжя та акваторія водоймищ тощо). Тому загадково, чому законодавець у ст. 270 КПК України вживає формулювання у «всередині публічно доступних місць», яке фактично передбачає, що аудіо-, відеоконтроль місця можна проводити лише в приміщенні. З технічної сторони у таких місцях часто буває досить важко належним чином встановити та ефективно засоби необхідні для проведення НС(Р)Д, передбаченої ст. 270 КПК України. Тому в зазначених випадках здебільшого проводять візуальне спостереження за річчю або місцем із використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження, що передбачено нормами ст. 269 КПК України. Аналіз норм цієї статті дає можливість дійти однозначного висновку, що для такого спостереження не потрібно одержувати ухвалу слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д (така ухвала необхідна лише в разі встановлення візуального спостереження за особою).

При проведенні слідчого експерименту слідчий, оперативний працівник, інша уповноважена особа як учасники спеціального слідчого експерименту не мають права провокувати або підштовхувати фігуранта до вчинення протиправних дій, тому під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії необхідно дотримуватися низки принципових тактичних умов, що унеможливлюють найменшу підозру щодо провокації (підбурювання) до вчинення конкретного злочинного посягання [5, с. 58].

Європейським судом з прав людини вироблена концепція провокації, яка порушує пункт 1 статті 6 Конвенції, і є відмінною від застосування законних оперативних методів досудового розслідування. Ним встановлено, що, тоді як застосування спеціальних методів розслідування, зокрема негласних, не може саме по собі порушувати право на справедливий судовий розгляд, небезпека поліцейської провокації в результаті таких заходів передбачає, що їх застосування повинно бути обмежене зрозумілими рамками (рішення ЄСПЛ від 5 лютого 2008 року у справі «Раманаускас проти Литви») [7]. У своїх рішеннях Європейський суд не забороняє посилатися на стадії розслідування кримінального провадження і у випадку, якщо дозволяє характер злочинної дії, на докази, отримані в результаті проведення співробітниками правоохоронних органів операцій під прикриттям (рішення ЄСПЛ від 15 червня 1992 року у справі «Люді проти Швейцарії»). Однак застосування агентів під прикриттям повинно бути обмежене, співробітники поліції можуть діяти таємно, але не займатись підбурюванням (рішення ЄСПЛ від 9 червня 1998 року у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії») [6].

Суд визначає пастку як ситуацію, коли задіяні агенти – працівники органів правопорядку або особи, що діють на їх прохання – не обмежуються суто пасивними спостереженнями протиправної діяльності, а здійснюють на особу, за котрою стежать, певний вплив, провокуючи її скоїти правопорушення, яке вона в іншому випадку не вчинила би, з метою зафіксувати його, тобто отримати доказ і розпочати кримінальне правопорушення (пункт 55 рішення у справі «Раманаускас проти Литви» від 05 лютого 2008 року, заява № 74420/01). ЄСПЛ під поліцейською провокацією розуміє випадки, коли задіяні посадові особи, які є або співробітниками правоохоронних органів, або особами, що діють за їх дорученням, не обмежують свої дії лише розслідуванням кримінальної справи, а впливають на суб'єкт з метою спровокувати його на скоєння злочину, який в іншому випадку не було би скоєно, задля того щоб зробити можливим виявлення злочину, тобто отримати докази та порушити кримінальну справу. При цьому поведінкою, яка провокує особу на скоєння злочину, може бути встановлення контакту із особою за відсутності об'єктивних підозр у її причетності до злочинної діяльності (пункт 44 рішення у справі «Burak Hunпроти Туреччини» від 15 грудня 2009 року, № 17570/04), поновлення пропозиції, незважаючи на її попередню відмову (пункт 67 рішення у справі «Раманаускас проти Литви» від 05 лютого 2008 року, заява № 74420/01) [7]. Ключовим у вирішенні цього питання є те, що мотивація на вчинення злочину виникла в особи безвідносно до дій правоохоронних органів. Тобто, внутрішня спонука на вчинення злочину виникла автономно і злочин був проявом свободи волі відповідного учасника. Верховний Суд в постанові від 6 березня 2018 року по справі № 727/6661/15-к також зазначив, що: «Відповідно до вимог ЄСПЛ для відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів існує ряд критеріїв. Під змістовним критерієм розуміється наявність/відсутність істотних змістовних ознак, притаманних провокації правоохоронних органів, а під процесуальним критерієм – наявність у суду можливостей перевірити відомості про передбачувані провокації під час судового засідання. Тобто будь-яка інформація, що стосується існуючого наміру

вчинити злочин або вчиненого злочину, повинна бути такою, яку можна перевірити, а державне обвинувачення повинно мати можливість продемонструвати на будь-якій стадії, що в його розпорядженні є достатні підстави для проведення оперативного заходу» [8]. Таким чином, можна виділити наступні критерії розмежування провокації вчинення злочину з боку правоохоронних органів та здійсненням негласних слідчих (розшукових) дій: наявність свободи волі на вчинення злочину; пасивність правоохоронних органів або осіб, що діють за їх дорученням; відповідне документальне підтвердження проведення НС(Р)Д.

Важливі відомості у кримінальному провадженні можна отримати шляхом проведення аудіо-, відеоконтролю особи (ст. 260 КПК України). Відповідно до ст. 260 КПК України, аудіо-, відеоконтроль особи проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування [4]. Для проведення аудіо-, відеоконтролю особи згідно з п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК України можливо здійснити обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, причетної до кримінального правопорушення, застосовуючи таємне проникнення до них, після чого встановити технічні засоби аудіо- та відео контролю особи. Відповідно до ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України, аудіо-, відеоконтроль особи може проводитися уповноваженими оперативними підрозділами (за дорученням слідчого) [4].

Аудіоконтроль особи проводиться з допомогою спеціальних технічних засобів фіксації інформації. Особливістю аудіо контролю є те, що він може бути епізодичним, тобто на певний проміжок часу, однак, як правило, аудіо контроль особи здійснюється цілодобово, тому що особа, яка може бути причетна до протиправних дій, може в будь-який момент часу надати чи спробувати передати іншим особам інформацію, що може мати значення для кримінального провадження [9, с.126].

Метою відео контролю є візуальне негласне спостереження за діями особи (шляхом відеозапису та аудіо фіксації) у будь-якому місці її перебування для отримання інформації, що має значення для досудового розслідування. Відео-контроль проводиться шляхом негласного візуального спостереження за діями особи, її розмовами, поведінкою спеціальними підрозділами за допомогою спеціальних технічних засобів. Відео-контроль може здійснюватися в будь-якому місці перебування особи, зокрема, в житлі або в іншому володінні особи, у приміщеннях, транспортних засобах та інших місцях. Відеозапис дає змогу більш детально виявити необхідну інформацію, досконально вивчити дії заінтересованих осіб, одержати повну інформацію щодо діяльності підозрюваної або обвинуваченої особи в учиненні кримінального правопорушення [10]. Внутрішній зміст аудіо-, відеоконтролю особи полягає у застосуванні спеціальних оперативно-технічних засобів з метою фіксації і обробки розмов, інших звуків, рухів і дій особи, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування. Результатом є закріплені у формі протоколу про проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії фактичні дані, які мають значення для кримінального провадження і відображають зміст розмов, інших звуків, рухів, дій, отримані в результаті використання спеціальних технічних засобів, а також отримання аутентичних даних у вигляді аудіо- чи відеозапису, за допомогою якого можливо встановити наявність або відсутність обставин, які мають значення для кримінального провадження і підлягають подальшому доказуванню у суді.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) також є дієвим засобом доказування фактів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Вона здійснюється за допомогою уповноважених оперативно-технічних підрозділів органів НП та органів безпеки на підставі ухвали слідчого судді й полягає в проведенні спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні й фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку із застосуванням відповідних технічних засобів. Таке зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання інформації, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження [4]. Фактично проведенням зняття інформації з каналів зв'язку визначено правову природу прослуховування. Ця НС(Р)Д полягає в контролі, який здійснюється шляхом прослуховування і фіксації змісту інформації шляхом переговорів, що здійснюються з допомогою

телефонного чи інших видів зв'язку. Крім того, не викликає жодного сумніву, що цю дію необхідно проводити не лише щодо підозрюваного, а й відносно його зв'язків тощо.

В Україні кримінально-процесуальне законодавство визначає право слідчих підрозділів на застосування зняття інформації з каналів зв'язку як одного з оперативно-технічних заходів за наявності відповідних підстав. Однак, не зважаючи на актуальність правового забезпечення проведення оперативно-технічних заходів на каналах зв'язку для правоохоронних органів в умовах стрімкого розвитку інформаційного середовища, на законодавчому рівні не регламентовано прозорий порядок створення та впровадження систем перехоплення телекомунікацій, не визначені організаційно-технічні вимоги, які повинні забезпечувати контроль їх проведення.

В результаті зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може бути отримана інформація, що вказує на ознаки кримінального правопорушення в діях підозрюваного, а також відомості про протиправну діяльність окремих осіб, котрі контактували з ними через канали мережі під час проведення НС(Р)Д. Отримані відомості фіксуються на матеріальні носії у форматі, придатному для автоматизованого оброблення на ЕОМ та відтворення слідчим, прокурором або судом із метою проведення інших процесуальних дій. Зміст відомостей з транспортних телекомунікаційних мереж, що мають значення для конкретного кримінального провадження, зазначається у протоколі про зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Така слідча (розшукова) дій, як «спостереження за особою, річчю або місцем» (ст. 269 КПК України), полягає в негласному (замаскованому) візуальному стеженні за діями особи (або групи осіб), з метою пошуку, фіксації й перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу (осіб) та її (їх) поведінку або тих, з ким ця особа (особи) контактує, або певної речі чи місця в публічно доступних місцях з використанням або без використання відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження. Як свідчить аналіз оперативно-розшукової та слідчої практики, для отримання необхідних результатів від зазначеної дії необхідно володіти певними професійними здібностями, які мають оперативні підрозділи, як суб'єкти оперативно-розшукової діяльності. Саме вони можуть застосувати можливості інших підрозділів, що забезпечують виконання вказаної НС(Р)Д. Зазначені взаємовідносини повинні бути врегульовані вже існуючими відомчими нормативними актами. При цьому отримується інформація, яка має не тільки доказове, але й орієнтовне значення.

При проведенні спостереження за особою, річчю або місцем можуть використовуватись новітні інтелектуальні моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою яким є аналітичний продукт IT-додатку «Інтелектуальна система кримінального аналізу у режимі реального часу» (R.I.C.A.S.) [11, с.112]. Система RICAS розроблена для відображення та аналізу даних та інформації, які містяться в системі «АРМОР» та в інших базах даних, і є інструментом, який забезпечує швидке прийняття рішень. Додаток доступний у публічному та обмеженому режимі. Останній доступний лише підрозділам поліції, за допомогою використанням VPN-з'єднання за протоколом шифрування SSL.

Ця система може забезпечити доступ до наступних баз даних та інформації: бази даних поліції про скоєні злочини, інформація кримінального характеру та реєстрації подій, GPS-даних, державні реєстри тощо. Зазначений обсяг інформації можна використовувати у поєднанні з різними видами інших даних та інформації, зображеннями, що свідчать про скоєння злочину або порушень громадського порядку, введеними в систему в ручному режимі працівниками правоохоронних органів, а також забезпечений доступ до камер відеоспостереження, встановлених у місті, в режимі реального часу. Однак існує проблема, яка полягає у відсутності процедур та робочих методологій у сфері збирання, оброблення, аналізу та, що не менш важливо, поширення/розповсюдження даних/звітів [12, с.5].

Висновки. Таким чином, основним засобом фіксації факту одержання неправомірної вигоди службовою особою є такі НС(Р)Д як, спеціальний слідчий експеримент, проведення якого необхідно поєднувати з обстеженням публічно доступних місць, візуальним спостереженням за особою, під час якого на законних підставах може бути застосовано технічні засоби. Залежно від слідчої (оперативно-тактичної) ситуації можуть бути також застосовані візуальне спостереження за місцем або річчю та аудіо-, відеоконтроль місця.

References:

1. Darahan V.V (2018) *Deiaki osoblyvosti zdiisnennia etapu dokumentuvannia zlochynnykh namiriv osoby shchodo nadannia nepravomirnoi vyhody pratsivnyku natsionalnoi politsii* [Some features of the stage of documenting the criminal intentions of a person to provide illegal benefits to a national police officer]. *Pravovi ta orhanizatsiini zasady zabezpechennia derzhavoiu pravookhoronnoi funktsii: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Legal and organizational principles of state law enforcement function: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference]. DDUVS, 30.10.2018 r. P.63–66. (In Ukrainian)

2. *Pro zatverdzhennia Instruktsii pro orhanizatsiiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezultativ u kryminalnomu provadzhenni : nakaz HP Ukrainy, MVS Ukrainy, SB Ukrainy, Administratsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy, Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 16 lystop. 2012 r. №114/1042/516/1199/936/1687/5* [On approval of the Instruction on organization of covert investigative (search) actions and use of their results in criminal proceedings: order of the State Enterprise of Ukraine, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Security Service of Ukraine, Administration of the State Border Guard Service of Ukraine, Ministry of Finance of Ukraine, Ministry of Justice of Ukraine. 2012 №114 / 1042/516/1199/936/1687/5]. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ v0114900 12. (In Ukrainian)

3. Hribov M. L. (2016) *Dokumentuvannia oderzhannia nepravomirnoi vyhody sluzhbovoiu osoboiu v publichno dostupnomu mistsi* [Documenting the receipt of illegal benefits by an official in a publicly accessible place.]. *Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v mizhnarodnomu vymiri. Zbirnyk naukovykh pravts* [Implementation of state anti-corruption policy in the international dimension. Collection of scientific tetanus]. 2016. URL:http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5158(In Ukrainian)

4. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651 VI: stanom na 14.05.2021 r.* [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of 13.04.2012 № 4651 VI: as of 14.05.2021]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2013. №№ 9 13. St. 88. (In Ukrainian)

5. Cherniavskyi S.S., Vakulenko O.F., Tolochko O.M. ta in. (2014) *Osoblyvosti rozsliduvannia pryiniattia propozytsii abo oderzhannia nepravomirnoi vyhody sluzhbovoiu osoboiu : metodychni rekomendatsii* [Features of investigation of acceptance of the offer or reception of illegal benefit by the official: methodical recommendations]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2014. 92 p. (In Ukrainian)

6. *Provokatsiia zlochynu: praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny* [Provocation of a crime: the case law of the European Court of Human Rights]. *Sudebno-yurydycheskaia hazeta* [Judicial and legal newspaper]. URL:https://sud.ua/ru/news/blog/112137-provokatsiya-zlochinu-praktika-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini (In Ukrainian)

7. *Rishennia YeSPL u spravi "Ramanauskas proty Lytvy". 5 liutoho 2008 r* [Judgment of the European Court of Human Rights in Ramanauskas v. Lithuania. February 5, 2008]. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf(In Ukrainian)

8. *Postanova Verkhovnoho Sudu Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu vid 06 bereznia 2018 r . u kryminalnomu provadzhenni № 51- 1426 km 18* [Resolution of the Supreme Court of the First Judicial Chamber of the Criminal Court of Cassation of March 6, 2018. in criminal proceedings № 51- 1426 km 18]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/72670494(In Ukrainian)

9. *Militsiia aktyvno shukaie zlochyntsiv u sotsialnykh merezhakh* [The police are actively looking for criminals on social networks]. *Tyzhden, 18.03.2011 r* [Week, March 18, 2011]. URL: http://tyzhden.ua/ News/23957. (In Ukrainian)

10. Serdiuk A. V. (2016) *Protsesualni aspekty provedennia audio , videokontroliu osoby yak riznovydu nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii* [Procedural aspects of audio, video control of a person as a kind of covert investigative (search) actions]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Kherson State University]. № 3. 2016. P. 125–128. (In Ukrainian)

11. Korystin O.Ye., Albul S.V., Kholostenko A.V., Zaiets O.M. ta in. (2016) *Osnovy kryminalnoho analizu : posibnyk z elementamy treninhu* [Fundamentals of criminal analysis: a guide with elements of training]. Odesa: ODUVS, 2016. 112 p. (In Ukrainian)

12. Makhniuk, A.V. (2011) *Teoretychni osnovy provadzhennia kryminalnoho analizu u sferi pravookhoronnoi diialnosti* [Theoretical bases of criminal analysis in the field of law enforcement]. *Naukovyi visnyk Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby* [Scientific Bulletin of the State Border Guard Service]. 2011. № 94. P. 3–7. (In Ukrainian)

Организация и проведение негласных следственных (розыскных) действий при расследовании фактов принятия предложения, обещания или получение неправомерной выгоды должностным лицом

Жовтан П.В., email: krim.process.oduvs@ukr.net
кандидат юридических наук, судья Коминтерновского районного суда Одесской области

Аннотация. В статье анализируются вопросы особенностей проведения отдельных негласных следственных (розыскных) действий при расследовании фактов принятия предложения, обещания или извлечения неправомерной выгоды должностным лицом. Рассмотрены негласные следственные (розыскные) действия, эффективные при досудебном расследовании фактов принятия предложения, обещания или получения неправомерной выгоды должностным лицом, а именно: аудио-, видеоконтроль лица, обследование публично недоступных мест, жилья или иного владения лица, снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей, наблюдение за лицом, вещью или местом. Важную доказательную информацию в уголовном производстве имеют результаты проведения специального следственного эксперимента по факту передачи предмета неправомерной выгоды с последующим задержанием подозреваемого.

Проанализированы особенности проведения контроля за совершением преступления в форме специального следственного эксперимента, проводимого с использованием заранее идентифицированных (замеченных) средств и имеющего важное значение для доказывания в уголовном производстве по факту передачи предмета неправомерной выгоды с последующим задержанием подозреваемого, документирования таких. Обращено внимание на отсутствие однозначности формулировки следственного эксперимента в законодательных актах, что приводит к возможности широкого толкования и невозможности четкого отграничения отдельных форм контроля за совершением преступления.

Констатируется, что специальный следственный эксперимент по разоблачению получения должностным лицом неправомерной выгоды преимущественно проводится в публично доступных местах, что приводит к необходимости действий, которые Уголовным процессуальным кодексом Украины относятся к временному ограничению конституционных прав личности.

Отмечено, что основным средством фиксации факта получения неправомерной выгоды должностным лицом являются такие негласные следственные (розыскные) действия, как специальный следственный эксперимент, проведение которого необходимо совмещать с обследованием публично доступных мест, визуальным наблюдением за лицом, во время которого на законных основаниях может быть применено Технические средства. В зависимости от следственной (оперативно-тактической) ситуации могут быть применены визуальное наблюдение за местом или вещью и аудио-, видеоконтроль места.

Ключевые слова: досудебное расследование, уголовное производство, негласные следственные (розыскные) действия, получение неправомерной выгоды должностным лицом.

THEORETICAL-LEGAL APPROACHES TO THE PROBLEMS OF INFORMATION-ANALYTICAL ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE AT THE MODERN STATE OF COOPERATION

Karen Ismailov
Ph.D. the Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, Ukraine
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5137-2507
e-mail: 0997060070@ukr.net

Abstract. *Relevance of research.* The urgency of the problem under consideration is caused by the transformation of Ukraine's national information space, challenges and threats in the security sphere, and the introduction of modern analytical support to the activities of the state apparatus in general and to the management of the National Police of Ukraine, in particular. Changes in the philosophy and methodology of combating crime in Ukraine through the introduction of a new model of police activity guided by intelligence analytics that is effective in managing national law enforcement agencies.
The purpose of the article is theoretical and legal coverage and determination of approaches to solving problems of information and analytical activity of the National Police at the present stage of state formation.
Research methods. To achieve this goal, a number of scientific methods were used, namely: theoretical - to study and analyze the national and international methodology of law enforcement information and analytical activities; logical analysis - to formulate basic concepts and conduct classification; concrete historical - to demonstrate the dynamics of analytical work; dialectics - to determine the content and features of the constituent elements of information and analytical activities of the units of the National Police; empirical methods - to summarize the best practices of EU countries.
Results of the research. The article presents the problem theoretical and legal issues of information and analytical activity of the National Police of Ukraine at the present stage of state development. It is noted that the work of the National Police, as the central executive authority, is not functioning properly due to the lack of a comprehensive systematic approach to information and analytical support of the activities of public administration, including due to the disparity of categorical-conceptual components of information and analytical activity in numerous normative activities. Also, the transition of policing from the dominant paradigm of reactive policing to a model of proactive activity, led to the emergence of a model of police activity, guided by intelligence analytics, during which the analytical work of law enforcement agencies plays a significant role. It is suggested to consider the possibility of forming databases (banks) with the help of modern blockchain technology, which will lead to overcoming problems of storage and use of information, observance of rights and freedoms during its processing, including automatic processing of data.

Keywords: information-analytical activity, National Police of Ukraine, analytical work, information technology.

Процеси, що відбуваються в національному інформаційному просторі України, продовження і посилення інформаційної агресії Російської Федерації, останні законодавчі ініціативи владної більшості щодо проекту «Держава в смартфоні» свідчать про наростання і загострення питань щодо гарантування інформаційної безпеки, безумовного забезпечення конституційних інформаційних прав і свобод громадянина і українського суспільства за умови, якщо зазначені зміни в сфері інформаційного соціального обороту та інформаційно-правових відносин будуть проводитися без належного суспільного, наукового обговорення та правового забезпечення.

Дослідження інформаційно-аналітичної діяльності - це полідисциплінарне поле, яке у форматі державно-управлінської практики перетворюється на міждисциплінарне, синтезуючи в собі наукову (теоретичну та емпіричну) і практичну діяльності в різних соціальних сферах.

Необхідність кардинальної трансформації інформаційного забезпечення органів державного управління обумовлена невідповідністю традиційних моделей менеджменту сучасному рівню розвитку інформаційних технологій, а також проблемами, пов’язаними з доступом до інформаційних ресурсів. Сьогодні удосконалення технології інформаційного забезпечення стало пріоритетним напрямом оптимізації адміністрування аналітично-інформаційних процесів у державі.

Національна поліція України будучи центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1], координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, тому напрям

реформування та запровадження принципу побудови інформаційного забезпечення діяльності державного управління в цілому впливає на розбудову інформаційно-аналітичної функції поліції.

Разом з тим, незважаючи на важливість цієї проблематики для подальшого вдосконалення діяльності органів державної влади та численні праці науковців, зокрема В.Б. Авер'янова, І.В. Арістової, О.М. Бандурки, В.М. Варенко, Р.А. Калюжного, О.Є. Користіна, М.В. Корнієнко, В.М. Плішкіна, О.Д. Тихомирова, О.Н. Ярмиша та інших вчених, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності правоохоронних структур в системі органів державного управління потребує додаткового теоретико-правового осмислення в частині висвітлення та визначення підходів до вирішення проблем інформаційно-аналітичної діяльності, зокрема, поліції, що набуває особливого значення під час реформування правоохоронної сфери і, загалом, всього управлінського апарату держави. Зазначене і є метою нашого дослідження, яке проводиться в рамках НДР № 0116U006767 «Правові та управлінські засади кіберзлочинності» кафедри кібербезпеки та інформаційного забезпечення Одеського державного університету внутрішніх справ.

Так, важливість інформаційного забезпечення діяльності з державного управління усвідомлювалася давно. Ще у 1998 році у Концепції адміністративної реформи в Україні, затвердженій указом Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98, одним з напрямів адміністративної реформи було визначено наукове та інформаційне забезпечення системи державного управління, формулювання механізмів наукового та інформаційного моніторингу її функціонування. Підкреслювалося, що підвищення ефективності державного управління залежить від якісно нового рівня інформаційного забезпечення органів виконавчої влади. У зв'язку з цим, як основні завдання інформатизації державного управління були визначені: створення інформаційної системи державного управління; визначення потреб органів влади у нових інформаційних технологіях та базах даних; розробка типових проектів та стандартів інформатизації державного управління; здійснення державного керівництва впровадженням нових інформаційних технологій в сфері державного управління; організація міжнародного співробітництва у галузі обміну інформацією щодо державного управління; здійснення безпаперового документообігу; удосконалення статистичної звітності стосовно функціонування органів виконавчої влади; розробка нормативно-правових актів з питань інформатизації адміністративної системи, у тому числі її захисту [2].

Необхідність коригування стратегії проведення адміністративної реформи, переходу до її нового етапу – реформування публічної адміністрації, пов'язана з новим рівнем адміністративного права та новими знаннями про публічну адміністрацію, намаганням наблизити національну систему державного управління до стандартів Європейського Союзу, а також має враховувати як національний, так і зарубіжний досвід впровадження адміністративної реформи.

Так, наприклад останні декілька років набула поширення технологія блокчейн, як зазначив заступник Міністра юстиції України Денис Чернишов, у майбутньому Україна переведе всю цифрову державну інформацію на блокчейн-платформу. У зв'язку з цим активно обговорюється переведення на систему блокчейн: державних реєстрів (зокрема, державної реєстрації прав на нерухоме майно), нотаріальної діяльності, зберігання державних даних, проведення земельних аукціонів, електронного майданчика торгівлі арештованим майном (СЕТАМ), Державного земельного кадастру, банківської сфери, проведення голосування та ін. Наразі серед галузей, де в першу чергу планується використання системи блокчейн, – держреєстри, ЖКГ, соціальне страхування, охорона здоров'я та енергетика [3].

Протягом останніх десятиліть відбулися якісні зміни у змісті управлінської діяльності. Відбувається трансформація парадигми управління, коли керівні органи можуть лише контролювати середню динаміку процесів в соціальних системах і реагувати на її спади за допомогою нормативно-правового регулювання, дисциплінарної практики, а також стимулювання персоналу [4]. Одним з пріоритетних завдань України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвиткові та підвищуючи якість життя.

Дослідження ролі інформаційного забезпечення у діяльності органів державної влади свідчать, що у цій системі вся інформаційна робота підпорядкована призначенню та обов'язкам органу державної влади і є забезпечувальною, ресурсною щодо вирішення завдань зазначеного органу. Навіть такі підрозділи, як загальні відділи і управління, зайняті обробкою вхідної та вихідної документації, що забезпечують діловодство, можуть розглядатися як підрозділи зі складним правовим статусом. Визначальним є статус органу державної влади, його місце в системі державної влади, хоча при цьому діють і норми, що встановлюють порядок роботи з документами, який визначений спеціальними органами в сфері документування та встановлення режиму інформації. З урахуванням зазначеного вище, завдання підрозділів і самого органу в інформаційній сфері зводяться до інформаційного забезпечення діяльності органу та його всіх структурних одиниць, а також формування інформаційної інфраструктури в системі

свого ведення. Проблемою є структуризація інформації в межах органу державної влади і вибір найбільш правильного визначення всього комплексу інформації, яка звертається в межах функціонального (компетенційних) впливу цього органу [5].

Проблема недосконалості законодавчого розкриття інформаційного забезпечення діяльності державних органів виникла не сьогодні і, на жаль, має багаторічну історію.

Так, закон України від 17.03.2011 року «Про центральні органи виконавчої влади», яким визначено організацію, повноваження та порядок діяльності центральних органів виконавчої влади України. Відповідно до положень ч. 1 ст. 2 вказаного закону діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики, відкритості та прозорості, відповідальності. Ст. 7 визначає як одне з основних завдань міністерства як органу, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах, інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики. З огляду на це, постає два запитання. По-перше, чому з усього розмаїття завдань та функцій органів державної влади у сфері інформаційного забезпечення законодавець обрав лише інформування щодо державної політики, тобто функцію інформаційного консультування? Безумовно, закон України «Про центральні органи виконавчої влади» за своєю правовою природою є базовим та не має на меті регулювання саме інформаційних відносин, але ж саме його базовий характер у відповідності до вимог законодавчої техніки вимагає визначення в ньому пріоритетних напрямів діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, у тому числі і у сфері інформаційного забезпечення [6]. По-друге, незважаючи на визначення як одного з основних завдань міністерства інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики, виконання цього завдання не знайшло свого відображення у положеннях ст. 8 вказаного закону, який визначає повноваження міністра і має досить змістовний характер. Таким чином, обов'язок та право міністра організовувати та керувати системою інформаційного забезпечення міністерства та нести відповідальність за її функціонування не встановлено. Те ж саме стосується і повноважень першого заступника міністра і державного секретаря, які визначені у ст. ст. 9, 10 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [7].

Нажаль, прогалини вказаного Закону не залишаться притаманними лише цьому правовому акту, оскільки його положення будуть впливати на нормотворчу діяльність і знаходити своє втілення у підзаконних правових актах, які регламентуватимуть діяльність центральних органів виконавчої влади.

Требо відмітити, що використання та аналіз інформації поліцейськими підрозділами невпинно зростає впродовж останнього півстоліття, шляхом переведення архівів з інформаційними картотеками в бази (банки) даних з спеціальним програмним забезпеченням. З допомогою аналітичної роботи забезпечується обізнаність суб'єкта управління про стан правопорядку, як об'єкта впливу, зовнішнього середовища, визначається стратегія і тактика діяльності правоохоронних органів і забезпечується запобіжний характер управлінського впливу з огляду на об'єктивні та суб'єктивні умови, в яких функціонує система. Необхідність системного підходу до цієї роботи зумовлена й бурхливою зміною соціально-економічних відносин, сталою тенденцією до криміналізації суспільства та нагальними потребами створення системи адекватного реагування з боку правоохоронних органів [8, с. 21-22]. В майбутньому бази даних будуть переведені на зазначену вище технологію блокчейн, яка дозволить забезпечити незмінність введеної інформації, сучасний захист персональних даних та їх об'єднання.

У Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року в рамках протидії злочинності серед 7-ми основних пріоритетів діяльності звернута увага на низький рівень використання аналітичних інструментів поліцейськими у протидії злочинності та прогнозуванні відповідних загроз. Як визначає Стратегія для подолання зазначеного, необхідно реалізувати концепцію діяльності органів системи МВС, заснованої на використанні різних джерел інформації (Intelligence Led Policing), комплексного впровадження сучасних систем кримінального аналізу, у тому числі методології ЄВРОПОЛ [9].

Сьогодні поліцейська діяльність переживає період значних змін як в оперативній тактиці, так і в організаційних структурах. Упроваджуються нові ідеї щодо скорочення злочинності і зміни стратегій короткострокової і довгострокової політики. Найбільш поширеною з нинішніх змін у філософії боротьби зі злочинністю та поліцейської практики є введення моделі поліцейської діяльності, керованою розвідувальною аналітикою (ILP), яка становиться управлінською моделлю для прийняття рішень щодо обґрунтованого розподілу ресурсів, із урахуванням напрямів та сфер активності серійних злочинців, організованих злочинних угруповань та кримінального середовища, а також зробить більший акцент на обміні інформацією та спільних стратегічних рішеннях щодо проблем злочинності [10, с. 12, 14].

Тому аналітична робота правоохоронних органів, на нашу думку, повинна проводиться в рамках моделі поліцейської діяльності, керованою розвідувальною аналітикою.

З огляду на зазначене та приймаючи до уваги складну криміногенну ситуацію в Україні, яка наряду з збройним конфліктом на Донбасі та АР Крим прогнозовано ускладниться у зв'язку з всесвітньої пандемією коронавірусної інфекцією COVID-19, правоохоронна система повинна мати інструментарій для прийняття

управлінських рішень, тобто системно проводити аналітичну роботу, яка є невід'ємною складовою процесу реалізації функції управління та інформаційно-аналітичної діяльності. Аналітична функція здійснюється на різних рівнях управління всіма підрозділами, на основі дослідження процесів, що відбувалися в системі МВС у минулому, умов зовнішнього середовища сьогодні та передбачень завдяки прогнозуванню і плануванню пропонуються найбільш оптимальні шляхи вирішення тих чи інших проблем [8, с. 11].

У контексті теми нашого дослідження корисним вбачається звернути увагу на те, як енциклопедичне розуміння складових інформаційно-аналітичної діяльності знаходе своє відображення в юриспруденції.

Однак, коли йдеться про юридичну складову забепечення органів державної влади нормативно-правовою основою інформаційно-аналітичної діяльності, то тут ми натикаємось на дуже дивні форми законодавчого визначення сенсу і змісту такої діяльності. Так, наприклад, повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення, законом України «Про Національну поліцію» визначаються наступним чином:

1. Поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність виключно для реалізації своїх повноважень, визначених цим Законом.

2. Поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності:

1) формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України;

2) користується базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади;

3) здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу;

4) здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями [1, ст. 25].

Як можемо бачити в цьому акті не згадується взагалі такі елементи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади за функціональним спрямуванням як: інформаційна підтримка, інформаційне супроводження, інформаційне обслуговування, інформаційна допомога, інформаційний вплив, інформаційна боротьба, інформаційна логістика, інформаційне консультування [11]. До того ж цікавою можна назвати спробу закондавця охарактеризувати саме поняття інформаційно-аналітичної діяльності через тавтологічне роз'яснення, що поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності: здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу [1, п. 3 ст. 25]. Що насправді дуже загальне, багатогранне визначення для даного виду професійної правоохоронної діяльності поліції.

Не менш лаконічними є і положення ст. 9. Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 2017 року, в якому завданнями урядової команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події України (CERT-UA) є: «1) накопичення та проведення аналізу даних про кіберінциденти, ведення державного реєстру кіберінцидентів» [12, ст. 9]. І далі по тексту цього акту жожної спроби законодавця розкрити зміст того, яким же ж чином здійснюється означений аналіз даних про кіберінцеденти.

Ще одним із напрямків інформаційно-аналітичної сфери діяльності Національної поліції України є підвищення захисту персональних даних та забезпечення прав осіб на недоторканність приватного життя. У зв'язку з тим, що захист основоположних прав і свобод людини в процесі інформаційно-аналітичної обробки персональних даних безпосередньо впливає на авторитет держави, зокрема, її здатність реалізовувати ефективну внутрішню і зовнішню політики в галузі прав людини, в липні 2010 року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додатковий протокол до неї [13]. Цим Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити дотримання прав і свобод людини, зокрема, права на недоторканність приватного життя, передбаченого ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основних свобод та гарантованого ст. 32 Конституції України [14]. Для реалізації взятого на себе зобов'язання Верховною Радою України прийнято Закон України «Про захист персональних даних», який набув чинності 01 січня 2011 року [15].

Також у ст. 86 Закону України «Про Національну поліцію» закріплено обов'язок керівника поліції та керівників територіальних органів поліції раз на рік готувати та опубліковувати на офіційних веб-порталах органів поліції звіт про діяльність поліції, який має містити «аналіз ситуації зі злочинністю в країні чи регіоні відповідно, інформацію про заходи, які вживалися поліцією, та результати цих заходів» [1, ст. 86].

Щодо підзаконних актів, які регулюють аналітичну діяльність Національної поліції тут необхідно виділити:

По-перше постанову КМУ від 28.10.2015 № 877, якою затверджено Положення про Національну поліцію, відповідно до якої п.4 підп. 41 вказується, що Національна поліція здійснює моніторинг оперативної обстановки в державі, вивчає, аналізує і узагальнює результати та ефективність поліцейської діяльності, інформує у порядку та спосіб, які передбачені законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також громадськість про здійснення державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [16, п. 4 підп. 41].

По-друге постанову КМУ від 14.11.2018 № 1024, якою затверджено Положення про єдину інформаційну систему МВС та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів, відповідно до якої Національна поліція є суб'єктом єдиною інформаційної системи МВС для забезпечення здійснення аналітичної роботи у сфері поліцейської діяльності формує перелік її пріоритетних інформаційних ресурсів [17].

Як показує практика, процес гармонізації національного законодавства у сфері захисту персональних даних є складним, тому повинен бути безперервним і слідувати постійним змінам, які відбуваються в цій області. В даний час кожен володілець та розпорядник персональних даних визначає власну політику безпеки щодо обробки даних, яка має відповідати вимогам законодавства.

У 2016 році Європейський Парламент прийняв «Пакет захисту даних», який вступає в дію в 2018 році, до якого входить окрема Директива про захист даних для поліції та кримінального правосуддя. Вказана Директива встановлює правила захисту фізичних осіб щодо обробки персональних даних компетентними органами з метою запобігання, розслідування, виявлення правопорушень, включаючи захист від запобігання загрозам суспільній безпеці, а також містить правила обміну персональними даними на національному, європейському та міжнародному рівнях. Відповідно до ст. 5 зазначеної Директиви держави-члени ЄС повинні передбачити відповідні строки, що встановлюються для видалення персональних даних або для періодичного перегляду необхідності зберігання персональних даних. Процедурні заходи повинні забезпечити дотримання цих строків.

Директива відповідно до ст. 6 чітко розмежовує різні категорії суб'єктів даних на:

- особи, щодо яких є серйозні підстави вважати, що вони вчинили або збираються вчинити кримінальне правопорушення;
- особи, засуджені за кримінальне правопорушення;
- жертви кримінального правопорушення або особи, щодо яких певні факти породжують підстави вважати, що він чи вона може стати жертвою кримінального правопорушення;
- інші сторони кримінального правопорушення, такі як особи, які можуть бути закликані давати показання в ході розслідувань у зв'язку з кримінальними злочинами або подальшими кримінальними провадженнями, особи, які можуть надати інформацію про кримінальні правопорушення, або контакти або сподвижники однієї з осіб, які обґрунтовано підозрюються у вчиненні злочини або вчинили його [18, ст. 5, ст. 6].

Тобто в Директиві зазначено пряма норма щодо визначення терміну зберігання та огляду даних і зроблено розмежовує різні категорії суб'єктів даних.

Отже вже зараз в українське законодавство потрібно вносити зміни відповідно до принципів, викладених в документах «Пакету захисту даних», які передбачають створення умов забезпечення узгодженої міжнародної нормативно-правової бази сфері захисту персональних

Отже, можна констатувати, що:

- підвищення ефективності державного управління залежить від якісно нового рівня інформаційного забезпечення органів виконавчої влади;
- негативною тенденцією сучасного етапу державотворення в нашій державі є відсутність комплексного системного підходу до інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державного управління, що як наслідок впливає на роботу Національної поліції України, як центрального органу виконавчої влади;
- успішність реформування органів державної влади, яке відбувається сьогодні в Україні, потребує визначення як у законодавчих, так і у підзаконних правових актах пріоритетного характеру інформаційного забезпечення як функції органів державного управління, а також встановлення персональної юридичної відповідальності за порушення вимог інформаційного законодавства;
- понятійну невизначеність складових інформаційно-аналітичної діяльності в нормативних актах при значній науковій розробці цього питання та значимості для розвитку інформаційних відносин требо якнайшвидше усунити;
- структуризація інформації в межах органу державної влади та обмін інформацією між різними органами та відомствами має ускладнений характер, який не відповідаю сучасним умовам розвитку цифрового суспільства;
- правове регулювання аналітичної діяльності Національної поліції України забезпечується за допомогою спеціально створеного державного механізму, основним складовим елементом якого є чинні правові норми, закладанні в законах та підзаконних актах, яких на сьогодні значна кількість і які різняться за багатьма ознаками: назвою, юридичною силою, порядком прийняття та набрання чинності;
- для подалення проблем функціонування розрізнених баз даних та не упорядкованої в них інформації пропонується перевести державні бази на нову технологію побудови баз (банків) даних - блокчейн-платформу;
- аналітична робота правоохоронних органів, повинна проводиться в рамках моделі поліцейської діяльності, керованою розвідувальною аналітикою;

- необхідно на законодавчому та виконавчому рівні прийти до балансу між забезпеченням права приватності життя та власності людини на її персональні дані і потребою реалізації визначених законами функцій держави, що здійснюються в інтересах національної безпеки, захисту прав і безпеки людини.

References:

1. *Pro Natsional'nu politsiyu: zakon Ukrayiny* [About the National Police: law of Ukraine] vid 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19. (In Ukrainian).

2. *Pro zakhody shchodo vprovadzhennya Kontseptsiyi administratyvnoyi reformy v Ukrayini* vid 22.07.1998 № 810/98: Ukaz Prezydenta Ukrayiny [On measures to implement the Concept of Administrative Reform in Ukraine vid 22.07.1998 № 810/98: Decree of the President of Ukraine]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98. (In Ukrainian).

3. Chernyshov, D. (2017) *U maybutn'omu Ukrayina perevede vsyu tsyfrovu derzhavnu informatsiyu na blokcheyn-platformu* [In the future, Ukraine will transfer all digital government information to the blockchain platform]. URL: https://www.unn.com.ua/uk/news/1671150-tsifrovu-derzhinformatsiyu-perevedut-na-blokcheyn-platformu. (In Ukrainian).

4. Onoprienko, M.V. (2003) *Information methodology and reflexive nature of knowledge in computer science* [Information methodology and reflexive nature of knowledge in computer science]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho un-tu. Istoriya i filosofiya nauky i tekhniky* [Bulletin of Dnipropetrovsk University. History and philosophy of science and technology]. vyp. 10. P. 53-56. (In Ukrainian).

5. Bachilo, I.L., Lopatin, V.N., Fedotov, M.A. (2005) *Informatsionnoye pravo* [Information law]: uchebnik. RAN Institut gosudarstva i prava. Akad. pravovoy un-t. SPb.: Yurid. tsentr Press [textbook. RAS Institute of State and Law. Acad. legal un-t. SPb .: Jurid. Center Press]. 432 p. (In Russian).

6. Katerynchuk, I.P. (2014) *Informatsiyne zabezpechennya diyal'nosti pravookhoronnykh orhaniv Ukrayiny: problemy teoriyi i praktyky* [Information support of the activity of law enforcement bodies of Ukraine: problems of theory and practice]: *monohrafiya* [monograph]. K. 392 p. (In Ukrainian).

7. *Pro tsentral'ni orhany vykonavchoyi vlady: zakon Ukrayiny* [On central executive bodies: the law of Ukraine] vid 17.03.2011 № 3166-VI. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny* [Official Herald of Ukraine]. 2011. № 27. St. 20. (In Ukrainian).

8. *Orhanizatsiyno-pravove zabezpechennya analitychnoyi roboty v systemi MVS Ukrayiny (pravookhoronnyy ta bezpekovyy aspekty)* [Organizational and legal support of analytical work in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (law enforcement and security aspects)]: *monohrafiya* [monograph] / O.YE. Korystin, I.V. Parubochyy, L.M. Dolya ta in. za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. M.H. Verbens′koho. Kherson : Vydavnychyy dim «Hel′vetyka» [O.E. Koristin, I.V. Parubochy, L.M. Dolya and others.; for general ed. Dr. Jurid. Sciences, Prof. M.G. Verbensky. Kherson: Helvetica Publishing House], 2019. 328 p. (In Ukrainian).

9. *Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku orhaniv systemy Ministerstva vnutrishnikh sprav na period do 2020 roku* [About approval of the Strategy of development of bodies of system of the Ministry of Internal Affairs for the period till 2020]: *rozporyadzhennya KMU* [order of the Cabinet of Ministers] vid 15.11.2017 № 1023-r. URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80. (In Ukrainian).

10. *Dovidnyk kerivnyka politsiyi – politseys'ka diyal'nist', kerovana rozviduval'noyu analitykoyu / ILP* [Police Chief's Directory - Intelligence-led policing / ILP]: *navchal'nyy posibnyk* [Tutorial] / Korystin O.YE., Peftiyev D.O., Pen′kov S.V., Nekrasov V.A.; za zah. red. Verbens′koho M.H. Kyyiv : «Vydavnytstvo Lyudmyla» [Koristin O.E., Peftiev D.O., Penkov S.V., Nekrasov V.A.; for general ed. Verbensky M.G. Kyiv: Lyudmila Publishing House], 2019. 120 p. (In Ukrainian).

11. Tairov, A.I. (2010) *Informatsiyne zabezpechennya funktsionuvannya orhaniv derzhavnoyi vlady: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.02. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrayiny* [Information support of the functioning of public authorities: author's ref. dis. ... cand. flight. Science: 23.00.02. Institute of State and Law. V.M. Koretsky NAS of Ukraine]. Kyyiv. P.10. (In Ukrainian).

12. *Pro osnovni zasady zabezpechennya kiberbezpeky Ukrayiny: zakon Ukrayiny* [On the basic principles of cybersecurity in Ukraine: the law of Ukraine] vid 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19. (In Ukrainian).

13. *Pro ratyfikatsiyu Konventsiyi pro zakhyst osib u zv'yazku z avtomatyzovanoyu obrobkoyu personal'nykh danykh ta Dodatkovoho protokolu do Konventsiyi pro zakhyst osib u zv'yazku z avtomatyzovanoyu obrobkoyu personal'nykh danykh stosovno orhaniv nahlyadu ta transkordonnykh potokiv danykh. Zakon Ukrayiny* [On ratification of the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data and the Additional Protocol to the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data concerning Supervisors and Cross-Border Data Flows. Law of Ukraine] vid 06.07.2010 № 2438-VI // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2010. № 46, st. 542. (In Ukrainian).

14. *Konstytutsiya Ukrayiny: zakon Ukrayiny* [The Constitution of Ukraine: the law of Ukraine] vid 28.06.1996 № 254л/96-VR. *Vidom. Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Known. The Verkhovna Rada of Ukraine]. 1996. № 30. St. 141. (In Ukrainian).

15. *Pro zakhyst personal'nykh danykh: zakon Ukrayiny* [On personal data protection: the law of Ukraine] vid 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17. (In Ukrainian).

16. *Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Natsional'nu politsiyu* [On approval of the Regulation on the National Police]. Ofits. Visn. Ukrayiny [Officer. Visn. Of Ukraine] vid 28.10.2015 № 877. 2015. № 89. St. 2971. (In Ukrainian).

17. *Pro zatverdzhennya Polozhennya pro yedynu informatsiynu systemu Ministerstva vnutrishnikh sprav ta pereliku yiyi priorytetnykh informatsiynykh resursiv: postanova KMU* [On approval of the Regulation on the unified information system of the Ministry of Internal Affairs and the list of its priority information resources: Resolution of the Cabinet of Ministers] vid 14.11.2018 № 1024. *Ofits. Visn. Ukrayiny* [Officer. Visn. Of Ukraine]. 2018. № 98. St. 270. (In Ukrainian).

18. Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties, and on the free movement of such data, and repealing Council Framework Decision 2008/977/JHA. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/680/oj/eng. (In English).

Теоретико-правововые подходы к проблемам информационно-аналитической деятельности Национальной полиции на современном этапе государственности

Исмайлов Карен Юрьевич, e-mail: 0997060070@ukr.net; ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5137-2507
к.ю.н. Одесского государственного университета внутренних дел, г. Одесса, Украина

Аннотация. *Актуальность исследования*. Актуальность исследуемой проблемы обусловлена трансформацией национального информационного пространства Украины, вызовами и угрозами в сфере безопасности и внедрения современного аналитического обеспечения в деятельность государственного аппарата в целом и в управление Национальной полицией Украины, в частности. Изменениями в философии и методологии борьбы с преступностью в Украине путем внедрения новой эффективной в управлении национальными правоохранительными органами модели полицейской деятельности, управляемой разведывательной аналитикой.

Целью статьи есть теоретико-правовое освещение и определение подходов к решению проблем информационно-аналитической деятельности Национальной полиции на современном этапе создания государства.

Методы исследования. Для достижения поставленных целей исследования был использован ряд научных методов, а именно: теоретический – для изучения и анализа национальной и международной методологии информационно-аналитической деятельности правоохранительных органов; логического анализа – для формулирования основных понятий и классификации; конкретно-исторический – для демонстрации динамики развития аналитической работы; диалектики – для установления содержания и особенностей составных элементов информационно-аналитической деятельности подразделений Национальной полиции; эмпирические методы для обобщения передового опроса стран Европейского Союза.

Результаты исследования. В статье представлены проблемные теоретико-правовые вопросы информационно-аналитической деятельности Национальной полиции Украины на современном этапе развития. Отмечено, что работа Национальной полиции как центрального органа исполнительной власти функционирует не на должном уровне из-за отсутствия комплексного системного подхода к информационно-аналитическому обеспечению деятельности органов государственного управления, в том числе из-за разрозненности категориально-понятийного составляющих информационно-аналитической деятельности в многочисленных нормативных актах . Также переход полицейской деятельности по доминирующей парадигме реактивной полицейской деятельности на модель проактивной деятельности, обусловил появление модели полицейской деятельности, управляемой разведывательной аналитикой, в ходе которой значительная роль отводится аналитической работе правоохранительных органов. Предложено рассмотреть возможность формирования баз (банков) данных с помощью современной технологии блокчейн, что приведет к преодолению проблем хранения и использования информации, соблюдения прав и свобод при ее обработке, в том числе автоматической обработки данных.

Ключевые слова: информационно аналитическая деятельность, Национальная полиция Украины, аналитическая работа, информационные технологии.

PECULIARITIES AND PROCEDURE OF USING ELECTRONIC DOCUMENTS IN THE PROCESS OF PROVING CRIMES IN THE FIELD OF DRUG TRAFFICKING

Dmytro Golovin
Department of Criminology and Psychology,
graduate student Odessa State University of Internal Affairs, Odesa, Ukraine
email: golovindv@ukr.net

Abstract. *Relevance***.** The relevance of the problem stated in the article is due to the rapid development of scientific and technological progress, which has led to the fact that digital technology has become an integral attribute of modern life. As part of the objective reality, technologies perceive, store and reflect specific life circumstances, and therefore the use of such modern technologies is a means of knowing certain facts, in particular in the field of illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors. The study was conducted as part of research work of the Department of Administrative Police and the Department of Criminal Procedure of Odesa State University of Internal Affairs.
The purpose of the article is a comprehensive analysis of the features and procedure for the use of electronic documents in proving crimes in the field of drug trafficking, psychotropic substances, their analogues or precursors.
*Methods***.** To achieve this goal, a number of scientific methods were used, namely: theoretical method for the study and analysis of official documentation, scientific and methodological and educational literature, generalization of information to determine the theoretical and methodological foundations of the study; method of logical analysis for the formulation of basic concepts and classification; concrete-historical method for demonstration of development dynamics; methods of dialectics to establish the content and features of the constituent elements of the implementation and application of electronic evidence in law enforcement; empirical methods for generalization of practical experience; in the analysis of normative acts of national and foreign legislation in terms of regulation of relations arising during the collection and procedural consolidation of electronic documents, the comparative legal method was used mainly; research of norms of the current criminal procedural legislation and practice of its application, interpretation of provisions of the corresponding regulatory legal acts is carried out with use of formal-dogmatic and hermeneutic methods.
*Results***.** The article considers the definition of "electronic document", "electronic proof" in the Ukrainian legal system and their normative consolidation in Ukraine.
It is determined that the main reasons for committing crimes in the field of drug trafficking are: insufficient legal regulation of information space, lack of geographical borders, uncontrolled dissemination of information about drugs on the Internet, especially in Darknet, active development of anonymous money transfers, including cryptocurrency market.
It is noted that despite the growing interest of scientists in the subject of electronic proof, in the domestic doctrine there are no developments on the isolation of specific research methods inherent in this issue. It is emphasized that the evidence potential of electronic data was revealed due to the rapid pace of scientific and technological progress, the rapid digitalization of society.
It is determined that in the Criminal Procedure Code there is no clear definition of "electronic document", but there is a definition of "document" as a source of evidence, and that the concept of "document" in the CPC is narrower than the concept of document under the Law of Ukraine "On Information" and electronic document according to the Law of Ukraine "On electronic documents and electronic document management".
The procedural algorithm of actions for detection, fixation and extraction of criminologically significant information from a mobile device and the basic rules of handling mobile devices are given.
*Significance of results***.** The materials presented in the article will be useful for acquaintance and study by students, cadets, graduate students, associate professors, teachers, judicial and law enforcement officers.

Keywords: electronic evidence, criminal process, drugs, information technologies, evidence, admissibility of evidence.

Сьогодні в житті людей в усьому світі широко увійшли інформаційно-телекомунікаційні технології. Вже нікого не дивує, що банківські послуги можливо отримати пред'явивши паспорт у вигляді QR-кода на смартфоні або підписати договір у електронній формі за допомогою електронного цифрового підпису, електронні документи використовуються як для ведення бізнесу так і для особистих цілей. Необхідно зазначити, що в останні роки Україна робить значні кроки щодо інформатизації населення, що підтверджується статистичними даними компанії GlobalLogic, яка входить в ТОП-3 найбільших IT-компаній країни. Так, за результатами першого

півріччя 2019 року експорт комп'ютерних послуг склав близько 1,6 млрд доларів, що на 31% більше аналогічного періоду 2018 року. Також індустрія показує значне зростання в кількості фахівців. За деякими оцінками на середину 2018 року в індустрії налічувалося близько 130 тис. фахівців. За останнє півріччя їх кількість зросла майже на 20 тис. осіб і зараз за даними Асоціації «IT Ukraine» на ринку налічується понад 160 тис. фахівців, що на 22% більше, ніж роком раніше [1].

Під час такого зростання IT-індустрії закономірно, що набуває нових форм злочинна діяльність. Особливо це спостерігається під час доказуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, так як здебільшого така діяльність перейшла в онлайн форму та органи досудового розслідування стикуються з не аби якими труднощами під час збору доказової бази: злочинці використовують анонімні месенджери для зв'язку; криптовалюти для розрахунку та здебільшого фізично не знаходяться в країні, в якій ведуть протиправну діяльність.

Актуалізується зазначене питання ще тим, що приклади використання електронних документів як засобів доказування в конкретних справах свідчать про існування різних підходів до розуміння процесуально-правової сутності електронних документів, особливостей їх збирання, подання та дослідження.

Різні аспекти електронних доказів у кримінально процесуальному законодавстві досліджували такі вчені, як: С.В. Албул, О.І. Антонюк, О.А. Баранов, В.В. Білоус, А.Ю. Каламайко, В.В. Марков, О.В. Одерій, Ю.Ю. Орлов, Д.М. Цехан, В.Г. Хахановський, О.Є. Користін, С.С. Чернявський, але досі залишаються ряд практично-наукових неузгодженостей, що зумовило проведення нашого дослідження.

Метою статті є комплексний аналіз особливостей та порядку використання електронних документів при доказуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Наукове дослідження проводилося на основі досвіду, отриманого на керівних посадах Головного управління Національної поліції України в Одеській області під час здійснення професійної діяльності.

Для досягнення вказаної мети було використано ряд наукових методів, а саме: теоретичний метод для вивчення та аналізу офіційної документації, науково-методичної та навчальної літератури, узагальнення інформації для визначення теоретико-методологічних основ дослідження; метод логічного аналізу для формулювання основних понять та класифікації; конкретно-історичний метод для демонстрації динаміки розвитку; методи діалектики для встановлення змісту та особливостей складових елементів впровадження та застосування електронних доказів у правоохоронній діяльності; емпіричні методи для узагальнення практичного досвіду; при аналізі нормативних актів національного та зарубіжного законодавства в частині регулювання відносин, що виникають під час збирання та процесуального закріплення електронних документів застосовувався в основному порівняльно-правовий метод; дослідження норм чинного кримінального процесуального законодавства і практики його застосування, тлумачення положень відповідних нормативно-правових актів здійснено з використанням формально-догматичного та герменевтичного методів.

Дослідження проводилося в рамках науково-дослідницької роботи № 0114U004013 «Забезпечення прав та свобод громадян в адміністративній (поліцейській) діяльності» кафедри адміністративної діяльності поліції та науково-дослідницької роботи № 0121U109271 «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» кафедри кримінального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ.

Перш ніж перейти до розгляду питання особливостей та порядку використання електронних документів у процесі доказування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів необхідно проаналізувати поняття «електронний документ» та «електронний доказ».

Слово документ (лат. documentum зразок, доказ, свідоцтво) походить від дієслова «docere» вчити, навчати. Документ – це базова теоретична конструкція, яка стосується всього, що може бути збережене або представлене, щоб служити як доказ для певної мети [2].

Згідно ст. 99 КПК України документом є спеціально створений із метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Відповідно до п.1 ч.2 цієї статті до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених ч.1 цієї статті, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) [3].

Також відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК України, до документів можуть належите носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, якщо вони складені в порядку, передбаченому КПК України. У ч. 4 ст. 99 КПК України зазначено, що дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал), а також копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визначаються судом як оригінал документа [3].

Відповідно до ч. 5 ст. 43 ЦПК України документи (в тому числі процесуальні документи, письмові та електронні докази тощо) можуть подаватися до суду, а процесуальні дії вчинятися учасниками справи в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [4].

Необхідно зазначити, що вказана норма лише вказує на поняття «документи» як на родове для окремих їх видів, до яких відносить процесуальні документи, письмові та електронні докази. Тим самим законодавець робить спробу через запровадження уніфікованої категорії «документи», як єдино можливої сукупності юридично значимої інформації та відповідної матеріальної форми, вивести поза сферу цивільно-процесуального права інші можливі види документів, які позбавлені реального процесуально-правового значення (будь-які інформаційні повідомлення побутового характеру, особисті записки, запрошення на весілля тощо). Таким підходом пояснюється віднесення до письмових доказів (ч. 1 ст. 95 ЦПК України) лише документів. Тобто документ як засіб доказування є таким лише тоді, коли підтверджує обставини, що мають правове значення для справи. В цьому ключі слід погодитися з висновком А.Ю. Каламайко, який зауважує, що сукупність інформації та її носія ще не є документом, але може бути таким при наявності умов, встановлених в матеріальних та процесуальних нормах (можливість її ідентифікації, юридична значимість відомостей) [5, с. 116].

Враховуючи такі узагальнення, заслуговує уваги визначення документа у вузькому значенні, запропоноване О.А. Барановим, це інформація, відображена за допомогою матеріального носія, основною функцією якого є її фіксація, забезпечення її зберігання і передачі з метою встановлення або підтвердження юридичних фактів, а також відомостей або обставин, що мають юридичне значення, з необхідними для цього реквізитами [6, с. 4].

На сучасному етапі для великої кількості інформації, що зафіксована у вигляді електронних документів, електронна форма стає єдиною та постійною, починаючи від створення і закінчуючи зберіганням або знищенням [7, с. 136].

Також, з огляду на розповсюдження використання електронних документів, окремі фактичні обставини в різних категоріях справ вже не можуть бути підтверджені іншими засобами, окрім як шляхом використання електронних документів. Наприклад, 07 лютого 2018 року набрало чинності розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг «Про затвердження Змін до Положення про особливості укладання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» № 3631 від 31.08.2017 року. Згідно цього розпорядження з 07 лютого 2018 року в Україні було запроваджено укладання договорів внутрішнього обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності в електронній формі [8].

Гонгало С.Й. вважає, що якщо підходити до визначення електронного документа з точки зору використання його як доказу, то його ознаки можна розділити на дві групи – юридичні та технічні. Юридичні полягають у наступному: зміст електронного документа складає виключно юридично значуща інформація; він створюється уповноваженою особою згідно із законодавством й має містити обов'язкові реквізити з метою надання йому юридичної сили. Технічні – в електронному документі інформація фіксується у вигляді електронних даних у певному форматі з обов'язковою можливістю її візуалізації.

А.Т. Боннер виділяє такі основні ознаки, яким повинен відповідати електронний документ: 1) наявність матеріального носія інформації. В якості такого можуть виступати будь-які об'єкти матеріального світу, включаючи речі і фізичні поля, в яких знаходять своє відображення певні відомості. Причому, одні й ті ж відомості можуть бути зафіксовані на різних матеріальних носіях; 2) наявність реквізитів, що дозволяють ідентифікувати зафіксовані на матеріальному носії відомості. Ці реквізити додають до основної змістовної сторони відомостей, що становлять суть документа, і дозволяють встановити джерело походження інформації, її призначення, час документування, а в ряді випадків забезпечити захист документа від підробки. Ідентифіковані реквізити повинні бути зафіксовані на тому ж матеріальному носії, що й ідентифікуються відомості; 3) можливість зміни форми фіксації документованої інформації. Дана ознака виявляється в тому, що інформація, зафіксована на матеріальному носії одного виду, може бути одночасно представлена і на інших видах носіїв без загрози втрати свого змісту і реквізитів; 4) документ повинен містити інформацію, необхідну для використання у відповідних цілях, у даному випадку для встановлення обставин цивільних справ [9, с. 471].

Досліджуючи електронний документ як засіб доказування, в юридичній літературі пропонується розуміти під ним відомості про обставини, що підлягають встановленню у справі, які записані на перфокарту, перфоплівку, магнітний, оптичний, магнітооптичний накопичувач, карту флеш-пам'яті чи інший подібний носій, які отримані з дотриманням процесуального порядку їх збирання.

А.Ю. Каламайка виділяє такі характерні ознаки електронного документа, як засобу доказування:

- неможливість безпосереднього сприйняття людиною інформації, зафіксованої в електронному документі в електронно-цифровому виді;

- наявність реквізитів, що дозволяють ідентифікувати зафіксовані відомості. Таким специфічним реквізитом є електронний підпис, питанням дослідження якого присвячено підрозділ;

- наявність електронного носія інформації (об'єкт матеріального світу, який придатний до використання технічними засобами для зберігання певних відомостей, таких як магнітний чи оптичний диск, флеш-карта тощо);

- можливість зміни форми фіксації документованої інформації. На відміну від традиційних паперових носіїв, у електронних відсутній нерозривний зв'язок з інформацією, оскільки один і той же документ може легко змінювати носій та одночасно існувати на декількох носіях без загрози втрати свого змісту та реквізитів. При цьому існуючі екземпляри електронного документа є ідентичними, оригіналами, а тому мають рівну юридичну силу. Виходячи з вищенаведеного, неможливо вести мову про електронну копію електронного документа;

- документ має містити юридично значиму інформацію, необхідну для використання у відповідних цілях [10].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 100 ЦПК України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [4].

Серед дефініцій «електронний доказ», які надають науковці, найпоширенішими серед них такі: О.І. Котляревський, В.В. Мурадов та Д.М. Киценко під електронними доказами розуміють сукупність інформації, яка зберігається в електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв та в електронних засобах [11]. М.В. Гребенюк, В.Д. Гавловський, В.Г. Хахановський під електронними доказами розуміють докази у кримінальних провадженнях в електронній формі [12, с. 7].

Щодо визначення місця електронних доказів у системі процесуальних джерел доказів також існують різні думки. А.С. Білоусов як один із різновидів окремої групи речових доказів пропонує розглядати комп'ютерні об'єкти [13, с. 14]. Професор Юрій Орлов та С.С. Чернявський вважають, що критерієм відношення до кримінального провадження електронні відображення є подібними до речових доказів [14, с. 116]. А.В. Столітній та А.В. Каланча, підсумовуючи, наголошують, що документ як джерело доказів у кримінальному провадженні може мати як паперову, так і електронну форму. Д.М. Цехан стверджує, що цифрова інформація та її носії з урахуванням унікальних характеристик (передусім, нематеріального характеру) не можуть бути віднесені до жодної кваліфікаційної групи [15, с. 259].

Також Д.М. Цехан зазначає, що під час виявлення цифрової інформації у слідчих виникає багато труднощів щодо її фіксації з урахуванням вимог, що висуває кримінально процесуальний законодавство до доказів та подальшого використання у кримінальному судочинстві. Це зумовлюється можливістю оперативно змінювати зміст сайту, фізичне розташування серверів на території інших держав, використання анонімного програмного забезпечення [15, с. 257].

Під формою електронного документа правильно буде вважати набір відповідних реквізитів, які за своїм процесуально-правовим значенням можна поділити на обов'язкові (від наявності або відсутності яких залежить питання юридичної сили документа) та необов'язкові (ті, які носять додатковий характер).

Кожен реквізит, обов'язковість якого встановлена нормативним правовим актом, унікальний і не може бути замінений яким-небудь іншим реквізитом. За відсутності хоча б одного обов'язкового реквізиту електронний документ втрачає юридичну силу. Призначення реквізитів полягає в забезпеченні документа юридичною силою. Реквізит є самостійним по відношенню до цілі змісту документа встановлення чи засвідчення документом юридичних фактів. Основними функціями реквізитів в широкому сенсі є інформаційна (ідентифікація, фіксування дати та часу складення документа) та посвідчувальна (автентифікація, достовірність, цілісність) [16, с. 67].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» обов'язковий реквізит електронного документа обов'язкові дані в електронному документі, без яких він не може бути підставою для його обліку і не матиме юридичної сили. Ч. 2 ст. 5 цього ж Закону містить загальну норму, у відповідності до якої склад та порядок обов'язкових реквізитів електронних документів визначається законодавством [17].

Накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа (ч. 2 ст. 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»). Фактично дана норма і закріплює за електронним підписом, статус обов'язкового реквізиту. Додатковими реквізитами електронного документа можуть бути електронна печатка, електронна позначка часу.

Необхідно відзначити можливість здійснення огляду судом електронних документів, які знаходяться в мережі Інтернет, який передбачений ч. 7 ст. 85 ЦПК України, тобто коли суд за заявою учасника справи

чи з власної ініціативи може оглянути вебсайт (сторінку), інші місця збереження даних в мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту. Сутність цього способу полягає у тому, що огляд електронного доказу виступає в якості самостійної процесуальної дії, під час вчинення якої суд здійснює безпосереднє дослідження оригіналу електронного доказу за місцем його знаходження, оглядає зміст та форму електронного доказу, оформлює результати огляду в окремий протокол, в межах якого перелічує усі вчинені процесуальні дії [4].

Проблема практичного використання електронних документів обумовлена притаманними їм властивостями вразливість електронного доказу, що полягає у можливості змінювати зміст електронної інформації, її «мобільність» між технічними носіями інформації, відсутність класичних реквізитів письмових документів, які б забезпечували можливість аутентифікації змісту електронного документа та ідентифікації його автора тощо. Тобто в цілому проблема практичного використання електронних засобів доказування полягає у забезпеченні допустимості електронного документа як умови використання такого засобу доказування в судочинстві.

Зазначимо процесуальний алгоритм дій щодо виявлення, фіксації та вилучення криміналістично значущої інформації з мобільного пристрою. Так, вилучення під час огляду (ч. 7 ст. 237 КПК України), затримання (ч. 3 ст. 208 КПК України), обшуку (ч. 7 ст. 236 КПК України) мобільний пристрій вважається тимчасово вилученим. Таким чином слідчий, відповідно до ч. 5 ст. 171 КПК України повинен звернутись до слідчого судді з клопотанням про накладання на вказане майно арешту [3]. У разу відмови в задоволенні клопотання, такий мобільний пристрій підлягає поверненню. Тобто, можна стверджувати, що накладення слідчим суддею арешту на тимчасове вилучене майна (мобільний пристрій) підтверджує законність дій щодо вилучення майна та можливість його використання як джерела доказу. Враховуючи вищевикладене, надаємо процесуальний алгоритм дій виявлення, фіксації та вилучення криміналістично значущої інформації з мобільного пристрою [18].

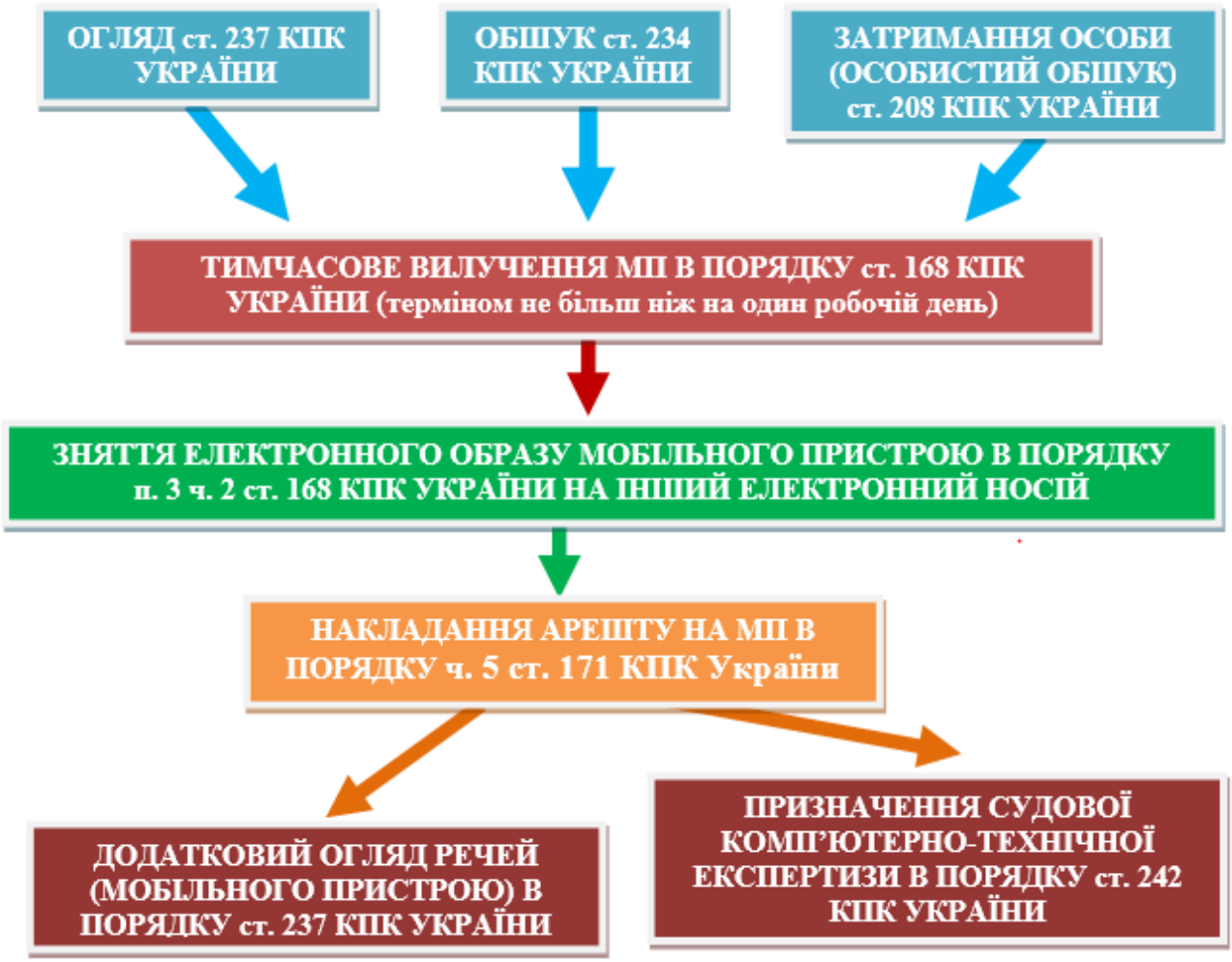

Наведемо основні правила поводження з мобільними пристроями під час виявлення, фіксації та вилучення криміналістично значущої інформації:

- об'єкт обов'язково фотографується та в протоколі описується його початковий стан та місце виявлення;

- якщо виникне припущення про наявність на мобільному пристрої слідів, які не видно неозброєним оком (сліди пальців рук, сліди біологічного походження тощо), необхідно застосувати спеціальні методи та засоби їх виявлення;

- в разі якщо телефон заблоковано, скористатися методами, які не несуть ризику руйнування або пошкодження інформації, що знаходиться на мобільному пристрої. Наприклад, якщо оглядається мобільний телефон під керуванням операційної системи Android, часто виникає спокуса отримати максимально повний доступ до пристрою, так званий root-доступ, який дозволить дослідити будь-який Android-телефон, незалежно від його конструктивних інженерних особливостей. Маючи повний доступ до операційної системи Android, можна вносити зміни в файли операційної системи, видаляти стандартні програми операційної системи, запускати будь-які виконавчі файли, призначені для Linux, створювати повну резервну копію встановленої системи з усіма параметрами та додатками, використовуючи додаткові програми. Але виникає ризик пошкодження інформації на мобільному телефоні, оскільки вносяться зміни в пам'ять пристрою шляхом інсталяції спеціальної програми, яка відкриває root-доступ (Unlock Root, z4root, HTC Quick Root, Easy Rooting Toolkit, Gingerbreak, SuperOneClick, Visionary, Unrevoked), а також відбувається втрата заводської гарантії, що пов'язане з можливим пошкодженням операційної системи;

- інформацію, яку неможливо скопіювати на зовнішній носій і проаналізувати за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, бажано зафіксувати будь-яким іншим чином (за допомогою фото- чи відеофіксації).

Виявлення, фіксації та вилучення ідеальних (інформаційних) слідів з мобільного пристрою можливо наступними методами, які залежать від стану мобільного пристрою та певними факторами доступу к даним пристрою.

Метод можна застосовувати за допомогою програмного забезпечення Android Debug Bridge або програмного комплексу «Мобільний Криміналіст». Метод зняття дампу пам’яті з мобільних пристроїв з операційною системою Android за допомогою програмного забезпечення Android Debug Bridge (програмний продукт для налагодження, виявлення помилок в додатках, розблокування пристроїв на операційній системі Android).

1. Для того щоб почати використання ADB RUN, завантажуємо його з офіційного сайту за посиланням (http://androidp1.ru/adb-run-obzor-funktsiy) і встановлюємо на персональний комп'ютер (Примітка: Android-смартфон або планшет повинен бути з Root-правами (або, як його ще називають, суперкористувач). Це необхідно, щоб розширити функціональність операційної системи Android).

2. Підключаємо пристрій Android до персонального комп'ютера.

3. Запускаємо програму ADB RUN і переходимо в каталог Manual Command> Adb, там ми бачимо каталог / dev / block. У ньому знаходяться розділи system, data, cache.

4. Для розпізнавання каталогу / dev / block / вводимо команду: adb shell mount.

5. Далі отримаємо список, де відображуються розділи, до яких маємо доступ.

6. Для зняття образу в програмі ADB RUN заходимо в меню Manual Command> Adb.

7. Входимо з правами адміністратора: adb shell su.

8. Набираємо команду для зняття дампа:

dd if = / dev / block / XXXXXXXXX of = / sdcard / NAME_razdel.img де XXXXXXXXX – розділ, з якого знімається образ, а NAME_razdel.img – ім'я, яке присвоюємо при знятті образу з обраного розділу, імена краще залишати такими ж, як вони вказані, які не перейменовуючи їх. Процедура зняття образу може зайняти час від 30 хвилин і більше, в цей час забороняється користуватися пристроєм!

У нових версіях програми ADB RUN є можливість швидко зняти образ, не набираючи кожного разу настільки довгі команди. Для цього необхідно знати ім'я блоку.

1. Коли ми знаємо необхідний нам блок, переходимо в ADB RUN.

2. З головного меню в розділ Backup -> Backup dev / block.

3. Вибираємо Backup.

4. Вказуємо останні дані з блоку (дані після block /).

5. Чекаємо закінчення процесу зняття образу [18, с. 20-22].

Таким чином, в останні роки наукові дослідження з тематики електронного доказування стають все частіше предметом дискусій науковців, але до сих пір відсутні науково-практичні напрацювання щодо специфічних методів дослідження електронних доказів. Електронні докази мають широкий доказовий потенціал завдяки шаленим темпам науково-технічного прогресу та стрімкої діджиталізації.

Основними причини скоєння злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів є: недостатнє правове регулювання інформаційного простору; відсутність географічних кордонів; неконтрольоване поширення інформації про наркотики в мережі Інтернет, особливо в Даркнеті; активний розвиток анонімних грошових переказів, зокрема ринку криптовалют.

Необхідно здійснити заходи щодо розбудови нормативно-правової бази та розповсюдження передового досвіду з тактики та методику пошуку, фіксації та аналізу оперативно значущої інформації. Так, у Кримінальному процесуальному кодексі немає чіткого визначення поняття електронного документа, проте є визначення документа, як джерела доказу. Визначення документа у КПК є вужчим ніж поняття документа згідно Закону України «Про інформацію» та електронного документу згідно Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг».

В статті наведено практичний приклад процесуального алгоритму дій щодо виявлення, фіксації та вилучення криміналістично значущої інформації з мобільного пристрою та основні правила поводження з мобільними пристроями.

References:

1. *Do kintsya 2019 roku it-rynok vyroste na 30% – prohnoz GlobalLogic* [By the end of 2019, the it-market will grow by 30% - GlobalLogic forecast]. URL: https://www.globallogic.com/ua/about/news/%D0%B4%D0%BE-%D0%BA%D1%96%D0%BD%D1%86%D1%8F-2019-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83-it-%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA-%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-30-%D0%BF%D1%80%D0%BE/. (In Ukrainian).

2. *Dokument* [Document]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82. (In Ukrainian).

3. *Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny* № 4651-VI. (2012) [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine]. URL: http://zakon. rada.gov.ua/ laws/show/4651-17. (In Ukrainian).

4. T*syvil'no protsesual'nyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny* № 1618-IV. (2004) [Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text. (In Ukrainian).

5. Kalamayko, A.Yu. (2014) *Elektronnyy dokument kak sredstvo dokazyvaniya v grazhdanskom protsesse* [Electronic document as a means of proof in civil proceedings]. *Sovremennoye pravo* [Modern law]. №4. P. 114-119. (In Russian).

6. Baranov, O.A. (2013) *Pravovi osoblyvosti vykorystannya dokumentiv, peredanykh za dopomohoyu elektronnykh komunikatsiy* [Legal features of the use of documents transmitted by electronic communications]. *Pravova informatyka* [Legal informatics]. №1. P. 3-10. (In Ukrainian).

7. Chekotovs′ka, O.E. (2012) *Osnovni pidkhody do rozuminnya katehoriyi «elektronnyy dokument»* [Basic approaches to understanding the category of "electronic document"]. *Chasopys Kyyivs'koho universytetu prava* [Journal of Kyiv University of Law]. №2. P. 134-137. (In Ukrainian).

8. *Pro zatverdzhennya Zmin do Polozhennya pro osoblyvosti ukladannya dohovoriv obov"yazkovoho strakhuvannya tsyvil'no-pravovoyi vidpovidal'nosti vlasnykiv nazemnykh transportnykh zasobiv: Rozporyadzhennya Natsional'noyi komisiyi, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi rynkiv finansovykh posluh vid 31.08.2017 roku №3631* [On approval of Amendments to the Regulations on the peculiarities of concluding contracts of compulsory insurance of civil liability of owners of land vehicles: Order of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets dated 31.08.2017 №3631]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1197-17. (In Ukrainian).

9. Bonner, A.T. (2013) *Traditsionnyye i netraditsionnyye sredstva dokazyvaniya v grazhdanskom i arbitrazhnom protsesse* [Traditional and non-traditional means of proof in civil and arbitration proceedings]: monohrafyya. Moskva: Prospekt. 616 p. (In Russian).

10. Kalamayko, A.Yu. (2016) *Elektronni zasoby dokazuvannya v tsyvil'nomu protsesi* [Electronic means of proof in civil proceedings]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03; Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv. 20 p. (In Ukrainian).

11. Alyeksyeyeva-Protsyuk, D.O., Brys′kovs′ka, O.M. (2018) *Elektronni dokazy v kryminal'nomu sudochynstvi: ponyattya, oznaky ta problemni aspekty zastosuvannya* [Electronic evidence in criminal proceedings: concepts, features and problematic aspects of application]. *Naukovyy visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava* [Scientific Bulletin of Public and Private Law]. Vyp. 2. P. 247-253. (In Ukrainian).

12. Volkov, O.O. (2018) *Osnovni dzherela kryminalistychno-znachymoyi informatsiyi pro zlochyny pov"yazani z shkidlyvymy prohramnymy zasobamy* [The main sources of forensic information about crimes related to malware]. *Innovative solutions in modern science* [Innovative solutions in modern science]. №3(22). 15 p. (In Ukrainian).

13. Bilousov, A.S. (2008) *Kryminalistychnyy analiz ob"yektiv komp"yuternykh zlochyniv* [Forensic analysis of objects of computer crimes]: avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk. Kyyiv. 18 p. (In Ukrainian).

14. Orlov, Yu.Yu., Chernyavs′kyy, S.S. (2017) *Elektronne vidobrazhennya yak dzherelo dokaziv u kryminal'nomu provadzhenni* [Electronic reflection as a source of evidence in criminal proceedings]. *Yurydychnyy chasopys Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav* [Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs]. №1(13). P. 12-22. (In Ukrainian).

15. Tsekhan, D.M. (2013) *Tsyfrovi dokazy: ponyattya, osoblyvosti ta mistse v systemi dokazuvannya* [Digital evidence: concepts, features and place in the system of proof]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the International Humanities University]. Seriya: Yurysprudentsiya. №5. P. 256-260. (In Ukrainian).

16. Borodin, M.V. (2014) *Priznaki elektronnogo dokumenta kak ob"yekta informatsionnykh pravootnosheniy* [Signs of an electronic document as an object of information legal relations]. *Vestnik YUUrGU* [Bulletin of YUUrGU]. Seriya «Prava». T. 14. №3. P. 66-70. (In Russian).

17. *Pro elektronni dokumenty ta elektronnyy dokumentoobih: Zakon Ukrayiny vid 22 travnya 2003 roku №851-IV* [On electronic documents and electronic document management: Law of Ukraine]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15. (In Ukrainian).

18. *Vyyavlennya, fiksatsiya ta vyluchennya kryminalistychno znachushchoyi informatsiyi z mobil'nykh prystroyiv pid chas rozsliduvannya kryminal'nykh pravoporushen'* [Detection, fixation and extraction of criminologically significant information from mobile devices during the investigation of criminal offenses] / D.S. Afonin, K.Yu. Ismaylov, D.V. Lisnichenko, O.I. Postol. Odesa: Odes′kyy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav, 2018. 38 p. (In Ukrainian).

Особенности и порядок использования электронных документов в процессе доказывания преступлений в сфере оборота наркотических средств

Головин Дмитрий, email: golovindv@ukr.net
Аспирант Одесского государственного университета внутренних дел, г. Одесса, Украина

Аннотация. Актуальность. Актуальность заявленной в статье проблемы обусловлена стремительным развитием научно-технического прогресса, который привел то того, что цифровые технологии стали неотъемлемым атрибутом современной жизни. Как часть объективной действительности, технологии воспринимают, сохраняют и отражают конкретные жизненные обстоятельства, а потому использование таких современных технологий является средством познания определенных фактов, в частности в сфере незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров. Исследование проводилось в рамках научно-исследовательских работ кафедры административной деятельности полиции и кафедры уголовного процесса Одесского государственного университета внутренних дел.
Целью статьи является комплексный анализ особенностей и порядка использования электронных документов при доказывании преступлений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров.
Методы. Для достижения указанной цели были использованы ряд научных методов, а именно: теоретический метод для изучения и анализа официальной документации, научно-методической и учебной литературы, обобщения информации для определения теоретико-методологических основ исследования; метод логического анализа для формулирования основных понятий и классификации; конкретно-исторический метод для демонстрации динамики развития; методы диалектики для установления содержания и особенностей составляющих элементов внедрения и применения электронных доказательств в правоохранительной деятельности; эмпирические методы для обобщения практического опыта; при анализе нормативных актов национального и зарубежного законодательства в части регулирования отношений, возникающих при сборе и процессуального закрепления электронных документов применялся в основном сравнительно-правовой метод, исследования норм действующего уголовного процессуального законодательства и практики его применения, толкования положений соответствующих нормативно-правовых актов осуществлено с использованием формально-догматического и герменевтического методов.
Результаты. В статье рассмотрена дефиниция «электронный документ», «электронный доказательство» в украинской правовой системе и их нормативное закрепление в Украине. Определено, что к основным причинам совершения преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств относятся: недостаточное правовое регулирование информационного пространства, отсутствие географических границ, неконтролируемое распространение информации о наркотиках в сети Интернет, особенно в даркнета, активное развитие анонимных денежных переводов, в частности рынка криптовалюта.
Замечено, что несмотря на рост интереса ученых к тематике электронного доказывания, в отечественной доктрине пока отсутствуют наработки относительно выделения специфических методов исследования, присущих именно этим вопросом. Отмечено, что доказательный потенциал электронных данных раскрылся благодаря бешеным темпам научно-технического прогресса, стремительной диджитализации общества. Определено, что в Уголовном процессуальном кодексе нет четкого определения понятия «электронного документа», однако есть определение «документа», как источника доказательства, а также, что понятие «документ» в КПК есть уже, чем понятие документа согласно Закону Украины «Об информации» и электронного документа в соответствии с Законом Украины «Об электронных документах и электронном документообороте».
Приведены процессуальный алгоритм действий по выявлению, фиксации и изъятия криминалистически значимой информации с мобильного устройства и основные правила обращения с мобильными устройствами.
Значимость результатов. Материалы, изложенные в статье, будут полезными для ознакомления и изучения студентами, курсантами, аспирантами, адъюнктами, преподавателями, работниками судебных и правоохранительных органов.

Ключевые слова: электронный доказательство, уголовный процесс, наркотические средства, информационные технологии, доказывания, допустимость доказательств.

GENESIS OF LEGAL REGULATION IN THE FIELD OF VIRTUAL ASSETS IN UKRAINE

Svitlana Yu. Goncharenko,
Kyiv International University
e-mail: corbazol@ukr.net

Abstract. The article examines the development of legal regulation in the field of virtual assets in Ukraine. The way of formation of such concepts as bitcoin, cryptocurrency, and virtual assets has been traced. The state of development of legal regulation of the circulation of virtual assets in Ukraine has been analyzed. The article states that the circulation of virtual assets in Ukraine is currently in the "gray" zone, and therefore there is a need to return to the development of legal instruments to regulate the circulation of virtual assets in Ukraine as soon as possible.

Keywords: virtual funds, cryptocurrency, legal regulation, means of payment, cryptocurrency mining.

У 2008 році Сатоши Накамото опублікував статтю «Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System», описавши в ній технологію повністю децентралізованої пірингової системи (від англ. *Peer-to-peer* – від партнера до партнера (P2P)) або мережі рівноправних учасників, фундаментальною концепцією якої є блокчейн – розподілена база даних, де список записів не уривається, а послідовно поповнюється, при цьому нові записи «прив'язуються» до старих і підтверджуються за рахунок криптографічних алгоритмів [1]. Цим автором (або групою авторів, бо особа творця блокчейну залишається анонімною і до сьогодні) розроблена і представлена у вигляді відкритого коду програми-клієнта – Bitcoin, яка на офіційному сайті визначена як «open source P2P digital currency» – «вільна пірінгова цифрова валюта» [2]. Звичайно, валютою у повному розумінні цього поняття вона не була, проте її пропонувалося використовувати, в тому числі, для розрахунків за послуги та товари. Навіть криптографічні математичні хеш-коди, що використовувалися в системі Bitcoin, називали монетами, хоча потім широкого розповсюдження набули назви «біткойн» та «криптовалюта».

Спочатку біткойни створювалися шляхом майнінгу (англ. mining – видобуток в шахті), тобто вирішення певного криптозавдання шляхом повного перебору заданого алгоритму за допомогою апаратних ресурсів комп'ютера для підтвердження транзакцій та забезпечення безпеки мережі Bitcoin, що здійснюється децентралізовано й регулюється простою програмною архітектурою, яку спочатку можна було здійснювати шляхом самостійного «видобутку» на персональному комп'ютері [3, с. 41-56]. З часом, коли зросла кількість осіб, що «намайнили» біткойнів, вони стали предметом купівлі-продажу – спочатку на внутрішніх «віртуальних» ринках, а потім «вийшли у світ» і почали використовуватися як засоби платежу, накопичення та інвестування.

З того часу починається феномен зростання вартості криптовалют, їх швидкого розповсюдження, спекуляції, спроб різних держав світу взяти під контроль їх обіг тощо. Не останнє місце у цьому відіграє спроба наукового осмислення криптовалют, цифрових активів, віртуальних активів, віртуальних валют, цифрових (віртуальних) валют, визначення їх сутності, фінансово-правової природи тощо. Дослідженню цього питання приділяли уваги як зарубіжні науковці – О. Бегер [4, с. 3-6], Д. Вахрушев [5, с. 4-15], А. Грінспанс (*A. Greenspans)* [6], В. Достов, П. Шуст [7, с. 36-47], О. Демідов [3, с. 41-56], А. Квитка, О. Зайцева [8, с. 111-119], М. Костин, А. Удалов [9], Є. Руденко [10], К. Нікітін [11, с. 48-53], О. Левашенко, М. Єрмохін [12, с. 133-142], Н. Поппер [13, с. 324], Д. Лскавян А. Федотов [14, с. 46-50], І. Маск (*E. Mack*) [15], О. Чунарев [16, с. 49-52], А. Хідзєв [17, с. 10-15] та інші, так і українські – О. Кудь, М. Кучерявенко, Є. Смичок, А. Проценко [18, с. 81-85; 19, с. 130-134], А. Овчаренко, В. Полатай [20, с. 155-162], М. Коврига, В. Устименко, Н. Поліщук [21, с. 60-65], К. Пащенко, В. Сословський, І. Косовський [22, с. 236-246], Т. Ямненко та інші. Утворилися декілька підходів до цього питання – їх стали називати «цифрові активи», «віртуальні активи», «віртуальні валюти», «криптовалюти», «цифрові (віртуальні) валюти» тощо. На сучасному етапі найбільшого розповсюдження набуло поняття «віртуальних активів».

Уряди багатьох країн активно розробляють і впроваджують нормативне регулювання обігу криптовалют з метою його легалізації, захисту прав контрагентів, оподаткування тощо.

Метою статті є аналіз стану розроблення правового регулювання обігу віртуальних активів в України.

Перша згадка про віртуальні активи в законодавстві нашої країни зустрічається у листі Національного банку України від 8 грудня 2014 року № 29-208/72899, підготовленому на звернення від 28 жовтня 2014 року щодо віднесення операцій з «віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» до

операцій з торгівлі іноземною валютою, а також наявності підстав для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи іноземної валюти від продажу Bitcoin», в якому зазначалося, що «…випуск віртуальної валюти Bitcoin не має будь-якого забезпечення та юридично зобов'язаних за нею осіб, не контролюється державними органами влади жодної із країн, отже Bitcoin є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості» [23].

Грошовим сурогатом, відповідно до статті 1 Закону України від 20 травня 1999 року № 679-XIV «Про Національний банк України», визнаються будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів у господарському обороті, крім валютних цінностей [24]. Згідно з ч. 2 ст. 32 вищевказаного закону, на території України забороняється випуск та обіг грошових сурогатів [24], тому біткойн та інші криптовалюти відразу перейшли у сферу обігу не дозволених, а заборонених фінансових активів, хоча забезпечити контроль, чи, навіть, відслідкувати транзакції в системі Bitcoin чи інший системі, заснований на блокчейні, було неможливо.

Незважаючи на позицію Національного банку України та у зв'язку з бумом криптовалют на міжнародних ринках, розвитком відносин у сфері обігу віртуальних активів, в Україні у 2017 році з'явився перший законопроєкт, спрямований на врегулювання правовідносин щодо обігу, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою криптовалюти в Україні, від 6 жовтня 2017 року № 7183, поданий народними депутатами І. Котвицьким, І. Рибаком та С. Войцеховською [25]. Згідно цього законопроєкту, криптовалюту пропонувалося визначати як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду) [25]. Державне регулювання у сфері обігу криптовалют пропонувалося покласти на Національний банк України, а державу звільнити від будь-яких зобов'язань з відшкодування вартості криптовалюти у випадку її знецінювання або втрати з будь-яких інших причин та від здійснення будь-яких заходів із забезпечення діяльності онлайн-сервісів з обміну криптовалюти. Крім цього, передбачалося здійснення майнінгу та використання криптовалюти, транзакцій з нею, діяльності криптовалютних бірж [25]. Очевидна слабкість законопроекту, відсутність чіткої та зрозумілої концепції правового регулювання у сфері обігу криптовалют закономірно призвели до того, що далі першого читання він не пройшов.

Майже одночасно, 10 жовтня 2017 року, народним депутатом С. Рибалко було подано законопроєкт № 7183-1 «Про стимулювання ринку криптовалют і їх похідних в Україні», де критповалюти визначалися як децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку; а їх фінансово-правова сутність – як фінансовий актив [26]. Норми цього законопроекту передбачали створення системи регулювання діяльності фінансових установ на ринку криптовалют та контролю за її провадженням, порядок врегулювання взаємовідносин професійних учасників ринку криптовалют і держави, заходи зі стимулювання діяльності з видобування (майнінгу) криптовалют, порядок організації та провадження діяльності фінансових установ на ринку криптовалют, порядок надання фінансових послуг на ринку криптовалют та відповідальність учасників такого ринку [26]. Цей законопроєкт було відкликано.

З часом вартість віртуальних активів, які ще декілька років складала мізерну суму, суттєво зростала. З'являлися «віртуальні» мільйонери, які за свої «віртуальні» активи отримували зовсім не віртуальні, а реальні кошти, тому особливої уваги привертало питання оподаткування прибутку від операцій з віртуальними активами, і саме цей напрям здавався перспективним напрямом розвитку правового регулювання та державного регулювання обігу віртуальних активів.

У 2017 році народним депутатом С. Рибалко до Верховної Ради України подано законопроєкт від 30.10.2017 № 7246 «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні)», де передбачалося звільнення від оподаткування прибутку підприємства, отриманого від операцій з купівлі-продажу криптовалют [27]. Цей законопроєкт був безпосередньо пов'язаний з законопроєктом № 7183-1 «Про стимулювання ринку криптовалют і їх похідних в Україні», не містив визначення криптовалют чи підходів до їх державного регулювання, а мав на меті надання податкових пільг підприємствам, які здійснювали операції (оплачували поставку товарів, надані послуги) за допомогою криптовалют.

У 2018 році подано вже два законопроекти, спрямовані на врегулювання питання оподаткування прибутку від операцій з віртуальними активами – № 9083 та № 9083-1.

Законопроєкт № 9083 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» поданий на розгляд Верховної Ради України 14 вересня 2018 року народними депутатами України О. Мушаком, О. Продан, О. Данченком та іншими, і пропонував визначати віртуальні активи як будь-яку форму запису в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, що може використовуватися

як засіб обміну, одиниця обліку чи як засіб збереження вартості [28]. У нормах цього законопроєкту віртуальні активи пропонувалося поділити на криптовалюти і та токен-активи, при цьому їх визначення надавалося через один і той же термін: «…криптовалюта – віртуальний актив у формі токену, що функціонує як засіб обміну або збереження вартості», а «…токен-актив – віртуальний актив у формі токену, який посвідчує майнові та/або немайнові права власника токена, що відповідають зобов'язанням емітента токена [28]. Норми законопроєкту № 9083 передбачали оподаткування прибутку від операцій з віртуальними активами**,** який визначався як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу віртуальних активів (обміну їх на валютні цінності) та витратами, пов'язаними з їх придбанням та/або майнінгом [28]. Не можна не відмітити, що за відсутності чіткого визначення віртуальних активів, державного регулювання їх обігу та інші «слабкі міста» законопроекту, пропозиції зі встановлення оподаткування прибутку від операцій з віртуальними активами виглядали слабкою популістською спробою привернути увагу до розробників цього законопроекту.

Законопроєкт № 9083-1 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» від 27 вересня 2018 року, що представлений народним депутатом України Ю. Дерев'янком, виявився ще слабкішим, оскільки ґрунтувався на взагалі не розроблених теоретичних поняттях. Наприклад, віртуальні активи визначалися в ньому як токени чи криптовалюта, де криптовалютою пропонувалося визнати нематеріальний цифровий актив, що визначає одиниці цінності, безпосереднє право власності на які фіксується згідно записів у розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні), а токеном – запис в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні), який засвідчує наявність у власника прав власності або вимоги на об'єкти цивільного права [29]. Метою законопроекту передбачалося звільнення від оподаткування доходів фізичних осіб, фізичних осіб - підприємців, юридичних осіб, отриманих ними від операцій з віртуальними активами, звільнення від сплати будь-яких податків (зборів) з доходів, а також звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення на митну територію України та реалізації на митній території України обладнання (окремих частин чи деталей), що призначені виключно для майнінгу і класифікуються у товарній підкатегорії 8471500000 згідно з УКТ ЗЕД [29].

Жоден з зазначених законопроєктів не дійшов навіть до другого читання.

22 березня 2018 року Національний банк України листом № 40-006/16290 відкликав свій лист від 8 грудня 2014 року № 29-208/72899 [30], після чого на офіційній сторінці порталу Національного банку України розміщена спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні, у якій повідомляється, що Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг переконані, що складна правова природа криптовалют не дає змоги визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою чи платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом [31].

Отже, з того часу обіг віртуальних активів в Україні фактично перебуває у «сірій» зоні. З одного боку, прямої заборони на їх купівлю, продаж та майнінг нібито не було, проте з іншого, в засобах масової інформації періодично з'являються повідомлення про виявлення та вилучення майнингових ферм, криптовалют тощо На наш погляд, український уряд повинен якнайшвидше повернутися до розроблення ефективних інструментів правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні.

References:

1. Nakamoto Satoshi. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. URL: https://bitcoin.org/bitcoin.pdf. (In English).

2. Official site Bitcoin. URL: http://bitcoin.org. (In English).

3. Demidov O. P. (2014) *Svjazannye odnim blokchejnom: obzor mezhdunarodnogo opyta regulirovanija kriptovaljut* [Linked by one blockchain: a review of international experience in cryptocurrency regulation]. *Indeks bezopasnosti*. 2014. № 2. P. 41–56. (In Russian).

4. Beger A. N. (2014) *Bitkoin kak potencial'naja opasnost' dlja finansovoj sistemy Rossijskoj Federacii* [Bitcoin as a potential threat to the financial system of the Russian Federation]. *Vestnik moskovskogo un-ta. Serija 26 «Gosudarstvennyj audit»*. 2014. № 1. P. 3–6. (In Russian)

5. Vahrushev D. S., Zhelezov O. V. (2014) *Kriptovaljuta jak fenomen sovremennoj informacionnoj jekonomiki: problemy teoreticheskogo osmyslenija* [Cryptocurrency as a phenomenon of modern information economy: problems of theoretical comprehension]. *Naukovedenie*. 2014. Vyp. 5. P. 4–15. (In Russian)

6. Greenspans A. Comment about Bitcoin. URL: http://www.businessinsider. in/Everyone-Is-Baffled-By-Alan-Greenspans-Comment-About-Bitcoin/ articleshow/26873628.cms. (In English).

7. Dostov V. L. Shust P. M. (2014) *Rynok kriptovaljut: riski i vozmozhnosti dlja kreditnyh organizacij. Raschety i operacionnaja rabota v kommercheskom banke* [Cryptocurrency market: risks and opportunities for credit institutions. Calculations and operating work in a commercial bank]. 2014. № 1. P. 36–47. (In Russian).

8. Kvitka A. V. Zajceva E. I. (2015) *Kriptovaljuta: sushhnost' i tendencii razvitija v sovremennih uslovijah* [Cryptocurrency: the essence and trends of development in modern conditions]. Jekonomicheskaja teorija ta pravo. 2015. № 1. S. 111–119. (In Russian).

9. Kostin M. D. Udalov A. A. *Virtual'nye den'gi: ih funkcii i vlijanie na jekonomiku* [Virtual money: their functions and impact on the economy]. URL: http://sibac.info/studconf/econom/xxxii/41913. (In Russian).

10. Rudenko E. P. (2015) *Vozmozhnosti i perspektivy razvitija kriptovaljut* [Opportunities and prospects for the development of cryptocurrencies]. URL: http://www.scienceforum.ru/2015/pdf/10657.pdf. (In Russian).

11. Nikitin K. V. (2014) *Obrashhenie bitkojnov v uslovijah pravovoj neopredelennosti* [Bitcoin circulation in conditions of legal uncertainty]. *Juridicheskaja rabota v kreditnoj organizacii*. 2014. № 3. P. 48–53. In Rusian.

12. Levashenko A. D., Ermohin M. S. (2018) *Sovremennaja kriptojekonomika: mezhdunarodnoe pravovoe regulirovanie* [Modern cryptoeconomics: international legal regulation]. *Mezhdunarodnaja torgovlja i torgovaja politika*. 2018. № 1. P. 133–142. (In Russian).

13. Popper N. (2017) *Cifrovoe zoloto. Neverojatnaja istorija bitkojna, ili kak idealisty i biznesmeny izobretajut den'gi* [Digital gold. The Incredible History of Bitcoin, or How Idealists and Businessmen Invent Money]. Moskva. Dialektika. 2017. 324 p. (In Russian).

14. Lskavjan D. N., Fedorov A. V. (2014) *Bitkojn – chastnaja kriptovaljuta ili platezhnoe sredstvo postkapitalistichskoj sitemy global'nogo mira* [Bitcoin is the private cryptocurrency or means of payment of the post-capitalist system of the global world]. *Economics*. 2014. janvar' – mart. P. 46-50. (In Russian).

15. Mack E. The Bitcoin Pizza Purchase that's Worth $7 Million Today. Forbes (12/23/2013). URL: http://www.forbes.com/sites/ericmack/2013/12/23/the-bitcoin-pizza-purchase-thats-worth-7-million-today. (In English).

16. Chunarev O. P. (2015) *Biznes na bitkojnah: mif i real'nost'* [Bitcoin business: myth and reality]. *Korporativnyj jurist*. 2015. № 6. P. 49–52. In Russian.

17. Hidzev A. T. (2014) *Kriptovaljuta: pravovye podhody k formirovaniju ponjatija* [Cryptocurrency: Legal Approaches to Concept Formation]. *Pravo i sovremennye gosudarstva*. 2014. № 4. P. 10–15. In Russian.

18. Protsenko A. T. Finansovo-pravova sutnist kryptovaliut: elektronni hroshi chy hroshovyi surohat [Financial and legal aspects of cryptocurrencies: electronic penny and penny surrogate]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2016. № 2. P. 81–85. In Ukrainian.

19. Protsenko A. T. (2016) *Pravovyi status virtualnykh valiut: svitovyi dosvid ta ukrainski realii* [Legal status of virtual currencies: public information and Ukrainian realities]. *Pravo i suspilstvo*. 2016. № 2. P. 130–134. In Ukrainian.

20. Ovcharenko A. S., Polatai V. Yu. (2018) *Kryptovaliuta v systemi mizhnarodnoho pryvatnoho valiutnoho prava. Shchodo okremykh pytan opodatkuvannia virtualnykh aktyviv v Ukraini* [Cryptocurrency in the system of international private currency law. This is the main reason for the development of virtual assets in Ukraine]. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS) (Pravo krain Skhidnoi Yevropy)*. 2018. № 4. P. 155–162. In Ukrainian.

21. Ustymenko V. A., Polishchuk N. Yu. (2018) *Pro stan pravovoho zabezpechennia obihu kryptovaliut v Ukraini: pohliad kriz pryzmu zarubizhnoho dosvidu* [On the state of legal support of cryptocurrency circulation in Ukraine: a look through the prism of foreign experience]. *Ekonomika ta pravo*. 2018. № 1. P. 60–65. In Ukrainian.

22. Soslovskyi V. H., Kosovskyi I. O. (2016) *Rynok kryptovaliut yak systema* [Cryptocurrency market as a system]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*. 2016. Vyp. 2. P. 236–246. In Ukrainian.

23. *Roziasnennia shchodo pravomirnosti vykorystannia v Ukraini «virtualnoi valiuty/kryptovaliuty» Bitcoin* [Rose's clarification of the validity of the validity of the "virtual currency / cryptocurrency" in Ukraine Bitcoin]: lyst Natsionalnoho banku Ukrainy vid 08.12.2014 № 29-208/72899. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14/card5. In Ukrainian.

24. *Pro Natsionalnyi bank Ukrainy* [About the National Bank of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 20.05.1999 № 679-XIV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1999. № 29. St. 238. In Ukrainian.

25. *Pro obih kryptovaliuty v Ukraini* [About the circulation of cryptocurrency in Ukraine]: zakonoproiekt vid 06.10.2017 № 7183. URL. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684. In Ukrainian.

26. *Pro stymuliuvannia rynku kryptovaliut i yikh pokhidnykh v Ukraini* [On stimulating the cryptocurrency market and their derivatives in Ukraine]: zakonoproekt vid 10.10.2017 № 7183-1. URL. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710. In Ukrainian.

27. *Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy (shchodo stymuliuvannia rynku kryptovaliut ta yikh pokhidnykh v Ukraini)* [About modification of the Tax code of Ukraine (concerning stimulation of the market of cryptocurrencies and their derivatives in Ukraine)]: zakonoproekt vid 30.10.2017 № 7246. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62816. In Ukrainian.

28. *Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo opodatkuvannia operatsii z virtualnymy aktyvamy v Ukraini* [On amendments to the Tah Tsode of Ukraine regarding the tahation of transactions wit virtual asset in Ukraine]: zakonoproiekt vid 14.09.2018 № 9083. URL. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597. In Ukrainian.

29.*Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo opodatkuvannia operatsii z virtualnymy aktyvamy v Ukraini* [On amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the taxation of transactions with virtual assets in Ukraine]: zakonoproiekt vid 27.09.2018 № 9083-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64696. In Ukrainian.

30.*Pro vyznannia takymy, shcho vtratyly aktualnist, okremykh lystiv Natsionalnoho banku Ukrainy* [On recognizing certain letters of the National Bank of Ukraine as lost]: lyst Natsionalnoho banku Ukrainy vid 22.03.2018 № 40-006/16290. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v6290500-18. In Ukrainian.

31.*Ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy* [Official site of the National Bank of Ukraine]. URL. https://www.bank.gov.ua/control/uk/index. In Ukrainian.

Генезис правового регулирования в сфере виртуальных активов в Украине

Гончаренко Светлана Юрьевна, e-mail: corbazol@ukr.net
Киевский международный университет, г. Киев, Украина

Аннотация: в статье исследовано развитие правового регулирования виртуальных активов в Украине. Отслежен путь становления понятий биткойн, криптовалюта, виртуальные активы. Проанализировано состояние разработки правового регулирования обращения виртуальных активов в Украине. Констатировано, что обращение виртуальных активов в Украине фактически находится в «серой» зоне, и поэтому требует скорейшего возвращения к разработке правовых инструментов регулирования обращения виртуальных активов в Украине.

Ключевые слова: виртуальные средства, криптовалюта, правовое регулирование, платежное средство, майнинг криптовалют.

Centre for European Reforms Studies a.s.b.l.
(Grand Duchy of Luxembourg)

European Reforms Bulletin

scientific peer-reviewed journal

2019
No. 2

Passed for printing 09.07.2019. Appearance 11.07.2019.
Typeface Times New Roman. Circulation 100 copies.

Design, computer page positioning, layout: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg**
All the articles are published in author's edition. Publishing institution: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg** (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité), +352661261668, e-mail: bulletin@email.lu, http://cers.eu.pn/bulletin.html